6
42 M
12

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

15-9-10

4.-3.C.26.

15
9
17

45
9
17

45.1.17.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

QVAE HIC CONTINEANTV. HAEC SVNT

Plutarchi de Virtute morali libellus Græcus.

Eiuſdem libelli tranſlatio per Illuſtriss. Andream Matth. Aquiuiuum Hadrianorum Ducem.

Commentarium ipſius Ducis in eiuſdem libelli tranſlationem in libros quatuor diuiſum.

Index totius operis: qui ſingillatim materias in uno quoq; libro contentas oſtendit.

Collegii ... Romani Societ. Jesu

P. Summontius Antonio Donato Aquiuiuo : Iouiano Comiti S.

X iis quæ ad me ſcripſiſti Comes Inclyte : Patris tui : herois maximi uoluntatem percepi : & quid ille de Plutarchi opere : quod eſt de uirtute morali : per ipſum e Græca in Latinam linguam conuerſo atq; expoſito : nuper tibi reſponderit. Nam cum is tibi librum hunc : ad Melfienſium Principẽ : generũ ſuũ : cui dicatus erat : deferendum dediſſet : Tu occaſionem nactus : patrem de operis editione tentare auſus es : utpote quod ſummæ tum elegantiæ tum doctrinæ plenũ tibi iure uideretur. Reſpondiſſeq; tibi illum : mihi ſignificaſti : nunq̃ ſuum conſilium edendi operis fuiſſe : cum ad ipſius profeſſionem non ſpectaret : de doctrinis altioribus ſcribere : ſed haſtas potius enſeſq; tractare : nec uelle apud aliquos (ut ſunt nõ nulli natura mordaces) oſtẽtatoris notã ſubire. Ipſe enim ut genero ſuo morẽ gereret : de multis quibus ille delectatur ſciẽtiis : ad eũ ſcribere impulſus fuerat. Illud etiã addidiſti : (ſi patris amicis : mihiq; ſcripta hæc talia uiderẽtur : ut nulla e parte impugnari poſſent : nec tu iuſtã a patre accuſationẽ timeres) plũbo imprimẽda : eo inſcio : te fortaſſe curaturũ. Hæc igitur quæ ad me his de rebus ſcripſiſti : accuratius omnia pẽſitaui : ſcriptiſq; ipſis iterũ atq; iterũ i[illegible] lud facile animaduerti : In uerbis illis : qbus pater [illegible] ſionis ſuæ eſſe negauit :

o
v
35
BIBLIOTECA N. ROMA VITTORIO EMA.

maiora deſcribere : manifeſtam ac uere Socraticā ineſſe Ironiam. Nulli enim magis q̄ Principibus uiris quæuis doctrina conuenit : quos quidem non modo ſe ipſos : ſed ſibi ſubiectos moderari populos oportet. Quod ſi Anaxagoræ credimus : homines ad ſuſpiciendū cœlū eſſe natos : nō de corporis oculo : quo & gallinaceus utitur gallus : ſed de mente ipſa hominis intelligendū eſt : qua cœli ipſius & motorem & motum intelligimus. Quare tantū abeſt : ut hanc patris tui dubitationē uerear : ut eam e ſumma potius modeſtia ortam omnino affirmem. Nam quis eum in tanto uerſari errore putet ? ut de maioribus ſcribere doctrinis : ad ſe ſe ſpectare neget ? quem iam diu mihi notum : plane conſtat : in mediis etiam bellorum ardoribus : ſiquando in caſtris ocium eſſet : illud non aleæ : nō licentioſis uoluptatibus : ſed Philoſophiæ tantum impendiſſe. Quod uero ad me tandem ſcribis : non tam hoc re uera patrem tuum : q̄ rabulæ alicuius morſum timuiſſe : qui oſtentationis uitio ipſum eſſet notaturus : oſtentatorem eum eſſe reſpondeo : qui ſcientias (ut e uocabulo ipſo patet) tantummodo nominat : illas ſe ſe ſcire indicans : ex quibus tamē fructum nemo percipit. Qui uero ſcientiarum materiam exaggerat : deq; illis ita loquitur : ut fructus inde reportetur : hic oſtentator dici nullo modo poteſt. Quod autem hoc uerū ſit : nō ne ſiquis exquiſitam de materia & forma diſputationem hoc in libro legerit : quid utraq; ſit : plane cognoſcet ? In quo quidem

multorum Philoſophorum opiniones cum acerrima Ariſto-telis illorum principis cenſura uidebit. De ſeparatis quoq; ſubſtantiis: deq; illarum numero: & orbium motu quiſnã diffuſius exactiuſq; ꝙ hic noſter loqui potuiſſet? Age uidea-mus: quæ de Dialectica ſcripſit: non ne illa lucẽ maximam ſuis in tenebris habent? Diuinam quoq; illam de Muſica diſputationem quicunq; perpendet: ſummam profecto au-toris doctrinam admirabitur: animaduertetq; illum non ea Muſica: quæ aures: uerum quæ animum demulcet: quæq; inter alias regina eſt: delectatum. Ea item quæ de Anima ab eo literis mandata ſunt: optime expoſita unuſquiſq; in-ueniet: in quibus quid uere anima ſit: quæ illius partes: illiuſq; immortalitas: facile innoteſcet. Virtutes præterea illæ morales: præſertim iuſtitiæ adminiſtratio: ſingulæq; eius partes quomodo melius exprimi potuiſſent? Nam quæ de Affectibus: illorumq; moderatione: copioſe diuinituſq; ab eo ſcripta ſunt: breuitatis gratia prætereo. Neq; uero ſolũ in his quæ dixi: ſed in multis aliis eleganter docteq; hoc in opere ab eo diſputatis ita ſe bene dilatauit: ut ea procul dubio poſteritati ſint ſummopere placitura. De conſulẽdis uero amicis (ut iubes) feci: qui mihi uno ore omnes affir-mant: grauiter te omnino peccaturum: ſi talia patris ſcri-pta in lucem ꝗprimum non prodibunt. Nam ſi harum re-rum laudem ille non cupit: laus quidẽ tua non parua erit: tam bono pretioſoq; munere literarum ſtudioſos impartire:

quod doctis quidem uiris ad repetendas memoria res prius cognitas non inutile erit commentarium : Iunioribus uero : qui ad hæc cognoſcenda primum accedent : uelut nouum quoddam rudimentum . Dabis igitur operam : ut hæc omnino per te q̃primum edantur : omnem enim culpam : patriſq; reprehenſionem : quam uereris : ego & alii generoſæ tuæ domus clientes atq; amici præſtabimus . Vale .

Βικτωρίου τοῦ Ταραντίνου .

Ὑψιμέδων ζεὺς κηδόμενος μάλ' ἑῶν θεραπόντων,
ἄγγελον ἀθανάτων λαμπροτάτῳ δονάτῳ,
ἰοβιάνων ἡγεμονῆι δαίφρονι πέμπεν,
ὄφρ' ἐλθὼν ἔσπῃ οἱ κρονίδου τάδ' ἔπη .
σὸς γενέτης πολύμητις δόξης οὐκ ἀλεγίζει .
τῷ γ' ἐπὶ τοῖσ ἄλλοις οὐκ ἐθέλει παρέχειν .
ἀλλὰ τύποις αὐτοῦ ἀέκοντος ἄνωγα σὺ κοίνου,
ἔκδ' ἀνθρώποισ καὶ ζηνὶ χάρις μεγάλη .

Τοῦ αὐτοῦ .

Ἦ ῥα μέγιστον ὀφείλεθ' ὑμεῖς μεγαλήτορες υἷες
ῥωμαίων, δαναῶν οἱ φιλέοντες ἴχνη,
ἀγριανῶν πολέμων εὖ εἰδότι ἡγεμονῆι,
ὅττ' ἠθῶν ἀρετῆς οἶμον, ἐόντα μάλα
παιπαλόεντά τε καὶ χαλεπὸν, μετ' ἀπείρονας ἄθλους,
θῆκεν ἅπασιν ὑμῖν ῥηΐδιον πολύ γε .

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ ΧΑΙΡΟΝΕΩΣ ΠΕΡΙ ΗΘΙΚΗΣ ΑΡΕΤΗΣ.

ερὶ τῆς ἠθικῆς λεγομένης ἀρετῆς καὶ δοκούσης, ᾧ δὴ μάλιστα τῆς θεωρητικῆς διαφέρει, τῷ τὸ μὲν πάθος ὕλην ἔχειν, τὸν δὲ λόγον εἶδος, εἰπεῖν πρόκειται. τίνα τε οὐσίαν ἔχει. καὶ πῶς ὑφίστασθαι πέφυκε. καὶ πότερον οἰκείῳ λόγῳ κεκόσμηται τὸ δεδεγμένον μόριον αὐτὴν τῆς ψυχῆς, ἢ μετέσχηκεν ἀλλοτρίου. καὶ εἰ μετέσχηκε πότερον, ὡς τὰ μεμιγμένα πρὸς τὸ βέλτιον, ἢ μᾶλλον, ὡς ἐπιστασίᾳ τινὶ χρώμενον καὶ ἀρχῇ, μετέχειν λέγεται τῆς τοῦ ἄρχοντος δυνάμεως, ὅτι μὲν γὰρ δύναται, καὶ ἀρετὴν γεγονέναι, καὶ μένειν παντάπασιν ἄυλον καὶ ἄκρατον, οἶμαι δῆλον εἶναι. βέλτιον δὲ βραχέως ἐπιδραμεῖν καὶ τὰ τῶν ἑτέρων, οὐχ ἱστορίας ἕνεκα μᾶλλον, ἢ τοῦ σαφέστερα γενέσθαι τὰ οἰκεῖα, καὶ βεβαιότερα, προεκτεθέντων ἐκείνων.

Περὶ δόξης παλαιῶν τινῶν φιλοσόφων περὶ ἀρετῆς.

ενέδημος μὲν ὁ ἐξ Ἐρετρίας ἀνῄρει τῶν ἀρετῶν καὶ τὸ πλῆθος καὶ τὰς διαφοράς, ὡς μιᾶς οὔσης καὶ χρωμένης πολλοῖς ὀνόμασι. τὸ γὰρ αὐτὸ σωφροσύνην καὶ ἀνδρίαν καὶ δικαιοσύνην λέγεσθαι, καθάπερ βροτὸν καὶ

ἄνθρωπον. Ἀρίστων δὲ ὁ Χῖος, τῇ μὲν οὐσίᾳ μίαν καὶ αὐτὸς ἀρετὴν ἐποίει, καὶ ὑγίειαν ὠνόμαζε. τῷ δὲ πρός τί πως, διαφόρους καὶ πλείονας, ὡς εἴ τις ἐθέλοι τὴν ὅρασιν ἡμῶν λευκῶν μὲν ἀντιλαμβανομένην λευκοθέαν καλεῖν, μελάνων δὲ μελανοθέαν, ἤτι τοιοῦτον ἕτερον. καὶ γὰρ ἡ ἀρετὴ ποιητέα μὲν ἐπισκοποῦσα καὶ μὴ ποιητέα κέκληται, φρόνησις. ἐπιθυμίαν δὲ κοσμοῦσα καὶ τὸ μέτριον καὶ τὸ εὔκαιρον ἐν ἡδοναῖς ὁρίζουσα, σωφροσύνη. κοινωνήμασι δὲ καὶ συμβολαίοις ὁμιλοῦσα τοῖς πρὸς ἑτέρους, δικαιοσύνη. καθάπερ τὸ μαχαίριον, ἓν μέν ἐστιν, ἄλλοτε δὲ ἄλλο διαιρεῖ. καὶ τὸ πῦρ ἐνεργεῖ περὶ ὕλας διαφόρους μιᾷ φύσει χρώμενον. ἔοικε δὲ καὶ Ζήνων εἰς τοῦτό πως ὑποφέρεσθαι ὁ Κιτιεύς, ὁριζόμενος τὴν φρόνησιν, ἐν μὲν ἀπονεμητέοις, δικαιοσύνην. ἐν δὲ αἱρετέοις, σωφροσύνην. ἐν δὲ ὑπομενετέοις, ἀνδρίαν. ἀπολογούμενοι δὲ, ἀξιοῦσιν ἐν τούτοις τὴν ἐπιστήμην φρόνησιν ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος ὠνομάσθαι. Χρύσιππος δὲ κατὰ τὸ ποιὸν ἀρετὴν ἰδίᾳ ποιότητι συνίστασθαι νομίζων, ἔλαθεν ἑαυτὸν κατὰ τὸν Πλάτωνα σμῆνος ἀρετῶν οὐ συνήθες ἀγείρας, οὐδὲ γνώριμον. ὡς γὰρ παρὰ τὸν ἀνδρεῖον ἀνδρίαν, καὶ παρὰ τὸν πρᾶον πρᾳότητα, καὶ δικαιοσύνην παρὰ τὸν δίκαιον, οὕτω παρὰ τὸν χαρίεντα χαριεντότητα, καὶ παρὰ τὸν ἐσθλὸν ἐσθλότητα, καὶ παρὰ τὸν μέγαν μεγαλότητα, καὶ παρὰ τὸν καλὸν καλότητα, ἑτέρας τε τοιαύτας ἐπιδεξιότητας, εὐαπαντησίας, εὐτραπελίας, ἀρετὰς τιθέμενοι, πολ-

λῶν καὶ ἀτόπων ὀνομάτων οὐδὲν δεομένην ἐμπεσεῖν πλάνης φιλοσοφίας.

Ὅτι πάντες οἱ φιλόσοφοι διάθεσίν τινα τὴν ἀρετὴν ἀπεφήναντο εἶναι.

Οινῶς δὲ ἅπαντες οὗτοι τὴν ἀρετὴν τοῦ ἡγεμονικοῦ τῆς ψυχῆς διάθεσίν τινα καὶ δύναμιν γεγενημένην ὑπὸ λόγου, μᾶλλον δὲ λόγον οὖσαν αὐτὴν ὁμολογούμενον καὶ βέβαιον καὶ ἀμετάπτωτον ὑποτίθενται, καὶ νομίζουσιν οὐκ εἶναι τὸ παθητικὸν καὶ ἄλογον, διαφορᾷ τινὶ καὶ φύσει ψυχῆς τοῦ λογικοῦ διακεκριμένον, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ τῆς ψυχῆς μέρος ὃ δὴ καλοῦσι διάνοιαν καὶ ἡγεμονικὸν, διόλου γεπόμενον καὶ μεταβάλλον ἔν τε τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς κατὰ ἕξιν καὶ διάθεσιν μεταβολαῖς, κακίαν τε γίνεσθαι καὶ ἀρετὴν καὶ μηδὲν ἔχειν ἄλογον ἐν ἑαυτῷ. λέγεσθαι δὲ ἄλογον, ὅταν τῷ πλεονάζοντι τῆς ὁρμῆς ἰσχυρῷ γενομένῳ καὶ κρατήσαντι, πρός τι τῶν ἀτόπων παρὰ τὸν αἱροῦντα λόγον ἐκφέρηται. καὶ γὰρ τὸ πάθος εἶναι λόγον πονηρὸν καὶ ἀκόλαστον, ἐκ φαύλης καὶ διημαρτημένης κρίσεως σφοδρότητα καὶ ῥώμην προσλαβόντα.

Ὅτι ἠγνοήκασιν οἱ φιλόσοφοι ὅτι ἐκ δυοῖν ἀνομοίοιν φύσεων ἡ ψυχὴ συνίσταται.

Οικε δὲ λαθεῖν τοῦτο τοὺς ἅπαντας, ἢ διττὸς ἡμῶν ὡς ἀληθῶς ἕκαστός ἐστι καὶ σύνθετος, τὴν γὰρ

ἑτέραν διπλόην οὐκ ἀπεῖδον, ἀλλὰ τὴν ψυχῆς καὶ σώματος μῖξιν ἐμφανεστέραν οὖσαν. ὅτι δὲ αὐτῆς ἐστι τῆς ψυχῆς ἐν ἑαυτῇ σύνθετόν τι, καὶ διφυὲς καὶ ἀνόμοιον, ὥσπερ ἑτέρου σώματος τοῦ ἀλόγου πρὸς τὸν λόγον ἀνάγκῃ τινὶ καὶ φύσει συμμιγέντος καὶ συναρμοσθέντος, εἰκὸς μὲν ἐστι μηδὲ πυθαγόραν ἀγνοῆσαι, τεκμαιρομένους τῇ περὶ τὴν μουσικὴν σπουδῇ τοῦ ἀνδρὸς, ἣν ἐπηγάγετο τῇ ψυχῇ κηλήσεως ἕνεκα καὶ παραμυθίας, ὡς οὐ πᾶν ἐχούσῃ διδασκαλίᾳ μαθήμασιν ὑπήκοον, οὐδὲ λόγῳ μεταβλητὸν ἐκ κακίας, ἀλλά τινος ἑτέρας πειθοῦς συνεργοῦ καὶ πλάσεως καὶ τιθασσεύσεως δεόμενον, εἰ μὴ παντάπασι μέλλοι φιλοσοφίᾳ δυσμεταχείριστον εἶναι καὶ ἀπειθές.

Ὅτι Πλάτων συνεῖδε τὴν ψυχὴν σύνθετον ἐκ δυοῖν φύσεων.

Ἐμφανῶς μέντοι καὶ βεβαίως καὶ ἀναμφιδόξως Πλάτων συνεῖδεν ὅτι τούτου γε τοῦ κόσμου τὸ ἔμψυχον οὐχ ἁπλοῦν, οὐδὲ ἀσύνθετον, οὐδὲ μονοειδές ἐστιν, ἀλλ' ἐκ τῆς ταὐτοῦ, καὶ τοῦ ἑτέρου μεμιγμένον δυνάμεως, τῇ μὲν ἀεὶ κατὰ ταὐτὰ κοσμεῖται καὶ περιπολεῖ, μιᾷ τάξει κράτος ἐχούσῃ χρώμενον. τῇ δὲ εἴς τε κινήσεις καὶ κύκλους σχιζόμενον ὑπεναντίους καὶ πλανητοὺς, ἀρχὴν διαφορᾶς καὶ μεταβολῆς καὶ ἀνομοιότητος ἐνδίδωσι ταῖς περὶ γῆν φθοραῖς καὶ γενέσεσιν. ἥ τε ἀνθρώπου ψυχὴ μέρος

ἢ τμῆμα τῆς τοῦ παντὸς οὖσα καὶ συνηρμοσμένη κατὰ λό-
γους καὶ ἀριθμοὺς ἐοικότας ἐκείνοις, οὐχ ἁπλῆ τίς ἐστιν,
οὐδὲ ὁμοιοπαθὴς, ἀλλ' ἕτερον μὲν ἔχει τὸ νοερὸν καὶ λο-
γιστικὸν, ᾧ κρατεῖν τοῦ ἀνθρώπου κατὰ φύσιν καὶ ἄρχειν
προσῆκόν ἐστιν, ἕτερον δὲ τὸ παθητικὸν καὶ ἄλογον καὶ
πολυπλανὲς καὶ ἄτακτον ἐξ ἑαυτοῦ δεόμενον. οὗ πά-
λιν διχῆ μεριζομένου, τὸ μὲν ἀεὶ σώματι βούλεσθαι συ-
νεῖναι καὶ σῶμα θεραπεύειν πεφυκὸς, ἐπιθυμητικὸν κέκλη-
ται, τὸ δὲ, ἔστιν ᾗ τούτῳ προστιθέμενον, ἔστι δὲ ἡ
τῷ λογισμῷ παρέχον ἰσχὺν ἐπὶ τοῦτο καὶ δύναμιν,
θυμοειδές. ἀποδείκνυσι δὲ τὴν διαφορὰν μάλιστα τῇ τοῦ
λογιζομένου καὶ φρονοῦντος ἀντιβάσει, πρὸς τὸ ἐπιθυμοῦν
καὶ θυμούμενον, ὥστε ἕτερα εἶναι πολλάκις ἀπειθοῦντα
καὶ δυσμαχοῦντα πρὸς τὸ βέλτιστον.

Ὅτι καὶ Ἀριστοτέλης διαφορὰν ἔθετο ἐν τῷ
λόγῳ χρωμένῳ μέρει, καὶ μὴ χρωμένῳ.

Αὐταῖς ἐχρήσατο ταῖς ἀρχαῖς ἐπιπλέον Ἀρι-
στοτέλης, ὡς δῆλόν ἐστιν ἐξ ὧν ἔγραψεν. ὕστερον
δὲ τὸ μὲν θυμοειδὲς, τῷ ἐπιθυμητικῷ προσένειμεν,
ὡς ἐπιθυμίαν τινὰ τὸν θυμὸν ὄντα καὶ ὄρεξιν ἀντιλυπή-
σεως. τῷ μέντοι παθητικῷ καὶ ἀλόγῳ, μέχρι παντὸς
ὡς διαφέροντι τοῦ λογιστικοῦ, χρώμενος διετέλεσεν,
οὐχ ὅτι παντελῶς ἄλογόν ἐστιν, ὥσπερ τὸ αἰσθητικὸν

ἢ τὸ θρεπτικὸν καὶ φυτικὸν τῆς ψυχῆς μέρος. διὰ ταῦτα μὲν ὅλως ἀνήκοα λόγου καὶ κωφὰ τρόπον τινὰ τῆς σαρκὸς ἐκβεβλάστηκε, καὶ περὶ τὸ σῶμα παντελῶς καταπέφυκε. τὸ δὲ παθητικὸν οἰκείου λόγου στέρεται καὶ ἄμοιρόν ἐστιν. ἄλλως δὲ τοῦ λογιζομένου καὶ φρονοῦντος ὑπακούειν καὶ τρέπεσθαι πρὸς ἐκεῖνο καὶ ὑπείκειν καὶ κατασχηματίζεσθαι πέφυκεν, ἐὰν μὴ τέλεον ᾖ διεφθαρμένον ὑφ' ἡδονῆς ἀμαθοῦς καὶ ἀκολάστου διαίτης.

Κατὰ τῶν ἀπορούντων, πῶς ἂν τὸ ἄλογον τῷ λόγῳ ὑπήκοον εἴη.

Ι δὲ θαυμάζοντες ὅπως ἄλογον μέν ἐστι, λόγῳ δὲ ὑπήκοον, οὔ μοι δοκοῦσι τοῦ λόγου περινοεῖν τὴν δύναμιν, ὅση πέφυκε καὶ ἐφ' ὅσον διέρχεται τῷ κρατεῖν καὶ ἄγειν, οὐ σκληραῖς οὐδὲ ἀντιτύποις ἀγωγαῖς διὰ τυπικαῖς, καὶ τὸ ἐνδόσιμον καὶ πειθήνιον ἐχούσαις ἁπάσης ἀνάγκης καὶ βίας ἀνυσιμώτερον, ἐπεὶ καὶ πνεῦμα δήπου καὶ νεῦρα καὶ ὀστᾶ καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ σώματος, ἄλογά ἐστιν. ἀλλ' ὅταν ὁρμὴ γένηται σείσαντος ὥσπερ ἡνίας τοῦ λογισμοῦ, πάντα τέτακται καὶ συνῆκται καὶ ὑπακούει. καὶ πόδες τε, θεῖν διανοηθέντος, ἔντονοι. καὶ χεῖρες εἰς ἔργον καθίστανται, βαλεῖν ἢ λαβεῖν, ὁρμήσαντος. ἄριστα δὲ ὁ ποιητὴς τὸ συμπαθοῦν καὶ συγκατασχηματιζόμενον τῷ λόγῳ τοῦ ἀλόγου παρίστησι

διὰ τούτων.

Ὣς τῆς τήκετο καλὰ παρήϊα δακρυχεούσης,
Κλαιούσης ἑὸν ἄνδρα παρήμενον. αὐτὰρ ὀδυσσεὺς
Θυμῷ μὲν γοόωσαν ἑὴν ἐλέαιρε γυναῖκα.
Ὀφθαλμοὶ δ' ὡσεὶ κέρα ἕστασαν ἠὲ σίδηρος,
Ἀτρέμας ἐν βλεφάροισι, δόλῳ δ' ὅγε δάκρυα κεῦθεν.

Οὕτω κατήκοον ἔχει τῆς κρίσεως καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ αἷμα καὶ τὸ δάκρυον.

Ἀπόδειξις διὰ παραδειγμάτων, πῶς τὸ ἄλογον πείθεται τῷ λόγῳ..

δ Ηλοῦσι δὲ καὶ τὸ παρὰ καλαῖς καὶ καλοῖς, ὧν οὐκ ἐᾷ λόγος οὐδὲ νόμος θιγεῖν, αἰδοῖαι φυγαὶ καὶ ἀναχωρήσεις ἡσυχίαν ἀγόντων καὶ ἀτρεμούντων. ὃ μάλιστα συμβαίνει τοῖς ἐρῶσιν, εἶτα ἀκούσασιν ὡς ἀδελφῆς ἐρῶντες ἢ θυγατρὸς ἠγνοήκασιν. ἀλλὰ γὰρ ἔπτηξε τὸ ἐπιθυμοῦν ἁψαμένου τοῦ λόγου, καὶ τὸ σῶμα τὰ μέρη συνευσχημονοῦντα τῇ κρίσει παρέσχε. σιτίοις γε μὴν πολλάκις καὶ ὄψοις μάλα ἡδέως προσενεχθέντες, ἂν αἴσθωνται καὶ μάθωσιν αὐτοὺς τῶν μὴ καθαρῶν τι μηδὲ νομίμων ἐδηδοκότας, οὐ τῇ κρίσει μόνον ἐπιτίθενται τὸ λυποῦν καὶ δάκνον, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα τῇ δόξῃ συνδιατρεπόμενον καὶ ἀναπιμπλάμενον, ἔμετοι καὶ διαφοραὶ ναυτιώδεις ἴσχουσι.

ἔρχεται ἀποδείξων παραδείγμασιν ὅτι
τὸ ἄλογον πείθεται τῷ λόγῳ.

ἔοικα δὲ μὴ δόξαιμι παντάπασιν ἐπάγουσα
δ καὶ νεαρὰ τῷ λόγῳ περαίνειν, ψαλτήρια δείξων
καὶ λύρας καὶ πηκτίδας καὶ αὐλούς, καὶ ὅσα μουσικῆς προ
σφιλῆ καὶ προσήγορα μηχανησαμένης ἀνθρωπίνοις πάθεσιν,
ἄψυχα συνῆλθε καὶ συνεπιθρηνεῖ καὶ συνάδει καὶ συνακολα
σταίνει τὰς κρίσεις ἀναφέροντα καὶ τὰ πάθη καὶ τὰ ἤθη τῶν
χρωμένων. καί τοι καὶ Ζήνωνά φασιν εἰς θέατρον ἀνιόντα κιθα
ρῳδοῦντος Ἀμοιβαίως, πρὸς τοὺς μαθητὰς ἴωμεν εἰπεῖν,
ὅπως καταμάθωμεν οἵαν ἔντερα καὶ νεῦρα καὶ ξύλα καὶ ὀστᾶ
λόγου καὶ ἀριθμοῦ μετασχόντα καὶ τάξεως, ἐμμέλειαν καὶ
φωνὴν ἀφίησιν. ἀλλὰ ταῦτα ἐάσας, ἡδέως ἂν αὐτῶν
πυθοίμην εἰ κύνας καὶ ἵππους καὶ ὄρνιθας οἰκουροὺς ὁρῶν
τες, ἔθει καὶ τροφῇ καὶ διδασκαλίᾳ φωνάς τε συνετὰς καὶ
πρὸς λόγον ὑπηκόους κινήσεις καὶ σχέσεις ἀποδιδόντας
καὶ πράξεις τὸ μέτριον καὶ τὸ χρήσιμον ἡμῖν ἐχούσας. Ὁμή
ρου δ᾽ ἀκούοντες τὸν Ἀχιλλέα λέγοντος ὀτρύνειν ἵπ
πους τε καὶ ἀνέρας ἐπὶ τὴν μάχην, ἔτι θαυμάζουσι
καὶ διαπορούσιν, εἰ τὸ θυμούμενον ἐν ἡμῖν καὶ ἐπι
θυμοῦν καὶ λυπούμενον καὶ ἡδόμενον, ὑπακούειν τε
τῷ φρονοῦντι καὶ πάσχειν ὑπ᾽ αὐτοῦ καὶ συνδιατίθεσθαι
πέφυκεν, οὐκ ἀπεικοῦν οὐδ᾽ ἀπεσχοινισμένον οὐδὲ
πλανώμενον ἔξωθεν, οὐ δὲ τυπούμενον ἀναγκαίως

τισὶν ἢ πληγαῖς, ἀλλὰ φύσει μὲν ἐξηρτημένον, ἀεὶ δὲ ὁμιλοῦν καὶ συντρεφόμενον καὶ ἀναπιμπλάμενον ὑπὸ συνηθείας. διὸ καὶ καλῶς ὠνόμασται τὸ ἦθος. ἔστι μὲν γὰρ (ὡς τύπῳ εἰπεῖν) ποιότης τοῦ ἀλόγου τὸ ἦθος. ὠνόμασται δὲ ὅτι τὴν ποιότητα ταύτην καὶ τὴν διαφορὰν ἔθει λαμβάνει τὸ ἄλογον, ὑπὸ τοῦ λόγου πλαττόμενον, οὐ βουλομένου τὸ πάθος ἐξαιρεῖν παντάπασιν· οὔτε γὰρ δυνατὸν οὔτε ἄμεινον, ἀλλὰ ὅρον τινὰ καὶ τάξιν ἐπιτιθέντος αὐτῷ, καὶ τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς οὐκ ἀπαθείας οὔσας, ἀλλὰ συμμετρίας παθῶν καὶ μεσότητας ἐμποιοῦντος. ἐμποιεῖ δὲ τῇ φρονήσει τὴν τοῦ παθητικοῦ δύναμιν εἰς ἕξιν ἀστεῖαν καθιστάς.

Περὶ δυνάμεως, πάθους, καὶ ἕξεως.

Τρία γὰρ δὴ ταῦτά φασι περὶ τὴν ψυχὴν ὑπάρχειν, δύναμιν, πάθος, ἕξιν. ἡ μὲν οὖν δύναμις, ἀρχὴ καὶ ὕλη τοῦ πάθους. οἷον ὀργιλότης, αἰσχυντηλία, θαρραλεότης. τὸ δὲ πάθος, κίνησίς τις ἤδη τῆς δυνάμεως, οἷον ὀργή, θάρσος, αἰδώς, θράσος. ἡ δὲ ἕξις, ἰσχὺς καὶ κατασκευὴ τῆς περὶ τὸ ἄλογον δυνάμεως ἐξ ἔθους ἐγγινομένη, κακία μὲν ἂν φαύλως, ἀρετὴ δὲ ἂν καλῶς ὑπὸ τοῦ λόγου παιδαγωγηθῇ τὸ τὸ πάθος.

Περὶ διαφορᾶς σοφίας καὶ φρονήσεως.

Πεὶ δὲ οὐ πᾶσαν ἀρετὴν μεσότητα ποιοῦσιν, ἀλλὰ τὴν ἠθικὴν καλοῦσι, λεκτέον ἂν εἴη περὶ τῆς διαφορᾶς ἀρξαμένοις ἄνωθεν. ἔστι τοίνυν τῶν πραγμάτων τὰ μὲν ἁπλῶς ἔχοντα, τὰ δὲ πὼς ἔχοντα πρὸς ἡμᾶς. ἁπλῶς μὲν οὖν ἔχοντα, γῆ, οὐρανός, ἄστρα, θάλασσα. πὼς δὲ ἔχοντα πρὸς ἡμᾶς, ἀγαθόν, κακόν, αἱρετόν, φευκτόν, ἡδύ, ἀλγεινόν. ἀμφοῖν δὲ τοῦ λόγου θεωρητικοῦ ὄντος, τὸ μὲν περὶ τὰ ἁπλῶς ἔχοντα μόνον, ἐπιστημονικὸν καὶ θεωρητικόν ἐστι. τὸ δὲ ἐν τοῖς πὼς ἔχουσι πρὸς ἡμᾶς, βουλευτικὸν καὶ πρακτικόν. ἀρετὴ δὲ τούτου μὲν, ἡ φρόνησις. ἐκείνου δὲ ἡ σοφία. διαφέρει δὲ σοφίας φρόνησις, ᾗ τοῦ θεωρητικοῦ πρὸς τὸ πρακτικὸν καὶ παθητικὸν ἐπιστροφῆς καὶ σχέσεώς τινος γενομένης ὑφίσταται κατὰ λόγον ἡ φρόνησις. διὸ φρόνησις μὲν τύχης δεῖται· σοφία δὲ οὐ δεῖται πρὸς τὸ οἰκεῖον τέλος, οὐδὲ βουλῆς, ἔστι γὰρ περὶ τὰ αὐτὰ καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντα. καὶ καθάπερ ὁ γεωμέτρης οὐ βουλεύεται περὶ τοῦ τριγώνου εἰ δυοῖν ὀρθαῖν ἴσας ἔχει τὰς ἐντὸς γωνίας, ἀλλ᾽ οἶδεν, αἱ γὰρ βουλαὶ περὶ τῶν ἄλλοτε ἄλλως ἐχόντων, οὐ περὶ τῶν βεβαίων καὶ ἀμεταπτώτων. οὕτως ὁ θεωρητικὸς νοῦς περὶ τὰ πρῶτα καὶ μόνιμα καὶ μίαν ἀεὶ ἔχοντα φύσιν μὴ δεχομένην μεταβολὰς ἐνεργῶν, ἀπήλλακται τοῦ βουλεύεσθαι. τὴν δὲ φρόνησιν εἰς τὰ πράγματα πλάνης μεστὰ καὶ ταραχῆς

καθίστασθαι ἐπιμίγνυσθαι τοῖς τυχηροῖς πολλάκις ἀναγκαῖόν ἐστι· καὶ τῷ βουλευτικῷ χρῆσθαι περὶ τῶν ἀδηλοτέρων. τῷ δὲ πρακτικῷ τὸ βουλευτικὸν ἐπιδεχομένην ἐνέργειαν ἔχειν, καὶ τοῦ ἀλόγου συμπαρόντος καὶ συνεφελκομένου ταῖς κρίσεσιν· ὁρμῆς γὰρ δέονται. τὴν δὲ ὁρμὴν τῷ πάθει ποιεῖ τὸ ἦθος, λόγου δεομένην ὁρίζοντος ὅπως μετρία παρῇ, καὶ μήτε ὑπερβάλλῃ, μήτε ἐγκαταλίπῃ τὸν καιρόν. τὸ γὰρ δὴ παθητικὸν καὶ ἄλογον κινήσεσι χρῆται, ταῖς μὲν ἄγαν σφοδραῖς καὶ ὀξείαις, ταῖς δὲ μαλακωτέραις ἢ προσήκει καὶ ἀργοτέραις. ὅθεν ἕκαστον ὧν πράττομεν ἀεὶ, μοναχῶς μὲν κατορθοῦται, πλεοναχῶς δὲ ἁμαρτάνει. τὸ γὰρ βαλεῖν τὸν σκοπὸν ἕν ἐστι καὶ ἁπλοῦν, ἀστοχοῦσι δὲ ἄλλοτε ἄλλως ὑπερβάλλοντες τὸ μέτριον ἢ προαπολείποντες. τοῦτο τοίνυν τοῦ πρακτικοῦ λόγου κατὰ φύσιν ἔργον ἐστὶ, τὸ ἐξαιρεῖν τὰς ἀμετρίας τῶν παθῶν καὶ πλημμελείας. ὅπου μὲν γὰρ ὑπὸ ἀρρωστίας καὶ μαλακίας ἢ δέους καὶ ὄκνου προενδίδωσιν ἡ ὁρμὴ καὶ προαπολείπει τὸ καλὸν, ἐνταῦθα πάρεστιν ἐξεγείρων καὶ ἀναρριπίζων. ὅπου δὲ πάλιν ἐκφέρεται ῥυεῖσα πολλὴ καὶ ἄτακτος, ἐκεῖ τὸ σφοδρὸν ἀφαιρεῖ καὶ ἵστησιν. οὕτω δὲ ὁρίζων τὴν παθητικὴν κίνησιν, ἐμποιεῖ τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς περὶ τὸ ἄλογον, ἐλλείψεως καὶ ὑπερβολῆς μεσότητας οὔσας. οὐ γὰρ ἅπασαν ἀρετὴν μεσότητι γίνεσθαι ῥητέον. ἀλλ' ἡ μὲν ἀπροσδεὴς τοῦ ἀλόγου καὶ περὶ τὸν εἰλικρινῆ καὶ ἀπαθῆ νοῦν συνισταμένη σοφία καὶ φρόνησις, αὐτοτελής τις

ἐστὶν ἀκρότης τοῦ λόγου καὶ δύναμις, ᾗ τὸ θειότατον ἐστί νε-
ται τῆς ἐπιστήμης καὶ μακαριώτατον. ἡ δὲ ἀναγκαία διὰ
τὸ σῶμα, καὶ δεομένη διὰ τῆς παθητικῆς ὥσπερ ὀργα-
νικῆς ὑπηρεσίας ἐπὶ τὸ πρακτικόν, οὐκ οὖσα φθορὰ τοῦ
ἀλόγου τῆς ψυχῆς, οὐδὲ ἀναίρεσις. ἀλλὰ τάξις καὶ δια-
κόσμησις, ἀκρότης μέν ἐστι τῇ δυνάμει καὶ τῇ ποιότητι,
τῷ ποσῷ δὲ μεσότης γίνεται τὸ ὑπερβάλλον ἐξαιροῦ-
σα καὶ τὸ ἐλλεῖπον.

Τὸ μέσον μὴ εἶναι εἰμὴ δι' ἐλλείψεως καὶ
ὑπερβολῆς, διαφέρειν τε σωφροσύνης ἐγ-
κρατείαν, καὶ ἀκολασίαν ἀκρασίας.

Πεὶ δὲ πολλαχῶς τὸ μέσον, καὶ γὰρ τὸ κεκρα-
μένον τῶν ἀκράτων μέσον, ὡς λευκοῦ καὶ μέλανος
τὸ φαιόν, καὶ τὸ περιέχον καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ περιεχο-
μένου καὶ περιέχοντος, ὡς τῶν δώδεκα καὶ τεττάρων τὰ
ὀκτὼ καὶ τὸ μηδ' ἑτέρου τῶν ἄκρων μετέχον ὡς ἀγαθοῦ καὶ
κακοῦ τὸ ἀδιάφορον. τούτων μὲν οὐδενὶ τῶν τρόπων ἡ ἀρετὴ
εἴη ἂν μεσότης. οὔτε γὰρ μῖγμα τῶν κακιῶν ἐστίν, οὔτ' ἐμ-
περιέχουσα τ' οὐλάττον ἐμπεριέχεται τῷ πλεονάζοντι τοῦ
προσήκοντος, οὔτε ἀπήλλακται παντάπασι τῶν παθητι-
κῶν ὁρμῶν, ἐν αἷς τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττόν ἐστι. γίνεται δὲ
μεσότης καὶ λέγεται μάλιστα τῇ περὶ φθόγγους καὶ ἁρ-
μονίας ὁμοίως. ἐκείνη τε γὰρ ἐμμελὴς οὖσα φωνὴ καθά-

περ ἡ νήτη καὶ ὑπάτη, τῆς μὲν τὴν ὀξύτητα, τῆς δὲ τὴν
βαρύτητα τὴν ἄγαν διαπέφευγεν. αὕτη τε κίνησις οὖσα καὶ
δύναμις περὶ τὸ ἄλογον, τὰς ἐκλύσεις καὶ τὰς ἐπιτά-
σεις καὶ ὅλως τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον ἐξαιροῦσα τῆς ὁρμῆς εἰς
τὸ μέτριον καὶ ἀναμάρτητον καθίστησι τῶν παθῶν ἕκαστον.
αὐτίκα τὴν μὲν ἀνδρείαν, μεσότητά φασιν εἶναι δειλίας
καὶ θρασύτητος, ὧν ἡ μὲν ἔλλειψις, ἡ δὲ ὑπερβολὴ τοῦ
θυμοειδοῦς ἐστι. τὴν δὲ ἐλευθεριότητα, μικρολογίας καὶ ἀσω-
τίας. πραότητα δὲ, ἀναλγησίας καὶ ὠμότητος. αὐτήν
τε σωφροσύνην, καὶ δικαιοσύνην, τὴν μὲν περὶ τὰ συμβόλαια,
μήτε πλέον νέμουσαν αὐτῇ τοῦ προσήκοντος μήτ' ἔλαττον.
τὴν δὲ εἰς τὸ μέσον ἀπαθείας ἀναισθησίας καὶ ἀκολασίας,
ἀεὶ τὰς ἐπιθυμίας καθιστᾶσαν. ἐν ᾧ δὴ καὶ μάλιστα διά-
δηλον τὸ ἄλογον τῆς πρὸς τὸ λογικὸν διαφορᾶς αὕτη παρέχει
κατανόησιν, καὶ δεικνύει τὸ πάθος, ὡς ἕτερόν τι κομιδῆ
τοῦ λόγου ἐστίν. οὐ γὰρ ἂν διέφερε σωφροσύνης ἐγκράτεια,
καὶ ἀκολασίας ἀκρασία περὶ τὰς ἡδονὰς καὶ τὰς ἐπιθυμί-
ας, εἰ ταὐτὸν ἦν τῆς ψυχῆς ᾧ ἐπιθυμεῖ, ᾧ κρίνειν πέφυκε.
νῦν δὲ σωφροσύνη μέν ἐστιν, οὗ τὸ παθητικὸν ὥσπερ εὐήνιον
θρέμμα καὶ πρᾷον, ὁ λογισμὸς ἡνιοχεῖ καὶ μεταχειρίζεται
περὶ τὰς ἐπιθυμίας χρώμενος ὑπείκοντι καὶ δεχομένῳ τὸ μέ-
τριον καὶ τὸ εὔσχημον ἑκουσίως. ἡ δὲ ἐγκράτεια ἄγει μὲν
ἐρρωμένῳ τῷ λογισμῷ καὶ κρατοῦντι τὴν ἐπιθυμίαν, ἄγει
δὲ οὐκ ἀλύπως οὐδὲ πειθομένην, ἀλλὰ πλαγίαν καὶ ἀντιτεί-
νουσαν, οἷον ὑπὸ πληγῆς χαλινοῦ καταβιαζόμενος καὶ ἀνακρούων,

νίζει περὶ τὰ τῆς ψυχῆς ὑποζύγια τοῦ χείρονος πρὸς τὸ βέλτιστον συνομαχοῦντος ἅμα καὶ τὸν ἡνίοχον διαταράττοντος ἀντέχειν ὀπίσω καὶ κατατείνειν ὑπὸ σπουδῆς ἀναγκαζόμενον ἀεὶ μὴ βάλῃ φοίνικας ἐκ χειρῶν ἱμάντας, κατὰ Σιμωνίδην. ὅθεν οὐδὲ ἀρετὴν αὐτοτελῆ ἀξιοῦσι τὴν ἐγκράτειαν, ἀλλ' ἔλαττον ἀρετῆς εἶναι, μεσότης γὰρ οὐ γέγονεν ἐκ συμφωνίας τοῦ χείρονος πρὸς τὸ βέλτιον, οὐδὲ ἀνῄρηται τοῦ πάθους τὸ ὑπερβάλλον, οὐδὲ πειθόμενον οὐδὲ ὁμολογοῦν τῷ φρονοῦντι τῆς ψυχῆς τὸ ἐπιθυμοῦν, ἀλλὰ λυποῦν, καὶ λυπούμενον καὶ κατειργόμενον ὑπ' ἀνάγκης, ὥσπερ ἐν στάσει δυσμενὲς καὶ πολέμιον συνοικεῖ.

Πόλις δ' ὁμοῦ μὲν θυμιαμάτων γέμει,
Ὁμοῦ δὲ παιάνων τε καὶ στεναγμάτων.

Ἡ τοῦ ἐγκρατοῦς ψυχὴ διὰ τὴν ἀνωμαλίαν καὶ τὴν διαφοράν.

Ἀκρασίαν ἔλαττον κακίας εἶναι, παντελῆ δὲ κακίαν τὴν ἀκολασίαν.

Διὰ ταῦτα δ' οἴονται καὶ τὴν ἀκρασίαν, ἔλαττον κακίας εἶναι. παντελῆ δὲ κακίαν τὴν ἀκολασίαν. αὕτη μὲν γὰρ ἔχουσα καὶ πάθος φαῦλον καὶ λόγον, ὑφ' οὗ μὲν ἐξάγεται τὸ ἐπιθυμοῦν πρὸς τὸ αἰσχρόν, ὑφ' οὗ δὲ τῷ κακῶς κρίνειν προστιθεμένου ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ τὴν αἴσθησιν ἀποβάλλει τῶν ἁμαρτανομένων. ἡ δὲ ἀκρα-

σία τῷ μὲν λόγῳ σώζει τὴν κρίσιν ὀρθὴν οὖσαν, τῷ δὲ πάθει φέρεται παρὰ τὴν κρίσιν ἰσχύοντι τοῦ λόγου μᾶλλον. ὅθεν διαφέρει τῆς ἀκολασίας ὅπου μὲν γὰρ ἥτταται τοῦ πάθους ὁ λογισμὸς, ὅπου δὲ μάχεται. καὶ ὅπου μὲν ἀντιλέγων, ἕπεται ταῖς ἐπιθυμίαις. ὅπου δὲ ὑφηγεῖται συναγορεύων. καὶ ὅπου μὲν ἡδομένῳ κοινωνεῖν ὑπάρχει τῶν ἁμαρτανομένων. ὅπου δὲ ἀχθομένῳ. καὶ ὅπου μὲν ἑκὼν φέρεται πρὸς τὸ αἰσχρὸν. ὅπου δὲ προδίδωσιν ἄκων τὸ καλὸν, ὡς τοῖς πραττομένοις ὑπ᾽ αὐτῶν. οὐχ ἧττον δὲ τοῖς λεγομένοις, ἔνεστιν ἡ διαφορὰ κατάδηλος. ἀκολάστων μὲν γὰρ αἵδε φωναὶ, Τίς δὲ χάρις, τί δὲ τερπνὸν ἄνευ χρυσῆς ἀφροδίτης; τεθναίην ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλει. καὶ ἕτερος, Τὸ φαγεῖν, τὸ πιεῖν, τὸ τῆς ἀφροδίτης τυγχάνειν, τὰ δ᾽ ἄλλα προσθήκας ἅπαντ᾽ ἐγὼ καλῶ φησιν. ὥσπερ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς συνεπινεύων ταῖς ἡδοναῖς καὶ ὑπερειπόμενος. οὐχ ἧττον δὲ τούτων ὁ εἰπὼν, βαιὰ πολέσθαι, τοῦτο γάρ μοι συμφέρει, τὴν κρίσιν ἔχει τῷ πάθει συννοσοῦσαν. αἱ δὲ τῆς ἀκρασίας ἕτεραι καὶ διαφέρουσαι, Γνώμην ἔχοντά μ᾽ ἡ φύσις βιάζεται. καὶ, Αἰ αἰ· τὸ δὴ θεῖον ἀνθρώποις κακὸν ὅταν τις εἰδῇ τἀγαθὸν, χρῆται δὲ μή. καὶ ἕλκει μὲν γὰρ ἥδη θυμὸς, οὐδ᾽ ἔτ᾽ ἀντέχει. θιννῶδες ὡς ἄγκιστρον ἀγκύρας σάλῳ. θιννῶδες ἄγκιστρον οὐ φαύλως λέγων, τὸ μὴ κάτοχον λογισμοῦ μὴ δὲ ἀραρὸς, ἀλλὰ μανότητι τῆς ψυχῆς καὶ μαλακίᾳ προϊέμενον τὴν κρίσιν. οὐ πόῤῥω δὲ τῆς εἰκόνος ταύτης κἀκ

ναῦς ἐπείρηται. Ναῦς ὥστις ἐκ μὲν γῆς ἀνήρτηται βρόχοις, πνεῦ-
μα δ' οὖρος, ἡμῖν δ' ἐγκρατὴς τὰ πείσματα. πείσματα γὰρ
λέγει τὰς ἀντεχούσας κρίσεις πρὸς τὸ αἰσχρόν. εἶτα ὥσπερ
ὑπὸ πνεύματος πολλοῦ ἐγγινομένας τοῦ πάθους. τῷ γὰρ
ὄντι πλησίστιος μὲν ἐπὶ τὰς ἡδονὰς ὁ ἀκόλαστος ὑπὸ
τῶν ἐπιθυμιῶν φέρεται· καὶ δίδωσιν ἑαυτὸν καὶ συγκα-
τευθύνει. πλάγιος δὲ ὁ ἀκρατὴς, οἷον ἐξαναφέρειν γλι-
χόμενος καὶ διωθεῖσθαι τὸ πάθος, ὑπο σύρει καὶ περιπί-
πτει περὶ τὸ αἰσχρὸν. ὡς ἀνάξαρχος εἰσίλαινε τίμων ἐν δέ.
τὸ δ' ἄρ σαλέοντε καὶ ἐμμενὲς ὅτι ὀροῦσαι φαίνετ' ἀναξάρ-
χου κύνεον μένος, ὅρα καὶ εἰδὼς ὡς φάσαν ἄθλιος ἔσκε, φύ-
σις δ' ἔμπαλιν ἦγεν ἡδονοπλήξ. ἣν πλεῖστοι ὑπο-
τρείουσι σοφιστῶν. οὔτε γὰρ ὁ σοφὸς ἀκρατὴς, ἀλλὰ σώ-
φρων. οὔτε ὁ ἀμαθὴς ἀκρατὴς, ἀλλ' ἀκόλαστος. ὁ μὲν γὰρ
ἥδεται τοῖς καλοῖς. ὁ δὲ οὐκ ἄχθεται τοῖς αἰσχροῖς.
σοφιστικῆς οὖν ψυχῆς ἡ ἀκρασία λόγον ἐχούσης οἷς ἔ-
γνωκεν ὀρθῶς ἐμμένειν μὴ δυνάμενον. ἡ μὲν οὖν ἀκρασία ταύ-
τας ἔχει διαφορὰς πρὸς τὴν ἀκολασίαν. ἡ δὲ ἐγκράτεια
πρὸς τὴν σωφροσύνην εὐθὺς ἂν τὰς ἀντιστρόφους ἀναλό-
γως. τὸ γὰρ δάκνον καὶ τὸ λυποῦν καὶ ἀγανακτοῦν οὔπω
τὴν ἐγκράτειαν ἀπολέλοιπε, τῆς δὲ σώφρονος ψυχῆς τὸ
πανταχόθεν ὁμαλὲς καὶ ἄφυκτον καὶ ὑγιαῖνον ᾧ συνήρ-
μοσαι καὶ συγκέκραται τὸ ἄλογον πρὸς τὸν λογισμὸν εὐπει-
θείᾳ καὶ πραότητι θαυμαστῇ κεκοσμημένον, εἴποις ἂν ἐπι-
βλέψας, Δὴ τότ' ἔπειτ' ἄνεμος μὲν ἐπαύσατο, ἠδὲ

γαλήνη ἔπλετο νηνεμίη, κοίμισε δὲ κύματα δαίμων. Τὰς σφοδρὰς καὶ περιμανεῖς καὶ οἰστρώδη κινήματα τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ λόγου κατασβέσαντος, ὧν δὲ ἡ φύσις ἀναγκαίως δεῖται, ταῦτα ὁμοιοπαθῆ καὶ ὑπήκοα καὶ φίλα καὶ συνεργὰ πεποιημένου ταῖς πρακτικαῖς προαιρέσεσιν, ὥστε μὴ προεκθεῖν τοῦ λογισμοῦ μηδὲ ὑπενδιδόναι μηδὲ ἀτακτεῖν μηδὲ ἀπειθεῖν, ἀλλὰ πᾶσαν ὁρμὴν εὐάγωγον οὖσαν, ἄθηλον ἵππῳ πῶλον ὡς ἅμα τρέχειν, ἐπιβεβαιοῦσαν τὸν Ξενοκράτους λόγον ὃν ἐκεῖνος εἶπε περὶ τῶν ἀληθῶς φιλοσοφούντων, ὅτι μόνοι ποιοῦσιν ἑκουσίως, ἃ ποιοῦσιν ἄκοντες οἱ λοιποὶ διὰ τὸν νόμον, ὥσπερ ὑπὸ πληγῆς κύνες ἢ γαλέοι ψόφου, τῶν ἡδονῶν ἀποτρεπόμενοι καὶ πρὸς τὸ δεινὸν ἀποβλέποντες. ὅτι μὲν οὖν γίνεταί τις ἐν τῇ ψυχῇ τοιαύτης στερρότητος αἴσθησις καὶ διαφορὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας, ὥστινος μαχομένου καὶ τἀναντία λέγοντος αὐταῖς, οὐκ ἄδηλόν ἐστι.

Κατὰ τῶν λεγόντων οὐχ ἕτερον εἶναι τοῦ λόγου τὸ πάθος.

Ἔνιοι δέ φασιν οὐχ ἕτερον εἶναι τοῦ λόγου τὸ πάθος, οὐδὲ δυοῖν διαφορὰν καὶ στάσιν, ἀλλὰ ἑνὸς λόγου τροπὴν ἐπ' ἀμφότερα, λανθάνουσαν ἡμᾶς ὀξύτητι καὶ τάχει μεταβολῆς, οὐ συνορῶντες ὅτι ταὐτόν ἐστι τῆς ψυχῆς ὃ πέφυκεν ἐπιθυμεῖν καὶ μετανοεῖν, ὀργίζ-

ζεσθαι καὶ διιέναι, φέρεσθαι πρὸς τὸ αἰσχρὸν ὑφ᾽ ἡδονῆς, καὶ φερομένης πάλιν αὐτῆς ἐπιλαμβάνεσθαι. καὶ γὰρ ἐπιθυμίαν καὶ ὀργὴν καὶ φόβον καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα δόξας εἶναι καὶ κρίσεις πονηρὰς, οὐ περὶ ἕν τι γινομένας τῆς ψυχῆς μέρος, ἀλλὰ ὅλου τοῦ ἡγεμονικοῦ ῥοπὰς καὶ εἴξεις καὶ συγκαταθέσεις καὶ ὁρμάς, καὶ ὅλως ἐνεργείας τινὰς οὔσας ἐν ὀλίγῳ μεταπτωτάς, ὥσπερ αἱ τῶν παίδων ἐπιδρομαὶ τὸ ῥαγδαῖον καὶ τὸ σφοδρὸν ἐπισφαλὲς ὑπὸ ἀσθενείας καὶ ἀβέβαιον ἔχουσι. ταῦτα δὲ πρῶτον μὲν περὶ τὴν ἐνέργειάν ἐστι καὶ τὴν αἴσθησιν· οὐδεὶς γὰρ ἐν ἑαυτῷ τοῦ ἐπιθυμοῦντος αἰσθάνεται μεταβολὴν εἰς τὸ κρῖνον, οὐδὲ τοῦ κρίνοντος αὖ πάλιν εἰς τὸ ἐπιθυμοῦν. οὐ δὲ παύεται μὲν ἐρῶν ὁπότε λογίζεται καθεκτέον εἶναι τὸν ἔρωτα καὶ διαμαχετέον πρὸς αὐτόν. ἐξίσταται δὲ πάλιν τοῦ λογίζεσθαι καὶ κρίνειν ὅταν ἐνδιδῷ μαλασσόμενος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας. ἀλλὰ καὶ τῷ λόγῳ πρὸς τὸ πάθος ἀντιβαίνων, ἐν τῷ πάθει ἐστὶν ἔτι. καὶ πάλιν κρατούμενος ὑπὸ τοῦ πάθους, διορᾷ τῷ λογισμῷ τὸ ἁμαρτανόμενον, καὶ οὔτε τὸ παθητὸν ἀνῄρηκεν, οὔτε τῷ λογίζεσθαι τοῦ πάθους ἀπήλλακται. φερόμενος δὲ ἑκατέρωσε μέσος ἀμφοῖν καὶ κοινός ἐστιν, οἱ δὲ νῦν μὲν ἐπιθυμίαν γίνεσθαι τὸ ἡγεμονικὸν, νῦν δὲ τὸν ἀντιταττόμενον τῇ ἐπιθυμίᾳ λογισμὸν ὑπολαμβάνοντες. οὐδὲ ἀπέχουσι τῶν μὴ δύο τὸν κυνηγὸν εἶναι καὶ τὸ θηρίον ὑπολαμβανόντων, ἀλλὰ ταὐτὸ σῶμα χρόμενον μεταβολῇ, νῦν μὲν εἶναι θηρίον, νῦν δὲ γίνεσθαι

κυνηγόν. ἐκεῖνοί τε γὰρ ἐμφανές τι παρορῶσιν, οὔ τοι τὰ πρὸς τὴν αἴσθησιν ἀντιμαρτυροῦσιν· οὐχ ἑνός τινος μεταβολῆς ἀλλὰ δυοῖν ἅμα, μάχης καὶ διαφορᾶς ἐν αὐτοῖς αἰσθανόμενοι. τί οὖν φασιν; οὐ καὶ τὸ βουλευόμενον τοῦ ἀνθρώπου πολλάκις διχοφορεῖ, καὶ πρὸς ἐναντίας ἀνθέλκεται δόξας περὶ τοῦ συμφέροντος, ἀλλ' ἕν ἐστι; πάνυ μὲν οὖν φήσομεν. ἀλλὰ τὸ συμβαῖνον οὐχ ὅμοιον, οὐ γὰρ μάχεται πρὸς ἑαυτὸ τῆς ψυχῆς τὸ φρονοῦν, ἀλλὰ μιᾷ χρώμενον δυνάμει, διαφόροις ἐφάπτεται λογισμῶν. μᾶλλον δὲ εἷς λογισμός ἐστιν ἐν πράγμασι γινόμενος ἑτέροις, ὥσπερ ὕλαις διαφερούσαις, ὅθεν οὔτε λύπη τοῖς ἄνευ πάθους λογισμοῖς ἔνεστιν, οὔτε ὥσπερ ἐκβιαζόμενοι παρὰ γνώμην αἱροῦνται θάτερον, ἂν μὴ νὴ δία λανθάνῃ πάθος τι προσηρτημένον ὥσπερ ἐπὶ ζυγοῦ. καὶ γὰρ τοῦτο συμβαίνει πολλάκις, οὐ λογισμοῦ τινος πρὸς λογισμὸν, ἀλλὰ φιλοτιμίας ἢ φιλονεικίας ἢ χάριτος ἢ ζηλοτυπίας ἢ δέους ἀντιβαίνοντος, ἡγεῖσθαι διὰ λόγων εἶναι δυοῖν διαφορὰν, ὥσπερ ἐν τούτοις. Αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι, δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι. καὶ τὸ μὲν σφαγῆναι δεινὸν, ἡ εὔκλεια δ' ἔχει. τὸ μὴ θανεῖν δὲ δειλὸν, ἡδονὴ δ' ἔνι. καὶ περὶ τὰς κρίσεις δὲ τῶν συμβολαίων ὑποτρέχοντα τὰ πάθη, τὴν πλείστην ἐμποιεῖ διατριβήν· καὶ περὶ τὰ συμβούλια τῶν βασιλέων οἱ πρὸς χάριν λέγοντες, οὐ δυοῖν κρίσεων τῇ ἑτέρᾳ συναγορεύ-

C

δοῦσιν, ἀλλὰ πάθει τινὶ προστίθενται, παρὰ τὸν τοῦ συμφέροντος λογισμόν. διὸ τοὺς ῥήτορας ἐν ταῖς ἀριστοκρατείαις οἱ ἄρχοντες, οὐκ ἐῶσι παθαίνεσθαι, ἐπεὶ γὰρ εὐθεῖαν ῥοπὴν ὁ ἀπαθὴς λογισμὸς ἐπὶ τὸ δίκαιον. ἂν δὲ πάθος ἐγγένηται, μάχην ποιεῖ καὶ διαφορὰν τὸ ἡδόμενον καὶ τὸ ἀλγοῦν πρὸς τὸ κρῖνον καὶ τὸ βουλευόμενον. ἐπεὶ διατί τοῖς ἐν φιλοσοφίᾳ σκέμμασιν οὐ πρόσεστι τὸ μετὰ λύπης ὑπὸ τῶν ἑτέρων ἄγεσθαι καὶ μετατίθεσθαι πολλάκις, ἀλλ' αὐτός τε Ἀριστοτέλης Δημόκριτός τε καὶ Χρύσιππος ἔνια τῶν πρόσθεν αὐτοῖς ἀρεσκόντων ἀθορύβως καὶ ἀδήκτως καὶ μεθ' ἡδονῆς ἀφεῖσαν, ὅτι τῷ θεωρητικῷ καὶ μαθηματικῷ τῆς ψυχῆς, πάθος οὐδὲν ἀνθέστηκεν, ἀλλ' ἀτρεμεῖ καὶ οὐ πολυπραγμονεῖ τὸ ἄλογον ἐν τούτοις. διὸ πρὸς τὸ ἀληθὲς ὅταν φανῇ προέμενος τὸ ψεῦδος ἀσμένως ἀπέκλινεν. ἐν αὐτῷ γάρ ἐστιν, οὐκ ἐν ἑτέρῳ τὸ πειθόμενον καὶ μεταπειθόμενον. αἱ δὲ πραγματικαὶ βουλαὶ καὶ κρίσεις καὶ δίαιται τῶν πολλῶν ἐμπαθεῖς οὖσαι, δυσοδίαν τῷ λόγῳ παρέχουσι καὶ δυσκολίαν, ἐνισχομένῳ καὶ ταραττομένῳ περὶ τὸ ἄλογον, ἀνταῖρον αὐτῷ μεθ' ἡδονῆς τινος, ἢ δέους. ἢ λύπης, ἢ ἐπιθυμίας, καὶ τούτων κριτήριον ἡ αἴσθησίς ἐστιν ἀμφοτέρων ἐφαπτομένη, καὶ γὰρ ἂν περιγένηται θάτερον, οὐκ ἀνῄρηκε θάτερον, ἀλλ' ἐφέλκεται καταβιαζόμενον καὶ ἀντιτεῖνον, ὁ γὰρ νουθετῶν αὐτὸν ἐρῶντα, χρῆται τῷ λογισμῷ πρὸς τὸ πάθος, ὡς ἀμφοτέρων

ἐνόντων ἅμα τῇ ψυχῇ, καθάπερ χειρὶ φλεγμαῖνον ἕτερον μέρος πιέζων, καὶ δυοῖν ὄντων καὶ διαφερόντων ἐπαισθανόμενος. οὐ μέντοι ταῖς ἀπαθέσι βουλαῖς καὶ σκέψεσιν, οἵας ἔχει μάλιστα τὸ θεωρητικόν, ἂν μὲν ἴσαι μένωσιν, οὐ γέγονε κρίσις, ἀλλ᾽ ἀπορία στάσις οὖσα καὶ μονὴ διανοίας ὑπὸ ἐναντίων παθῶν. ἂν δὲ ῥοπὴ γένηται πρὸς θάτερον, ἡ κρατήσασα τὴν ἑτέραν λέλυκεν, ὥστε μὴ λυπεῖν μηδὲ ἐναντιοῦσθαι πρὸς τὴν δόξαν. ὅλως δὲ λογισμοῦ μὲν ἀντικεῖσθαι λογισμῷ δοκοῦντος, οὐ γίνεται δυοῖν καὶ ἑτέρων αἴσθησις, ἀλλ᾽ ἑνός τινος ἐν διαφόροις γινομένου φαντασίαις, ὅταν δὲ τὸ ἄλογον μάχηται τῷ λογισμῷ μήτε κρατεῖν ἀλύπως μήτε κρατεῖσθαι πεφυκός, εὐθὺς ὡς δύο διίστησι τῇ μάχῃ τὴν ψυχὴν καὶ ποιεῖ τὴν διαφορὰν πρόδηλον.

Δισχυρίζεται τὰ εἰρημένα, λέγει δὲ μὴν, οὐ μόνον ἀπὸ τῆς μάχης, ἀλλ᾽ οὐδὲν ἧττον ἀπὸ τῆς ἀκολουθίας κατίδοι τις ἂν τὴν διαφοράν.

Υμόνον τοίνυν ἀπὸ τῆς μάχης, ἀλλ᾽ οὐδὲν ἧττον ἀπὸ τῆς ἀκολουθίας κατίδοι τις ἂν τὴν παθητικὴν ἀρχὴν τῆς λογικῆς οὖσαν ἑτέραν. ἐπεὶ γὰρ ἔστι μὲν ἐρᾶν εὐφυοῦς πρὸς ἀρετὴν καὶ γενναίου παιδός, ἔστι δὲ φαύλου καὶ ἀκολάστου, συμβαίνει δὲ θυμῷ χρῆσθαι μὲν ἀλόγως πρὸς παῖδας αὑτοῦ καὶ γονεῖς, χρῆσθαι δὲ ὑπὲρ γονέων καὶ

πάλιν δικαίως πρὸς πολεμίους καὶ τυράννους, ὥσπερ
ἐκεῖ μάχης καὶ διαφορᾶς τοῦ πάθους, πρὸς τὸν λογισ-
μὸν αἴσθησίς ἐστιν, οὕτως ἐνταῦθα πειθοῦς καὶ ἀκολου-
θίας, ὡς ἐπιρρέοντος καὶ συνεπιδιδόντος. ἐπεὶ τοίνυν
καὶ γυναῖκα γήμας κατὰ νόμους ἀνὴρ ἐπιεικὴς διανοεῖται
περιέπειν καὶ συνεῖναι δικαίως καὶ σωφρόνως. χρόνῳ δὲ
τῆς συνηθείας ἐντεκούσης πάθος αἰσθάνεται τῷ λογισμῷ τὸ
φιλεῖν καὶ τὸ ἀγαπᾶν ἐπιτεινόμενον, ὥσπερ αὖ καὶ νέοι
διδασκάλοις ἐντυχόντες ἀστείοις, ὑπὸ χρείας τὸ πρῶ-
τον ἕπονται καὶ ζηλοῦσιν, ὕστερον δὲ καὶ φιλοῦσιν, ἀν-
τὶ γνωρίμων καὶ μαθητῶν ἐρασταὶ καλούμενοι καὶ ὄντες. τὸ
δ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ πρὸς ἄρχοντας ἐν πόλεσι χρηστοὺς
καὶ γείτονας καὶ κηδεστάς· ἀρξάμενοι γὰρ ὑπὸ χρείας τι-
νὸς καθηκόντως ἀλλήλοις ὁμιλεῖν, ἔπειτα λανθάνουσιν εἰς
τὸ φιλεῖν ὑποφερόμενοι, συνεπισπασαμένου τοῦ λογισμοῦ
καὶ συναναπείσαντος τὸ παθητικόν; ὁ δ' εἰπών, Αἰδώς
τε, δισσαὶ δ' εἰσίν; ἡ μὲν οὐ κακή, ἡ δ' ἄχθος οἴκων,
ἆρ' οὐ δῆλός ἐστι συνῃσθημένος ἐν ἑαυτῷ τοῦτο τὸ πά-
θος πολλάκις μὲν ἀκολουθοῦν τῷ λόγῳ καὶ συγκατακοσ-
μούμενον, πολλάκις δὲ παρὰ τὸν λόγον ὄκνοις καὶ μελ-
λήσεσι καιροὺς καὶ πράγματα λυμαινόμενον; οἱ καὶ αὐτοῖς
τρόπον τινὰ διὰ τὴν ἐνέργειαν ὑπείκοντες, αἰδεῖσθαι τὸ
αἰσχύνεσθαι καλοῦσι, καὶ τὸ ἥδεσθαι, χαίρειν, καὶ τοὺς
φόβους εὐλαβείας. ταύτῃ μὲν οὐδενὸς αἰτιασαμένου
τὴν εὐφημίαν, ὅταν αὐτὰ πάθη προστιθέμενα μὲν τῷ λο-

γισμῷ τούτοις καλοῦσι τοῖς ὀνόμασι. μαχόμενα δὲ καὶ βιαζόμενα τὸν λογισμὸν ἐκεῖνοι. ὅταν δὲ δακρύοις ἐλεγχόμενοι καὶ τρόμοις καὶ χρόας μεταβολαῖς, ἀντὶ λύπης καὶ φόβου δηγμούς τινας καὶ συνθροήσεις λέγωσι καὶ προθυμίας τὰς ἐπιθυμίας ὑποκορίζονται, σοφιστικὰς δοκοῦσιν οὐ φιλοσόφους διακρούσεις καὶ ἀποδράσεις ἐκ τῶν πραγμάτων μηχανᾶσθαι διὰ τῶν ὀνομάτων. καίτοι πάλιν αὐτοὶ τάς τε χαρὰς ἐκείνας καὶ τὰς βουλήσεις καὶ τὰς εὐλαβείας, εὐπαθείας καλοῦσιν οὐκ ἀπαθείας. ὀρθῶς ἐνταῦθα χρώμενοι τοῖς ὀνόμασι. γίνεται γὰρ εὐπάθεια τοῦ λογισμοῦ τὸ πάθος οὐκ ἀναιροῦντος ἀλλὰ κοσμοῦντος καὶ τάττοντος ἐν τοῖς σωφρονοῦσιν. οἱ δὲ φαῦλοι καὶ ἀκρατεῖς τί πάσχουσιν, ὅταν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα κρίναντες φιλεῖν, ἀντὶ τούτων ἐρωμένου καὶ τῆς ἐρωμένης μὴ δύνωνται; τὴν δὲ ἑταίραν καὶ τὸν κόλακα κρίναντες, εὐθὺς καὶ φιλοῦσιν. εἰ γὰρ τὸ πάθος ἦν κρίσις, ἔδει τῇ τοῦ φιλεῖν χρῆναι καὶ μισεῖν κρίσει, τὸ φιλεῖν ἕπεσθαι καὶ τὸ μισεῖν. νυνὶ δὲ συμβαίνει τἀναντία, ταῖς μὲν προστιθεμένου τοῦ πάθους κρίσεσι, ταῖς δὲ ἀπειθοῦντος. ᾗ καὶ φασὶν αὐτοὶ τῶν πραγμάτων ἐκβιαζόμενοι, οὐ πᾶσαν εἶναι κρίσιν πάθος, ἀλλὰ τὴν κινητικὴν ὁρμῆς βιαίου καὶ πλεοναζούσης, ὁμολογοῦντες ἕτερον εἶναι τὸ κρῖνον καὶ τὸ πάσχον ἐν ἡμῖν, ὥσπερ τὸ κινοῦν καὶ τὸ κινούμενον. αὐτός τε Χρύσιππος ἐν πολλοῖς ὁριζόμενος τὴν

καρτερίαν καὶ τὴν ἐγκράτειαν ἕξεις ἀκολουθητικάς· τῷ αἱ-
ροῦντι λόγῳ. δῆλός ἐστιν ὑπὸ τῶν πραγμάτων ὁμολογεῖν
ἀναγκαζόμενος, ὡς ἕτερόν ἐστι τὸ ἀκολουθοῦν ἐκείνῳ τοῦ
ᾧ ἀκολουθεῖ πειθόμενον, ἢ πάλιν μάχεται μὴ πειθό-
μενον.

Κατὰ τῶν λεγόντων ἴσα εἶναι τὰ ἁμαρτήματα.

Σα τοίνυν τὰ ἁμαρτήματα πάντα καὶ πάσας τι-
θέμενος τὰς ἁμαρτίας, εἰ μὲν ἄλλῃ πῃ παρορῶσι
τὸ ἀληθές, οὐκ ἔστι καιρὸς ἐν τῷ παρόντι διελέγχειν· ἐν δὲ
τοῖς πλείοσι φαίνονται κομιδῇ παρὰ τὴν ἐνάργειαν ἐνιστά-
μενοι τῷ λόγῳ. πᾶν μὲν γὰρ πάθος ἁμαρτία κατ' αὐτούς
ἐστι, καὶ πᾶς ὁ λυπούμενος ἢ φοβούμενος ἢ ἐπιθυμῶν ἁ-
μαρτάνει. μεγάλαι δὲ τῶν παθῶν διαφοραὶ κατὰ τὸ
μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον ὁρῶνται. τίς γὰρ ἂν φαίη τὸν Δό-
λωνος φόβον ἴσον εἶναι τῷ Αἴαντος ἐντροπαλιζομένου
καὶ βάδην ἀπιόντος ἐκ τῶν πολεμίων ὀλίγον γόνυ γουνὸς
ἀμείβοντος· ἢ τὴν Πλάτωνος ἐπὶ Σωκράτει τελευτήσαντι
λύπην, τὴν Ἀλεξάνδρου διὰ Κλεῖτον ἀνελεῖν ὁρμήσαντος
ἑαυτόν. ἐπιτείνονται γὰρ οὐ μετρίως καὶ τὸ παρὰ λόγον
αἱ λῦπαι καὶ τὸ παρ' ἐλπίδα σύμπτωμα, τοῦ κατὰ λό-
γον ὀδυνηρότερον, εἰ προσδοκῶν εὐημεροῦντα καὶ θαυ-
μαζόμενον ὄψεσθαι, πύθοιτο κατεστρεβλωμένον, ὡς Φιλώ-

τὰς Παρμενίων. θυμῷ δέ τις ἂν εἴποι πρὸς Ἀνάξαρ-
χον ἴσως κεχρῆσθαι Νικοκρέοντα, καὶ πρὸς Φιλήμονα
Μάγαν ἀμφοτέρων λοιδορηθέντας ὑπ' αὐτῶν· ὁ μὲν γὰρ
ὑπέροις σιδηροῖς κατέπτησσε καὶ κατέκοπτεν ἐκεῖνον.
ὁ δὲ τῷ Φιλήμονι τὸν δήμιον ἐκέλευσεν ἐπὶ τὸν
τράχηλον ἐπιθεῖναι γυμνὴν τὴν μάχαιραν, εἶτα ἀφεῖναι.
διὸ καὶ νεῦρα τῆς ψυχῆς τὸν θυμὸν ὁ Πλάτων προσεῖ-
πεν, ὡς ἐπιτεινόμενόν τε πικρίᾳ, καὶ πρᾳότητι χαλώ-
μενον. ταῦτα τοίνυν καὶ τὰ τοιαῦτα διακρουόμενοι,
τὰς ἐπιτάσεις τῶν παθῶν καὶ σφοδρότητας οὔ φασι γί-
νεσθαι κατὰ τὴν κρίσιν, ἐν ᾗ τὸ ἁμαρτητικόν, ἀλ-
λὰ τὰς λήξεις καὶ τὰς συστολὰς καὶ διαχύσεις εἶναι, τὰς
τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον τῷ λόγῳ δεχομένας. καὶ πε-
ρὶ τὰς κρίσεις φαίνονται γινόμεναι διαφοραί. τήν τε
γὰρ πενίαν οἱ μὲν οὐ κακόν, οἱ δὲ καὶ μέγα κρί-
νουσι κακόν. οἱ δέ γε καὶ μέγιστον. ὥστε καὶ κατὰ
τῶν πετρῶν καὶ κατὰ τῆς θαλάττης ὠθεῖν ἑαυτούς. τόν
τε θάνατον, οἱ μὲν ἀγαθῶν στερήσει μόνον. οἱ δὲ καὶ
τιμωρίαις ἀιδίοις ὑπὸ γῆν καὶ κολασμοῖς φρικώδεσι,
κακὸν εἶναι νομίζουσιν. ἥ τε τοῦ σώματος ὑγεία τοῖς
μὲν ὡς κατὰ φύσιν καὶ χρήσιμον ἀγαπᾶται. τοῖς δὲ
τῶν ὄντων δοκεῖ μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι. οὔτε γὰρ πλού-
του χάριν ἢ τεκέων. οὔτε τᾶς ἰσοδαίμονος ἀνθρώ-
ποις βασιληΐδος ἀρχᾶς, τελευτῶντες δὲ καὶ τὴν ἀρε-
τὴν ἀνωφελῆ καὶ ἀνόνητον ἡγοῦνται, τοῦ ὑγιαίνειν μὴ πα-

ρόντος, ὥστε φαίνεσθαι καὶ περὶ τὰς κρίσεις αὐτὰς τοῦ μὲν μᾶλλον, τοῦ δὲ ἧττον ἁμαρτάνοντας. ἀλλ' οὐ τοῦτο νῦν διαλεκτέον, ἐκεῖνο δὲ ἐκ τούτου ληπτέον ὅτι συγχωροῦσι καὶ αὐτοὶ τῆς κρίσεως ἕτερον εἶναι τὸ ἄλογον. καθ' ὃ φασὶ γίνεσθαι τὸ πάθος σφοδρότερον καὶ μεῖζον, ἐρίζοντες πρὸς τοὔνομα καὶ τὸ ῥῆμα, τὰ δὲ πράγματα διδόντες τοῖς διαφέρειν τὸ παθητικὸν καὶ ἄλογον τοῦ λογιζομένου καὶ κρίνοντος ἀποφαινομένοις. ἐν δὲ τοῖς περὶ ἀνομολογίας, ὁ Χρύσιππος εἰπών, ὅτι τυφλόν ἐστιν ἡ ὀργή, καὶ πολλάκις μὲν οὐκ ἐᾷ ὁρᾶν τὰ ἐκφανῆ, πολλάκις δὲ τοῖς καταλαμβανομένοις ἐπιπροσθεῖ, μικρὸν προελθών, τὰ γὰρ ἐπιγινόμενά φησι πάθη, ἐκκρούει τοὺς λογισμοὺς, καὶ τὰ ὡς ἑτέρως φαινόμενα βιαίως προωθοῦνται ἐπὶ τὰς ἐναντίας πράξεις, εἶτα χρῆται μάρτυρι τῷ Μενάνδρῳ λέγοντι, Οἴμοι τάλας ἔγωγε, ποῦ ποτε φρένες ἡμῶν ἐκεῖνον ἦσαν ἐν τῷ σώματι τὸν χρόνον ἐς οὐ ταῦτ' ἀλλ' ἐκεῖν' αἱρούμεθα, καὶ πάλιν ὁ Χρύσιππος προελθών, τοῦ λογικοῦ φησὶ ζῴου φύσιν ἔχοντος προσχρῆσθαι εἰς ἕκαστα τῷ λόγῳ καὶ ὑπὸ τούτου κυβερνᾶσθαι, πολλάκις ἀποστρέφεσθαι αὐτὸν ἡμᾶς ἄλλῃ βιαιοτέρα φορᾷ χρωμένους; ὁμολογῶν τὸ συμβαῖνον ἐκ τῆς πρὸς τὸν λόγον τοῦ πάθους διαφορᾶς.

Πλάτωνος λόγος εἰς τὸ ἀποδεῖξαι τὴν πρὸς τὸν λόγον τοῦ πάθους διαφορὰν καὶ ὅτι λόγῳ ἰσχύει μᾶλλον ὁ λόγος τοῖς πρεσβύταις ἢ τοῖς νέοις.

Πῶς καὶ γελοῖόν ἐστιν ἥ φησι Πλάτων αὐτόν τινα λέγειν αὑτοῦ κρείττονα καὶ πάλιν χείρονα, καὶ τὸν μὲν κρατοῦντα ἑαυτοῦ, τὸν δὲ μὴ κρατοῦντα. πῶς γὰρ οἷόν τε τὸν αὐτὸν αὑτοῦ κρείττονα εἶναι καὶ χείρονα, ἢ κρατεῖν ἅμα καὶ κρατεῖσθαι, μὴ τρόπον τινὰ διττοῦ πεφυκότος ἑκάστου, καὶ τὸ μὲν χεῖρον ἐν ἑαυτῷ, τὸ δὲ βέλτιον ἔχοντος. οὕτω γὰρ ὁ μὲν τοῦ βελτίονος ὑπηκόῳ τῷ χείρονι χρώμενος, ἐγκρατὴς ἑαυτοῦ καὶ κρείττων ἐστὶν, ὁ δὲ τῷ ἀκολάστῳ καὶ ἀλόγῳ τῆς ψυχῆς ἑπόμενον περιορῶν καὶ ὑπηρετοῦν τὸ κρεῖττον, ἥττων ἑαυτοῦ καὶ ἀκρατὴς λέγεται καὶ παρὰ φύσιν διακείμενος, φύσει γὰρ προσήκει θεῖον ὄντα τὸν λογισμὸν ἡγεῖσθαι καὶ ἄρχειν τοῦ ἀλόγου, καὶ τὴν γένεσιν αὐτόθεν ἔχοντος ἐκ τοῦ σώματος, ὃ καὶ συνεξομοιοῦσθαι καὶ κοινωνεῖν παθῶν καὶ ἀναπίμπλασθαι πέφυκεν ἐνδεδυκὸς αὐτῷ καὶ καταμεμιγμένον, ὡς δηλοῦσιν αἱ ὁρμαὶ πρὸς τὰ σωματικὰ κινούμεναι, καὶ σφοδρότητας ἐν ταῖς τοῦ σώματος μεταβολαῖς καὶ ἀνέσεις λαμβάνουσαι. διὸ νέοι μὲν καὶ ὀξεῖς καὶ ἴταμοὶ, περί τε τὰς ὀρέξεις διάπυροι καὶ οἰστρώδεις ἅμα

τος πλήθει καὶ θερμότητι. πῶς δὲ πρεσβυτῶν ἡ περὶ τὸ
ἧπαρ ἀρχὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ κατασβέννυται καὶ γίνε-
ται μικρὰ καὶ ἀσθενὴς, ἰσχύει δὲ μᾶλλον ὁ λόγος τοῦ πα-
θητικοῦ τῷ σώματι συναπομαραινομένου. τοῦτο δὲ ἀμέ-
λει καὶ τὰς τῶν θηρίων ἠθοποιεῖ πρὸς τὰ πάθη φύσεις.
οὐ γὰρ ὀρθότητι δοξῶν, οὐδὲ φαυλότητι δήπου, τοῖς
μὲν ἀλκαὶ καὶ ὁρμαὶ πρὸς τὰ φαινόμενα δεινὰ παρί-
στανται, τοῖς δὲ ἀμήχανοι πτοῖαι καὶ φόβοι τῆς ψυχῆς,
ἀλλ' αἱ περὶ τὸ αἷμα καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα δυνά-
μεις τὰς τῶν παθῶν διαφορὰς ποιοῦσιν, ὥσπερ ἐκ ῥίζης
τοῦ παθητικοῦ τῆς σαρκὸς, ἀναβλαστάνοντος καὶ συνανα-
φέροντος τὴν ποιότητα καὶ τὴν κρίσιν. τοῦ δὲ ἀνθρώ-
που ταῖς μὲν παθητικαῖς ὁρμαῖς τὸ σῶμα συμπαθοῦν
καὶ συγκινούμενον ἐλέγχουσι, ὠχρότητες, ἐρυθήματα, τρό-
μοι πηδήσεις καρδίας, διαχύσεις αὖ πάλιν ἐν ἐλπί-
σιν ἡδοναῖς καὶ προσδοκίαις. ὅταν δὲ μὴ μετὰ πάθους
ἀλλ' αὐτὸ καθ' αὑτὸ κινῆται τὸ διανοητικὸν, ἡσυχίαν ἄγει
τὸ σῶμα καὶ καθέστηκεν, οὔτε κοινωνοῦν οὔτε μετέχον αὐτῷ
τῆς ἐνεργείας τοῦ μαθηματικοῦ μὴ συνεφάπτοιτο, μὴ δὲ
συμπαραλαμβάνοι τὸ ἄλογον, ὥστε καὶ τοῦτο δύο ὄντα
δηλοῦσθαι καὶ διαφέροντα ταῖς δυνάμεσιν ἀλλήλων. καθό-
λου δὲ τῶν ὄντων αὐτοί τε φασὶ καὶ δῆλόν ἐστιν, ὅτι τὰ μὲν
ἕξει διοικεῖται, τὰ δὲ φύσει, τὰ δὲ ἀλόγῳ ψυχῇ, τὰ δὲ
καὶ λόγον ἔχουσι καὶ διάνοιαν, ὧν ὁμοῦ τε πάντων ὁ ἄνθρω-
πος μετέσχηκε καὶ γέγονεν ἐν πάσαις ταῖς εἰρημέναις δια-

φοραῖς καὶ παρ' ἕξει συνέχεται, καὶ φύσει φέρεται, καὶ λόγῳ χρῆται καὶ διανοίᾳ. μέτεστιν οὖν αὐτῷ καὶ τοῦ λόγου, καὶ σύμφυτον ἔχει τὴν τοῦ πάθους ἀρχήν· οὐκ ἐπεισόδιον ἀλλὰ ἀναγκαίαν, οὐδὲ ἀναιρετέαν παντάπασιν ἀλλὰ θεραπείας καὶ παιδαγωγίας δεομένην. ὅθεν οὐ θράκιον οὐδὲ λυκούργειον τοῦ λόγου τὸ ἔργον ἐστὶ, συνεκκόπτειν καὶ συνδιαφθείρειν τὰ ὠφέλιμα τοῖς βλαβεροῖς τοῦ πάθους, ἀλλ' ὥσπερ ὁ φυτάλμιος θεὸς καὶ ἡμερίδης τὸ ἄγριον κολοῦσαι καὶ ἀφελεῖν τὴν ἀμετρίαν, εἶτα τιθασεύειν καὶ περιΐστασθαι τὸ χρήσιμον. οὔτε γὰρ οἶνον οἱ φοβούμενοι τὸ μεθύειν ἐκχέουσιν, οὔτε πάθος οἱ δεδιότες τὸ ταρακτικὸν ἀναιροῦσιν, ἀλλὰ κεραννύουσι. καὶ γὰρ καὶ βοῶν καὶ ἵππων τὰ πηδήματα καὶ τοὺς ἀφηνιασμοὺς, οὐ τὰς κινήσεις οὐδὲ τὰς ἐνεργείας ἀφαιροῦσι, καὶ τοῖς πάθεσι δεδαμασμένοις χρῆται καὶ χειροήθεσιν ὁ λογισμὸς, οὐκ ἐκνευρίσας οὐδὲ ἐκτεμὼν παντάπασι τῆς ψυχῆς τὸ ὑπηρετικόν. εὖ φ' ἅρμασι γὰρ (φησὶ Πίνδαρος) ἵππος, ἐν δ' ἀρότρῳ βοῦς, κάπρῳ δὲ βουλεύοντι φόνον κύνα χρὴ τλάθυμον ἐξευρεῖν. ὧν πολὺ χρησιμώτερα τὰ τῶν παθῶν θρέμματα τῷ λογισμῷ συμπαρόντα καὶ συνεπιτείνοντα ταῖς ἀρεταῖς. ὁ θυμὸς τῇ ἀνδρείᾳ μέτριος ὤν, ἡ μισοπονηρία τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ ἡ νέμεσις ἐπὶ τοὺς παρ' ἀξίαν εὐτυχοῦντας, ὅταν ἅμα ἀνοίᾳ καὶ ὕβρει φλεγόμενοι τὴν ψυχὴν ἐπισχέσεως δέονται. φιλίας

δὲ φιλοσοφίαν, καὶ φιλανθρωπίας ἔλεον. καὶ τὸ συγχαί-
ρειν καὶ συναλγεῖν εὐνοίας ἀληθινῆς, οὐδὲ βουλόμενος ἄν
τις ἀποσπάσειεν οὐδὲ ἀποτάξειεν. εἰ δὲ οἱ τὸν ἔρωτα
τῇ ἐρωτομανίᾳ συνεκβάλλοντες ἁμαρτάνουσι, οὐδὲ
οἱ τὴν ἐπιθυμίαν διὰ τὴν φιλαργυρίαν ψέγοντες κα-
τορθοῦσιν. ἀλλ' ὅμοιόν τι πράττουσι, τοῖς τὸ τρέχειν
διὰ τὸ προσπταίειν, καὶ τὸ βάλλειν διὰ τὸ ὑπερβάλλειν
ἀναιροῦσι, καὶ πρὸς τὸ ᾄδειν τὸ παράπαν διὰ τὸ ἀπᾴ-
δειν ἀπεχθῶς ἔχουσιν. ὥσπερ γὰρ ἐν φθόγγοις μουσικὴ τὸ ἐμ-
μελὲς οὐκ ἀναιρέσει βαρύτητος καὶ ὀξύτητος, ἐν δὲ σώ-
μασιν, ἰατρικὴ τὸ ὑγιεινὸν, οὐ φθορᾷ θερμότητος καὶ ψυ-
χρότητος, ἀλλὰ συμμετρίαις καὶ ποσότησι κραθεισῶν ἀ-
περγάζεται, τοιοῦτον ἐν ψυχῇ τὸ ἠθικὸν, ἐγγενομένης ὑπὸ
λόγου ταῖς παθητικαῖς δυνάμεσι καὶ κινήσεσιν, ἐπιεικείας
καὶ μετριότητος. οἰδοῦντι γὰρ ἔοικε καὶ φλεγμαίνοντι σώ-
ματι τὸ περιαλγοῦν καὶ περιχαρὲς καὶ περίλυπον τῆς
ψυχῆς, οὐ τὸ χαῖρον οὐδὲ τὸ λυπούμενον, οὐδὲ τὸ
φοβούμενον. καὶ καλῶς Ὅμηρος εἰπὼν, Τοῦ δ' ἀγαθοῦ
οὔτ' ἂρ τρέπεται χρὼς, οὔτε τι λίην ταρβεῖ, τὸν
φόβον οὐκ ἀφεῖλεν, ἀλλὰ τὸν ἄγαν φόβον, ὅπως ἀν-
δρεία μὴ ἀπόνοια, μηδὲ θαρραλεότης, μὴ θρασύ-
της γένηται. διὸ καὶ περὶ τὰς ἡδονὰς, τὴν ἄγαν ἀ-
φαιρετέον ἐπιθυμίαν, καὶ περὶ τὰς ἀμύνας, τὴν ἄγαν μι-
σοπονηρίαν. οὕτω γὰρ ὁ μὲν, οὐκ ἀνάλγητος, ἀλλὰ σώ-
φρων, ὁ δὲ δίκαιος οὐκ ὠμὸς, οὐδὲ πικρὸς ἔσται.

τῶν δὲ παθῶν παντάπασιν ἀναιρεθέντων, εἰ καὶ δυνατόν,
ἐστὶν ἐν πολλοῖς ἀργότερος ὁ λόγος καὶ ἀμβλύτερος, ὥσ-
περ κυβερνήτης πνεύματος ἐπιλιπόντος. ταῦτα δὲ ἀμέ-
λει καὶ οἱ νομοθέται συνιδόντες ἐμβάλλουσιν εἰς τὰς πολι-
τείας καὶ φιλοτιμίαν καὶ ζῆλον πρὸς ἀλλήλους. πρὸς δὲ
τοὺς πολεμίους καὶ σάλπιγξι καὶ αὐλοῖς ἐπεγείρουσι καὶ
αὔξουσι τὸ θυμοειδὲς καὶ μάχιμον, οὐ γὰρ μόνον ἐν ποιήμασιν
(ἥ φησιν ὁ Πλάτων) τὸν τεχνίτην καὶ ἀκριβωμένον ὁ μου-
σόληπτος καὶ κατάσχετος ἀποδείκνυσι γελοῖον, ἀλλὰ πε-
ρὶ τὰς μάχας τὸ παθητικὸν καὶ ἐνθουσιῶδες, ἀνυπόστατον
ἐστὶ καὶ ἀήττητον, ὃ καὶ τοὺς θεοὺς Ὅμηρος ἐμποιεῖν φησι
τοῖς ἀνθρώποις, ὡς εἰπών, ἔμπνευσε μένος μέγα ποιμέ-
νι λαῶν. καὶ Οὐχ ὅγ' ἄνευθε θεοῦ τάδε μαίνεται. καθάπερ
ὅρμημα τῷ λογισμῷ καὶ ὄχημα τὸ πάθος προστιθέντας.
αὐτούς γε μὴν τούτους ὁρᾶν ἐστι, πολλάκις μὲν ἐπαί-
νοις τοὺς νέους παρορμῶντας, πολλάκις δὲ νουθεσίαις
κολάζοντας. ὧν τῷ μέν, ἕπεται τὸ ἥδεσθαι, τῷ δὲ
τὸ λυπεῖσθαι. καὶ γὰρ ἡ νουθεσία καὶ ὁ ψόγος ἐμποιεῖ
μετάνοιαν καὶ αἰσχύνην. ὧν τὸ μὲν λύπη τῷ γένει. τὸ δὲ
φόβος ἐστὶ. καὶ τούτοις μάλιστα χρῶνται πρὸς τὰς ἐπανορθώ-
σεις, ἡ καὶ Διογένης ἐπαινουμένου Πλάτωνος, τί δὲ ἐκεῖνος
ἔφη σεμνὸν ἔχει, ὃς τοσοῦτον χρόνον φιλοσοφῶν, οὐδένα
λελύπηκεν. οὐ γὰρ οὕτω τὰ μαθήματα φαίη τις ἂν ὡς ἔλεγε
Ξενοκράτης λαβὰς εἶναι φιλοσοφίας, ὡς τὰ πάθη τῶν
νέων. αἰσχύνην, ἐπιθυμίαν, μετάνοιαν, ἡδονήν,

λύπην, φιλοτιμίαν, ὧν ἐμμελῆ καὶ σωτήριον ἀφὴν ἁπτόμενος ὁ λόγος καὶ ὁ νόμος, εἰς τὴν προσήκουσαν ὁδὸν ἀνυσίμως καθίστησι τὸν νέον, ὥστε μὴ κακῶς εἰπεῖν τὸν λάκωνα παιδαγωγὸν, ὅτι ποιήσει τὸν παῖδα τοῖς καλοῖς ἥδεσθαι, καὶ ἄχθεσθαι τοῖς αἰσχροῖς, οὗ μεῖζον οὐδὲν ἐστὶν οὐδὲ κάλλιον ἀποφῆναι τέλος ἐλευθέρῳ προσηκούσης παιδείας.

τέλος.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PLVTARCHI LIBELLVS DE VIRTVTE MORALI HADRIENSIVM DVCĘ INTERPRETE.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

ANDREAE MATTHAEI AQVIVIVI HADRIANORVM INTERAMNATVMQ. DVCIS IN TRANSLATIONEM ET COMMENTARIVM LIBELLI PLVTARCHI CHAERONEI DE VIRTVTE MORALI AD PRAESTANTISS. MELF. PRINCIPES TRAIANVM PATREM ET IOANNEM FILIVM CARACIOLOS

PRAEFATIO.

Ocrates ille ſapientiſſimus cum multos annos in triplici illa Philoſophiæ ratione conſumpſiſſet: ad eam tandem ſe totum applicuit: quæ ad uitæ inſtitutionem & ſocietatem hominũ pertineret: conſultoq; duas reliquas tanq̃ inutiles & nihil ad nos pertinentes reli-quit. Nõ enim ab ea Philoſophiæ parte: quæ uerũ a fal-ſo & rectum ab obliquo diiudicat: quæq; decernit: quid in

oratione conſentiat : quid ue repugnet : uita cōmunis infor-
matur : ſed ab ea quæ de affectibus moderādis : de uirtuti-
bus & uitiis : & de honeſto quærit ac turpi . Ego uero ſa-
pientiſſimum hoc Socratis conſilium (quantum in me eſt)
ſequi cupiēs : cū pleraq; alia : quæ ad hoc ſpectare uideban-
tur : prius attigiſſem : ad Plutarchi demū nō nulla opuſcula
euoluenda me contuli : allectus authoritate Theodori Ga-
zæ : uiri qdem noſtra ætate in utraq; lingua peritiſſimi : qui
ſolitus erat dicere : ſi forte ſibi daretur optio : ut unū tan-
tū authorem pro animi pabulo eligeret : Plutarchum inter
Græcos maxime uenerādum ſe ſe in primis eſſe electurum :
utpote qui nō ſolum ueterum ſcrupos abiiceret : ſed ratio-
nes etiam poſteriorꝫ : qui rectius philoſophati ſunt : ualidiſ-
ſimis argumentis confirmaret . Ex huius igitur uiri tam læ-
tis ac florentibus paſcuis aliquid mihi decerpere cupienti :
diuinus ille libellus occurrit : qui de morali uirtute inſcri-
bitur : in quo plane cōperi & ueterum ſententias Ariſtote-
lico more confutatas : & ſubiectum moralis Philoſophiæ :
quod a multis Philoſophis prætermiſſum eſt : in affectibus
ſitū eſſe : & iis qdem nō ſine magno uſu a natura tributis :
modo ſub freno rationis contineantur : cum ipſi & mo-
ueant uirtutes & ſubleuent . Itaq; ego maxime cupiens ut
libellus hic alicuius beneficio e Græcia in Italiam ſe tranſ-
ferret : diu quidem anxius expectaui : quæſiuiq; a multis :
num quiſpiam eum e Græco Latinū facere aggreſſus eſſet .

Cum uero comperiſſem id minime expectari : ad tranſlationem hanc per me tentandam animum adieci . Tametſi non ignoro : me hac audacia tanti uiri authoritati detrahere . Non enim is ſum : qui utranq; linguam (ut par eſt) calleam . Verum quia non eſt mihi conſilium : opus hoc omnibus : ſed uobis tantum patefacere : donec ab alio politiori latinitate donetur : in eo uolui quoquo modo periclitari . Nec ſola eius tranſlatione contentus : ei etiam commentariolos : quo res ipſæ clariores eſſent : adieci . In quo quidē : poſcente materia : a morali uirtute atq; a Socratis inſtituto ad res Phyſicas ac ſublimes aliquantum diuertere neceſſe fuit . Idq; eo feci libētius : ꝙ cum tu Traiane morali diſciplina : tu uero Ioānes gener Mathematica quoq; Phyſicaq; inueſtigatione delectemini : habeatis ambo (dum per publicarum ac militarium rerum occupationes licet) in quo animum non ſine aliqua fortaſſe uoluptate relaxetis . Qua quidem in parte non poſſum non ſummopere utriuſq; ueſtrum laudare conſilium atq; ingenium . Quippe cum tu Traiane tota ætate a teneris (ut aiunt) unguiculis in rebus bellicis conſumpta : ſenex iam literas ſis amplexus : tu autem gener prima ab adoleſcentia militiam auſpicatus : cum forte in illa nobili Rauennati clade : fugientibus multis : ſtrenue potius pugnare : mortemq; contemnere : q̄ cedere uolens : in hoſtium poteſtatem ueniſſes : totum captiuitatis tempus non ludicris : ut pleriq; aſſolent :

ſed literis ita impenderis : ut poſtea in patriam doctiſſimus redieris : belliq; iacturam magno literarum emolumento cõpenſaueris. Itaq; ambo nũc adeo literarum ſtudio dediti eſtis : tantaq; in illas auiditate incumbitis : ut & uos ob talem delectationem : & ſubiectos uobis populos ob tales Principes iure qdem feliciſſimos iudicem. Hæc igitur ea uobiſcum conditione communico : ut non clara uoce : ſed clam intra ueſtra penetralia legatis : & me apud uos ipſos defendatis. Quod non oſtentatione aliqua aut gloriolæ cupiditate hoc fecerim : ſed ne his ocioſis temporibus omnino torperem. Nec eſt profecto quod uerear : indignum uobis & alienum fortaſſe uideri : q ego : qui per totam ferme ætatem in militari area deſudarim : conuertendis nunc interpretandiſq; Græcorum libellis tempus cõteram. Scio enim uos ex iis non eſſe : qui literarium ſtudium ſpernant : contendantq; eum qui ſeſe huic ſtudio dederit : eneruari : ictuſq; non inferre : atq; arma nullo modo poſſe tractare. Literarum uero expertes qui ſint : eos natura duce ad omnia militiæ munera obeunda multo magis idoneos. Ignorant iſti quidem in libris Philoſophorum Hiſtoricorumq; & etiam Poetarum continue præcipi : mortem contemnendam eſſe : quod eſt proprium munus militiæ : uirtutem animi exercendam : uitia fugienda : ac fortes nos & prudentes eſſe debere. Et milites qui ſub imperio ſunt : debere intrepide ac ſtrenue pugnare : locum non deſerere : fidos ſe in omni

actione præſtare : imperatores uero exercitum bene ducere : tute caſtrametari : cōmeatum abunde ſemper habere : conſilia hoſtium explorare & ante capere : ne incautus offendatur prouidere : cum uero ad pugnam deuenerit : aciem inſtruere : meliorem locum in pugna deligere : militum animos oratione accendere : pugnātibus auxilia præſtare. Hæ ſunt eneruationes : quæ literarum cultoribus obiiciuntur. Sed ſinamus eos (ut ait Flaccus) perire libenter : non enim intelligūt Poeticum illud figmentum : Martem catenis deuinctum : a Mercurio liberatum : in receſſu & re ipſa ſignare : ꝙ homo militaris ſine præſidio ingenii & literarum cultura : nihil aliud eſt q̄ homo deuinctus. Recte igitur uos : quando militiæ uacatio uobis data eſt : bonarum artium ſtudio incumbitis. Quare nos nō immerito has uobis lucubratiunculas noſtras deſtinauimus : ut ſitis noſtri ſtudii participes : ſicut eſtis animi : accipiatiſqꝫ hos fructus e noſtro hortulo : qui hoc peſtilentiſſimo autunno nō erūt inſalubres : ſed qui & animi & corporis ſaluti maxime conferent. Nec ignoro : multa in hac interpretatione uos inuenturos : quæ obeliſcum & caſtigationem deſiderent. Sed ne permittatis quæſo : ut amor erga me ueſter ita uos decipiat : ut mala pro bonis admittatis : immo ſeueram potius adhibeatis cenſuram. Nihil enim mihi gratius facere poteritis : q̄ ſi bene caſtigatum opus remittetis : ut ex ueſtro iudicio in poſterū cautior fiam. Non enim ex eo hominū

genere ſum : qui indignantur : ſi ab amicis ea quæ fecerint : non approbentur : ſed qui amicorum authoritatem atq; cenſuram libenter ſubeam præſertim ueſtram : quorum mihi uterq; : Pythagoras aut Socrates merito habetur.

PLVTARCHI CHAERONEI LIBELLVS DE VIRTVTE MORALI

INTERPRETE ANDREA MATTHAEO AQVIVIVO HADRIANORVM INTERAMNATVMQ. DVCE AD ILLVSTRISS. TRAIANVM CARACIOLVM MELF. PRINCIPEM.

Vm mihi ſit de morali uirtute diſſerendũ : quæ clariſſimo diſcrimine ab ea : quæ in rerum contemplatione conſiſtit : diſtare exiſtimatur : eo ꝙ affectionem pro materia habeat : rationem pro forma : dicere quidem propoſuimus quam ſubſtantiam habeat : quonam pacto ſubſiſtat : & utrũ ea pars animæ : quæ uirtutem admittit : ſua ꝓpria ratione regatur : an alienæ rationis ſit particeps ? & ſi eſt particeps : utrũ uelut ea quæ cũ aliqua re meliore miſceantur ? an uelut is : qui præfecturã aut magiſtratũ aliquem gerit : particeps eſſe uidetur poteſtatis : quã habet is : a quo præfecturam ſeu magiſtratum acceperit ?

Nam illud non reor ambiguum : uirtutem eſſe poſſe : quæ permaneat ab omni materia ac miſtione ſeiuncta. Præſtat tamen ut prius non nullorum ſententias diſquiramus : & hoc nō ſtudio ſcribendi hiſtoriam : ſed potius ut noſtra clariora fiant & firmiora.

De quorundam opinione antiquorum Philoſophorum.

Citur Menedemus Eretrius uirtutum omnium multitudinem & differentias ſuſtulit : unam tantum aſſerens : quæ nominibus multis prædita ſit. Nam idem dixit eſſe temperantiam : fortitudinem : & iuſtitiam : non aliter ꝗ̃ ſi aliquis duplici uocabulo idem ſignificāte hominem appellet. Ariſton deinde Chius ſubſtantia quidem unam uirtutem eſſe dixit : quam ſanitatem appellauit : relatione tamen multas & differentes : ut ſiquis nuncupare uelit uiſionem alborum albiſpicium : nigrorum uero nigriſpicium : aut aliud aliquid tale. Nam ea uirtus quæ agenda ſcrutatur : prudentia dicitur : ſed dum moderatur & ad mediocritatem dirigit appetitum : temperantia : dum res commutat : & in ſocietatibus fidem præſtat : pactaq; & conuenta cum cæteris ſeruat : iuſtitia : non aliter ꝗ̃ enſis : qui unus quidem eſt : tamen alias aliud diuidit. Ita etiam ignis : qui ꝗ̃uis unus natura ſit : tamē circa materias diffe-

rentes non unus eſt. Zeno præterea Cittieus uidetur huic ſententiæ aſſentiri: definiuit enim prudentiam eſſe in diſtribuendis rebus iuſtitiam: in amputandis temperantiam: in tolerandis fortitudinem. Verum ii qui eius patrociniũ ſuſceperunt: ſcientiam in his dixerunt ab ipſo Zenone prudentiam nuncupari. Chryſippus uero cum uirtutem putet propria qualitate conſtare: non uidet examen a ſe uirtutum (ut ait Plato) non conſuetum neq; notum excitari: nam ut a forti fortitudo: a modeſto modeſtia: a iuſto iuſtitia dicitur: ſic ab elegante elegantiam: a bono bonitatem: a magno magnitudinem: ab honeſto honeſtatem putat eſſe ducendam. Quin etiam dexteritates illas peritiaſq; & urbanitates: quæ in congreſſibus eſſe ſolent: uirtutes appellans: Philoſophiam ipſam multis abſurdis parumq; neceſſariis nominibus impleuit.

Quod omnes Philoſophi uirtutem diſpoſitionem quandam eſſe dixerunt.

h I autem omnes in hanc ſententiam confluxerunt: uirtutem eſſe ſcilicet diſpoſitionem (ut hodie loquimur) quandam & potentiam a ratione ortam: uel potius rationem ipſam aſſertam: firmam: & immutabilem in principe parte animæ. Neq; exiſtimãt partem animæ affectui obnoxiam & irrationalem differentia aliqua & natura

a rationali eſſe ſeparatam: ſed eandem animæ partem: quã mentem appellant & ducem cum in aliquos affectus & habitus commutatur & uertitur: prauitatem fieri & uirtutem quæ non habeat aliquid quod rationis ſit expers: tamen dici ſine ratione tunc cum ab aliquo appetitu uehementi ſuperatur: & in aliquod abſurdum fertur præter electionem rationis. Quare affectionem definierunt rationem eſſe prauam intemperatamq; a prauo & obliquo iudicio uires & impetum aſſumentem.

Quod Philoſophi ignorauerunt animam ex duabus diſſimilibus naturis conſtare.

u Identur autem omnes hi ueram unius cuiuſq; noſtrum compoſitionem ignoraſſe: eam uero ſolam: quæ in promptu: & ſubiecta oculis ſit: animi ſcilicet & corporis: intellexiſſe. Nam & ipſum animum compoſitum eſſe conſtat ex duabus diuerſis diſſimilibuſq; naturis: altera ſcilicet ratione: altera quæ tanq̃ alterum quoddam corpus cum ipſa ratione: tum neceſſitate & natura: tum harmonica quadam proportione copulata eſt. Quod idem ſenſiſſe Pythagoram cenſeo: ex eo ſtudio: quod in Muſica ponendum duxit: quam ſedandis permulcendiſq; animis neceſſario putauit eſſe adhibendam: cum plane perſpiceret: non omnem animi partem eſſe idoneam: cui rationis præceptis.

perſuaderetur : & quæ ea audita ſtatim reiecta prauitate rectum ſequeretur : ſed etiam eſſe partem quandam : quæ uſu & manſuefactione : quaſi perſuaſione quadam ſenſim adduceretur : ut facilem ſe ad tractandam Philoſophiæ præberet : & eam poſſet : quocũq; duceret : ſequi : cum nõ eſſet ſua ſponte mutabilis a uitio in uirtutem : ſed potius intractabilis & indiga alterius cuiuſdam perſuaſionis & auxilii.

Quod Plato exiſtimauit animam eſſe compoſitam ex duabus naturis.

Non ambigue autem Plato exiſtimauit id quod in mundo animatum eſt : non eſſe ſimplex : neq; incompoſitum : neq; unius tantummodo ſpeciei : ſed ex eiuſdem atq; alterius natura coniunctum. Quare partim ſemper circa eadem uno ordine & ratione circumfertur & regitur : partim in ſubcontrarios motus & al errantes circulos diuiſum totius differentiæ ac diſſimilitudinis origo principium & generatio eſt. Etenim anima hominis cum pars aut ſectio animæ mundi ſit : & eius rationibus ac numeris accõmodata : non ſimplex : neq; incompoſita eſt : nec ſemper eodem modo affecta : ſed alteram partem habet : qua ſemper intelligit ratiocinatur & dominatur in homine ſuapte natura : alteram uero affectui ſubiectam : & ſine ratione : inordinatam : & ſuapte natura egenam :

multiplicibusq; erroribus ſemper obnoxiã. Quæ rurſus bifariam diuiſa eſt: nam eius pars: quæ ita nata eſt: ut ſemper optet cum corpore eſſe: eiq; inſeruire: appetendi uim quandã habet: quæ appetitiua a multis appellata eſt. Quæ uero modo huic obſequitur: modo rationi obtẽperat: eiq; ad exequendum robur & uim addit: excandeſcentia nuncupatur. Oſtendunt autem uel maxime differentiam hanc inter rationalem partem & ratione carentem partes ipſæ rationis expertes: quæ reprimenti & obuiam eunti rationali & ſapienti parti: appetitui & iracundiæ obtemperant: & tanq̃ omnino diuerſæ repugnant: atq; aduerſus optimam partem bellum gerunt.

Quod etiam Ariſtoteles poſuit differentiam inter partem ratione utentem & non utentem.

PORRO Ariſtoteles (ut ex iis quæ ſcripſit liquido patet) his rudimentis maiori ex parte uſus eſt. Quanq̃ poſtea illam animi affectionem: quam excandeſcentiam nuncupant: cupiditati coaptauit: ut diceret iram eſſe cupiditatem quandam ulciſcendi. Verum ſemper in hoc perſtitit: ut ea pars animæ quæ affectui addicta & ſine ratione eſt: ab ea quæ ratione utitur: ſemper differret. Verumtamen cum dicit: ſine ratione: non eo tendit: ut prorſus rationis expers intelligatur:

quemadmodum ea pars animæ : quæ ſentit : ac ſenſibilis di-
citur : augetq; & alit : quippe cum ipſæ partes animæ ſurdæ ſint : & uſq;adeo rationis expertes : ut ne ueſtigium quidem rationis obtineant. Sunt enim addictæ & immerſæ penitus corpori : quia a carne germen & pullulum acceperunt : ſed illa pars animæ : quã affectui addictam diximus : & ſine ratione : quis aliquãdo ratione priuet̃ : tamen monitis ducit̃ : & obedire prudenti : ſubiicíq; rationanti apta eſt : niſi forte fuerit omnino a uoluptate & mala cõſuetudine deprauata.

Contra eos qui dubitant : quo pacto pars irrationalis poſſit obtemperare rationi.

Erum ii qui mirantur : quo nam pacto pars illa irrationalis cum ſit : obtemperet rationi : non uidentur plane intellexiſſe : quanta ſit rationis uis : & quatenus progrediatur : modo imperando : modo ducendo : non quidem duro & aſpero ductu : ſed moderato ac blando : ut qui habeat in ſe aliquid ad perſuadendum ducendumq; omni neceſſitate & uiolentia efficacius. Vnde ſpiritus : nerui : oſſa : & reliquæ partes corporis q̃q̃ ſunt rationis expertes & penitus uacuæ : tamen quando mouetur appetitus : præſidente & tanq̃ habenas capeſſente ratione : omnia recte inſtruuntur : præſto ſunt : & conueniunt ad parendum. Nam ipſa ratione iubente : pedes contendunt

currere: ipſaq; appetente: manus ferire aut capere geſtiunt. Vnde eleganter Homerus ante oculos nobis propoſuit affectionem partis ratione carentis: uidelicet quemadmodum illa cum altera: quæ ratione utitur: conformetur & congruat: ſic; illa (inquit) uirum qui aſſidebat luget ſuum: genaſq; pulchras liquat. At uir animo tantum gemens uxoris miſertus eſt: uerum oculi: quaſi ferrum aut cornua: fixi ſteterunt. Aſtu profecto lacrimas abdidit: uſq;adeo ſpiritus: ſanguis: & lacrimæ eius iudicio obtemperabant.

Declaratio per exempla: q pars irrationalis pareat rationi.

Eſtantur hoc etiam partes pudēdæ corporis: ſi prope pulchras aſſiſtunt fœminas: nam dum ignorant quæ illæ ſint: feruntur ab appetitu: concitanturq; in uenerem. Verum ſimulatq; norunt eas eſſe ſorores aut filias: quas nefas eſt tangere: ſtatim illæ partes concidunt: languescunt: retrahuntur: quaſi ratio ipſa ſe retrahat atq; inde repedat. Idem ſæpe in eduliis uſu uenit: nã &ſi multi: dum ignorant obſonia: ſuauiter edunt: tamen ut primum ſenſerint ſe impurum aliquod aut lege uetitum ediſſe: non ſolum moleſtia afficiuntur maxima: uerum etiam ad nauſeas ſe & uomitiones conuertunt.

Pergit exemplis oſtendere ꝙ pars irrationalis obediat rationi.

u Ereor autem ne in hac diſputatione quædam parum idonea nugatoriaq; & pene puerilia afferre uidear: ſi pſalteria: citharas: & tibias teſtes adduxero: & quæcũq; a Muſica arte ſunt excogitata: & ita cõparata in rebus inanimatis ut cum eorum qui iis utuntur ſtudiis congruerent: eiſq; in luctu: in cantu: & libidine reſponderent: eorumq; iudicia: affectus: & mores imitarentur. Quãuis poſſem citare Zenonem: qui in theatro certantibus alternatim citharedis: ad diſcipulos inquit: eamus ut diſcamus quã uocem edãt inteſtina: nerui: ligna: & oſſa: & quo nã pacto rationẽ numeroſq; admittant & referant. Sed hæc miſſa faciens: libẽter ab eis percontarer: qd eſt ꝙ tãtopere mirentur & dubitẽt: ſi ea uis animæ quæ iraſcẽdi: appetẽdi: triſtãdi: & gaudendi uim habet: rationi obediat? cũ uideant canes: equoſq;: nec nõ & aues cicures cõſuetudine quadã: uictu: & documẽto uoces auditu faciles referre: motus etiã: habitus: & geſtus moderatos: noſtroſq; ad uſus accõmodatos atq; obtẽperantes rationi cedere. Cũ præſertim Homerũ legerint: a quo Achilles inducitur: qui nõ modo homines: ſed etiam equos hortabatur ad pugnã tanq̃ inſitum a natura ſit: ut id qd ratiõe priuat ei parti quæ ſapit & ratione utitur: ſemper obediat. Nã ab ipſa afficit: tẽperaturq;: cũ altera ab altera

diſiuncta non ſit : nec : quaſi colonia : relegata : neq; ex-trinſecus ficta : neq; plagis quibuſdam formata : ſed natura appenſa atq; coalita : a cõſuetudine expleta & abſoluta : ut recte mos appelletur . Eſt enim mos (ut ſic dixerim) qualitas quædam eius partis : quæ ratione caret : & ideo mos dicitur : quia & ſi ſine ratione eſt : tamen ab ipſa ratione & conſuetudine quadam informatur : informatur inq̃ quando uis illa & potentia affectui obnoxia in elegantem & urbanum habitum prudentia duce cõmutatur : & affectus ipſos quoq; omnino non tollit moderatur . Non enim ſuccederet neq; præſtaret : ut e medio affectus tollerentur : nã morales uirtutes ſine affectibus omnino eſſe non poſſunt : ut quæ ſint mediocritates & cõmenſurationes affectuum : quos illa quidem uis ac poteſtas : quam diximus : dirigit atq; componit .

De potentia : affectione : & habitu .

TRia enim circa animã ſunt : ut ipſi aiunt : primum habilitas illa : quæ potentia dicitur : deinde affectio : poſtremo habitus : ex quibus potentia eſt principium & materia affectionis : ut iraſcẽdi : pudendi : & fidendi uis eſſe dicatur . Affectio eſt motus quidam ipſius potentiæ : ut ipſa ira : ipſa fiducia : ipſe pudor : ipſa audacia . Habitus uero eſt cõfirmatio ipſius potentiæ ratione carentis ortus

a conſuetudine : qui ſi fuerit bene ratione conſtitutus : uirtus efficitur : ſi uero male : uitium.

De differentia Sapientiæ & Prudentiæ.

Q Voniam autem non exiſtimant omnē uirtutem eſſe in meditullio extremorum : neq; omnem uirtutem eſſe moralem : neceſſe eſt : ut de earum differentia altius repetito principio diſſeramus. Cum res ſint aliæ quidem quæ ex ſe conſtant : ut cœlum : aſtra : terra : mare : aliæ quæ ad nos attinent : ut bonum : malum : fugiendum : appetendum : gratum : moleſtum. Cum utrunq; hoc ratio ſpeculatur : quatenus de iis agit : quæ certa ſunt : & ad optionem noſtram non attinent : ſcientia & contemplatio eſt : quatenus uero de iis : quæ ad nos attinent : conſultrix eſt & actiua : huius quidem uirtus prudentia eſt : illius autem ſapientia. Differt autem a ſapientia prudentia hoc modo : quia ex conuerſione & habitudine illius partis : qua cōtemplamur : ad actualem ciuileq; & ad partem affectui ſubiectam prudētia exiſtit : iccirco ad ſibi propoſitum finem aſſequendum fortuna eget. Sapientia uero cum uerſetur circa ea quæ ſemper ſunt eadem : & eodē modo ſe habent : fortuna non eget. Nam quemadmodum Geometra non conſultat de triāgulo : ſi duobus rectis interiores angulos æquales habeat : ſed illud plane nouit : ſic contemplandi ratio

eſt ab omni conſultatione immunis & libera : cum circa ea ſe gerat : quæ prima ſunt atq; ſtabilia : quæ ſemper eandem naturam ſeruant : & quæ nullam mutationem admittunt. Prudentiam uero : quia ad res plenas erroris : perturbationiſq; deſcendit : neceſſe eſt ſæpenumero immiſcere ſe fortuitis rebus & incertis : & de iis uti cõſultatione. Et cũ pars actualis : quæ circa negocium eſt : partem deliberandi accipiat : neceſſe eſt : comite & ſocia irrationali parte & ad iudicandum adhibita agere. Appetitu enim egent impellente ad agendum. Appetitum autem cõſuetudo facit : eum ita afficiẽdo : ut ratione egeat : quæ præfiniat : quo pacto moderata ſequatur : & non excedat : neq; deſerat opportunitatem. Nam illa pars quæ affectui ſubiecta eſt : ſine ratione motibus utitur tum nimis concitatis & uehementibus : tum mollioribus q̃ æquum eſt & ſegnioribus. Quo fit : ut unũquodq; eorum quæ agimus : uno quidem modo recte fiat : modis autem multis peccet. Ferire enim ſignum : unum eſt & ſimplex : aberramus uero multis modis alias aliter : aut excedentes mediocritatem : aut eam deſerentes. Hoc igitur eſt munus actualis ciuiliſq; rationis ſecundum naturam : reſcindere ex affectibus quicquid a mediocritate aberrat. Nam ubi imbecillitate : mollitie : metu : aut ſegnitie appetitus ſuccumbit : & id quod honeſtum eſt deſerit : ibi præſto eſt ratio : quæ eum excitat & confirmat. Vbi ruſus rapido & cõcitato impetu fluens ordinem & modum egreſſus

uagatur : quod nimium eſt & redundans reprimit : amputat : & ſiſtit : demum ita motum affectui ſubiectum præfiniens & moderans : uirtutes morales circa partem irrationalem inducit : quæ quidem mediocritates ſunt inter exceſſum & defectum : etſi nõ omnes : quoniam ea uirtus : quæ non eſt indiga partis ratione carentis : prudentia & ſapientia : cum circa ſimplicem & ſynceram cognitionem abſq; aliquo affectu conſiſtat : per ſe perfecta ſummitas rationis eſt & abſoluta facultas : cui diuina & beatiſſima pars ſcientiæ inſit. At illa quæ neceſſaria eſt corporis gratia : quæ affectui adiuncta : tanq̃ inſtrumentali miniſterio & famulatu eget ad agendum : cum nõ penitus euertat irrationalem partem animæ : ſed inſtruat potius & moderetur : ſua quidem præſtantia & facultate atq; etiam qualitate ſublimitas eſt : quantitate uero mediocritas : cum exceſſum ipſum & defectum reiiciat.

Medium non eſſe niſi per fugam exceſſus & defectus : differreq; intemperantiam ab incontinentia.

QVoniam autem plurifariam dicitur medium : nam aut miſtum eſt medium inter ſimplicia : ut fuſcum inter album & nigrum : aut id quod continet & cõtinetur : ut octo inter duodecim & quattuor : aut id quod nullorum extremorum ſit particeps : ut indifferens inter bonum &

malum : nullo quidem horum modorũ uirtus eſt medium : quia neq; admiſtio uitiorum eſt : neq; cõtinetur ab eo quod æquabilitatem & modum excedit : neq; continet id quod infra modum eſt : neq; omnino uacua eſt ab affectionibus appetitus : in quibus plus & minus inuenitur : ſed eo potiſſimum modo mediocritas & fit & dicitur : quo circa ſonos eſt harmonia. Ea enim mediocritas ita pertinet ad cantum : quemadmodum acutiſſima illa uox : quæ a Muſicis Nete : & grauiſſima : quæ Hypate nuncupatur : utrunq; tamen extremorum fugiens : illius ſcilicet nimiam acuitatem : huius uero nimiam grauitatem : modum in utraq; conſectata delectat. Sic ipſa uirtus cũ ſit mediocritas : & motus : & uis : circa irrationalem partem remiſſiones : & contractiones : & omnino id quod excedit & deficit : ab appetitione aufert : & unamquamq; affectionem in rectitudine & mediocritate cõſtituit. Etenim : ut a fortitudine incipiamus : mediocritatem eſſe aſſerunt timiditatis & audaciæ : quarum altera quidem defectus eſt : altera uero exceſſus : & eius uidelicet partis : quam excandeſcentiam nominant. Rurſus liberalitatem inter auaritiam & prodigentiam : manſuetudinem inter ſtuporem & ſæuitiam : temperantiã uero & iuſtitiam ita ſtatuunt : ut altera circa res contrahendas nihil ſibi plus minus ue æquo tribuat : altera cum ſit medium inſenſibilitatis & uoluptatis : ſemper cupiditates recte conſtituat. Quo quidem in munere maxime uidetur irrationalis pars

declarari : ac differre a parte rationali : & affectum a ratio-
ne longiſſime eſſe diuerſum. Non enim differret circa uo-
luptates cupiditateſq; continentia a temperantia : & incon-
tinentia ab intemperantia : ſi ſuapte natura eadem pars quæ
cuperet : ipſa etiam iudicaret. Quare ea erit temperantia :
cuius partem affectui addictam : tanq̃ animal manſuetum
freno obtemperãs ratio tractat & quaſi aurigatur : uteñs eo
circa concupiſcentias non quidem reluctãte : ſed ſponte
temperamentũ & honeſtatem accipiente. Continentia ue-
ro contra ducit quidem ualida & ſuperante ratione cupidi-
tatem : non libenté tamen neq; obtemperantem : ſed obli-
quam potius & reluctantem quaſi ſub plaga & freno coer-
cet : quare per ſe certaminis atq; tumultus plena eſt : ut
Plato exiſtimat : cum de duobus equis animæ fabulatur :
quorum alter eſt placidus & freno obtemperans : alter aſper
& contumax : qui contra bene parentem ſocium : iugum
detrectat : & ſæpenumero perturbat aurigam : dum ſimul
cauere is nititur : ne auferatur ab impetu ruentis equi : cõ-
traq; eius impetum retrorſum & in cõtrariam illi : ad quam
ruat partem : equum cogit adducere : anxius etiam ne pu-
nicea lora : ut ait Symonides : ſibi e manibus excutiantur.
Idcirco continentiam integram & perfectam uirtutem eſſe
non putant : ſed inchoatam & mancam : nec plane ad per-
fectam mediocritatem redactam ex concentu atq; concor-
dia deterrimi cum optimo. Addunt etiam non eſſe plane

purgatam amputatione excedentis affectus : nec ita conſtitutam : ut ea pars animæ quæ concupiſcit : prudenti parti obtemperando conſentiat : quin potius triſtis & dolens : coacta etiam neceſſitate : & hoſtiliter compulſa : cum infenſis infeſtiſq; tanq̃ in ſeditione cohabitat : ut de ea illud recte dicatur : Ciuitas quidẽ ſimul odorifero ſuffitu plena eſt : ſimul etiam peanis & ſuſpiriis : ſcilicet anima continentis : quæ non æqua ſemper nec ſibi bene congruentia ſuſtinet.

Incontinentiam eſſe quiddam minus q̃ uitium : intemperantiam uero maius.

EOdem pacto putant incontinentiam minus quiddã eſſe q̃ uitium : intemperãtiam autem plane uitium : quippe cum ad prauam affectionem : prauam etiam addat rationem : ac tum concupiſcendo ad turpitudinem labatur : tum malum obliquumq; iudicium cupiditatibus annectendo : cognitionem abiicit ſenſumq; peccatorum. At incontinentia ratione quidem : quæ nõ deprauatur : iudicium rectum ſeruat & integrũ : affectu autem : qui ratione potentior eſt : præter ſuam ſententiam fertur omnino tranſuerſa & præceps : differtq; ab intemperantia : quia huius ratio ſuperatur ab affectu : illius autem nõ repugnat affectibus : & huius quidem ratio repugnans cupiditates ſequitur : illius uero dux eſt : & cauſam agit tanq̃ patrona. Adde etiam : q

hæc dum errat : dolet : illa gaudet & cupit eſſe ſe errati ſo-ciam : hæc inuita prodit honeſtum : illa ſpõte fertur ad tur-pe. Deniq; ita perſpicua eſt inter utranq; differentia : ut nõ modo ex iis quæ agunt : ſed etiam ex iis quæ dicunt : facile appareat & innoteſcat. Nam intemperantis quidem hæ ſunt uoces : Quæ gratia : aut quod oblectamentum eſt ſine au-rea Venere ? peream : quando mihi hæc non amplius erunt curæ. Alius uero ait : Eſſe : potare : & uenerea aſſequi : cætera uero inutiles nugas appello : Quaſi ex toto animo ſe totum uoluptatibus deuouiſſet. Sunt etiam ſimiles uoces alterius : cuius iudicium pariter cum affectu ægro-tat : ſic enim inquit : Sine me perire : hoc ſane mihi con-ducit & præſtat. Verum uoces incontinentis longe diſſimi-les & differentes ſunt : Cum mihi mens (inquit) uiget : natura tamẽ infert uim. Et rurſus : Heu heu hoc quidem a Diis omnibus eſt immiſſum malum : quando quis rectum nouit : & eo non utitur. Item : Trahit quidem ira : neq; anchoræ uncus retinet : ſulcat : nõ hæret : nec reſiſtit tempe-ſtati. Vide q̃ elegãter & appoſite partem illã rationis : quæ nõ eſt firma & ſolida : & quæ mollitie & langore iudicium proiicit : uncũ anchoræ non cohærentem appellat. Nec il-la quoq; uerba ab hac ſunt ſimilitudine aliena. Nauis ut quæpiam terræ annectitur uinculis : flat uentus placidus : nos autem bene retinent funes. Funes appellat retinẽtia iudicia & obluctãtia aduerſus turpitudinem : quæ poſtea ab affectũ

tanq̃ a uehementi ue͂to diſrumpatur. Nam re uera præceps intemperãs tenſo & pleno uelo rapitur ad uoluptates : q̄bus ſe totũ accõmodat : contra uero incontinens : nam dum optat abiicere & repellere affectionẽ : ad turpitudinem trahitur uel inuitus : quemadmodũ Anaxarchum irriſit Timon. Fiduciã (inquit) atq; cõſtantiam : quo Anaxarchi uis uenatica p̄perare uidebatur : cõſidera : qui (ſicut dixerũt) miſer fuit : uoluptaria enim natura eũ retraxit. Voluptatẽ uero plurimi ex iis : qui oſtentãt ſapientiam : reformidant. Sapiens enim incontinens non eſt ſed temperans : neq; inſipiens incontinẽs ſed intemperãs : hic etenim delectatur honeſtis : ille uero non dolet turpibus. Igitur incontinentia ſophiſtici animi eſt rationem habentis : & in iis de quibus recte ſentit : minime permanentis. Sic igitur incontinentia ab intemperantia differt : & rurſus continentia a temperantia reciproce. Nam incontinentis morſus & moleſtia ac reluctatio continentiam non deſerit. At animus temperantis nihil aliud eſt q̃ æquabilitas plena : integra : libera : & ualens : cui coniuncta eſt quaſi comes pars illa irrationalis : mira quadam obedientia & manſuetudine erga rationem concinnata : quam cum intuearis : poſſis illud Homericum dicere : Profecto poſt tempeſtatem uentus ille ceſſauit : tranquillitas ſerena erat : Deus enim ipſe tempeſtatem compoſuit : cum ratio inq̃ ipſa inſanos : uehementes : & aculeatos motus cupiditatum extinxit : affectuſq; : quibus

natura eget : obtemperantes ſibi & amicos reddidit : ut eas actiones quas elegit : adiuuent : & quaſi ſuppetias ferant : ut neq; nimia celeritate præcurrant : neq; ſegnitie ſe remittant : neq; ordinem deſerant : neq; inobedientes ſint : ſed habeant potius appetitionem ita docilem & obſequentem : ut rationem tanq̃ pullus equam : ſequatur : quæ quidem appetitio illud confirmet : quod ait Xenocrates de uere philoſophantibus : ſolos eos facere ſponte : quæ reliqui faciunt lege coacti. Nam illi grauitatem ſupplicii contuentes : ita ſe a uoluptatibus auertunt : ut a plaga canes aut a ſtrepitu muſtelæ aufugiunt. Igitur eſſe in anima : & ſentiri eam uim & diſcordiam aduerſus cupiditates : ut ſi quis cum iis pugnet : & iis contradicat : plane perſpicuum eſt.

Contra eos qui dicunt affectum & rationem eſſe idem.

Non nulli etiam exiſtimant non aliud eſſe affectum a ratione : neq; duarum rerum differentiam : ſed unius rationis cõuerſionem quandam ad utranq; partem : latentem quidem nos : celeritate & uelocitate motus : nos inq̃ non animaduertentes : eandem eſſe partem animæ : quæ ſit apta atq; idonea appetere : pœnitere : iraſci : metuere : ferri ad turpitudinem ob uoluptatem : rurſus compeſcere

ac reprimere uoluptatem. Nam cupiditatem : iram : metũ : & cœtera eiuſmodi : iudicia quidem praua eſſe : & opiniones mentis : erroreſq; : & nõ eſſe in una parte animæ : ſed eſſe totius illius principis animæ partis mométa : ceſſiones : aſſenſiones : & omnino actiones : quæ qdem eodem in ſtatu perſiſtunt : nõ aliter q̃ curſus concitationes motuſq; puerorum : qui ob imbecillitatem habent impetũ inconſtantem & leuem. Reſpondebimus quidé : primũ hoc eſſe præter euidentiam & etiam præter ſenſum : cũ nemo in ſe ipſo ſentiat mutationé partis : quæ obtemperat appetitui ad eam quæ iudicat : neq; rurſus illius partis : quæ iudicat ad eam partem : quæ appetit & cõcupiſcit : nõ enim quis deſiſtit amare : cũ primum cõſiderat & ratiocinatur comprimendũ eſſe amoré : & aduerſus eum eſſe pugnandum : neq; rurſus abducitur a ratiocinatione & iudicio : quando eneruatus atq; emollitus a cupiditate ſuccumbit : ſed oppugnans affectum duce ratione : manet adhuc in ipſo affectu : rurſuſq; uictus ab affectu : auſpicio rationis partem illam quæ peccat intuetur : unde neq; affectu cogitationem aufert : neq; ratiocinando ab affectu diſcedit : ſed potius ductus modo huc modo illuc : amborum eſt medius communis & particeps. Sed ii qui principem partem animæ putãt modo appetitum eſſe : modo partem appetitui aduerſantem : nihilo minus peccant : q̃ ſi putent uenatorem & feram non duo eſſe : ſed unum : & idem corpus mutatione utens. Quo fit : ut illi

quidem cõtemnant id quod eſt euidens : hi uero teſtimoniũ afferant contra ſenſum : cum in ſe ipſis ſentiant non unius mutationem : ſed ſimul duorum pugnam & diſcordiam. Verum ut aliquo ſe argumento tueantur : interrogant : non ne ea pars animæ quæ in deliberatione conſiſtit : ſi de utili fuerit in conſultationem adducta : in uarias cõtrariaſq; opiniones diſtrahitur? cum tamen una pars ſit & non plures. Cui quidem percontationi reſpondebimus omnino id quidem eſſe : non tamen id ſequi : ut eorum ratio non abſit a uero q̃ longiſſime. Non enim pugnat cõtra ſe pars ea animæ quæ conſultat : ſed una tantum utens facultate ac ui diuerſas & uarias cogitationes attingit : immo potius una tantum cogitatio eſt diuerſis in rebus tanq̃ in diuerſis materiis. Iccirco in illis cogitationibus : quæ ſunt ſine affectu : nulla prorſus moleſtia ineſt : neq; ii qui præter ſententiam & tanq̃ coacti alterum eligunt : id agerent : niſi lateret aliquis affectus a corpore pendens : quaſi iugo coniunctus & annexus. Nam hoc plerunq; contingit non tamen repugnantia cogitationis aduerſus cogitationem : ſed ambitione : aut contentione : aut gratia : aut ſubtractione : aut metu eunte obuiam : ut exiſtimetur duarum cogitationum eſſe controuerſiam : quam in his uerbis intueri licet : Pudebat quidem eos negare : ac timebant polliceri : & Occidi quidem graue eſt : gloriam tamen affert : Nolle mori turpe eſt : ineſt tamen in uiuendo uoluptas. Atq; circa iudicia

rerum contrahendarum ſi intercidunt affectus : plurimam afferunt & diſputationem & moram . Sic etiam in conſiliis quæ dantur Regibus : ii qui in gratiam loquuntur & adu⸗lantur : non alteri duarum ſententiarum aſſentiuntur : ſed certo cuidam affectui addicũtur : aliter q̃ ratio utilitatis ex⸗poſtulat . Iccirco in re publica optimatum : principes ciui⸗tatis prohibent : ne affectus aliquos moueãt oratores : quia ratio affectu carens prona ſemper fertur ad iuſtum : cũ ue⸗ro affectus accedit : ea pars quæ lætatur : & ea quæ dolet : diſſident inter ſe & pugnam faciũt aduerſus iudicium & cõ⸗ſultationem . Nam cur in quæſtionibus Philoſophiæ ſine aliqua moleſtia ſententiæ demutantur ? Etenim Ariſtoteles ipſe : Democritus : & Chryſippus multa ex ſuis decretis ſi⸗ne aliquo mentis tumultu & moleſtia : immo potius cum uoluptate depoſuerunt . Nulla uidelicet alia de cauſa : niſi quia in ea parte animæ : quæ in rerum contemplatione uer⸗ſatur : nullus eſt qui repugnet affectus : uerum ſedata qui⸗dem : & nõ curioſa pars illa irrationalis eſt in eo rerum ge⸗nere . Quare ratio cum ſibi offertur id quod eſt uerum : reiiciens libenter falſum : ab ipſo falſo declinat : quoniam ea pars cui ſuadetur diſſuadeturq; : non in alia parte : ſed in ipſa ratione conſiſtit . Verum conſilia & iudicia in rebus agendis : & adminiſtratio uulgi cum ſubiaceant affectibus : diſſenſionẽ & difficultatem rationi præbent : quia irrationa⸗lis pars uoluptate : aut metu : aut moleſtia : aut cupiditate

eam perturbat: & ſenſus quidem cum utrunq; contrario-rum attingat: eſt quaſi forum: in quo ratio iudicat & internoſcit: quæ ſi alterum contrariorum ſuperat: non aufert penitus alterum: ſed potius ipſum (q̃uis reluctetur) uel inuitum trahit & moderatur. Hac ergo de cauſa qui ſe ipſum amantem reprimit obiurgatq;: ratione utitur aduerſus affectum: cum ambo in anima ſint: non aliter q̃ ſi manu: quæ pars corporis eſt: reprimat aliam partem corporis inflammatam: ſentitq; ille duas eſſe partes & differentes: ſed in ſpeculationibus: quæ penitus ſunt affectus expertes: in ea potiſſimum parte animæ conſiſtentes: quæ in contemplatione uerſatur: ſiquidem æque ſi maneant: non fit iudicium: ſed dubitatio quædam & mora ac diſtractio mentis ambigens: utri parti aſſentiatur. Quæ quidem ambiguitas & diſtractio a contrariis ſententiis oritur: unde ſi inclinatio fiat ad alterum: pars illa quæ ſuperat: prorſus alteram repellit: ut neq; moleſte ferat: neq; contradicat opinioni. Omnino autem quando uidetur ratio cum ratione pugnare: non percipitur ſenſu pugna illa: quaſi pugna duorum & diuerſorum: ſed unius cuiuſdam in diuerſis imaginationibus & uiſis. Verum quãdo pars irrationalis pugnat cum ratione: quæ non eſt apta uincere neq; uinci ſine moleſtia: ſtatim tanq̃ duo ſua pugna & controuerſia animum diſtrahunt: ut inter utraſq; perſpicua ac manifeſta appareat differentia.

Affirmat quæ dicta ſunt : aitq; differentiam perſpici non ex controuerſia ſolum & pugna : uerum etiam ex conſenſu.

ILlud etiam ſcire nō erit abſurdum : ꝙ quemadmodum ex pugna & controuerſia illarum quas diximus partium differentia innoteſcit : ita etiam ab obſequio percipitur. Nam quia contingit ſæpenumero : ut aliquis ingenuum puerum ad uirtutem natum amet : contingit etiam amare prauum & intemperantem : & rurſus quia contingit uti ira aduerſus filios & parentes iniuſte : cōtingit etiam iure pro filiis & parentibus aduerſus hoſtes & tyrannos iraſci. Quo fit : ut quemadmodum illic ſenſibilis eſt pugna affectus aduerſus rationē : ita hic percipiatur perſuaſio & aſſenſio tanq̄ appetitu cum ratione cōgruente. Præterea cum uir probus ſecundum leges & iura ducit uxorem : cogitat iuſte & temperanter cum ea degere & ſimul eſſe : tempore autem (pariente conſuetudine affectum) ſentit ad rationem acceſſiſſe etiā beneuolentiam & amorem. Et rurſus adoleſcentes dum conuerſantur cum præceptore urbano & lepido : ducūtur prius neceſſitate : ut eum ſectentur & æmulentur : deinde eum uſq; adeo proſequuntur amore : ut pro familiaribus & auditoribus amatores illius appellentur & ſint. Idem etiam contingit bonis Principibus : & etiam uicinis atq; affinibus : qui prius ab honeſto quodam uſu incipiunt

ſimul conuerſari : deinde latenter feruntur ad beneuolentiã & amorem : ratione attrahente partem illam : quæ ſubiacet & obnoxia eſt affectibus. Quin etiam quidam qui pudorem in duo genera diuiſit : & alterum dixit nõ improbum : alterum onus & moleſtiam domorum : liquido oſtendit : in ſe ipſo ſentire affectum obtemperare ſæpe rationi & ab ea regi : ſæpe etiam præter rationem ſegnitie & ignauia occaſiones & negocia deturpare. Quod quidem genus hominum cum ſibi indulgẽs & blandiens ſit : uidetur ſophiſticas oſtentationes haudquaq̃ Philoſopho dignas cõſectari : quia ipſas res deſerunt : & ad cõmentitia uerba confugiunt : nam erubeſcentiam a turpitudine ortam : obſeruantiam appellant : lætitiam autem geſtientem honeſtum gaudiũ : timorem uero conſilium cauendi : cum nemo ſit : qui hanc gloriam : quam ipſi ſibi arrogãt : refellat : deinde ſic aptant nomina : ut ipſos affectus : qui rationi obtemperant aſſentiunturq; : honeſtis his nominibus : contrariis uero affectus repugnantes & uim rationi afferentes appellent. Verum quando de lacrimis : tremoribus : & pallore ob metum & triſtitiam redarguuntur : excitationem eſſe aſſerunt : & quaſi quoddam hortamentũ animi. Sic culpam diminuunt mutatione uerborum : ut etiam audeant ipſam cupiditatem promptitudinem appellare : q̃uis aliquando honeſta illa gaudia & conſilia cauendi : rectitudinem affectuum dicant : non omnino priuationem affectuum. Et tunc recte quidem. Nam

rectitudo affectus ſit ratione nõ penitus auferente affectum : ſed moderante & inſtruente in iis ſcilicet hominibus : qui temperantia utuntur. At prauis & incontinentibus contra accidit : quia & ſi patrem & matrem cenſent in amore amatæ puellæ : alteri ue rei amatæ præferendos : tamen ad eam quam iudicant meretricem aut adulatorem : ſtatim ſe applicant. Vnde poteſt facile colligi : ꝙ ſi affectus & iudicium eſſent idem : oporteret certe affectum ſequi illud iudicium : quo decretum & definitum erat : quid eſſet amandum, aut odio proſequendum. Nunc autem contra contingit : quoniam illis quidem iudiciis : quibus & meretricem & adulatorem agnoſcunt : accedit affectus. Illis uero quibus iudicant id quod eſt rectum : non paret ſed repugnat affectus. Quare ipſi nõ tantum rebus ac ueritate ipſa : ſed ſuis etiam uerbis facile uincuntur : quoniam aſſerunt non omne iudicium eſſe affectum : ſed potius eſſe id quod mouet appetitionem uehementem exuperantemq; : & aliud eſſe id quod iudicat : aliud quod in nobis afficitur : perinde ut mouens & motum. Præterea Chryſippus in multis definiens malorum tolerantiam & continentiam : habitum eſſe ait obtemperantem rationi quæ eligit. Quare manifeſte fatetur aliam eſſe in nobis eam partem : quæ tanq̃ aſſecla & comes eſt : ſiue illa ſpõte ſequatur : ſiue trahatur inuita : & aliam : quæ tanq̃ dux imperitat : & monſtrat qua ſit ratione progrediendum.

Contra eos qui dicunt paria eſſe peccata : probatq; Chryſippum & alios ſuis rationibus reuinci.

d Iluere autem & confutare rationes eorum : qui dicunt paria eſſe peccata : & an aliquo pacto ipſum uerum negligant : nunc oſtendere non eſt opportunum. Pleraq; autem ualde uidentur rationi (præter id quod apparet) repugnare. Nam eorum quidem iudicio : omnis affectus peccatum eſt : ut quicunq; moleſtia afficiatur : aut metu : aut appetitu : peccare exiſtimetur. Differentiæ tamen magnæ cernuntur horum affectuum exuberãtia & defectu. Quis enim paré exiſtimet Dolonis & Aiacis metũ? qui nõ curſu præcipiti a pugna : ſed pedetentim cedendo (ut ait Homerus) genua cõmouebat. Quis etiam parem putet dolorem Platonis ex morte Socratis dolori quem ceperat Alexander? qui eo uſq; doluit interitu Cliti : ut parũ abfuerit quin ipſe ſibi mortem conſciſceret. Non ne etiam plane perſpicuum eſt : ꝙ inteuduntur moleſtiæ augenturq; nõ parum : ſi eueniat aliquid præter ſpem & præter q̃ æquũ eſt. Et id profecto quod euenit præter ſpem : & contra rationem : acerbius eſt eo quod ex ratiõe accidit & opinione : ut ſiquis expectet & ſperet quempiam futurum ita felicem : ut ſit omnibus admirationi : & contra accidat : quemadmodum Parmenio Philotam uidit tormentis affectum. Præterea quis dicat aut putet : æqua ira exarſiſſe Nicocreontem.

aduerſus Anaxarchum : a quo cum eſſet ipſe laceſſitus : uſq; adeo ſæuijt : ut eũ malleis ferreis in pila cõtundi iuſſe-rit : & Magam aduerſus Philemonem : in quem nihil aliud ille ſtatuit : niſi ut lictor diſtrictũ gladiũ eius ceruici appone-ret : eũq; mox remoto gladio incolumem dimitteret. Hac ergo de cauſa Plato dixit eũdem locũ obtinere in animo irã: quem in arcu neruus obtineat : nam auſteritate & amaritu-dine intenditur : & manſuetudine relaxatur. Sed ii : con-tra quos agitur : ut intentiones affectuum uehementiaſq; re-fellant : aiunt has non fieri ſecũdum iudicium : in quo qui-dem eſt pars illa quæ peccat : ſed potius quaſdam eſſe de-ſinentias : contractiones : & remiſſiones : quæ accipiunt ex-ceſſum & defectum. Quamuis & circa hoc uideantur uel maximæ differentiæ. Paupertatem enim quidã cenſent eſſe non malum : non nulli uero magnum : aliqui etiam maxi-mum malum : ut ſe e rupibus deturbarent : aut in mare demergerent. De morte uero ea eſt ſententia : ut non nul-li afferant eſſe malum : quoniam priuet bonis : non nulli : quoniam ſuppliciis perpetuis omnes & pœnis horrificis apud inferos afficiat. Valetudo etiam corporis quibuſdam uide-tur optanda : quia conducibilis eſt & conſentanea naturæ : aliis autem uidetur rebus omnibus præponenda : ſine qua neq; diuitiæ aliquam gratiam habent : neq; liberi : neq; cõ-uenientes Deis principatus : quippe morienti ne uirtus qui-dem ullum afferet emolumentum. Quare uidentur & circa

ipſa iudicia alii plus : alii minus peccare . Sed hoc non eſt nobis nunc diſputandum . Ex his tamen ſumendum eſt : ꝙ omnino dant manus cōceduntq; : partem illam irrationalem : ſecundum quam dicunt eſſe affectum maiorem & uehementiorem : a iudicio differre . Et q̄uis contendant rixenturq; de uerbo & nomine : tamen re ipſa cum iis conſentiunt : qui cenſent partem illam affectui obnoxiam & rationis expertem differre ab ea quæ ratiocinatur & iudicat . Nam & in iis quæ Chryſippus de diſſenſione conſcripſit cæcam ait eſſe iram : quæ ſæpe non ſinit ea nos quæ ſunt perſpicua intueri : ſæpe etiam ſe ſe conceptis animo rebus opponit . Deinde autem paulum progrediens ait : Accedentes affectus ratiocinando expellunt : & ea quæ rationi aduerſantur ad contrarias actiones reiiciunt . Vtitur etiam Menandro teſte : qui ait : Hei mihi miſero : in qua nam parte corporis eo tempore mens noſtra fuit ? Nam non hæc quæ agimus : ſed illa quæ ratio indicabat optauimus . Et rurſus idem Chryſippus progrediens ſic ait : Cum rationale animal ita ſit a natura conſtitutum : ut ad gerendas res ratione utatur & gubernetur . Tamen ea ſæpenumero a nobis reiecta eſt : a nobis inq̄ cōmotis ab alio impetu uehementiori . Vides quo nam modo coactus fuit ob differentiam affectus & rationis uerum fateri ?

Platonis ratio ad probandum differen-
tiam : & q̃ ætate prouecti prudentio-
res ſunt iuuenibus phyſica ratione.

Idetur etiam hoc idem Plato ipſe ſentire : nam aliter ridiculũ eſſet dicere : quemq̃ ſuperiorem ſe ipſo : & rurſus inferiorem : & alium quidem ſe ipſum uincere : alium uero non uincere. Etenim quo pacto poteſt idem eſſe : qui ſit ſe ipſo præſtantior : & ſe ipſo deterior ? & uincere ſimul & uinci ? niſi modo quodam unuſquiſq; noſtrum duplex ſit : & partem alteram habeat in ſe deteriorem : alteram uero præſtantiorem. Vnde euenit : ut is qui parti illi præſtantiori deteriorem partem tanq̃ ancillam parere cogit : continens ſit & ſe ipſo præſtantior : qui uero intẽperanti & irrationali animæ parti ſinit obſequi præſtantiorem : cum uideat eam ancillari deteriori : idq; uidens floccifacit : ille omnino ſit ſe ipſo inferior : & nomen merito acquirat incontinentis ac male a natura inſtituti. Natura enim ita cõparatum eſt : ut cum diuina ſit ratio : præcedat & imperet parti irrationali : quæ ex ipſo in quo ineſt corpore : prodit : nataq; eſt : ut ſit ei ſimilis : & particeps affectuum : quibus repletur : miſtaq; cum eo eſt & penitus immerſa : ut oſtendunt appetitiones : quæ mouentur & excitantur ſecundum mutationes corporum : & remiſſiones contractioneſq; accipiunt. Quare adoleſcentes quidem

celeres ſunt : concitati : petulantes : & circa appetitionem incenſi : quodamq; quaſi aculeo irritati inflammantur ſanguinis copia & feruore. Aetate uero prouectiori pars ea appetitionis princeps : quæ uerſatur in iecore : frigeſcit efficiturq; tenuis & imbecilla. Qua de cauſa pollet magis ratio : cum pars illa quæ afficitur : una cum corpore contabeſcat. Hac eadem de cauſa natura ferarum erga impetus fit manſuetior. Non enim rectitudine aut prauitate opinionum aliis motus ac uires excitantur ad ea : quæ aduerſa ac terribilia uidentur : aliis ingentes ſuſpitiones & metus animi. Sed quæ in ſanguine : ſpiritu : & corpore inſunt facultates & uires : excitant huiuſmodi diuerſas concitationes. Vt perſpicuũ ſit : partem illam addictam affectui : tanq̃ ex radice ortam : corporis ſecum afferre qualitatem : & id unde poſſit iudicium aſſumi. Quod idem in homine euenire oſtendit pallor : tremor : rubor : palpitatio cordis : & lætitia geſtiens in expectatione uoluptatum. Quibus quidem rebus fit : ut corpus affectibus pariter cum animo commoueatur. Verum quando ipſa per ſe ſine aliquo affectu cogitatio mouetur : quieſcit plane corpus ſedatum ſemotumq; ab omni actione illius partis : quæ ratiocinatur & cogitat. Quemadmodũ in ſpeculationibus quæ pertinent ad Mathematicum pars illa corporea & rationis expers nullam opem affert ſpeculationi : ut ex hoc manifeſte appareat : duas eſſe eas partes facultatibus inter ſe differentes. Et ne ſigillatim

agamus : ipſi etiam fatentur & manifeſtum eſt : res quaſ-dam gubernari habitu : quaſdam natura : non nullas ani-ma rationis & mentis compote : quarum omnium homo eſt particeps : & in eo omnes hæ differentiæ inueniuntur : etenim habitu continetur : alitur natura : & ratione utitur ac mente. Igitur ineſt ei & pars rationis expers : & inna-tum habet principium affectus : non futile quidem ac leue : ſed neceſſarium : neq; omnino auferendum aut penitus reii-ciendum : ſed moderatione & diſciplina regendum. Non enim ita procedit munus rationis : ut (quemadmodum Thracius Lycurgus in uitibus fecit) utiles partes affectuum penitus reſcindat : & pariter cum noxiis euertat. Sed ut agriculturæ Deus : & qui ſata ex agreſtioribus mitia reddit : ita ratio debet prohibere id quod eſt agreſte : & auferre ex-ceſſum : deinde fouere & regere id quod eſt utile. Quip-pe cum non proiiciant uinum qui temulentiam uerentur : neq; radicitus affectionem auellant qui perturbationem me-tuunt : ſed moderentur & temperent. Nam ferocitatem boum & equorum ac reluctationes auferunt quidem domi-tores : agilitatem uero & motus omnino nō auferunt. Ita ratio affectibus utitur domitis & manſuefactis : non ener-uans : aut abſcindens ab anima partem illam addictam cor-poris miniſterio. Nam ad currum equus (ut ait Pinda-rus) bos ad aratrum aptus eſt. Canem uero cædem apri machinantem oportet ualidum exquirere. Quorum omniū

cōmodiſſima (ut ita dicam) iumenta rationi affectus ipſi ſunt : quia præſto ſunt uirtutibus ad opem ferendam : ira quidem fortitudini : modo ſit ad mediocritatem reducta : prauitatis odium & indignatio iuſtitiæ : indignatio inq̃ aduerſus eos : quibus res ſecundæ immerito euenerunt : quando ſimul dementia & petulantia incenſi animi repreſſione egent. Quis enim ab amicitia licet multum inſudet : amorem euellat ? aut ex benignitate miſericordiam ? aut a uera beneuolentia æque gaudere : & æque dolore affici ? Etenim ſi peccãt ii : qui cum uiderint quempiam amore percitum : penitus amare deſinunt : ꝓfecto neq; recte faciũt ii : qui ob auaritiæ odiũ expetitionem rerũ uituperant. Sunt enim ſimiles iis qui ob offenſionẽ pedis in curſu : curſum oderũt : aut iis qui quoniã perperam iaculãtur : iaculationẽ reiiciũt : aut qbus ob aliquam diſſonantiam cantus : ars ipſa & peritia canẽdi odioſa eſt. Nam quemadmodũ in uocibus Muſica concinnitatem facit non euerſione acuti & grauis : & in corporibus medicina ſalutem non abolitione calidi & frigidi : ſed potius his temperatis : & ad certam mediocritatem redactis : eodem modo in animo hominis nõ reiectione ſed moderatione affectuum acquiritur uictoria rationis. Quoniam ratio non tollit affectus : ſed potius inducit æquabilitatem & moderationem affectibus nõ cõſultis. Nam mœror & lætitia geſtiens nõ aliter ſunt morbi animi : q̃ corporis ſunt abſceſſus & inflammatio : cuiuſmodi certe non eſt

gaudium ipſum per ſe : & dolor aut timor. Præclare igitur Homerus ait: Viri boni non mutatur corpus: neq; ſupra modum perturbatur: unde non metum: ſed metus exceſſum abſtulit: ut fortitudo non amentia: & fiducia non temeritas ſit. Iccirco a uoluptatibus nimia eſt eiicienda cupiditas: & in puniendo nõ eſt adhibendum nimium odium prauitatis. Sic enim adhibito modo alter non erit expers omnino ſenſus ſed temperans: alter uero non crudelis & atrox ſed potius iuſtus. Quare non ſunt penitus euellendi affectus: q̃uis ſæpe fieri poſſit: quoniam ratio ſegnior & hebetior fieret nõ aliter q̃ gubernator uento deſtitutus. Hinc legum latores in ciuitatibus cupiditatem honoris & mutuas æmulationes: in prælиis uero aduerſus hoſtem tubas & claſſica ad excitandos animos induxerunt. Non enim in poematibus tantum (ut ait Plato) Muſis afflatus & plenus irridet eum: qui ſine numine & furore Muſarum: q̃uis accurate: in caſſum tamẽ carmina molitur: ſed etiam in bello qui eſt afflatus numine: & accenſus affectibus: efficacior eſt: q̃ qui ſine numine & affectu pugnat: quos qdem affectus a Deis hominibus immiſſos ait Homerus. Sic fatus (inquit) afflauit robur magnum paſtori populorum: & rurſus: Non hic quidem ſine numine ita uehementiſſime furit: Quaſi Dei affectum addant pro uehiculo & irritamento rationis. Illud etiam licet intueri: ab eiſdem legum latoribus ſæpe adoleſcentes laudibus excitari: ſæpe etiam in

eos obiurgationibus animaduerti : ex quibus delectatio laudem ſequitur : moleſtia uero triſtitiam & obiurgationem. Siquidem obiurgatio & contumelia pœnitudinem & pudorem afferũt : quorum alterum triſtitia eſt : alterum metus. Hoc quidem adhibent in primis ad corrigendos adoleſcentes. Quare Diogenes cum audiſſet a nõ nullis laudari Platonem : Quid nam inquit ille habuit præclarum ? qui tam diu philoſophatus neminem corrigendo infeſtauit. Non enim quiſpiam oſtenderet Mathematica præcepta (ut Xenocrates inquit) ita eſſe gradus ad Philoſophiam : ut affectus adoleſcentium : affectus dico pudorem : cupiditatem : pœnitudinem : uoluptatem : moleſtiam : & ambitionem : quos quidem concinno & ſalutari tactu pertractans ratio & lex ad decentem uiam adoleſcentem deducit & ſiſtit. Vt non inepte uideatur dixiſſe Lacon ille præceptor : qui pollicebatur ſe facturũ : ut gauderet auditor honeſtis : & abhorreret a turpibus : qua quidem nulla eſt ingenuo adoleſcenti aptior aut perfectior diſciplina.

FINIS.

QVAE IN PRIMO LIBRO CONTINENTVR.

De ſylua: hoc eſt de materia prima ſecundũ opinioné Pſelli. ad char. iii.
De eadem: ſecundum opinionem Plotini. c. iii.
De eadem: ſecundum opinionem Procli. c. iii.
De eadem: ſecundum opinionem Platonis. c. iii.
De eadem: ſecundum opinionem Pythagoreorum & Stoicorum. c. iiii.
De eadem: ſecundum opinionem Ariſtotelis & ipſius cõmentatoris. c. iiii.
Item quomodo intelligitur materiam non appetere ſui interitum cum ſit potentia & appetat formã. c. iiii.
De Ideis ſecundum opinionem Platonis. c. v.
Quod Idea diuiditur in uniuerſalé & particularé. c. v.
Argumenta Platonicorũ ꝙ Ideæ ſint neceſſariæ. c. vi.
Opinio Ariſtotelis aſſerentis non eſſe Ideas. c. vi.
Aſtipulatio Maronis adhærens opinioni Ariſtotelis. c. vi.
De eſſentia ſiue ſubſtantia. c. vi.
Quomodo eſſentia ab ente: & a quo ente deducitur. c. vii.
De ſubſtantia prædicamentali. c. vii.
De ſubſtantia cœleſti. c. vii.
An cœlum ſit animatum. c. viii.
De parte animæ quæ uirtutes admittit an regatur

✠

propria ratione . c. ix.
De opinione Menedemi Heretrii . c. ix.
De opinione Ariſtonis . c. ix.
De Relatione. c. ix.
Quod reſpectum relationem ſiue relatiuum uocabat antiquitas . c. ix.
Quod tam relatio q̃ relatiuum a proprietate deficiũt. c. x.
Quod Plato primus uidens utraq; nomina deficere appellauit ad aliquid . c. x.
Quod ad aliquid ſimiliter dicit fundamentum & terminum . c. x.
Quod Ariſtoteles ſequens Platonem etiam definiuit ad aliquid . c. x.
Cur in tali definitione duo relatiua apponuntur ad Grãmaticum pertinentia. c. x.
Relatiua modo ſibi reſpondere per eoſdem caſus modo non reſpondere. c. x.
Quando caſum in conuerſione commutant. c. x.
Quod eſt maxime proprium relatiuorum. c. x.
Quod quædam referantur ſine additamento: quædam autem cum præpoſitione. c. x.&.xi.
Quando conformi enuntiatione referuntur: & quando diſpari. c. xi.
Quod in diuerſis caſibus referuntur: nunquam tamen in rectos & quare fuit apponẽdum quomodolibet c. . xi.

Quod relatiua ſimul ſe ponunt & ſimul ſe auferunt. c. xi.
Quomodo unum poteſt eſſe ſine altero: & unum ante alterum. c. xi.
Quod relatiuum dicitur pluriſariam. c. xii.
Quod q̃dã relatiua habent reſpectũ a natura: quædã fortuito: quædã ab arte & quædã uolũtate & aliis modis. c. xii.
Quod qñ relatiua uniformiter referunt: nulla penitus uariatiõe facta: poſita ſe ponũt: & pempta ſe perimũt. c. xii.
Quod quædam relatiua uidentur habere contraria: re tamẽ uera non habent: & unde hoc prouenit. c. xii.
Quomodo uidentur admittere magis & minus. c. xii.
Quod quæcunq; ſunt contraria: ſunt oppoſita: & non e diuerſo. c. xii.
Quod quædam contraria habent medium: quædam non habent. c. xii.
An primæ & ſecũdæ ſubſtãtiæ dicantur ad aliquid. c. xiii.
Solutio ſupradictorum ex definitione Ariſtotelis. c. xiii.
Definitio propria Ariſtotelis. c. xiii.
Quod ſunt quædam relatiua quaſi adulterina. c. xiii.
Comparatio definitionis Ariſtotelis. c. xiiii.
Cur in plurali ambo definierunt ad aliquid. c. xiiii.
Quod Ariſtoteles clarius definiuit. c. xiiii.
Defenſio definitionis Platonis. c. xiiii.
Quid ſentiat ſuper hoc Auerrois. c. xiiii.
Quomodo conuertatur caput cum animali: & quid ſentiat

Sanctus Thomas . c. xiiii.
Quod Arabs interpres non poſſe inquit uere dici relatiua ea quæ cognoſcuntur aliter q̄ per ea quæ uiciſſim ac mutuo ſibi reſpondent . c. xiiii.
De definitione. c. xv.
Quid ſit definitio ſecundum Ciceronem . c. xv.
Quid ſit definitio ſecundum Ariſtotelem . c. xv.
Diuiſio definitionum ſecundum Rhetores & ſecundũ Phi/loſophos . c. xv.
Variæ definitiones non dicentes ſubſtantiam . c. xvi.
De genere . c. xvii.
Quid ſit genus communiter ſumptum . c. xvii.
Quid ſit genus ſecundum Dialecticos . c. xvii.
Quod prædicatio generis de ſpeciebus non dicit complete to/tam earum naturam : niſi aliud addatur : ſed ſolum par/tem ſubſtantiæ . c. xvii.
Quomodo homini imponit̃ nomẽ ſpeciei & a quo . c. xvii.
Quomodo animali imponitur nomen generis : & a quo : & quomodo ſunt accidentia . c. xvii.
An uere genus diffiniatur: & quomodo intelligitur eius de/finitio . c. xviii.
De ſpecie . c. xviii.
Quid eſt ſpecies Dialectica c. xviii.
In quo differunt genus & ſpecies . c. xviii.
Quomodo ſpecies poteſt prædicari de pluribus differẽtibus

numero. c. xviii.
Quod īter genus & ſpeciẽ eſt quædam cognatio. c. xviii.
Quod ſpecies dicit totum: genus autem & differentia par/tes. c. xviii.
Quomodo copulantur inferiora genera cum ſuperiori/bus. c. xviii.
De differentia. c. xix.
Quid ſit differentia. c. xix.
Quomodo prædicatur differentia. c. xix.
Quod differẽtia facit differre diuerſa diuerſimode. c. xix.
Quod differentia eſt multiplex: & ꝙ quædam aliud facit: quædam uero aliud. c. xix.
Quod differentia eſt diuiſiua & conſtitutiua. c. xix.
Quod quædam differentia admittit magis & minus: quædã non admittit: & quænam? c. xix.
De ꝓprio & eius diuiſione: & quot modis dicit᷑. c. xx.
Quod ſecundum Porphirium proprium quadrifariam dici/tur. c. xx.
Quod proprium eſt conuertibile: & ꝙ non. c. xx.
Alia definitio proprii ſecundum aliquos & diuerſa ſectione diuerſis animalibus attributa. c. xx.
Quod proprium ſemper adhæret ſpeciebus. c. xx.
Quomodo differunt proprium & accidens in prædicamen/to. c. xxi.
De accidente: & quot modis dicitur. c. xxi.

Quid Lucretius ſenſerit de accidentibus . c. xxi .
Quod definitio Zenonis poteſt redargui a Plutarcho. c. xxi.
Quomodo definierit prudentiam . c. xxi.
Quid ſenſerint multi Stoicorũ : & arguméta eorũ . c . xxi .
De qualitate . c. xxii.
Quid ſit qualitas ſecundum Ariſtotelem . c . xxii .
Quare abſtractum per concretum definitur . c . xxii .
De diuiſione qualitatis . c. xxii.
Quid ſit habitus . c. xxii.
Quid ſit diſpoſitio . c. xxii.
Quod habitus & diſpoſitio non cõuertuntur . c. xxii.
Alius qualitatis modus . c. xxii .
Quod ſunt aliæ qualitates quæ paſſibiles appellantur : & de earum differentia . c. xxiii.
Quomodo differunt paſſibiles qualitates a diſpoſitionibus . c. xxiii.
Alius qualitatis modus a forma & figura . c. xxiii.
Cum ſubſtãtia nõ admittat magis & minus neq; qualitas : ſcilicet ꝙ nulla qualitas magis q̃ alia uidetur : & quomodo unus dicitur magis alio . c. xxiii .
Quod qualitas nullo pacto põt intẽdi neq; remitti. c. xxiii.
Quod qualitas admittit contraria : non tamen omnis qualitas . c. xxiii.
Quod multæ apparẽt qualitates & tamẽ nõ ſunt . c. xxiii.
Quomodo Plutarchus redarguit opinionem Chryſippi : qui

putauit uirtutem propria qualitate conſtare : cum ipſa
uirtus qualitas ſit. c. xxiiii.
Authoritas Platonis in Memnone. c. xxiiii.
Quod ea pars animæ quam Platonici rationem nuncu-
pant : Peripatetici intellectum poteſtatis appellant.
Subſtantiam uero principem quam Platonici nuncu-
pant mentem : Peripatetici modo mẽtem : modo agen-
tem intellectum affirmant. c. xxv.
Quod Zeno & reliqui Stoici cõſtituunt rationẽ & notiones
atq; etiã prænotiones in principe parte animæ. c. xxv.
Quod compoſitio animæ non eſt ſicut ea quæ componun-
tur ab arte : ueluti domus : ſed potius ſicut concentus
in Muſica. c. xxv.
De Muſica : & quomodo Pythagoras ueſtigauit Muſi-
cam. c. xxv.
Quid dieſis & quid tonus. c. xxvi.
Diagramma toni. c. xxvi. & xxvii.
De Hemitonio maiore & minore. c. xxviii. & xxix.
De Diateſſaron. c. xxx.
De Diapente. c. xxx. & xxxi.
De Diapaſon. c. xxxii.
De Biſdiapaſon. c. xxxiii.
Quod nulla conſonantia præter q̃ Diapaſon duplicata con-
cinit. c. xxxiii.
Quod conſonantiæ nõ poſſunt elici niſi a genere multiplici

& a ſuperparticulari . c . xxxiii .
Quod Diapaſon cum Diapente coniuncta aptatur ad me-
los . c . xxxiiii.
Quod Diapaſon cum Diateſſaron copulata non aptatur ad
melos: qa prouenit ex ꝓportione ſuperpartiente . c . xxxv .
Rationes Pythagoreorum & ipſius Ariſtotelis de conſonan-
tiis a quibus ꝓportionibus educũtur . c . xxxv . & xxxvi .
De ſpeciebus cõſonantiarũ & tropis . c . xxxviii . & xxxix .
De tropo Dorio ſublimi : & Hypodorio iugato . c . xl.
De Phrygio ſublimi : & Hypophrygio iugato . c . xli .
De Lydio ſublimi : & Hypolydio iugato . c . xlii.
De mixolydio ſublimi: & hypomixolydio iugato . c . xliii . & xliiii
De Phthongis : Diaſtemate : & Syſtemate . c . xliiii .
De modulandi generibus . c . xliiii . & xlv .
De Tetrachordis : Synaphe : & Diazeuſi . c . xlv .
Syſtema coniunctum generis Diatonici : Cromatici : & He-
narmonici . c . xlvi.
Syſtema Diatonici generis cum ſpeciebus infra Biſdiapaſon
& Diapaſon cum Diapente . c . xlvi .
Quod Pythagoras inſtituit : ut Pythagorei omnes obdor-
miſcerent & expergiſcerentur cantibus . c . xlvii.
De perfectis & imperfectis uocibus . c . xlvii.
De Ditono : Semiditono : & Exachordo . c . xlvii.
Syſtema ſimplicium conſonantiarum quomodo ſunt per-
fectæ & imperfectæ . c . xlviii .

Syſtema compoſitarum cõſonantiarum quando ſunt perfec-
tæ & imperfectæ. c. xlix.
De Muſica ex auditu & de inſtructiõe cantilenarum. c. xlix.
Quomodo contingit: ut conſonantiæ perfectæ uidelicet
Diapaſon & Diapente mutilentur. c. l.& li.
Quomodo uoces congruunt cum quatuor elementis & cũ
quibus. c. li.
Quomodo concinnantur uoces in compoſitione cantilenæ ſi
Nete & Parhypate: hoc eſt cantus & tenor fuerint inter
ſe uniſonæ. c. lii.
Quomodo concinnatur ima uox & quæ eſt iuxta acutam ſi
cantus & tenor fuerint iii. c. lii.
Quomodo ſi fuerint v. & vi. c. liii.
Quomodo ſi fuerint viii. & x. c. liiii.
Quomodo ſi fuerint xii. aut xiii. c. lv.
Quomodo ſi fuerint xv. c. lvi.
Arbor quæ continet omnes has uoces. c. lvi.
Quod Pythagoras altiora rimatus cœlum & planetas con-
cinnos ſonos edere dixit: ſecundum diſtantias: quamuis
alii aliter ſentiant. c. lvii.
Quod poſtea Pythagoras deſcendit ad genituras hominis ui-
tales & non uitales: & partum ſeptimeſtrem eſſe uitalem
dixit quia explet numeros & conſonantias ſimplices: octi-
meſtris uero nequaquam. c. lvii.
Quod partus nonimeſtris eſt perfectior: quia explet etiam

consonantias compoſitas . c . l iii .
Quod Pythagoras expendit in libra conſonantiarum partes humanæ animæ . c . lviii .
Exempla q multi ad iram concitati : per Muſicam ſunt effecti mitiores . c . lix.
Exemplum Ferdinandi Regis . c . lix.

C Materiæ quæ in Secundo libro continentur .

Quod non ab re Plutarchus redarguit eos contra quos agit . c . lx .
Quod Plato exiſtimauit mundũ non eſſe unius ſpeciei. c. lx.
Quod Pythagoras primus : deinde alii philoſophi diuerſi mode deſcripſerunt . c . lx.
Quod Thales Mileſius primus : deinde plures alii cœlum in quinq circulos diuiſerunt . c . lx.
Quod omnes Philoſophi præter Democritum & Epicurũ : mundum animatum eſſe dixerunt . c . lx .
Quod Ariſtoteles non ut cœteri : ſed modo quodam animatum cenſuit . c . lx.
Quod Plato conſtantiſſime affirmauit : mundi animam bifariam eſſe diſtributam . c . lxi .
Quod Ariſtoteles & Arabs interpres dixerunt extra cœlum eſſe numen . c . lxi .

Quod Plato dixit totum mundi corpus contineri ab anima fouericꝫ uigore ſpiritali: & hoc Maro Poetarū doctiſſimus affirmat. c. lxi.

Quod anima mundi biſariam diſtributa alteram partem habet quæ fertur uno ordine: alteram uero quæ fertur contrario ac diſpalato motu. c. lxi.

Quæ fuit cauſa ut octo tantum orbes exiſtimarent Philoſophi & etiam ipſe Ariſtoteles. c. lxii.

Quod Ptolemæus inſtrumento quodam ex motu ſtellæ regiæ inuenit nonum orbem. c. lxii.

Quod idem Ptolemæus poſuit ſtellas ratas complere motū proprium ſuper polis ſigniferi interuallo annoꝝ triginta ſex milium. c. lxii.

Figura octauæ & nonæ ſphæræ. c. lxii.

Quod Alchmeon & Arabs Thebitius inuenerunt polos ſigniferi diſtare a polis primi orbis: & quare addiderunt ſtellato orbi motum trepidationis. c. lxii.

Ambiguitas inter Ptolemæum & Thebitium de motu trepidationis uel circuitionis. c. lxiii.

De tribus ſuperioribus & primum de Saturno. c. lxiiii.

Quod Ptolemæus punctum illud excelſius quod magis diſtat a centro mūdi appellauit apoſtema maximū. c. lxiiii.

Quando planeta dicitur conſiſtens. quando dicitur uelox: & quando retrogradus. c. lxiiii.

Quantum commeat Saturnus in die: quantum Iuppiter:

& quantum Mars. c. lxiiii.
De Sole. c. lxv.
Quomodo circulus medius inter circulos deferētes augem : mouetur : & quantum diebus ſingulis. c. lxv.
Demonſtratio Solis. c. lxvi.
De Venere. c. lxvi.
Quod punctum excelſius Veneris ſiue aux ſemper eſt in eodem loco in quo eſt aux Solis ſecundum longitudinem : non autem ſecundum latitudinem. c. lxvi.
Quod aux Veneris differt ab augibus ſuperiorum. c. lxvi.
De Mercurio. c. lxviii.
Quod orbis qui defert epiciclum Mercurii mouetur ſuper centro æquantis in longitudinem iuxta ſignorum ſeriem : in latitudinē uero perinde ut Veneris deferens. c. lxviii.
Quod in hoc differt à Venere : quia dimidium eius in quo eſt epiciclus ſemper procumbit in auſtrum : Veneris autem aſſurgit in aquilonem. c. lxviii.
Theorica Mercurii. c. lxviii.
De Luna. c. lxix.
Fluxiones Lunæ ad Solem. c. lxix.
Quod Endimion Latmius primus obſeruauit Lunæ motus. c. lxix.
Quare non deficit Sol ſemper in ſilentio Lunæ : aut ipſa in oppoſita radiatione Solis. c. lxix. & lxx.
Quantum differat poli orbium deferentiū augem eccentrici

Lunæ a polis ſigniferi. c. lxx.

Dubium an corpus lunare moueatur a propria intelligẽtia an moueatur cum ipſo epiciclo. c. lxxi.

Quod anima hominis cum ſit pars animæ mundi habet ſecundũ Plutarchũ diuerſas partes: alterã dominantẽ alterã affectui ſubiectã: & de cõditionibus eius. c. lxxi.

Quomodo anima ſit diuiſibilis ſecũdũ Philoſophos. c. lxxi.

Quod anima per partes hominis exercet diuerſas functiones ſuas. c. lxxii.

Quid Plato ſenſerit de diuerſis partibus animæ: quæ aboleri dicuntur cum corpore & quæ non. c. lxxii.

Quod in Timeo Plato dixit Deum conflaſſe mũdum tanq̃ animal unũ cũcta animalia in ſe cõtinens. c. lxxii.

Quod poſtea Deus delegauit procreationem mortalium iis quos prius ipſe creauit. c. lxxii.

De æternitate animæ quam Plato in phædro ueſtigauit ex motu. c. lxxiii.

Quod alii uetuſtiores ſubſtantiam animæ ueſtigarunt etiam ex motu. c. lxxiii.

Quod Alchmeon: Thales Mileſius: Pythagoras: Xenocrates numerũ ſe ipſum agitatẽ animã eſſe dixerũt. c. lxxiii

De opiniõe Democriti: Leucippi: Anaxagoræ: Anaximenis: Diogenis: Heracliti: Hyppõis: Critiæ: Ariſtoxeni. c. lxxiii.

Quod Ariſtoteles ualidiſſimis argumentis proſternit opiniones horum Philoſophorum quos diximus. c. lxxiii.

Quomodo intelligitur moueri anima ſecundum Ariſtote-
lem. c. lxxv.
Definitio animæ ab Ariſtotele definita. c. lxxv.
Entelechia quid. c. lxxv.
Anima cur dicitur forma ſubſtantialis & perfectio pri-
ma. c. lxxv.
Quod pleriq; putant idem eſſe organicum & poteſtate ui-
tam habere. c. lxxvi.
Quod per animã altricẽ abſoluit uitale munus. c. lxxvi.
Quare arboribus & oſtreis eſt denegatus inceſſus. c. lxxvi.
De quinq; ſenſibus & primum de Viſu. c. lxxvi & lxxvii.
De Auditu. c. lxxvii.
De Echo. c. lxxviii.
De Olfactu. c. lxxviii.
Quæſtio de inſectis. c. lxxviii.
Opinio noſtra de olfactu inſectorum. c. lxxix.
De Guſtu. c. lxxix.
De ſenſu interiori. c. lxxx.
Quod memoria differt a reminiſcentia. c. lxxx.
De parte qua diſtamus a belluis. c. lxxxi.
Opinio Empedoclis & Homeri. c. lxxxi.
De intellectu poſſibili qui dicit etiam materialis. c. lxxxi.
De intellectu agente. c. lxxxi.
De intellectu patibili. c. lxxxi.
De opinione Arabum & ipſius Auerrois. c. lxxxii.

Confirmatio de immortalitate animæ . c . lxxxii .
Quod Ariſtoteles in libro de generatione animalium dixit mentem uenire extrinſecus . c . lxxxiii.
Quod Ariſtoteles ſe excuſat ꝙ nulla ſcientia naturalis medi/tatur res a materia ſeiunctas . c . lxxxiii .
Quod duplici notione gaudet anima . c . lxxxiii .
Opinio noſtra de Aduerbio ’ι′σως c . lxxxiiii.
Quod Ariſtoteles diuiſit imperium animæ in herilem & ci/uilem . c . lxxxv .
Exemplum Homeri de Penelope & Vlyxe . c . lxxxv .
Aliud exemplum earum partium: quibus datur opera libe/ris . c . lxxxvi .
De modulationibus quæ mouent affectus . c . lxxxvi .
Carmina Homeri dũ Achilles alloq̃bat̃ iugales. c. lxxxvii .

¶ Quæ continentur in Tertio libro .

Primum quid ſit ſapientia . c . lxxxvi.
Quid ſcientia & quid prudentia . c . lxxxviii .
De fortuna . c . lxxxix .
De prouidentia . c . lxxxix .
Exemplum Boetii & Aquinatis . c . lxxxix .
Fatum quid . c . xc .
Exemplum Chryſippi de turbine & cylindro proiecto. c. xc.

Quod Alexander Peripateticus dixit fatum poſſe deuitari. c. xc.
Voluntas quid. c. xc.
Quid ſit fortuna: & in quibus reperitur. c. xci.
Quid ſit caſus: & in quibus reperitur. c. xci.
Quomodo intelligitur dictum Plutarchi prudentiam egere fortuna. c. xci.
Quod omnia prædicta prouidentiæ dei attribuuntur. c. xci.
Quomodo appetitus & intellectus differunt: & diuerſi ſunt eorum fines. c. xci.
Quod appetitus eſt mouere: rationis uero perficere. c. xcii.
Quod pars affectui ſubiecta utitur motibus ſine ratione. c. xcii.
Quod aberramus aut excedentes mediocritatem aut eam deſerentes: & quæ ſunt cauſæ. c. xcii.
Iaculari extra ſcopum cuiuslibet ſagittatoris eſt: attingere ipſum non niſi peritiſſimi. c. xcii.
Quid ſit proprium rationis munus. c. xcii.
Quod uirtus generatur & conſeruatur a medio: e diuerſo ab extremo corrumpitur: & argumentum ab arte. c. xcii.
De mediis. c. xciii.
Quod medium plurifariam dicitur. c. xciii.
Quod quædã mediũ admictunt: quædã uero nequaq̃. c. xciii
Quid ſenſerit Plato de medio: & uerba Diotimæ adducta ab eo. c. xciii.

Quid dixerit Galenus de corpore neutro. c. xciii
Exemplum atri & candidi perfectionem atq; imperfectionem denotantium. c. xciii.
Verba Plutarchi de tuenda ſanitate: & q non omnes morbi latenter adueniunt. c. xciiii.
Quædam ad Grámaticos pertinentia: quæ aptantur præludio Galeni. c. xcv.
Quod mathematicus licet conſideret ea quæ ſunt in materia: conſiderando tamen abſtrahit. c. xcvi.
Quod Plato Geometriam poſuerit mediam inter phyſicam & diuinam. c. xcvi.
Quid Plato in limine auditorii ſui inſcribi iuſſit: & quare. c. xcvi.
Fabula Oti & Ephialtæ. c. xcvi.
De fortitudine. c. xcvii.
Quod fortitudo inter timiditatem & audaciam conſtituitur. c. xcvii.
Licet fortitudo in iraſcibili uerſetur: non tamen ab ira prouenit ſed ab ea iuuatur. c. xcvii.
Pulcherrima dicta Statii & Homeri ſuper hoc. c. xcvii.
Quis poteſt dici uere fortis: & quis non? c. xcvii.
Circa quod genus mortis aliquis dicitur fortis? c. xcvii.
Pulcherrimum exemplum Cæſaris cum heluetiis. c. xcvii.
Certantes ob illatam iniuriam an dicantur fortes? c. xcviii.
Quid Academici ſenſerint de fortitudine. c. xcviii.

Opinio Platonis de fortitudine. c. xcviii.
Opinio diui Thomæ. c. xcviii.
Diuiſio fortitudinis in heroicam & domeſticam Pontani. c. xcviii.
De liberalitate: auaritia: & prodigentia. c. xcviii.
Liberalitas ſecundũ Plutarchum eſt inter auaritiam & prodigentiam. c. xcviii.
Quid ſit auaritia. c. xcviii.
Quid ſit prodigentia. c. xcviii.
Vnde dicitur auarus. c. xcviii.
Quis eſt liberalis: & duo genera largiendi ſecundum notabile dictum Regis Ferdinandi. c. xcix.
Quod diuerſimode dicuntur liberales a probis & a ſcurris. c. xcix.
Eiuſdem Regis Ferdinandi pulcherrimum dictum de exercenda liberalitate. c. xcix.
De temperantia. c. xcix.
Quomodo ſtatuatur temperantia. c. xcix.
Quod Pythagorei dixerunt temperantiam eſſe ſeruatricem omnium uirtutum. c. xcix.
Quod Plato diſcreuit prudentiam a reliquis uirtutibus: & ubi collocauerit. c. c.
Vbi uerſatur temperantia ſecundũ Ariſtotelem. c. c.
Exemplum cupiditatis Philoxeni. c. c.
De Iuſtitia. c. ci.
iii

Quod primum iuſtitia a conſtitutione & arbitratu regum adminiſtrabatur. c. ci.
Quod eodem modo ſeruabatur in Græcia: ubi reges non ex ambitione eligebantur. c. ci.
Quod rex eſt ſimulacrum Dei optimi. c. ci.
Confirmatio Homeri nuncupantis Agamenonem nunc regem hominũ nũc paſtorem populorum. c. ci.
Pulcherrimum dictũ Heſiodi iuſtitiam natam ex Ioue uirginem & incorruptã ac germanã Mineruæ. c. ci.
Quod adulatores aliter interpratantur hoc dictũ. c. ci.
Quid Plato in Minoe ait de lege. c. ci.
Quomodo reges efficiuntur tyranni: & quæ differentia eſt inter regem & tyrannum. c. ci.
Quod placita regis niſi ſint iuſta: leges eſſe non poſſunt. c. ci.
Exemplum Cæſaris Caligulæ: qui ex Imperatore effectus eſt tyrannus. c. ci.
Quæ efficiunt tyrannum. c. cii.
Quod multiplex eſt genus tyrannorum. c. cii.
Quod reges qui iuſtitiam colunt: a ſuis tanq̃ a filiis cuſtodiuntur: mali uero occiduntur. c. cii.
Aliud exemplum Cæſaris Caligulæ: c. cii.
Exemplum Hadriani: qui bona proſcriptorum non in fiſcum: ſed in publicum ærarium iuſſit conferri. c. cii.
Optima & accommodata Traiani comparatio fiſci ad

lienem. c. cii.

Quod boni principes poſt obitum ne dum ſtatuas ſed lacrimas relinquunt: ut patet per pulcherrimum exemplum Germanici. c. cii.

Quod multi principes in principio boni & iuſti ac in eadé iuſtitia permanſerunt: alii uero in principio boni: poſtea in Tyrannidem demutantur. c. cii.

Pulcherrimũ dictum Traiani: omnibus principibus ineſſe Neronis quinquennium. c. cii.

Quomodo intelligendum ſit quinquennium eiuſdem Neronis. c. ciii.

Quare in ſacrificiis Iouis ſiquis humanam carnem deguſtaſſet in lupum tranſmutabatur. c. ciii.

Quod laudatur Eluius Pertinax qui delatores ab urbe pepulit. c. ciii.

Cur ſimulacrum Iouis in Creta ſine auribus depingebatur. c. ciii.

Quare Rex Mida aſininis auribus deformabatur. c. ciii.

Diuiſio Iuſtitiæ: & ratio diuerſitatis partiũ eius. c. ciii.

Definitio utriuſq; partium iuſtitiæ. c. ciii.

De lege Modeſtini & Arriani. c. ciii.

Quid liceat patri de filia adultera: ſecundum Pomponium & Papinianum iuriſconſultos. c. ciiii.

Quod legitima iuſtitia omnes uirtutes in ſe cõtinet. c. ciiii.

Opinio Platonis de iuſtitia in ſua ipſius re publica. c. ciiii.

Optima Biantis ſententia ꝙ Principatus uirum oſten-
dit. c. ciiii.
Quod liberalitas pars Iuſtitiæ eſt ſecundũ Ciceronẽ. c. ciiii.
Quod ſi iuſtitia continet uirtutes omnes: iniuſtitia conti-
nere debet omnia uitia. c. ciiii.
De Iuſtitia quæ per partes exercetur. c. ciiii.
Diuiſio cõmertiorum: & diuerſi eorum effectus. c. ciiii.
Iuſtitia quæ uerſatur in diſtributione munerum & pœna-
rum in qua mediocritate conſiſtit: & exempla accõ-
modata. c. cv.
Iuſtitia quæ commertia dirigit in qua proportione uerſa-
tur: & eius exemplum. c. cvi.
Exemplum de olitore & ſutore. c. cvii.
Quare inuentus eſt nummus c. cvii.
De legum deprauatione. c. cvii.
Quot modis deprauantur leges. c. vii.
Accõmodatum exemplum de materia deorum aliorum ad
Mercurium c. cvii.
Obiurgatio Comitis Madaloni aduerſus quemdam iuriſ-
conſultum: quærentem deprauare leges: ut Regi pla-
ceret. c. cviii.
Quomodo Reges debent cauere a peruertentibus leges &
inuentoribus prauitatum ſub nomine cautelæ. c. cviii.
De emendatione legũ & quid Ariſtoteles diſſeruit de æqui-
tate & emendatione. c. cviii.

Quid etiã Ariſtoteles ait de iuſto & æquo. c. cviii.
Quod duplex eſt æquũ: unũ qđ ab aqua deduciť: alterũ qđ emẽdat leges: & nõ ſeparať a bonitate. c. cviii.
An iuſtitia conſiſtat in medio: ut reliquæ uirtutes morales. c. cix.
Quid dixerit Vlpianus ſup hoc: qd Ariſtoteles. c. cix.
Laus a Cicerone in Seruium Sulpitium. c. cix.
Epiſtola Diui Marci Cõmodi: quæ lex eſt effecta. c. cix.
Digna æternitate Areopagitarum ſententia in quandam: quæ uirum & filium occiderat. c. cix.
Epiſtola Plinii iunioris. c. cix.
Quod leges cõponuntur ex ſcriptura & ratione: perinde ut res: quæ cõponuntur ex materia & forma. c. cx.
Quod iudex (teſte Platone) non uerba legis: ſed legis latoris uoluntatem inſpicere debet. c. cx.
Quod ſecundum Platonem & Ariſtotelem minus malũ eſt pati iniuriam q̃ inferre cum ratione. c. cx.
De iis qui ſibi iniuriam inferunt. c. cx.
An qui ſe ipſum interficit faciat ſibi iniuriam: aut quem meretrix ſpoliat. c. cx.
Solutio Ariſtotelis. c. cx.
Sententia Martiani iuriſconſulti. c. cxi.
Ratio confirmans hoc. c. cxi.
Opinio Platonis tenentis oppoſitum. c. cxi.
Quod Stoici neutram opinionem admittunt. c. cxi.

Exemplum adductum a Seneca ſuper hoc. c. cxii.
Differentia inter temperantiam & continentiam. c. cxii.
Quæ erit temperantia: & quæ continentia. c. cxii.
Confirmatio Platonis: & eius exemplum. c. cxii.
Confirmatio Ariſtotelis: & pulchrũ eius dictũ. c. cxii.
Dictum Simonidis: & in quo deficiat continentia: ut ſit uirtus. c. xiii.
Quod temperantia ſit uirtus bene purgata: & iccirco obtẽperat rationi lubẽs: incõtinentia uero repugnat. c. cxiii.

¶ Quæ in quarto libro continentur.

Quod antiquiores Philoſophi putauerunt omnia entia conſtare ex materia: alii autem ex forma tantum: & ideo expulerunt affectus a uirtutibus. c. cxiiii.
Quod non nulli Philoſophi exiſtimauerunt affectum cum ratione eſſe idem: & quomodo idem. c. cxiiii.
Improbatio ſupradictorum. c. cxiiii.
Definitio affectuum: & an recte motus appellari poſſint. c. cxv.
Alia definitio affectuum: qui cum animi percurſione proueniunt. c. cxv.
An poſſint defendi aliquo pacto ii in quos Plutarchus inuehitur. c. cxv.

Vtrum ſit una tantum pars animæ : quæ contineat alias par-
tes : ut quadratus triangulum : & an perficiat ma-
teriam . c . cxv .
Ratio Arabum ; & eorum declaratio cum exemplo. c. cxv .
Quod unum plurifariam dicitur & quibus modis. c. cxvi .
Quod accipiendo unum ex ſupradictis modis fortaſſe excu-
ſarentur . c . cxvi .
Quod ea pars quæ a ſenſu prouenit differt ab illa quæ ra-
tione percipitur : & quod ſit proprium eius munus : & in
qua parte reſidet . c . cxvii .
Quomodo peccant qui partem animæ principem unum di-
cunt : & affectus a quo mouentur & a quo gubernan-
tur . c . cxvii .
Verba Homeri . c . cxviii .
Quod Areopagitæ præcipiebant : ne affectus mouerent ora-
tores . c . cxviii .
Confirmatio Ariſtotelis : & comparatio Fabii Quinti-
liani . c . cxviii .
Probatio ex obſequio : ꝙ ratio differt ab affectu . c . cxx .
Quod potentiæ diſtinguntur per actus . c . cxxi .
Carmina Euripidis ac eius ſententia . c . cxxii .
Exemplum Platonis ſuper hoc duplicẽ eſſe Venerẽ. c.cxxii.
De Sophiſtis . c . cxxii .
Quod ſophiſtica ſunt indigna Philoſopho . c . cxxii .
Definitio Sophiſtæ:& quomodo eũ appellauerit Plato.c.cxxii

Verſutum exemplũ Demoſthenis contra Aeſchinẽ .c. cxxiii.
Quod etiam Poetæ utuntur cauillis ad urbanitatẽ.c. cxxiii.
Vrbanitas Martialis & Actii Synceri. c. cxxiii.
Quod multa ſunt quæ apparent captiones quia fouentur mendaciis: & eſt genus oſtentationis ſophiſticæ excuſando uitia ſub ſpecie uirtutis: quod eſt uirtutes inuertere ſecũdum Flaccum. c. cxxiii.
Vtrum peccata ſint paria. c. cxxiiii.
Opinio Stoicorum: ꝙ peccare eſt lineam tranſilire. c. cxxiiii.
Quod priuatio eſt duplex. c. cxxiiii.
Error Stoicorum: & quæ fuit cauſa erroris. c. cxxiiii.
Quod malum eſt duplex. c. cxxiiii.
Applicatio ſupradictorum ad uirtutes & uitia. c. cxxv.
Vbi reſidet fortitudo: & ubi temperantia. c. cxxv.
Comparatio metus Dolonis & Aiacis. c. cxxv.
Comparatio doloris Platonis ex morte Socratis & Alexandri ex interitu Cliti: & hiſtoria de ambobus. c. cxxv.
Quod id quod euenit præter ſpem & rationem eſt acerbius eo quod ex ratione accidit: ad quod inducitur exẽplum Philotæ apud Macedones. c. cxxvii.
Quid Maga ſtatuit aduerſus Philemonem. c. cxxviii.
De pœna Anaxarchi cum carminibus Naſonis: & de eius authoritate in emendandis erroribus. c. cxxviii.

De ira. c. cxxviii.
Quem locum tenet ira in animo ſecundum Platonem: & quomodo placatur & intenditur. c. cxxviii.
Quæ ira deſinit in paruo tempore: & quæ eſt conſtantior: & qua ratione. c. cxxix.
Quod genus iræ exercuit Maga aduerſus Philemonem & Nicocreon aduerſus Anaxarchum. c. cxxix.
Quid ſit uiuere. c. cxxix.
Quæſtio quædam Alexandri Aphrodiſei an uiuere ſit bo/num. c.cxxix.
De imperio rationis & affectus. c. cxxxii.
Sententia Platonis ꝙ uincere ſe ipſum eſt maxima uictoria: contrarium uero peſſimum: & quomodo ciuitas poteſt eſſe præſtantior ſe ipſa. c. cxxxii.
Quod iuſtitia abſq; temperantia originem habere non po/teſt. c. cxxxiii.
Quod intemperanti uiro non debet tribui magiſtra/tus. c. cxxxii.
Quod adoleſcentes celeres ſunt & inflammãtur ſanguinis co/pia: in prouectioribus autem pars quæ uerſatur in iecore frigeſcit. c. cxxxii.
Quomodo deturbatur ratio. c. cxxxii.
Quod ſecundum Platonem quando oculus corporis hebeta/tur: tũc oculus mentis incipit acute contueri. c. cxxxiii.
Cur ſenes ſunt prudentiores iuuenibus ſecundum Ariſto/

telem. c. cxxxiii.
Quod in ætate confecta ſecundum Ciceronem iucundius eſt priuari uoluptate q̃ frui. c. cxxxiii.
Qua ratione affectus nõ ſunt penitus auellendi. c. cxxxiii.
Quod ſecundum Stoicos affectus ſunt animi morbi: & ex cõſequẽti nullũ fœdus cũ ipſis eſſe habendũ. c. cxxxiiii.
Opinio Peripateticorum de affectibus. c. cxxxiiii.
Quod metus quandoq; auget diligentiã: & exemplũ Thiameni. c. cxxxiiii.
Confirmatio ſupradictorum & exemplum Iulii Cæſaris & Themiſtoclis. c. cxxxiiii.
Quomodo affectus ſunt temperandi. c. xxxxiiii.
Quid Lycurgus Rex Thraciæ fecit in uitibus. c. cxxxiiii.
Quod non debemus Lycurgũ imitari: ſed Deum qui reddit ſata mitia ex agreſtioribus. c. cxxxv.
Quod affectus ſunt ueluti cõmodiſſima iumenta rationi: & quomodo. c. cxxxv.
Quod Aurelianus non cõnumeratur inter bonos principes ob nimium odium prauitatis. c. cxxxv.
Quod ſecundum Ariſtotelem indignationis affectus non modo a bonis hominibus non abducitur: ſed ne a Deo quidem. c. cxxxv.
Quid ſit nemeſis: & quid cõmiſeratio: & quomodo opponuntur ad inuicem. c. cxxxv.
Quid ſit indignatio. c. xxxv.

An amor & amicitia poſſint ſeparari. c. cxxxvi.
Quid ſit miſericordia: & an poſſit ſeparari a benignita-
te. c. cxxxvi.
Quid ſit mœror: quid ue lætitia geſtiens. c. cxxxvi.
Quid ſit dolor: quid ue timor. c. cxxxvi.
Quod Homerus a uiro forti non abſtulit omnino timorē:
ſed ualde timere. c. cxxxvii.
Balthei: armillæ: trophæa: coronæ: ouationes: atq; triū-
phi: & ſimilia cur ſunt inducta. c. cxxxvii.
Quid ſit metus & quid triſtitia. c. cxxxviii.
Quod Plato non laudatur a Diogene: quia nullum corri-
gendo infeſtauit. c. cxxxviii.
Definitio pudoris: cupiditatis: pœnitudinis: uoluptatis:
moleſtiæ: & ambitionis. c. cxxxviii.

FINIS.

HADRIANORVM DVCIS COMMENTARIVM IN TRANSLATIONEM LIBELLI PLVTARCHI DE VIRTVTE MORALI.

BIBLIOTECA N.LE ROMA VITTORIO EMANUELE

ANDREAE MATTHAEI AQVIVIVI HADRIANORVM INTERAMNATVMQ. DVCIS COMMENTARII IN TRANSLATIONEM LIBELLI PLVTARCHI CHAERONEI DE VIRTVTE MORALI AD ILLVSTRISS. IOANNEM CARACIOLVM MELPH. PRINCIPEM

LIBER PRIMVS.

Plutarchus rei literariæ (ut ipſius indicat nomen) & diues & princeps : diuitias ſuas literarũ ſtudioſis mira quadã ratione diſtribuit . Nam cũ tam multa uario ſcribendi genere complexus eſſet : in hoc quidem libello de morali uirtute diſputat aduerſus quorundam Stoicorum opiniones : & primum contra Menedemum & Ariſtonem : qui uirtutes omnes præter unã tantum prudentiam e medio ſuſtulerunt : deinde uertit ſe in

Zenonem & in ipſum etiam Chryſippum : quem ſuis ip-ſius rationibus repellit & confutat. Poſtremo inuehitur contra reliquos Stoicos : qui dixerunt paria eſſe peccata : & affectus non eſſe neceſſarios ad ciendos motus uirtutum : ſed omnino expellendos tanq̃ animorum morbos & perturbationes peſtilentes. Complectitur primum Pythagoram : mox Platonem : deinde ſequitur Ariſtotelem. Verum ante q̃ pugnam ineat : percutit Anteſignanum Menedemum : deinde reliquos. Ita enim orditur. Cum de ea uirtute quæ moralis exiſtimatur & dicitur : quæ uel maxime differt ab intellectuali : & quæ habet affectum pro materia : & rationem pro forma dicere propoſitum mihi ſit. Ac ſi dixiſſet. Cum mihi ſit diſſerendum de uirtute morali : neceſſe eſt conſtituere ei aliquid quod gerat uicem materiæ. Quandoquidem prudentia quæ ipſam perficit : habetur pro forma : ut ex earum coniunctione concilietur integritas illa : ſine qua neq; ipſa uirtus : neq; aliquid poteſt eſſe nec dici. Quippe cum tam diu res ſit : q̃ diu hæc unitas conſeruatur. E contrario autem a ſeparatione perimitur. Nam rerum abolitio nihil eſt niſi

Menedemus. ſeparatio formæ a materia. Separauit autem Menedemus Eretrius prudētiam : quæ eſt forma uirtutum a reliquis uirtutibus : & ab affectibus tanq̃ a materia formam.

De Materia prima & uniuerſali.

De materia autem uniuerſali ac prima non ab re fuerit perſtringere aliquid: ut facilius illa de qua Plutarchus loquitur intelligatur. Hyle enim appellata eſt a Græcis: a noſtris uero ſilua: de qua non parua, nec contemnenda inter Philoſophos fuit ambiguitas: an eſſet inter ea quæ nunc entia dicimus numeranda. Pſellus igitur non ſpernendus autor a nemine adhuc latinitate donatus: de hac re ita diſſeruit. Ὕλη, ἐστὶ πρᾶγμα (ὡς εἰπεῖν) ἄυλον, αἰσθήσει μὲν ἀθεώρητον, διανοίᾳ δὲ μόνῃ ληπτόν, χεῖρον πάντων τῶν ὄντων, ἄμορφον, ἀνείδεον, ἀδιατύπωτον, οὐσία ἀνούσιος, καὶ ὕπαρξις ἀνύπαρκτος. ἐὰν ἀνέλῃς τυχὸν ἀπὸ τῶν σωμάτων τὰς ποσότητας, τὰς ποιότητας, τὰς σχέσεις, τὰς ἕξεις, τὰς τροπὰς, τὰς κινήσεις, τὰς ἀλλοιώσεις, τὰς μεταβολὰς, πᾶν ἕτερον ὁτιοῦν τὸ καταλειπόμενον ὕλη ἐστίν. Id eſt: Silua res eſt quædam (ac ſi aliquis dicat) immaterialis: quæ non poteſt ſenſu: ſed tantum conſideratione & intelligentia percipi: rerum maxime deſpicabilis: quoniam informis eſt atq; inordinata: eſſentia quæ non eſt: & ſubſtantia quæ non ſubſiſtit. Et ſi daretur poſſe a corporibus ſeiungi ſeparariq; id quod eſt quantum aut quale: aut reſpectus: aut habitus: aut regreſſiones: motus ue: aut alterationes atq; permutationes: Pſellus.

omne aliud quodcunq; remaneret : plane poſſet ſilua apel/

Plotinus lari. Plotinus autem nõ in eo inquit ꝙ qualitatem habeat : mala cenſetur : immo ex eo potius ꝙ nullam habeat quali/ tatem. Ergo recte dicetur nõ qualis : dicetur ſimul & ma/

Proclus. la. At Proclus in eo ꝙ extrema entium eſt & a bonis re/ mota : non bonam eſſe exiſtimauit. Verum in eo ꝙ ſem/ per ſe præbet effectioni : in bonis cenſuit eſſe ponendam. Quare mediam ipſam eſſe dixit inter bonum & malum. Item dixit eam neq; animam eſſe neq; intellectum neq; ali/ quid aliud quod ſecundum ſe uiuat : rudem quoq; : in/ formemq; : infinitam : & mutabilem : & uere non ens : ſed appetitionem quandam ſubſiſtentiæ : non tamen in ſta/ tu cõſiſtentem : ſed apparentem potius : & modo quid par/ ui : modo magni : quodq; fiat ſemper & nunq̃ maneat : præterea mentientem : quia non præſtat quod pollicetur : item fugientem non in locũ : ſed in non ens. Quapropter imagines quæ in ea apparent : inſunt quaſi in ſpeculo : in quo quod alibi ſitum eſt apparet : & ipſum ſpeculum ple/

Plato. num eſſe uidetur : & habere omnia : cũ nihil habeat. Pla/ to etiam a cuius placitis nõ abiungitur Proclus : materiam ipſam nihil habere entis exiſtimat : ſed impreſſum q̃ddam : & imaginem : nutricem : matrem : locum : receptaculum uniuerſum ſubiectumq;. Præterea eſſe deformem : figura/ tam tamen formis : ſed nullius per ſe formæ qualitatis par/ ticipẽ. Ad hæc infinitã : improcreabilem : nulli corruptioni

obnoxiam : neq; corpoream : neq; incorpoream : cum cor/pus carere ſpecie aliqua non poſſit : & noncorpori id quod corpus habeat exhibere nõ detur : icirco adulterina quadã ratione comprehendi. Succurrunt etiam decreta Pythago/reorum : quæ merito in hanc expoſitionem ſe ingerunt : a quibus nõ omnino dogma Platonis abhorret. Aiunt enim Deum monadem eſſe : ſiluam uero dualitatem : intermina/tam : ingenitam : exornatam tamẽ : illuſtratamq; poſtea ab opifice Deo : ꝗuis Stoici præfinitam : cõſtitutamq; aſſerant : propterea ꝙ immenſum : infinitumq; nõ poteſt ad ordinem redigi. Pythagoras tamẽ hoc eſſe uirtute ac potentia Dei. Et illi quidem naturæ mediæ ſiluam eſſe dixerunt : neq; bo/nam : neq; malam. At Pythagoras cui Plato aſtipulatur : primum ait Deum bonum eſſe : & principium bonorum : ſiluam uero malorum. De carentia tamen qualitatis & for/mæ propriæ conueniunt omnes. Ariſtoteles autem cuius munere nunc omnes philoſophantur : materiam aſſerit eſſe duplicem : alteram uidelicet particularẽ non omnino infor/mem : ut ſtatuæ æs : generalem alteram : informem : ac pe/nitus rudem : æternãq; ſeculis omnibus. Cuius proprium ac peculiare eſt de potentia in actum transferri : quæ &ſi re ipſa non ſeparatur a rebus : tamen definitione ac ratione ſe/paratur : diuerſaq; ab illis exiſtimatur : una tamen numero ꝗuis contrariis rebus ſubſternatur : uertaturq; nunc in ma/gnam : nunc in paruam (ut ſic dixerim) molem. Vt cum

Pythagorei.

Stoici.

Pythagoras.

Ariſtoteles.

aer efficiatur ex aqua : aut aqua generetur ex aere : cumq;
maior quantitas habeatur aeris q̄ aquæ : ex qua generatur :
& e diuerſo cũ ex aqua aer efficiatur : ſequitur ut nunc ma-
gna : nunc parua appareat : nõ acceſſione aut ſubtractione :
ſed tranſmutatione a paruo in magnum : ipſa tamen eadem
materia ſemper una numero permanente : ſed maiores mi-
nores ue dimẽſiones ſuapte potẽtia admittẽte. Quapropter
mendax appellata eſt a non nullis uetuſtioribus : nec non &
lubrica & inconſtans : quoniam ſemper aliam formam ap-
petit : geſtitq; (ut ita dicam) abire in denominationem ſu-
biecti. Nam appellatione materiæ intelligũtur ea tantum-
modo : quæ pertinent ad futura : appellatione uero ſubiec-
ti : ad ea uidelicet quæ facta ſunt pertinent. Lapis enim
ea ratione poteſt dici materia urnæ : qua non dum cœlata :
neq; abſoluta ſit urna. Verum ſimulatq; urna formata atq;
effecta eſt : non amplius lapis recte poteſt dici materia : ſed
ſubiectum. Item ait materiam ipſam mediam eſſe inter id
quod uere & actu ens eſt : & id quod plane & abſolute ens
non eſt : ea tamen ratione : ut poteſtas illa : qua materia
accipit omnes formas : non intelligatur ſubſtantia materiæ :
ſed potius ipſi ſubſtantiæ accidens. Nam ſi potentia eſſet
ſubſtantia materiæ : ut efficeretur particeps definitionis : ſe-
queretur ꝙ materia quæ appetit formam ut ab ea perficia-
tur : appeteret ſui interitum : abolitionẽq;. Quo quidem
nihil poſſet dici abſurdius. Verum ſi ponatur materia quæ

perficiatur a forma : q̃uis potentia diſſipetur acceſſione for/ mæ : tamen nihil eſt quod prohibeat perfectionem materiæ : cum actus formæ non perficiat potentiam quam propellit & ſubmouet : ſed perficiat materiam quam exornat. Quare nodus ille qui angebat ingenia ueterum : explicatus ab Ari/ ſtotele remanet : cuius cauſa non amplius ſpurio (ut olim) ratiocinio : ſed intellectu certo comprehenditur. Secutus igitur Plutarchus huius ſiluæ imaginem : uirtutes morales habere dixit affectus : quos Stoici reiiciebant pro hyle : ra/ tionem pro forma. Nam quemadmodum res quæ natu/ ra conſtant : ortum habent a materia : & perficiuntur a for/ ma : ita uirtutes morales ab affectibus excitantur : & tanq̃ procreantur : & a ratione recta hoc eſt a prudentia tanq̃ a forma perficiuntur.

Plutar/ chus.

De Ideis & formis.

IΔος hoc in loco poſuit autor pro forma : q̃uis apud Græcos ideam ſæpe ſignificet : frequentius tamen & magis proprie pro forma & ſpecie ponit̃. Illud tamẽ apud Platonicos receptum eſt : ut quemadmodum forma præſtat: ut quælibet res ſit : ita idea facit : ut quælibet forma ſit. Et ideam quidem duplicem eſſe dixerunt : alteram uniuer/ ſalem : & eã eſſe ſubſtantiã incorpoream : inſenſibilem : ſi/ ne ortu : ſine occaſu : nihil in ſe ipſam attrahentem : nec

Platoni/ ci.

uſpiam progredientem : cauſamq; earum rerum : quæ ex ſe ſimilitudinem mutuantur : intelligibilem tantummodo ratione. Particularem uero alteram : modo quodam ortum interitũq; habere : & eſſe ſenſibilem : & etiam opinabilem : conſiſtentemq; loco : recedentem : mutabilemq; : cum id quod ei ſubiicitur : hæc ipſa ſubſtineat & patiatur : ut ſunt illæ formæ : quæ ex arte proficiſcuntur : ueluti ſtatua : quæ quis in alicuius effigiem formata ſit : poteſt tamen æs ſtatuæ in alterius idolum demutari : patiq; a ſtatuario interitũ atq; ortum. Nam imago illa : quæ prius fuerat effigiata interit : cum artifex eam transformat in aliam : & alia oritur : dum æs nouam formam acquirit. Quare & loco conſiſtere dicitur : & percipi ſenſoriis inſtrumẽtis. Dicitur præterea opinione cognoſci : quoniam ſæpenumero artifex non ab exemplari : ſed a propria mente ſuum opus abſoluit.

Idea primæ cõſideratiõis. Item ſecundæ rationis.

Igitur idea primæ conſiderationis erit exemplar æternum eorum : quæ natura ſunt : uidelicet intellectiones (ut ita loquar) Dei optimi maximi. At eæ quæ ſecundæ rationis habentur : ideæ etiam nuncupantur : & ab arte proficiſcuntur. Sed ut exemplo apertior res fiat : ponatur quiſpiam uelle imaginem alicuius effingere : utpote imaginem Cæſaris : cuius ſpectrum ipſe artifex penes ſe habeat : ut ipſum intueatur : dum eam effingit. Spectrum illud a quo imitationem artifex accipit : & nouo operi imponit : idea uocatur. Sed imago noua ab exemplari effigiata : idos uel

forma dicetur. Ergo idea erit exemplar extra opus & an- Idea qd.
te opus: a quo ipſæ aſſumuntur effigies ab artifice. Idos Idos qd.
uel forma non extra: nec ante opus: ſed in ipſo opere eſt.
De idea tamẽ illa prima perenni atq; uniuerſali: quã ideam De idea
primæ rationis appellauimus: anceps quidem olim fuit opi- perenni & prima
nio inter duos illos Philoſophiæ antiſtites: & nunc etiam eſt
ſatis agitata quæſtio inter illorum ſectatores. Plato enim Plato.
poſuit ideas tanq̃ neceſſarias in diuina mente: ut ab una
idea cuiuslibet rei: res omnes defluerent & cognoſcerẽtur:
ut intelligamus ab idea hominis omnes homines fieri & co-
gnoſci: & ab idea equi omnes equos. Argumenta autem
quibus ſe tuentur Platonici: fere in hunc modum ſe ha- Platoni-
bent. Si Deus eſt mens: ſiue intelligentia: notiones & ci.
(ut ſic dixerim)intellectiones illi adeſſe conuenit. Quod
ſi hoc quidem eſt: & ideas eſſe neceſſe eſt. Rurſus ſi in-
tellectus pulcherrimus eſt: pulcherrimum quoq; ei intelligi-
bile ſubiici conſentaneum eſt: nihil enim illo pulchrius.
Quare ſe ipſum & notiones ſuas intelligit. Hæc igitur
notio: atq; (ut hodie loquimur) operatio: idea eſt. Item
ſi materia prima ſua ratione cum infinita ſit: ſine menſura
eſt: ab eminentiori ſine aliqua materia menſuras habere
oportet. Quod ſi antecedens uerum eſt: uerum etiam erit
& conſequens. Igitur ideæ erunt menſuræ quædam ſine
aliqua miſtione materiæ. Præterea ſi mundus non teme-
re: neq; a caſu: ſed ab aliquo factus eſt: & neq; id ſolum:

Aristoteles. ſed ad aliquid. Quod ſi hoc eſt: quid nam aliud erit ad quod factus eſt: niſi idea? Erunt igitur ideæ. Ariſtoteles tamen & qui eum ſecuti ſunt: mundum negant factum eſſe: ideaſq; penitus abigũt: tanq̃ monſtra & non neceſſaria naturæ. Nihil enim aiunt ab agente aliquo effici: niſi compoſitum ex materia & forma: non quidem ab idea: ſed ab agẽte uerſante materiam inertem: ut de materia formam quæ in ea inerat poteſtate: in actum educeret ſibi ſimilem. Cum ſemper a ſimili ſimilis generetur & fiat: & ab uno unus: ut ab uno homine homo: & ab uno equo equus: nõ quidem ab uniuerſali ſubſtantia ideà ſcilicet hominis: aut equi: omnes homines: aut omnes equi proueniant: ſed potius illud concretum integrumq; ab agente educitur: quod eſt conſtitutum ex forma atq; materia. Huic quidem ſententiæ Poetarum maximus Latinorum Maro uidetur inhærere: cum ait.

Maro.

Quærit pars ſemina flammæ

Abſtruſa in uenis ſilicis.

Quod nihil aliud innuit: niſi formã ignis in ſilice poteſtate latere: poſtea in actũ educi: nõ ab extrinſeca idea pcreari.

De Eſſentia & Subſtantia.

Hinc Plutarchus ad reliqua pergens ait: Quã eſſentiam: ſiue quam ſubſtantiam habeat ipſa uirtus: &

quo nam pacto ſubſiſtat. οὐσία apud Græcos ſæpenumero eſſentiam: non nunq̃ etiam ſubſtantiam ſignificat. Nos uero ſubſtantiam potius uertimus q̃ eſſentiam: quoniam ſequitur, quo nam pacto ſubſiſtat. Eſt enim ſubſtantia quæ proprie per ſe ſubſiſtit: nullis adminiculis innixa. De eſſentia uero non erit ab re paucula quædam ſubnectere: ut obſcuritas: quæ forte in hanc interpretationem ſe ingerit: illuſtretur. Eſſentia enim ab ente deducitur: & ens per ſe biuio diſtrahitur. Primo quidem modo diuiditur per ſimplices uoces illas: quas Græci Κατηγορίας appellant: nos prædicamenta nũcupamus. Secundo uero modo dicitur id de quo affirmatiua propoſitio proferri poteſt: quis nihil re ipſa ponat: ut cæcitas eſt in oculo: & tamen nihil aliud eſt niſi uiſus carentia. Eſſentia enim nõ ab hoc quod priuationes negationesq; amplectitur: ſed a primo illo in quo per ſe: & re ipſa ineſt ueritas: recte deducitur. Dicitur quidem ens primæ rationis per decem genera ſubdiuidi: cum oporteat eſſentiam quæ ab ipſo deducitur: commune aliquid naturis omnibus oſtendere: per quas diuerſa entia in diuerſis generibus ſpeciebusq; collocantur: ut humanitas eſſentia hominis: appellatur etiam a non nullis natura: quoniam ens abſolute: & magis proprie de ſubſtantiis: q̃ de accidentibus prædicatur: Ariſtotele ipſo atteſtante in prima Philoſophia: q; omnis ſubſtantia eſt natura. Quare uere ac proprie

Definitio ſubſtantiæ.

Ens primæ rationis.

Ariſtoteles.

eſſentia erit in ipſis ſubſtantiis : uerum in accidentibus non proprie : ſed modo quodam. Subſtantiarum igitur aliæ principes ſunt : aliæ proximum locum obtinent : principes : ut Socrates : Callias : & indiuidua : ſecũdæ : ut animal : homo : & quæ poſſunt ut genera dici. Omnibus tamen & maxime proprium ineſt : ut in ſubiecto non ſint. Verũ primæ neq; in ſubiecto ſunt : neq; de ſubiecto aliquo dicuntur. Secundæ uero in ſubiecto non ſunt : ſed de ſubiecto aliquo prædicatur : ut animal de homine & equo : & homo de Bione & Crate. Diuiduntur etiam dupliciti modo ſubſtantiæ : uno quidem modo dicuntur ſubſtantiæ naturales : quæ ſenſibus percipiuntur : & hæ quidem ſecantur bifariam. Nam aliæ intereunt : ut plantæ & animalia : aliæ ſunt perennes : ut cœlum & cœleſtia corpora. Altero autem modo intelliguntur ſeparatæ ſubſtantiæ : quæ mouent orbes : & æternæ & immortales ſunt : nec ſenſu : ſed ratione percipiuntur. Compoſitum etiam de cœleſti ſubſtantia ex duabus naturis ab Ariſtotele declaratum eſt. Differt tamen in hoc a corporibus quæ oriuntur & occidunt : quoniam corpora quæ generantur & abolentur : materiam habent & formam in ſubſtantia ſui : quæ quidem materia peruia eſt ad generationem & corruptionem. Nam tranſmutatione formarum ab una forma in aliam materia primum innotuit : forma uero in cognitionem deuenit operatione tantũmodo.

Subſtantiæ principes.

Subſtantiæ ſecundæ.

Subſtantiarum diuiſio.

Ariſtoteles.

Corpora autem cœleſtia & motum delationis habent: & motorem: componiq; ex agente motum atq; admittente. Eſt enim proloquium Ariſtotelis id quod mouetur: ab alio moueri: & id quod per ſe mouetur: diuidi in quod eſt per ſe mouens: & per ſe motum. Vnde compoſitum omnino cœlum eſſe uidetur ex duabus naturis: uidelicet aut ex moto & motore: aut ex per ſe mouente & per ſe moto. Illud tamen non omittendum: ꝙ mouens dicitur actu mouens: id uero quod motum eſt: dicitur potentia. Comparatur ergo id quod motum eſt materiæ: qua potentia: formæ uero mouẽs: in eo quod actu. Eſt etiam quæſitum non quidem inter minutos: ſed inter ſummos Philoſophos an cœlum ſit animatum. Platonici quidem uniuerſum mundum animal intellectu præditum ſine aliqua dubitatione affirmant. At Peripatetici innuunt tantum: ut Alexander Aphrodiſeus Ariſtotelis ſimia. Τὸ γὰρ ait ἄριστον τῶν σωμάτων ἔμψυχον, ἄμεινον γὰρ σῶμα τὸ ἔμψυχον τοῦ ἀψύχου. τὸ δὲ κυκλοφορικὸν σῶμα ἄριστον, ὥστε καὶ ἔμψυχον. Nam ſi ſenſus uerborũ exquiritur: hoc oſtendit. Corporum omnium id quod optimum eſt: animatum eſt: quoniam præſtantius eſt non animato: & corpus quod torquetur in orbe: reliquis præſtat. Erit igitur cœlum animatum. Ipſe etiam Ariſtoteles in topicis ita inquit: Animalium aliud mortale: aliud immortale: immortalia uero animalia cœleſtes tantũmodo

Ariſtoteles.

An cœlum ſit animatũ

Platonici.

Peripatetici

Alexander Aphrodiſeus.

Ariſtoteles.

orbes ſunt. Et in libro de cœlo: loquamur inquit de ſtel-
Arabs Philoſophus. lis: tanq̃ de corporibus uiuis. Et Arabs Philoſophus in libro de orbium ſubſtãtia: Animal inquit cœleſte prius eſt q̃ animal quod hic eſt. Verũ ii qui hæc accuratius exquirere enixi ſunt: animatum cœlum ea lege ac ratione putant exiſtimari debere: ut aſſumatur aggregatum quoddam ex cœlo: & ſubſtantia illa ſeparata quæ mouet: quam intelligentiam nuncupant. Nam ſi omnino abſoluteq; pro ipſo corpore cœleſti accipiatur: animatum non eſſe exiſtimant: cum intelligentia non idem efficiatur ſecundum eſſentiam. De numero autem ſubſtantiarum ſeparatarum:
Ariſtoteles. Ariſtoteles illud tantummodo conſtanter affirmat eſſe ſubſtantiam principem: cuius cauſa reliquæ omnes ſubſtantiæ mouent orbes: ut ipſam primam ſubſtantiam imitentur: & hanc eſſe immobilem: ne motus in infinitum procedat. Reliquas uero q̃uis quinquagintaquinq; ſubſtantias uel quadragintaſeptem aſſerat: non tamen affir-
Eudoxus. mat: ſed ſequitur opinionem Eudoxi & aliorum: qui temporibus illis ſummi in Aſtronomia habebantur: & hoc aſſerit eſſe munus Aſtrologi. Nam ad primum Philoſophum illud tantummodo pertinet: ut oſtendat tot eſſe ſubſtantias: quot ſunt orbes: cum natura nihil incaſſum: nihil temere: aut fruſtra moliatur. Iccirco Ariſtoteles qui nunq̃ in aliena ſubſellia tranſire eſt ſolitus: reiecit hoc munus ueſtigandum Aſtrologis: utpote qui

de cœleſtibus orbibus ſatagunt. Satis enim ipſi fuit: primum motorem aſſerere immobilem: infatigabilem: æternum: & principem: cuius gratia ſubſtantiæ reliquæ ſeparatæ: ut ipſi complaceant: mouent.

De parte animæ quæ uirtutes admittit.

POllicetur ſe deinde diſſerturum Plutarchus de parte animæ quæ uirtutes admittit: utrum propria ratione regatur: an alienæ rationis ſit particeps. Hoc autẽ ideo dixit: quoniam ea pars animæ: quæ uirtutes admittit: duplici modo cõſideratur: uno quidem: ut ſit compos rationis per eſſentiam ſui: alio uero modo per applicationem: obtemperando ſcilicet rationi. Nam plurifariam diuiditur poteſtas animæ: alia eſt impos penitus rationis: ut ea qua animans uegetatur & alitur: alia compos: ut ea quam nuncupant ſenſibilem. Rurſus ſecatur ipſa etiã ratio in partem actiuam: & in eam: qua aliquid ſpeculatur. Actiua eſt quæ uirtutes morales admittit: ſpeculatrix uero quæ intellectionem. De his etiam ambabus quid ſentiendum ſit: expediturum ſe in ſequentibus idem autor promittit: cum dicit. Illud non reor ambiguum: uirtutem eſſe poſſe: quæ permaneat ab omni materia: ac mĩſtione ſeiuncta. Hoc dicit de ea uirtute quæ in rerum diuinarum humanarumq; cõtemplatione conſiſtit: quæ non

Poteſtatem animæ plurifariam diuidi.

eget miſtione materiæ. Nam uirtutes quæ a conſuetudine oriuntur: a qua morales appellatæ ſunt: & cum ipſa ratione tanq̃ cum re aliqua meliore miſcentur: & ab ipſa ueluti qui præfecturam aut magiſtratum gerunt: uidentur eſſe participes poteſtatis: quam habent illi: a quibus præfecturam aut magiſtratum accipiunt. Pergit poſteá enarrare

Stoici. ſententias Stoicorum: ut clariora & apertiora fiant ea quæ

Menedemus. ab ipſo dicentur. Itaq; Menedemus Eretrius & multitudinem & differentias uirtutum omnium abiecit & ſuſtulit: unam tantum & quidem uniuocam aſſeruit: quæ diuerſo nomine in una definitione intelligitur: non aliter q̃ ſi aliquis duplici uocabulo idem ſignificante hominem appellet. Nam temperantiam fortitudinem & iuſtitiam unam tantum rem eſſe dixit: quæ diuerſis nominibus appellaretur. Huic

Ariſton. accedit Ariſtonis opinio: qui uirtutem unam tantum aſſeruit eſſe ſubſtātia: & eam dixit appellari debere ſanitatem: relatione uero multas & differentes.

De Relatione.

QVod autem nunc reſpectum Dialectici nuncupant: ἀναφορὰν ſiue ἀναφορικὸν hoc eſt relationem aut

Plato. relatiuum appellabat antiquitas. Plato poſtea utpote proprietatum retinentiſſimus utrũq; hoc uocabulum non communi libra appendens: nõ ſolum inuenit ea nõ undequaq;

conſtare: ſed eſſe defecta atq; etiam mãca: cum relatio ipſa præſeferat comparationem quãdam animo tãtum conceptã: nõ omnino abſolutam: neq; ad functionem uſq; perductã: quoniam huiuſcemodi genera: quæ ſunt in abſtracto ſignificata: nõ poſſunt prorſus prædicabilia nũcupari: cum eſſentias tantum ſimplices non totius compoſiti formas denuntient. Relatiuum uero poteſtatem tantum referendi ſignificat: nõ actum neq; omnino perfectionem. Iccirco Plato animaduertens ambo hæc nomina omnino deficere: conſtituit ipſum reſpectum debere nũcupari πρός τι: quod perinde eſt ac ſiquis dicat ad aliquid: quod quidem nõ potentiam tantum aut rem inchoatam conceptamq; ſignificet: ſed perfectionem oſtendat & ad ipſum actũ abſolute deductam. Itaq; cum relatio ſit inter fundamentum: in quo reſidet: & terminum: ad quem reſpectus ipſe refertur: ueluti inter patrem & filium & inter dominum & ſeruũ: neceſſe eſt ut in uno fundetur: unde ſoluat: & ad aliũ quo pergat: referatur. Quare cum dicitur ad aliquid: utrunq; affirmat. Ad enim reſpectum oſtendit: Aliquid uero terminum: ad quem refertur. Iccirco Ariſtoteles Platonis definitionem deſcribens ait. Ad aliquid dicuntur quæcunq; id quod ſunt aliorum eſſe dicuntur: uel quomodolibet aliter ad aliud: ut filius patris filius: & ſeruus domini ſeruus. Reſiſtunt tamen non nulli aſſerentes dictionem ad aliquid: non oſtendere id quod cõparatur: neq; rationem aliquam collationis:

Ariſtoteles.

quibus facile reſpõdetur : ꝙ ea : quæ ad formam pertinent : ſatis denominantur : cum non oporteat aliquid denominari per materiam. Non enim dicimus lignum eſt : aut ferrũ : cum ſcannũ denominare uolumus : aut enſem : ſed eorũ formã denominamus. Ingerit ſe ſe huic loco conſideratio quædam fortaſſe non futilis : ꝙ non ab re Plato appoſuit duo alia ex eo genere relatiuorum : quæ uidentur ad Grãmaticum pertinere : ſcilicet talia & quæcunq; : quorum alterum quidem ſubſtantiæ eſt : accidentis uero alterum. In cauſa autem eſt : ꝙ reſpectus fundatur in accidente : q̃uis aliquando in ſubſtantia fundari uideatur : tamen tunc non gerit uices ſubſtantiæ : ſed potius accidentis in eo : quod reſpectui ſubſternitur. Præterea dicitur alicuius ut filius : & alicui ut uicinus : & reſpondent ſibi mutuo per eoſdem caſus : ſicut filius patris filius eſt : & pater filii pater eſt : & uicinus uicino uicinus eſt. Sunt & alia : quæ q̃uis replicatione uicaria conuertantur : caſum tamen in conuerſione commutant : ut ſcientia ſcibilis rei eſt : non tamen res ſcibilis ſcientia eſt : ſed ſcibilis res ſcientia. Adde quoniam id : quod maxime proprium peculiareq; relatiuorum eſt : ut ad aliud referantur quædam caſuum flexione : ut de patre & filio diximus : nam pater dicitur filii pater : & filius patris filius : cõſimili modo dominus ſerui dominus : & ſeruus domini ſeruus. Hæc autem & his ſimilia ſola caſuum flexione inuicẽ ſine aliquo additamento referuntur : quædã

Plato.

præpoſitione uel aliquo alio : quod æque polleat : ſicuti eſt : cum dicimus magnum conferri ad paruũ : e diuerſo paruum ad magnum adhibita præpoſitione Ad. Eſt præterea & alia diſtinctio in iis : quæ caſuũ flexione : alia quæ ex una parte enuntiatione conformi appoſita præpoſitione referuntur : ut duplum ad ſimplum : & (ut dictum eſt) magnum ad paruum : alia uero flexione caſuum uice referuntur mutua : non tamen enuntiatione conformi : ſed diſpari potius : ut ſcientia ſcibilis eſt ſcientia : at ſi ſcibile conuertatur ad ſcientiam : non dicetur ſcientia in caſu generandi : ſed ſcientia ſcibile. Quare licet conuerſio hæc efficiatur flexione caſuum : non tamen eandem (ut diximus) ſeruat formam. Illud quoq; non reticendum : ꝙ ea quæ conuertuntur flexione caſuum ſiue conformi ſiue diſpari enuntiatione ex utraq; parte : quædam cõuertuntur in caſu generandi : quædam in aliis caſibus : ut maius minore maius : & minus maiore minus : in recto tamen non conuertuntur : quoniam rectus ad rectum diuerſitatem non parit. illam dico diuerſitatem : quam ſemper relatiua apponunt & exigunt. congruit tamen conuerſio recti cum obliquo : aliter enim diſſentanea eſſet aſſertio : immo etiam falſa ſic prolata : pater eſt filius : & ſciẽtia eſt ſcibile. Quippe cum nullam afferret diuerſitatem : ſed prorſus idem : diuerſitate enim gaudet relatiua cõuerſio. Quapropter appoſite Plato prius : deinde Ariſtoteles poſuerũt dictionẽ illã : uidelicet Quomodolibet

Plato.
Ariſtoteles.

aliter ad aliud ſcilicet referuntur. Item & alia: quæ ſimul eſſe dicuntur: & conuertuntur mutuo: ſi tamen res altera neq; cauſa neq; principium ſit alterius: ut ſeruus & dominus: filius & pater: duplum & dimidium: quæ quidẽ ſimul atq; illata ſunt: inferunt alia: ſublata uero auferunt. Nam quotieſcunq; patrem dixero: filium quoq; neceſſe eſt intelligi: e diuerſo uero ſi filium: neceſſario pater intelligetur. Ita etiam ſi alterũ ſuſtulero ambo perimẽtur: ea tamen lege: ut relatiua ipſa reſpectus denuntient: non autẽ ea: quæ ipſis ſubſternuntur. Etenim ſi Priamus habuit filium Hectorem: non dicimus Priamũ non fuiſſe cauſam: ut Hector eſſet: ſed dicimus Priamum patrem non fuiſſe cauſam: ut Hector filius eſſet: quippe cum pro Hectore intelligatur propria quædam & abſoluta ſubſtantia ſine aliqua relatione. Secus autem ſi dixero patrem aut filium: ſiquidem hæc ſimul ſunt: ſimulq; oriuntur & abolentur. Rurſus alia ſunt: quæ quãuis non poſſint uere dici relatiua: relatiuis tamen cõparantur. Sunt enim priora natura: & non ſimul intereunt: ut res noſcibilis natura prior eſt q̃ notio: ſed ſi auferantur ea: quæ noſcibilia ſunt: notio non erit. Tamen poteſt auferri notio ipſa: & eſſe aliqd (ut ita loquar) noſcibile: q̃uis non ſit ille: qui nouit. Neq; etiã omnino nos moueat id: quod paulo ante diximus: reperiri quædam relatiua: quæ & unum ante alterum & alterum ſine altero eſſe poſſint. Hoc ea lege aſſeruimus: ut intelligatur capi

relatiua pro his, quæ ſubſternuntur relatiuis: ſin autem accipiantur ſecundum ſe ſecluſo quocunq; alio: tunc neq; unum ſine altero neq; unum ante alterum reperietur: pluriſariam enim dicuntur quæ ſunt ad aliquid. Nam quædam habent inter ſe reſpectũ ab ipſa natura: ut pater ad filium: quædam uero temere & uice fortuita: ut ad ſeruum dominus: non nulla: arte: ut ad diſcipulũ doctor: alia uoluntate & electione: ut ad amicum amicus: item alia: ut duplum ad dimidium: & magnum ad paruum: & item alia quæ his cõparantur. Attamen in his quæ diximus: nemo eſt: qui ambigat ſubſtantiam unius extremi: ut patris: domini: & præceptoris: prius eſſe ſubſtãtia alterius extremi: nec tamen aliquid eorum poteſt eſſe prius: aut poſterius altero: uel alterum ſine altero: ſi mutuo ſibi reſponderint. Nam ſi recte relatiua denominantur: ut comitentur actu: quæ in actu ſunt: & habitu: quæ in habitu: & potentia: quæ in potentia: ueluti ſcibile quod eſt potentia: refertur ad id: quod neceſſario ſcitiuum appellabimus: non ad ſcientiam: quæ eſt actu: & ſenſibile non ad ſenſum: ſed ad id quod hodie ſenſitiuum appellant: e diuerſo ſcientia: quæ actu eſt: non refertur ad ſcibile: ſed ad ſcitum: atq; ita deinceps: ut comparatio referatur uere: deſigneturq; potentia potentiæ: actus actui: habitus uero habitui: nunquã alterum prius altero: neq; alterũ ſine altero eſſe: ſed ſimul conſiſtere: ſimulq; oriri: ſimul etiam aboleri dicetur. Eſt

Ad aliquid pluriſariam dici.

præterea animaduertendum : q̃ & ſi quædam relatiua uideantur habere contraria : non tamen hoc prouenit : quia dicuntur ad aliquid : ſed potius ex admiſtione alterius prædicamenti contrarium admittentis : ut uirtus & uitium : diſciplina & ignorantia : quæ ſunt in prædicamento qualitatis. Admittit enim qualitas & affigit in anima bonum & malum : reſpectus autem in eo quod refertur & refert : neq; admittit : neq; omnino patitur contraria : neq; ſi ei admiſceatur res alterius prædicamenti : quod non admittat contrarium : ut duplum ad ſimplum : quæ ſunt in prædicamento quantitatis. Quantitas enim nõ patitur contraria. Quare neq; relatiua abſolute neq; iugata : niſi cum eo genere quod admittat contrariũ : contraria ſuſtinent : neq; etiam ſi admittat magis & minus : ut hic magis amicus illo eſt : non congruit tamen dicere : hoc magis duplum illo eſt : quoniam ſi fuerit magis duplum : non erit utiq; duplum. Eſt & illud obſeruatione digniſſimũ : Quæcunq; cõtraria ſunt : opponi mutuo : quæ uero oppoſita : non omnia eſſe cõtraria : nam magnũ opponitur paruo : ſed ita opponitur : ut paruũ ad hoc magnum cui opponitur : paruum ſit : contrariũ uero ita opponitur : ut non ſit eius cui opponitur : ſed potius referatur. Habent præterea nõ nulla contraria mediũ : quædam uero non habent : ut in quibus neceſſe ſit : alterum eorum ineſſe ſubiecto : ut in numero par & impar : quilibet enim numerus aut par aut impar eſt : atrum uero & album q̃uis

inter ſe contraria ſint : non tamen quodlibet corpus neceſ/ſario atrum aut album eſt : nam & uenetum & rubrum atq; alio colore fucatum eſſe poteſt. Ingerit ſeſe huic loco am/biguitas non ſpernenda : an ſubſtantiæ dicantur ad ali/quid ? quæ ſi dicātur : in accidentium numero ponentur : quo nihil dici poſſet abſurdius. Etenim ſi ſubſtantia in ſubiecto non eſt : accidens autem ſemper in ſubiecto eſt : ſequitur : ut idem in ſubiecto ſit & non ſit. Quare dicen/dum eſt : ꝙ ſubſtantia nullo pacto dicatur ad aliquid : cum primæ ſubſtantiæ relationem habere non poſſint : quoniam Socrates non dicitur eſſe alicuius aliquis Socrates : ſed neq; ſecundæ : non enim homo alicuius aliquis homo eſſe dice/tur. At dicet quiſpiam : animal eſt ſecunda ſubſtantia : & dici poteſt animal alicuius : ut equus alicuius equitis. Re/ſpondetur illud eſſe alicuius equitis : non intelligitur tanq̃ animal : ſed tanquam res : quæ poſſidetur. Non enim di/cimus animal alicuius animal : ſed alicuius animalis poſſeſ/ſio. Accedit etiam alia dubitatio : quam Ariſtoteles ipſe propoſuit : an aliquæ ex ſecundis ſubſtantiis referantur ad aliquid ? cũ partes ſecundarum ſubſtantiarum aliorum eſſe perhibeantur : ut caput alicuius caput. Quapropter ſi pri/ma definitio ualida eſt : non facile reſiſtemus (ut ipſe Ari/ſtoteles ait) quin omnino ad fatendũ ducamur : aut partes aliquarum ſubſtantiarum accidentes eſſe : aut aliquas ſub/ſtantias conſtare ex accidentibus : quod quidem non modo

An ſubſtantiæ dicantur ad aliquid.

An ſecundæ ſubſtantiæ.

Ariſtoteles

eſſet loqui diſſentanea : uerum etiam inter ſe pugnantia : At ſi recurrimus ad ipſum Ariſtotelem tanquam ad ſacram anchoram : conferimuſq; ipſius uerba cum ipſius ſatis conſiderata ſententia : inueniemus ex propria definitione explicatum nodum : ita enim ait. Si autem exacte eorum : quæ ſunt ad aliquid : definitio aſſignata eſt : aut nimis difficile : aut impoſſibile eſt ſoluere. Quoniam nulla ſubſtantia eoꝝ : quæ ſunt ad aliquid : dicitur. Sin autem non exacte : ſed ſunt ad aliquid : quorum eſſe eſt ad aliquid aliquo modo ſe habere : fortaſſe aliquid contra hæc dicetur. Quod nihil aliud innuit : cũ dicit : Quibus hoc ipſum eſſe eſt ad aliquid quodammodo ſe habere : niſi ꝙ ea uere ſunt ad aliquid : quorum eſſentia eſt ad aliquid aliud : ut re ipſa ad aliud referatur : non autem ut dicatur : neq; ab alio eſſentiam mutuetur. Quam quidem definitionem ſi recte ac penſiculate perpendimus : inueniemus non modo nodum quem ſupradiximus explicatum : uerum etiam ſuperiores difficultates. Nam ea : quæ appoſite & uere ſunt relatiua : quorum eſſentia ad aliud aliquid referuntur : non poſſunt pati contraria : neq; id : quod redundat : & deficit. Quæ uero ab alio eſſentiam mutuantur ueluti adulterina quadam ratione relatiua potius dicuntur q̃ re ipſa ſint : & contrarium atq; etiam id quod eſt parum aut nimium manifeſte admittunt. Quippe cum non congruat in eo quod relatiua ſunt admittere talia quæ non

omnibus relatiuis conueniant : quin potius exactius conſiderata longeq; melior Ariſtotelis definitio eſt : q̃ ea quam attulit Plato : quoniam q̃ plurimas ambiguitates deuitat. Nam &ſi uterq; in multitudinis numero definierit : ut plane arguat huiuſcemodi relatiuorum genus non proferri ſingulariter : ſed dupliciter potius : cum ipſa relatio expetat fundamentum & terminum : & non ſit ex eorum genere quæ abſolute dicuntur ſed ex illorum genere potius quæ dicuntur aſſociata. Clarius autem Ariſtoteles naturam relationis explicuit definiẽs ad aliquid eſſe ea quæ ſunt : q̃ Plato definiens ad aliquid dicuntur : niſi forte exiſtimemus Platonem innuere uoluiſſe relationis eſſentiam conſiſtere potius in eo quod refertur & dicitur : q̃ in eo quod eſt. Idem etiam ſentit hoc exponens Arabs interpres : nõ poſſe inquit uere dici relatiua ea quæ cognoſcuntur aliter q̃ per ea quæ uiciſſim ac mutuo ſibi reſpondent. Quamuis enim in ſubſtantia poſſit intelligi relatio : improprie tamen ac non uere exiſtimabitur. Siquidem caput & manus rectius poſſunt intelligi amota quacunq; relatione. Nam quis eſt adeo ſtupidus : ut non intelligat ſine aliqua relatione quid ſit caput & manus ? Præterea non recte conuertitur caput ad animal ut diuus Thomas aſſeruit : q̃uis enim appoſite uideatur dici caput animalis : non tamen appoſite dicetur animal capitis : non erit ergo pars illa relatio. At nos (ne plus quam par eſt Dialecticis implicemur) illud adiiciemus :

Ariſtoteles

Plato

Arabs interpres.

Diuus Thomas.

ꝙ q̃uis uideatur poſſe conuerti albiſpicium ac nigriſpicium : perinde ac conuertitur habitus & diſpoſitio : ſic enim a recentioribus dicuntur : nam dicimus habitum eſſe rei habilis habitum : & diſpoſitionem diſpoſitæ rei diſpoſitionem : ita dicetur albiſpicium & nigriſpicium inſpectibilis albæ & nigræ rei inſpectio. Tamen quia autor non poſuit abſolute πρός τι : ſed πρός τί πως : quod noſtri interpretantur modo quodam ad aliquid : uidetur nõ debere accipi pro relatione uera : ſed potius pro applicatione : ut intelligamus

Ariſton Ariſtonem dixiſſe uirtutem ſua quidem eſſentia unam eſſe : applicatione tamen multas & differentes. Vt enim uidendi poteſtas quæ re ipſa una eſt : dum applicatur ad uidendum ea quæ alba ſunt : albiſpicium dicitur : quæ uero nigra nigriſpicium. Ita uirtus ipſius intellectus : quæ ratiocinatio dicitur : &ſi ſua quidem eſſentia una eſt : tamen dum applicatur ad ſcrutandũ ea quæ agenda aut nõ agenda ſunt : prudentia nuncupatur : dum uero moderatur & ad mediocritatem dirigit appetitum : temperantia : dum res commutat & in ſocietatibus fidem præſtat : ſeruatq; cũ cœteris pacta atq; conuenta : iuſtitia : non aliter q̃ enſis qui unus quidem eſt : tamen alias aliud diuidit. Ita etiam ignis : qui q̃uis unus natura ſit : tamen circa materias differentes nõ unus.

Zeno Zeno præterea Cittieus huic uidetur ſentẽtiæ aſſentiri : definiuit enim prudentiam eſſe in diſtribuendis iuſtitiam : in amputandis temperantiam : in tolerandis fortitudinem.

Quam recte uero definierit Zeno: facile demonſtrabitur: ſi (quid ſit definitio: & quo nam pacto fieri oporteat) aperiemus.

De definitione.

Eſt enim definitio oratio quædam: ut ait Cicero: quæ id quod definitur explicat quid ſit. Ariſtoteles autem definitio eſt inquit: quæ conſtat ex genere & differẽtiis. Idem: definitio eſt oratio: quæ quod quid erat eſſe ſignificat: hoc eſt eſſentiam rei. Definitionum aliæ Rhetorum ſunt: aliæ Philoſophorum. Rhetorum quidem ſunt quæ per collectionem non quid ſit oſtendunt. At ſi in cauſa ſtatus eſt definitio: tunc oratores a uera definitione diſcedere nõ debẽt: ſed ſimilitudine potius id quod eſt aliud oratione concludunt: ut ſiquis roget quid ſit accipere? certe nihil aliud reſpondebitur: niſi propria manu aliquid ſumere. Et tamen Cicero in Verrem definiuit eum accepiſſe pecunias: cuius cohors pecunias acceperit. Ita enim inqt: Cohors tota illa tua quæ plus mali Siciliæ dedit: q̃ ſi centum cohortes fugitiuorum fuiſſent: tua manus ſine controuerſia fuit. Philoſophorum uero contra: nam ſimile ac probabile excludunt penitus a definitione: cum ſubſtantiam rei quam definiunt: nitantur oſtendere. Quapropter nullam putant definitionem integram: niſi eam quam Græci

Cicero.

Ariſtoteles.

Rhetores.

Philoſophi.

nuncupant οὐσιώδη : nos autem ſubſtãtialem : ut cum de-finire hominem quærimus : genus adiecimus : cuiuſmodi eſt cum dicimus animal : & annectimus reliqua : nam ſubſtan-tiam hominis declarauimus : cum diximus animal. Deinde ſi ſubiungimus affinia remouendo communia : ut tam diu differentias interponamus : q̃ diu ad proprium eius : de quo quæritur : expreſſa quadam ſignificatione ueniamus. Et ſic ſubſtantialis : propria : integra : & a non nullis Philoſophis probata definitio dicetur : ut homo eſt animal rationis com-pos : morti obnoxium : terrenum : bipes : riſus capax. Etenim cum animal diximus : ſubſtantiam hominis expo-ſuimus : quippe cum omne genus ſpeciei ſuæ ſubſtãtialis de-claratio ſit. Adiecimus aliam ſpeciem : cum animal ampli-us q̃ hominem ſignet. Iccirco terrenum adiunximus : ut aereum : aqueumq; excluderemus. Bipedem diximus : propter bruta : quæ pluribus pedibus gradiuntur. Item ra-tionale : ut excludantur rationis expertia. Mortale : ne cœ-lites includerentur. Capacem uero riſus in poſtrema parte : tanq̃ maxime proprium : quoniam ſolius hominis eſt ridere. Ideo undequaq; perfecta definitio fuit : quia excluſis reli-quis : quæ conuenire poterãt proprietati eius de quo quære-batur : peruenit oratio. Illud tamen non omittendum : ꝙ quælibet definitio in uitium trahitur : ſi ſuo definito parte altera non reſpondet : quale eſt : ſi dicas : homo eſt ſubſtan-tia ſenſibilis animata : q̃uis hominem oſtẽdas : tamẽ non

conuertitur : neq; ſuo definito reſpondet : cũ ſubſtãtia ſenſibilis animata homo abſolute nõ ſit : ſed quodlibet aliud animal quod ſentire ualeat. At prior definitio : homo ſcilicet eſt animal terrenum : rationale : moribundũ : bipes : riſus capax : & cõuertitur recte & reſpõdet mutuo. Siquis enim roget : quid ſit animal terrenũ : rationale : moribũdum : bipes : riſus capax ? continuo dicetur homo eſt. Quapropter erit ex formula integra ac pfecta ſic dicta definitio. Rurſus laborat ac etiam peccat : ſi plus aut minus complectitur ꝙ neceſſe eſt : quippe cum præpoſtera ratione exceſſus dictio unum defectum faciat : defectus autem pariat redũdantiam : ut ab utroq; proueniat imperfecta finitio. Nam ſi aliquis dicat : homo eſt animal rationale : moribundum : & addat ſapientia præditum : additio facit ut propter defectum definitio peccet : & in uitium declinetur : quoniam non omnes admittit homines : ſed tãtummodo ſapientia præditos comprehendit. E diuerſo autem ſi aliquis dicat : ſeditioſus eſt qui malus eſt : exuberantia peccat : quoniam non modo ſeditioſi ſed ambitioſi aut improbi hominis naturam oſtendit. Sunt aliæ quoq; definitiones : quæ notiones etiam dici poſſunt non autem ſubſtantiales : ut cum dicimus hominem eſſe eum : qui rationali conceptione præeſt cœteris animalibus : profecto quid homo ſit : ita definiendo non diximus : ſed afferendo quid agat : quaſi ſigno quodam fecimus : ut in notitiam perueniret. Sunt præterea aliæ quæ

Aliæ definitiones.

Aliæ definitiones.

ad expoſitionem tantum nominis aptantur : uerum an res ſit : aut unde ſit ignoratur : ut cum dicimus ippocentaurum : ſcimus quid indicet : ſed an ſit aut non ſit : affirmare non poſſumus. Item aliæ quæ commonſtrant eſſe res : ſed non commonſtrant quare ſint : ut cum dicimus : Solem deficere ſilente Luna : q̃uis aliquid ſignet : nihil tamẽ quod ad ſcientiam pertineat demõſtrauimus : quoniam non diximus : dum coeunt luminaria in interſecatione eclipticæ cum eccentrico Lunæ fieri deliquium : quia interponitur Luna inter noſtrum obtutũ & Solem. Sunt præterea & aliæ definitiones : quæ utrunq; continent : uidelicet ut res ſint : & etiam cauſam ꝙ ita ſint : & hæ quodammodo poſſunt dici demonſtrationes : ut cum definiendo dicimus tonitru eſt reſtinctio ignis in nube : demonſtramus autem cum dicimus : ubicunq; ignis reſtinguitur : ibi tonat : in nube ignis reſtinguitur : in nube igitur tonat. Non nulli cautiores uel potius curioſiores definitionem ſubſtantialem imperfectam & mancam eſſe dixerunt : ſi non fuerit ex quinq; partibus cõſtituta : uidelicet genere ut animal : ſpecie tanq̃ quod definitur ut homo : differentia ut rationale : proprium ut riſibile : accidens ut album : diues : uel incedere. Sed accidens in definitione quid minimum ualet : proprium uero q̃ plurimum.

Aliæ definitiones.

Aliæ definitiones.

De Genere.

G Enus eſt multarum ſpecierum collectio quæ ad unũ principium redigũtur : ut animal : ſub quo nomine dantur intelligi ſpecies quæ ſub ipſo genere cõtinentur : ſcilicet homo : bos : equus : & reliqua animalia. Sunt præterea aliæ ſpecies quæ prodeunt ab aliis generibus : uidelicet a patria : ut a Thebis Thebani : & ab arte : ut a nautica nautæ : quãdoq; ab artifice : ut a Calepſo (qui erat in gubernatoria ſummus) Calepſitæ. Sed illud genus de quo Dialectici ſatagunt : eſt id quod de pluribus & differentibus ſpecie expleta natura in eo quod quid (ut hodie dicimus) prædicatur. Nam dicitur animal de homine : de equo : & de aliis ſpeciebus : quæ inter ſe maxime differunt non mediocri quidem modo ſed tota ſpecie & tota forma ſubſtantiæ. Dicitur etiam in eo quod quid : quoniam ſi quæratur a quopiam quid eſt homo : aut bos : aut equus ? appoſite reſpondetur : eſt animal. Si uero rogetur : qualis ſit homo ? non recte dicetur eſt animal. Neq; tamen ob hoc quod aſſeruimus : animal abſolute ac penſiculate totam eorum naturam de quibus ſupradiximus : prædicari oſtẽditur. Quippe cum uera atq; perfecta prædicatio dicatur : quæ ab ipſa tantum definitione procreatur. Sed diximus animal : ut intelligatur natura eius de quo prædicatur per modum ſubſtantiæ : ut quoquomodo ſignificetur eſſentia eorũ quæ Dialectici

diximus: q̃uis non abſolute neq; omnino explete. Verum ſi addatur illud uidelicet homo eſt animal rationale: ſenſibile: abſolute atq; perfecte ipſius natura monſtratur ſignificaturq;. Sed illud dignũ eſt: ut omnino non lateat: ꝙ ſi intellectus efficiatur ita immunis ab omni ratiocinio: ut nihil prorſus conſideret: nomen illud quod diximus: homo id eſt ſubſtantia animata ſenſibilis compos ratiõis ſemper inuenietur in Platone: Cebete: Socrate: & in aliis hominibus quocunq; nomine nuncupentur: & quoniã in quibus eſt reperiri: & in his eſt etiã prædicari: neceſſe eſt: ut homo de Platone: Cebete: Socrate: & de aliis hominibus prædicetur. Siquidẽ intellectus intelligens hominem eſſe ſubſtantiã animatam compotem ratiõis & ſenſilem: repeririq; in Platone & in aliis quos annotauimus: dignum duxit: ut nomenclaretur ſpecies: cũ prædicetur de pluribus differẽtibus numero. Quare homo cum ſit ſubſtantia rationis compos animata ſenſibilis: eſt prædicabilis de pluribus differentibus numero. Et quia animal ſcilicet ſubſtantia animata ſenſibilis reperitur in homine: boue: & in quocũq; alio ex brutis (ſecluſo ratiocinio intellectus) prædicaturq; poſtmodũ de ipſis: attribuit ipſi animali ut appelletur genus. Quare huiuſmodi nomenclatio procedet ab intellectu. Et quoniã id quod ab intellectu prouenit eſt de numero accidentium: neceſſe eſt ut huiuſmodi nomen ſcilicet genus in accidentium numero collocetur. Iccirco non poteſt uere atq; appoſite definiri: cum

ſit accidens ab intellectu adſcitum : poteſt tamen deſeruire enucleationi expoſitioniq; : non autem definitioni. Et quis animal (cum ſit ſubſtantia : habeatq; ſupra ſe ſubſtantiam corpoream animatam : & ſenſibilem) poſſit recte definiri : non tamen ita definietur genus : quod ei eſt iugatum : cum ſit accidens exquiſitum ab intellectu. Quare dicendum eſt : genus quod prædicatur de pluribus & differentibus ſpecie in eo quod quid nõ eſſe uerã ſed ſpuriã quandam atq; accidentariam definitionẽ : perinde ac ſi aliquis diceret : illud quod prædicatur de pluribus & differentibus ſpecie eſſe genus.

De Specie.

SPecies Dialectica quæ in definitione aſſumitur : eſt quæ ſubiicitur generi : ut homo : bos : & huiuſmodi. De eã etiã ueluti de genere in eo quod quid reſpõdetur. Nam eo modo quo de genere diximus : ſi quæratur de Timone : qualis ſit? nõ apte dicetur : eſt homo : ſed ſi rogaretur quid Timon ſit? tunc recte diceretur : homo eſt. Præterea prædicatur de pluribus : quemadmodum genus : ſiquidem de homine : & equo : & ſimilibus dicitur animal : & de Timone : Cebe : & Platone dicitur homo. Sed differũt inuicem : quoniã homo cum ſit ſpecies : nõ poteſt de differentibus ſpecie prædicari : neq; Timon a Cebe differt ſpecie : ſicut differunt quæ ſub genere continentur : ſed prædicatur

ſpecies de pluribus & differentibus numero. Huic tamen loco obrepit nõ reiiciẽda quæſtio: quo nã pacto ſpecies poteſt prædicari de pluribus differentibus numero? Cum numerus a numero non differat: niſi par numerus ab impari: uel eo modo quo legio aut cohors: quæ continet plures: ab ea quæ cõtinet pauciores. Quare nõ uidetur Timon a Platone poſſe differre numero: quoniã Timon unus eſt: & Plato etiam unus: & unitas numero ab unitate non differt. Sed ſoluitur ambiguitas: quia id quod dicitur: differentibus numero: intelligendum eſt dum numeramus: etenim cum dicimus hic eſt Timon: hic Cebes: nõ unam ſed duas unitates ſignauimus de Timone & Cebe: perinde ut ſi attactu manus diceremus hic unus eſt de Timone: rurſus hic unus eſt de Cebe: quoniam non uno attactu manus aut mentis demonſtrauimus ambos ſcilicet Timonem & Cebem. Eſt præterea ꝙ notetur cognatio quædam inter genus & ſpeciem: ueluti inter patrem & filium relatio: cauſa: & effectus: ut quemadmodum pater eſt cauſa filii; filius uero effectus: ita genus eſt cauſa ſpeciei: ſpecies autem effectus: quare alter ſine altero non intelligitur. Genus enim ſpeciei genus eſt: ſpecies uero generis: & hæ quidẽ e generibus proueniunt & quaſi procreantur. Sed non ignorandũ: ꝙ ſpecies quatenus definitur profert totũ: genus autẽ & differentia partes. Et quemadmodũ datur genus primũ: ſupra quod aliud genus eſſe non poteſt: ut ſubſtantia: ita datur ſpecies infima:

ſub qua aliæ ſpecies eſſe non poſſunt : ut homo. Præterea inter ſupremum genus & infimam ſpeciem ſunt intermedia : quæ inuicem ſubalternantur : ita ut eorum quidem quæ antecedunt : ſpecies : eorum uero quæ ſubſequuntur : genera : ut animal ſpecies eſt reſpectu corporis animati : genus uero reſpectu hominis. Quare priora genera cum inferioribus copulantur.

De differentia.

St autē differentia quæ ſpeciem diuidit a ſpecie : ut
e rationale. Species enim hominis a bouis ſpecie nō genere differt : ſed differentia : nam genere ambo ſunt animalia : ſed ſecundum differentiam alter rationis eſt particeps : alter uero rationis expers. Dicitur præterea ꝙ differentia de pluribus ſpeciebus in quale (ut nunc Philoſophi dicunt) prædicatur. Nam quemadmodum genus & ſpecies prædicantur in eo quod quid : ut ſuperius demōſtratum eſt : ita differentia prædicatur in eo quod quale. Roganti enim quid eſt homo? reſpōdebitur animal eſt : rogāti rurſus quale animal? reſpondebitur per differentiā : rationale. Scire etiā illud debemus : ꝙ genus diſtat a genere : ut animal ab arbore : quod differt qualitate ſenſibili : & a ſpecie ſpecies : ut homo ab equo : & hic quidē rationalitate : ut ſic dixerim : & indiuidua numero : quæ quidē inter ſe diſtāt accidētibus.

Accidentiũ enim quædã ſunt ſeparabilia : quædã inſeparabilia : ſeparabilia quidem dormire : incedere : & huiuſmodi : ut ſi Plato dormiat : Cebes obambulet : inſeparabilia uero oblæſitas crurũ : lõgitudo ſtaturæ : ſimitas naſi : ut ſi Timon ſimus erit : Plato uero adunco uel repando naſo . Differt præterea indiuiduum aliquando a ſe ipſo : ut ſiquis nũc aliquid ſtruat : cum antea nihil fecerit : uel ſi nũc ſenex effectus ſit : cum prius fuerit iuuenis . Sunt præterea differentiæ aliæ communes : aliæ propriæ : aliæ magis propriæ : cõmunes quidem & propriæ uarium faciunt : ſiue alteratum : ut aiunt : magis propriæ uero non modo alteratum ſed faciunt aliud . Et hæ quidem differentiæ quæ alteratum faciunt : ſimpliciter differentiæ nũcupantur : quæ uero aliud : ſpecificæ : quoniam id uere & dicitur & eſt aliud : quod eſt ſpecie tota diuerſum : ut animal brutum ab homine . Etenim rationalis differentia hominem fecit : aliudq; eum conſtituit eſſe q̃ brutum . At ſi aliquis homo iaceat : & alter ſtet : non erit in ſpecie differentia : ſed uarietas & alteratio tantum . Eſt præterea alia differentia earum rerum : quæ ſunt ſecundum ſubſtantiam a rebus quæ ſunt ſecundum accidens : nam quæ ſubſtantiam oſtendunt : neq; incrementum : neq; diminutionem admittunt : rationale enim neq; a ſe : neq; ab alio plus rationale poteſt eſſe : neq; etiã minus . Quæ uero ſunt per accidens : ut ſimum aut repandũ : intentionem & remiſſionem accipiunt .

Differentiæ aliæ cõmunes : aliæ propriæ : aliæ magis propriæ .

Nihil enim prohibet ut aliqs alio ſit magis ſimus : alius uero minus repandus : neq; ut quiſpiã magis ſedeat aut magis obambulet q̃ alius. Illud tamẽ aduertendũ : nullã differentiã cõmunem aut propriã ex formula (ut aiunt) & quadro poſſe definiri : ſiquidem huiuſmodi differentiæ deſcribũt potius q̃ definiũt. At differentiæ quæ magis ꝓpriæ aut maxime propriæ nuncupantur : cuiuslibet rei definitionẽ perficiunt. Hactenus de differentia : nunc ad proprium ueniamus.

De Proprio.

PRoprium Platonici triplici modo pronuntiant: uno quidem modo ab inſtrumento : ut elephanto proboſcis : rhinoceroti in nare cornu : alio uero ab actu : ut cãcero obliquius gradus : poſtremo autem a potentia : ut urendi uis igni. Porphirius tamẽ (q̃uis & ipſe Platonicus) quadrifariã nũcupauit : primũ ut accidat ſoli alicui ſpeciei : q̃uis nõ cuilibet : ut homini eſſe grãmaticũ : item ꝙ omni accidat uerũ non ſoli : ut homini eſſe bipedẽ : rurſus ꝙ omni & ſoli & aliquando : ut homini in iuuentute pubeſcere : demũ ꝙ omni & ſoli & ſemper : quemadmodum homini eſſe riſibile : nã & ſi nõ ſemper ridet : poteſt tamẽ ſemper ridere : qa ad ridendũ eſt aptus. Verũ tres ſignificationes quas primũ diximus : reciprocari nõ poſſunt : nec ex altera parte reſpondẽt. Nõ enim recte inter ſe coæquãtur omnis Grãmaticus Platonici. Porphirius.

homo eſt : & omnis homo eſt Grammaticus : neq; omnis homo eſt bipes : & omnis bipes eſt homo : ſic enim gallus & anſer eſſent homines. Sed neq; conuertitur : qui pubeſcit homo eſt : & qui eſt homo : pubeſcit : ſiquidem fieri poteſt ut quiſpiam ante uenerem moriatur : & non pubeſcat. Igitur concinne atq; appoſite hoc tantummodo & æquatur & reſpondet mutuo : omnis homo eſt riſibilis : & omne riſibile eſt homo : quod quidem uere & cõgrue proprium eſſe dicitur : quoniam ſoli & omni & ſemper homini ineſt. Sunt præterea alii : qui proprium hoc pacto definiunt : proprium eſt quod ineſt omni & ſoli in eadem ſpecie : uidelicet homini riſus : equo hinnitus : cani baubatus : porco grunnitus : coruo crocitatus : elephãto barritus : boui mugitus : & ſic de ſingulis : quoniã hæc proprietate quadã ſpeciebus & adſunt & præſto ſunt ſingulis : nulla tamẽ inter ipſas cõmunicatione intercedẽte. Adde ꝙ propriũ generis de pluribus prædicatur q̃ reliqua prædicabilia : nam animal de pluribus dicitur q̃ bipes : q̃ homo : q̃ riſibile : q̃ albũ : quoniã animal dicitur de homine : de boue : de aue : de piſcibus : uermibus : atq; ſerpentibus : quadrupes uero & bipes de quadrupedibus : ac bipedibus tantummodo prædicantur : ita etiam in reliquis prædicabilibus inuenitur. Ad hæc proprium ſemper ſpeciebus adhæret : nec ipſas ſpecies deſerit : quippe cum non ſubſiſteret ſpecies ſine proprio : perinde ut accidens illud quod non ſeparatur :

Aliorũ definitio de proprio.

Proprium adhærere ſpeciebus.

differũt tamen inter ſe : quoniam proprium de una tantum ſpecie prædicatur : quia riſibile quod eſt proprium homini : de homine tantum nõ de aliqua alia ſpecie dicitur : ita hinnibile de equo & rudibile de aſino : atrum uero quod accidens inſeparabile eſt coruo : non minus de Aethiope ac de hebeno : q̃ de coruo poteſt dici.

De Accidente.

a T nos ne accidentibus implicemur : illud tantummodo adiiciemus : accidens dici bifariam : ſcilicet quod abiũgi poteſt & quod nunq̃ abiũgitur : & illud quidẽ euentum : hoc autem coniunctum nuncupauit antiquitas. De his Lucretius elegantiſſime cecinit : dum ait. Lucretius.

Nam quæcunq; cluent : aut his coniuncta duabus
Rebus ea inuenies : aut horum euenta uidebis.
Coniunctum eſt id quod nunq̃ ſine perniciali
Diſſidio potis eſt ſeiungi ſeq; gregari :
Pondus uti ſaxi : calor : ignis : liquor aquai :
Tactus corporibus cunctis : intactus inani :
Seruitium contra paupertas diuitiæq; :
Libertas : bellum : concordia : cœtera : quorum
Aduentu manet incolumis natura abituq;.
Hæc ſoliti ſumus (ut par eſt) euenta uocare.

Ex his igitur liquet definitionem Zenonis iure poſſe a Zeno.

Plutarchus. Plutarcho redargui : cum neq; conueniat genere : neq; di-
ſcrepet differentia. Definiuit enim prudentiam eſſe iuſtitiã
in diſtribuendis rebus : in amputãdis temperantiam : in to-
lerandis fortitudinem : non autem dixit prudentiam com-
plicitam cum iuſtitia temperantia & fortitudine : quoniam
nunq̃ ſine adminiculo aliarum uirtutum ſuum munus exer-
cet : ſed eſſe dixit tanq̃ unam eandemq; (ut ſic dixerim)
eſſentiam. Nam ſi prudentia efficitur in diſtribuendo iuſti-
tia : rogo a qua uirtute dirigetur diſtributio ? ut neq; exce-
dat : neq; deficiat dum bene merentibus erogat. Sequun-
tur deinde hæc. Ii qui eius patrocinium ſuſceperũt : ſcien-
tiam : in his dixerunt ab ipſo Zenone prudentiam nuncupa-
Stoici. ri. Nam multi Stoicorum non modo uirtutes principes :
ſed quæ ipſis uirtutibus adſunt : dixerunt eſſe ſcientias : ut
non modo defenderent opinionem Zenonis : aſſerentes pru-
dentiam eſſe ſcientiam bonorum atq; malorum : iuſtitiam
ſcientiam eligendorum & non eligendorum : fortitudinem
ſcientiam rerum metuendarum & non metuendarum : tem-
perantiam ſcientiam facientem habitum aſpernentem illece-
bras : ſed etiam ponerẽt conſilium & ingeniũ alterum ſcien-
tiam facientem habitum celerem inuentoréq; officii : alterũ
ſcientiã inſpiciendi utilia & nõ utilia. Vtebátur enim argu-
mento hoc. Si uitiũ eſt ignorãtia earũ rerũ quæ ad uirtutes
pertinẽt : uirtus erit ſcientia earum. Deinde autor ipſe di-
cit : dum uirtutem putet propria qualitate conſtare.

De Qualitate.

q Valitas ab Ariſtotele definitur ſecũdum quã quales dicimur : ut albedo : grãmatica : legatio : nã ſecũdum has : albos : grammaticos : legatos dicimus. Nec temere qualitas ſic fuit ab Ariſtotele definita : ut abſtractæ res per concreta nobis innoteſcerent. Eſt enim ea uis inter cõcretum & abſtractum : ut alterum nobis altero ſit notius. Quandoquidem omnis noſtra cognitio rudimentum habet a ſenſu : ut minus ſenſoria minus nobis nota ſint : etenim grammatica cum abſtracta ſit : non ſenſu : ſed mente percipitur : contra uero grammaticus : eodem quoq; modo albedo & albus : legatio & legatus. Appoſite igitur uir ſummus per concretum quod eſt quale : abſtractam nobis qualitatem oſtendit : & hanc dixit ſubdiuidi plurifariam : uno quidem modo ut habitus & habilitas : ſic enim appellare libuit diſpoſitionem : quam recentiores affectionem nominãt : idq; an recte : ipſi uiderint. Nam ſi ab ἔχω hoc eſt habeo deducitur ἕξις id eſt habitus : non uideo cur ab habitu non recte deducatur habilitas : quæ differt ab habitu tanq̃ res inſtabilis a conſtante. Eſt enim habitus qualitas quædam diuturna : animo inhærens : quæ non facile dimouetur : ut ſcientia & uirtus. Diſpoſitio uero eſt inconſtans qualitas & mobilis : quæ facile permutatur : ut calor & ſanitas : a calido nãq; frigidus ſine aliqua difficultate efficitur

Ariſtoteles.

Habitus qd

Diſpoſitio quid.

quiſpiam : & a ſano ægrotus : ita etiam e diuerſo : niſi forte diuturnitate morbi in naturam infirmitas illa pertrāſeat : ut ea ratione poſſit habitus nuncupari . Sic etiam qui alicui ſcientiæ uacauerit : ſed ita modice : ut in pleriſq; fallatur : diſpoſitus ut nunc loquimur : potius q̃ habere habitū dici poteſt . Quare modo aliquo ii qui habitum acquirūt : diſponuntur : qui uero tantummodo diſponuntur : nō omnino acquirunt habitum . Iccirco non quælibet diſpoſitio eſt habitus : q̃uis quilibet habitus diſpoſitio intelligatur : ſeruat enim quodammodo imaginem quæ eſt inter animal & hominem : nam ubicunq; eſt homo : illico nomen animalis neceſſario ineſt : quoniam ubi homo eſt : ibi etiam animal eſt : ubi uero animal eſt : non eſt neceſſe ut omnino ibi etiam homo ſit . Rectius tamen dicetur : utrunq; hoc intentione : incrementoq; : & quadam remiſſione differre : ut habitus res quædam ſit permanentior : diſpoſitio autem inconſtantior : & habitu ipſo mobilior . Huic accedit alius qualitatis modus a naturali poteſtate & etiam ab impotentia proueniens : ut cum aliquos ſcimus nō dum bella exercentes : ſed ea indole & eo temperamento : ut eis aptitudo corporis & preliandi animus ineſſe uideatur : preliatores aſſerimus : non ꝙ ita ſint actu : ſed quia poteſtate ſint habiles : ut re ipſa poſſint bella exercere . Eodem etiam pacto de oppoſito ſcilicet de impotentia dicetur : nam aliquos dicimus eſſe non ſanos : q̃uis ſani & ualidi habeantur : &

Alius qualitatis modus

rurſus dicimus ſalubrē ægritudinem : q̄uis aliquis actu ægro-tet : item durum : quia potentiam habet : ut non facile di-uidatur : & molle : quia contrarium . Sunt præterea aliæ qualitates : quæ paſſibiles appellantur a recentioribus : ut dulce & amarum : non ꝙ ſubſtantiæ ipſæ aliquid patiantur : ſed quia ſenſus noſtros afficiūt . Ita etiam calor & frigus : pallor & rubedo : differunt tamen : quia aliquæ affectiones ſunt : quæ a morbo aut ex humorum exuberantia proue-niunt : ut alius quidem pallidus efficiatur : alius autem ru-bicundus : non tamen ita ut perculſus ab aliquo repentino timore palleat : neq; aliquo pudore ſuffuſus erubeſcat : ſi-quidē hæc ipſa affectus potius q̄ qualitates appellari poſſunt. Eadem ratio inerit affectibus ad animum pertinentibus : ut ſi quiſpiam a cauſa aliqua cōcitatus : momento quodam ira-ſcatur : non propterea iure iracundus dicetur : neq; etiā qua-lis : ſed ille qui ob ualetudinem captus mēte in immobilem iracundiam uel dementiam incurrerit : ille profecto & demēs & iracundus dicetur & qualis . Huiuſmodi tamen paſſibiles qualitates a diſpoſitionibus ea ratione & eo incremento dif-ferunt : quo a diſpoſitionibus diſcrepant habitus . Etenim ſi corpora ita calore affecta fuerint : ut illum emittere poſ-ſint : diſpoſita nuncupantur : ſi uero momentaneum calo-rem acceperint : tunc paſſibili qualitate affecta potius q̄ di-ſpoſita dicentur . Vt enim diſpoſitio dum creſcit & perma-net tranſit in habitum : ita paſſio amplificata in diſpoſitionē

Qualitates quæ paſſibiles dicūtur.

Paſſibiles qualitates a diſpoſitionibus differre

Alius qualitatis modus.

transfertur. Eſt præterea alius qualitatis modus a forma & a figura: a forma: ut pulcher & deformis: unde & formoſi & deformes homines appellantur: a figura: ut quadratus triangulus & his ſimilia. Oritur hic quæſtio quædam: cum ſubſtantiæ non admittant magis & minus: neq; etiam qualitates: nulla enim ſanitas: nulla iuſtitia: nulla grāmatica magis q̃ alia uidetur: tamen dicitur aliquis ſanior: iuſtior: & (ut ſic dixerim) grammaticior alio: atq; etiam albior & formoſior. Dicēdum eſt ergo: qualitates nullo pacto intendi neq; remitti: nā quadratus nō eſt magis q̃ quadratus: neq; triangulus magis q̃ triangulus. Sed ea quæ a qualitatibus denominantur per ſubſtantias ipſas poſſunt admittere magis & minus: ut homo qui ipſius qualitatis eſt particeps: dicitur ſanior: iuſtior: & grāmaticior alio: quia magis de qualitate ipſa aſſumit. Cœterum contraria admittit qualitas: & ipſa etiam contraria qualitates ſunt: ut ſanitas & ægritudo: ambæ enim qualitates ſunt & inter ſe cōtrariæ. Sed non omnis qualitas cōtrarium admittit: ſiquidē quadro aut rotundo nihil eſt contrarium. Sunt & alia: quæ quāuis qualitates eſſe uideantur: tamen non ſunt: ut lene & aſperū: rarū & denſum: nam in eo q a lenitate & denſitate: aut aſperitate raritateq; dicantur: qualitates eſſe uidentur: tamen quia poſitione partium efficiuntur ſcabra & lenia ut ſi partes ita ſint poſitæ: ut neutra pars ſit eminētior alia: id quod ſic conſtitutū eſt: lene dicetur: ſi uero

Quæ uidentur qualitates & non ſunt.

contrarium : aſperum . Quoniam poſitio partium inæqualium : ut aliæ emineant : aliæ deprimantur : aſperitatem faciunt : pari ratione de raro & denſo dicendum eſt : nam ſi partes inter ſe coeũt : denſum eſt : ſi uero diſtant : rarum : quare huiuſmodi res q̃uis qualitatibus comparentur : poſitiones potius appellandæ ſunt : quia poſitio qualitas eſſe nõ poteſt : ſed potius dicetur ad aliquid . Ex his igitur patet Plutarchum non in eo redarguiſſe opinionem Chryſippi : Plutarchus. qui putauit uirtutem propria qualitate conſtare : cum ipſa uirtus qualitas ſit : quoniam habitus : ſed in eo ipſum refellit & taxat : ꝙ præpoſtere denominationem aſſumpſit . Non enim quale ab ipſa qualitate deduxit : ſed e diuerſo qualitatem à quali : nam a forti fortitudinem : à modeſto modeſtiam : a iuſto iuſtitiam : ab elegante elegantiam : a bono bonitatem : a magno magnitudinem : ab honeſto honeſtatem : putauit eſſe ducendam : quin etiam quibuſdam nominibus parum neceſſariis Philoſophiam ipſam impleuit : quoniam dexteritates urbanitateſq; : quibus homines ſolent in cõmertiis uti : ipſis uirtutibus adnexuit . Hinc Plutarchus dixit : Chryſippum excitaſſe examen uirtutum ut ait Plato non conſuetum neq; notum : quoniam in eo libro qui inſcribitur Memnon : Plato induxit Socratem ita dicentem, πολλῇ γέ τινι ξυντυχίᾳ ἔοικα κεχρῆσθαι, εἰ μίαν ζητῶν ἀρετὴν, σμῆνός τι ἀνεύρηκα ἀρετῶν παρὰ σοὶ κείμενον . hoc eſt ualde ò Memnon in hoc fortunatum me eſſe

exiſtimo : ſiquidem unam uirtutē exquirens : examen quod/dam uirtutum a te excitatum inueni. Sequitur deinde Plu/tarchus. Hi autem omnes in hanc ſententiam confluxerūt : uirtutem eſſe diſpoſitionem quandam atq; potentiam a ra/tione ortam : uel potius rationem ipſam aſſertam : firmam : & immutabilem in principe parte animæ. Videlicet omnes hi contra quos agitur : uirtutem eſſe dixerunt diſpoſitionem quandam. Conſtat autem ex his quæ dicta ſunt hactenus : diſpoſitionem eſſe rem non hærentem : neq; conſtantem : neq; firmam : ſed mutabilem potius : ut temulentia & uale/tudo. Præterea oſtendimus habitum eſſe permanentem & firmum : quemadmodum eſt uirtus ars atq; ſcientia. Sed ut poſſint ſe modo aliquo tueri : addiderunt diſpoſitionem illam oriri a ratione : uel potius eſſe rationem firmam & im/mutabilem in ea parte animæ : quæ inter cœteras partes ob/tinet principatum : & ab ea corriuari uirtutes reliquas tanq̄ a fonte riuuli : ac demutari ſecundum actiones functioneſq; : in quas prudentia ipſa ſe ingerit : ut huiuſmodi uirtutes (quoniam ſecundum eorum ſententiam demutantur) non poſſint dici habitus : ſed diſpoſitiones & potentiæ non dum ad perfectionem redactæ. In hanc itaq; opinionem incide/runt : quia non putauerunt eam partem animæ quæ ſubigi/tur affectibus : a ratione differre : ſed dixerunt eandem ani/mæ partem quam mentem appellant & ducem (cum in ali/quos affectus commutatur & uertitur) prauitatem fieri &

uirtutem : quæ non habeat aliquid quod rationis ſit expers. De hac itaq; parte : quæ principem locũ obtinet : mira quidem inter non nullos autores diſſenſio eſſe uidetur : ſi uerba conſiderare uelimus : ſi uero ſenſa : fortaſſe non diſcrepant. Nam Peripatetici eam partem quam Platonici rationem nuncupant : intellectum poteſtatis appellant : ſubſtantiam uero principem : quam Platonici mentem : Peripatetici modo mentem : modo agentem intellectum affirmant : utpote qui rationem & poteſtatem ipſam intelligendi perficiat : ſicut forma materiam. Hunc Zeno & reliqui Stoici : qui & Zenonii primum appellati ſunt : principatum animæ aſſerunt : in eoq; principatu cõſtituunt rationem : ibiq; uolũt etiam eſſe notiones prænotioneſq; : ſicut in ſcriptoria tabella : alias poteſtate : alias actu. Sed prænotiones quidem ibi eſſe citra artis auxilium : ut cum dicimus totum ſua parte maius : & ſi paribus paria dempta fuerint : reliqua quæ remanent : paria erunt. Notiones uero apprehendi diſciplina : hancq; rationis partem effectricem eſſe aſſenſionum affectionum appetitionumq; omniũ. Hinc hi quos diximus : prouenire putauerunt : ut quando ratio ipſa uerſatur commutaturq; in affectus aliquos : efficiatur modo uitiũ modo uirtus. Ideo definierũt affectionẽ eſſe prauã intemperatãq; a prauo & obliquo iudicio uires & impetũ aſſumentẽ. Pergit deinde cõfutando Plutarchus : ꝙ hi nõ intellexerũt cõpoſitionẽ animæ : ſed illam tantũmodo eſſentiam

Peripatetici

Platonici.

Zeno.

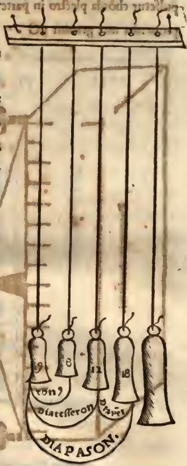
Stoici.

duplicem : perſpicuam omnibus : quæ conſtat ex corporea natura : & ex ea quæ eſt corporis expers : ignorauerunt tamen rationem illam compoſitionis ipſius animæ : non quemadmodum quæ ab arte componuntur : ut domus : ſed quæ habent rationem compoſiti ut in Muſica concentus.

De Muſica.

Xiſtimandum ideoq; autor ait : id ſenſiſſe Pythagoram ex eo ſtudio quod in Muſica ponēdum duxit : ut ſedaret permulceretq; animos perturbatione aliqua affectos. Quare cum cognouiſſet non modo mundum : ſed etiā hominem : quem minorem mundum appellant : & moueri & conſtare muſicis rithmis : ueſtigauit commenta ſecretiora naturæ : oblata primum ſorte : fabris ſimul tundentibus ferrum impari pondere malleorum quatuor. Vnde (ut manifeſtiori experientia phthongos & conſonantias deprehenderet) tetendit neruias longitudine & craſſitudine pares : appenditq; in eis diuerſorum ponderum momenta : deinde pulſatis neruiis non inuenit aliquam concinnitatem : uerum mutatis ſæpe ponderibus deprehendit tandem : neruias duas concinnere : quibus eſſent pondera ea ratione collata. ut ſunt nouē ad octo. Hanc proportionem epogdoan Græci uocāt : nos autem ſeſquioctauam dicimus.

Ex hac itaq; tonum excuſſit : qui diuiditur in duo hemitonia maius uidelicet atq; minus. Maius quidem conſtat ex duabus dieſibus & commate : minus uero ex duabus dieſibus tantum. Eſt autem dieſis media pars hemitonii minoris : comma uero eſt dimidium dieſis. Sed tonus eſt duarum uocum combinata quædam affinitas : plena ac perfecta intentio atq; remiſſio ſonoritatem procreans. Verum quia conſtat ex proportione epogdoa : quæ conflatur ex numeris nouem aduerſus octo : ſi iunguntur conficiunt decem & ſeptem. Et ne ſeparetur ſenſus a numeris : extendatur chorda : quæ conſtet ex partibus decem & ſeptem : diuidaturq; ſecundum ipſius proportionis ſeriem in duas partes : quarum una ſit noue & altera octo : apponaturq; aliquod comprimens punctum diuiſionis : atq;

Dieſis quid.

Tonus quid.

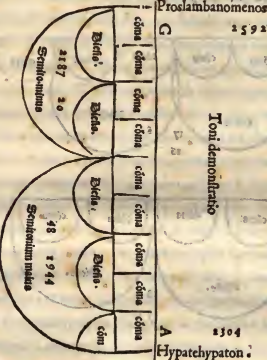
BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

pulſetur chorda plectro in parte : quæ conſtet ex nouem : proueniet uox grauior : G .

Si uero pulſatur in ea : quæ conſtat ex octo : elicitur uox acutior : A . Siquidem breuior diſtantia uelocio rem pulſum reddit : uehementiuſq; aerem uerberat . In maiori uero diſtantia : quia laxior chorda eſt : grauiores

tardioreſq; ſonos edere neceſſe eſt. Et ita intelligendum eſt in omnibus uocibus.

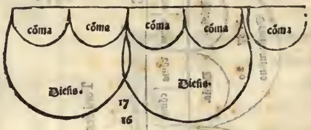

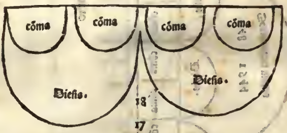
De Semitonio maiore & minore.

Ed quia diximus diuidi tonũ in duo hemitonia maius uidelicet atq; minus: non erit alienum: de ambobus aliquid claritatis gratia diſſerere: quippe cũ hemitonia

non ſint dimidiati toni : ut nomenclatio ipſa diiudicat : ſed potius non integri : ueteres limmata appellabāt. Eſt autem Limma id quod integritati deeſt.

Limma quid

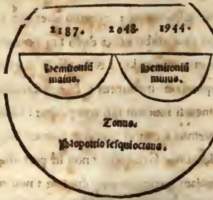
Igitur cum oriatur tonus ex proportione epogdoa : quæ cō⸗ſtat ex nouem aduerſus octo : inter quos numeros medius numerus non datur intercipi : neceſſe eſt : ut ambo hi nu⸗meri duplicentur : qui nihilo minus ſeſquioctauam propor⸗tionem conficiunt : in cuius interſtitio numerus medius non negatur : nam ex nouenario duplicato conſurgunt decem & octo : ex octonario autem ſexdecim. Erit igitur numerus

medius decem & ſeptem : ex quo conflantur duæ propor-
tiones : quarum una erit decem & octo aduerſus decem &
ſeptem : quæ uocatur ſeſquiſeptimadecima : altera uero decē
& ſeptem aduerſus ſexdecim : quæ ſeſquiſextadecima appel-
latur. A prima quidem prouenit hemitonium minus : ab
altera uero maius. Minus erit ex triginta quinq; partibus :
ſiquidem decem & octo cum decem & ſeptem aggregati con-
ſurgunt triginta quinq; : ex quibus tota chorda ipſius mino-
ris hemitonii extenditur. Nec nos moueat ſi uidetur hemi-
tonium maius a minori proportione creari : quoniam re ipſa
illa maior proportio eſt : quæ minor apparet : quippe cum
medius numerus ſcilicet decē & ſeptem aduerſus ſexdecim :
redundat : aduerſus autem decem & octo : deficit. Quare
ſi tota chorda diuidatur in partes : ex qbus fuit facta aggre-
gatio : erunt partes altera decem & octo : altera decem
& ſeptem : & maior erit grauior : a qua prouenit uox quæ
erit Parhypatehypaton : minor autem quæ conſtat ex decem
& ſeptem : erit acutior : ex qua naſcitur alia uox : quæ ap-
pellatur Lichanoshypaton. Si chorda uero maioris hemito-
nii diuidatur ſecundum proportionis ſeriem in partes : illa
pars : quæ erit in maiori diſtantia : ſuccentum edet : in mi-
nori uero accentum : utrunq; tamen confragoſum & durū :
ut ab humana uoce non facile leuigetur. Quare (ut can-
tores aiunt) non bene acquiritur canendo. Nos autem
dum de canendi uſu aliquid promimus : non aliter in eo

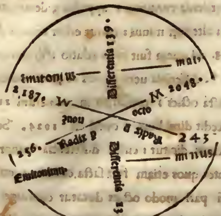
uerſamur: q̃ qui nudis pedibus ſuper prunas incedũt: nunq̃ enim in ætate quidem tenella cecinimus neq; ſaltauimus: hac de cauſa nos ad cãtores referimus: poſſit enim an nõ poſſit humana uox id modulari: non eſt noſtra profeſſio. Sed illud dicere fortaſſe præſtiterit: poſſe inueniri ſemitonium maius etiam in genere ſuperpartiente: nam ſi conſtituantur tres numerorum ſeries: quarum prima contineat 2187. ſequens 2048. poſtrema 1944. conferaturq; prima ſeries cum poſtrema: proportionem ſeſquioctauam procreat: cum toties prima ſeries nouẽ contineat: quoties contineat octo poſtrema. Ex hac igitur (ut prius diximus) tonus educitur: & eius proportio in genere ſuperparticulari uerſatur: ſed ſi prima ſeries conferatur ad mediam: hemitonium maius efficit: ſi uero media ad poſtremam: ſemitonium minus: & ambo poſſunt in ſuperpartiente contineri: cum ſuperpartiẽs numerus ſit 139. qui numerus non poteſt eſſe pars aliquota aut metiens: ſiquidem quantumcunq; ducatur: non reddit abſolute totum: ut ſi bis ſeptem uicibus aſſumatur: non impleat mediã: niſi addatur numerus 102. ſi uero per quindecim augeatur: non continẽtur integri in media ſerie: ſed ſuperſunt 37. Quare nullo pacto poteſt eſſe pars metiens: quia per plures uices ducta aut redundat a toto aut deficit. Erit igitur in genere ſuperpartiẽte: in quo etiã poteſt ipſum minus ſemitonium contineri: ſi expendatur in ea libra: qua media numerorũ ſeries ſuperat poſtremã uidelicet 104 tãtum

enim excedit 2048.1944. qui quidē numerus excedens nullo pacto poteſt eſſe pars aliquota aut metiens. Ergo erit ipſum minus ſemitonium perinde ut maius in ſuperpartiente. Poſſumus prætereа conſtituere ſemitonium ipſum: ſi ad partientes numeros reſpiciemus: quorum alter erit 256. alter uero 243. qui q̃uis ambo octies ducti ſint: maior maiorē: minor autem minorem reddit: & ſic eſſent in genere ſuperparticulari: quoniam metiuntur: & non excedunt: neq; deficiunt: tamen ſi inuicem ipſi compare͞tur: uidelicet 256. & 243. inueniemus a maiori partiente numero ſuperari minorem in treſdecim. Cum igitur non ſit pars aliquota aut metiens: quoniam quantumcunq; ducatur: non reddit abſolute totum: ſuperpartiens erit. Ideo poteſt bono periculo dici ambo hemitonia (ſi hoc modo conſiderentur) in genere ſuperpartiente contineri: appoſiteq; denominari alterum maius: alterum minus: maius enim excedit dimidium numeri 2048. ad quem fuit facta relatio: dimidium autem eius eſt 1024. differētia uero prioris ac medii numeri: quæ fuit 139. ducta octies: conſurget in numerum 1112. qui in 88. excedit dimidium: quod eſt 1024. Semitonium uero minus dicitur: cuius differentia minorum numerorum inter quos etiam fuit facta collatio: erit treſdecim: qui ſi pari modo octies ducatur conſurget in 104. qui non complet dimidium illius numeri 243: dicetur ergo

hac ipſa ratione minus: q̃uis etiam diſtet (ut diximus) a maiori hemitonio commate.

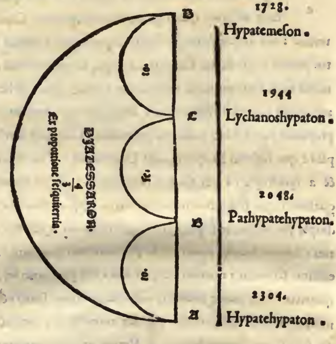
BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

De Diateſſaron.

X põderibus uero inter ſe ita collatis : ut ſunt quatuor ad tria : quam proportionem epitriton Græci uocant : nos autem dicere poſſumus ſupertertiam : concentus prodiit : qui dicitur Diateſſaron : quaſi ex quatuor : admittit enim quatuor uoces : ſpatia tria : tonos duos : & hemitonium : quod dicitur minus : huius autem concentus proportio poteſt educi a duabus portionibus : uidelicet a tripla : a qua naſcitur Diapaſon cum Diapēte : ut tria ad unū : & a quadrupla : a qua elicitur Biſdiapaſon : ut ad unum quatuor : quia ſi ducatur maior numerus proportionis quadruplæ per minorem triplæ : conſurget numerus quaternarius : ſi uero ducatur maior triplæ per minorem quadruplæ : efficitur ternarius : quatuor itaq; ad tria : erit proportio ſeſquitertia : quia maior numerus continet minorem ſemel : & inſuper eius tertiam partem : quatuor autem & tria coniuncta ſimul : conſurgunt ſeptem . Verum ut conſonantiam hanc auribus metiamur : tendatur chorda : quæ conſtet ex partibus ſeptem : diuidaturq; in duas partes inæquales : quarum una contineat quatuor : & altera tria : & apponatur ſignum quod deprimat punctum proportionis : ac uerberetur chorda in parte cõſtante ex quatuor : & excutietur uox grauior . A . ex altera uero parte : quæ conſtet ex tribus : educetur uox acutior . D . At ſi pulſentur ambæ partes ſimul :

edent ſymphoniam : quæ dicitur Diateſſaron : ut in hoc exemplo perſpici poteſt.

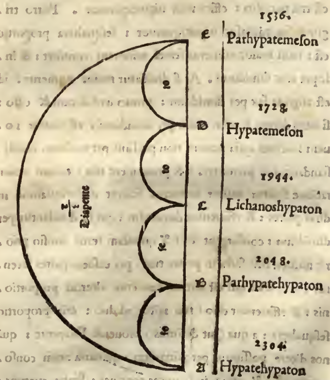
De Diapente.

Pythagoras

Vcupatus eſt etiam Pythagoras conſonantiam Diapente ex ponderibus in proportione ſeſqualtera : quam Græci ἡμιόλιος appellant : quaſi dimidium & totum : ut ſunt tria ad duo : poteſt etiam hæc conflari proportio

a duabus aliis proportionibus : ut a ſeſquitertia : a qua oritur Diateſſaron : perinde ut quatuor ad tria : & a ſeſquioctaua : ut nouem ad octo : a qua elicitur tonus : q̃ ſi maiores numeri per ſe ipſos ducantur : hoc eſt quatuor per nouem : conſurgent trigintaſex : & minores per minores : id eſt tria per octo : efficientur uigintiquatuor. Porro triginta ſex aduerſus uigintiquatuor : ſeſqualtera proportio eſt : nam maior numerus ſemel minorem continet : & inſuper eius dimidium. At ſi diuidatur maior numerus : id eſt triginta ſex per dimidium : prouenient decem & octo : ſi uero decem & octo etiam per dimidium : efficientur nouem : uerum quia nouem non poſſunt per medium diuidi : ſcindantur in partes tres : & prouenient tria : eadem etiam ratione ſecetur minor numerus ſcilicet uigintiquatuor in duas partes : & efficientur duodecim : qui ſi diuidantur per dimidium : conſurgent ſex : & quoniam tertia diuiſio prioris numeri fuit facta in partes tres : per eaſdem partes ſecentur etiam ſex : qui eſt tertius numerus alterius proportionis : & efficientur duo : tria igitur ad duo : erit proportio ſeſqualtera : a qua (ut diximus) prouenit Diapente : quã nos dicere poſſumus perquinarium : quinaria enim conſonantia eſt : & quinq; in ſe uoces continet : ſpatia quatuor : tonos tres : & hemitonium minus. Quod ſi apud aliquos fidem non impetrat ratio proportionis : recurrant ad ſenſum : & tendant neruiam conſtantem ex partibus quinq; :

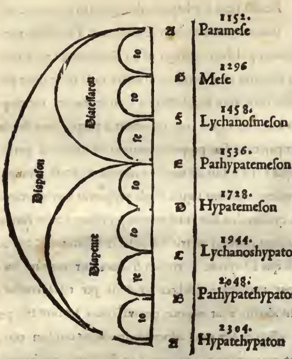
deinde ipſam in partem proportionis deprimant ac pulſent : quoniam maior pars uocem grauiorem reddit . A . minor uero acutiorem . E . At ſi uerberentur ambæ partes ſimul : tinnient ſymphoniam Diapente : ut in hoc diagramma .

De Diapaſon.

eXcuſſit item Pythagoras ex duplicato pondere con- Pythagoras
ſonantiarum omnium ſuauiſſimam Diapaſon præ-
ſtantiſſimam pulcherrimamq; : ut ait Ariſtoteles : tum quia Ariſtoteles
integris terminis continetur : tum etiam quia ipſos duos pri-
migenios concentus amplectitur : dicitur autem contineri
integris terminis : quia cum proueniat a proportione dupla-
ri : comparatio ipſius proportionis non eſt totius ad parté :
ut reliquæ : ſed totius ad totum : continere autem primige-
nios concentus dicitur : quia dupla proportio a proportioni-
bus : a quibus duæ illæ conſonantiæ prodeunt : recte confla-
tur : ut ſunt quatuor ad tria : a qua Diateſſaron : & tria ad
duo : a qua Diapente : etenim ſi ducantur maiores nu-
meri per maiores : uidelicet quatuor per tria : conſur-
gent duodecim : at minores per minores : ut ſunt tria per
duo : efficiunt ſex : qui aduerſus duodecim duplam con-
ſtituunt proportionem : ex qua (ut diximus) conſonantia
ipſa uniuerſalis educitur : ut clarius in chordotono quilibet
hoc (quod diximus) experiri poterit : extenta tamé chorda
cõſtãte ex partibus tribus : deinde ipſam in partéproportiõis
deprimat : uidelicet inter duo & unũ : quoniã in proportiõe
duplari pars maior grauioré uocé tinniet. A. uidelicet Hypa
ten hypatõ : minor uero acutioréaliud. A. id eſt Parame-
ſen : admittit auté octo uoces : ſpatia ſeptem : tonos quinq; :

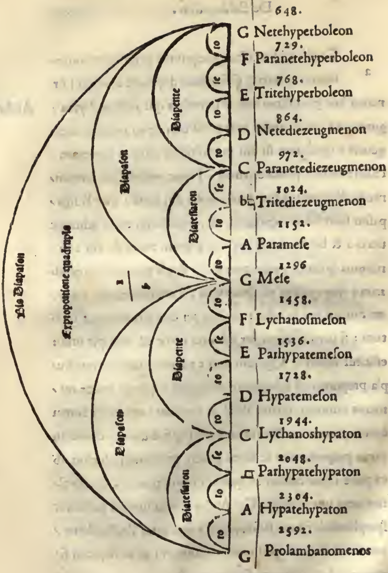
hemitonia duo : ut in hac figura .

De Biſdiapaſon.

a Ccedit ad hoc illud præcipuum: ꝙ nulla conſonantiarum (præter q̄ Diapaſon) duplicata concinit: firmatur hoc grauiſſimo teſte Ariſtotele: qui aſſiſtens Pythagoreis: ait conſonantias non poſſe elici ex eo proportionum genere: quod non ſit aut in multiplici: aut in ſuperparticulari: de quo poſtea dicemus. Nunc autem illud tantummodo dicimus: ꝙ hæc conſonantia duplicata: quæ Biſdiapaſon inſcribitur: quindena eſt: quindecim enim admittit uoces: & bis ſeptem ſpatia: atq; etiam tonos decem: hemitonia quatuor: nam prouenit a dupla proportione geminata: quæ quidem eſt quadrupla: ſi enim ducantur maiores numeri per ſe ipſos: ut duo per duo: conſurgent quatuor: ſi uero minores per minores: hoc eſt unũ per unũ: efficitur unitas. Quatuor igitur aduerſus unum: quadrupla proportio eſt ſub genere multiplici: quoniã maior numerus minorem quater abſolute continet: coniuncti autem ſimul quinarium efficiunt numerũ: ꝙ ſi diuidatur chorda in partes proportionis: ac in eo puncto præmatur: educitur ab ea parte: quæ conſtat ex quatuor: uox grauior. G. ab altera uero uox acutior. G. Ambæ autem ſimul ſi pulſentur ſymphoniam edunt Biſdiapaſon: quæ inter Proſlambanomenon & Netenhyperboleon continetur: ut in ſequenti figura quilibet facilius perſpicere poteſt.

Ariſtoteles

648.
G Netehyperboleon
729.
F Paranetehyperboleon
768.
E Tritehyperboleon
864.
D Netediezeugmenon
972.
C Paranetediezeugmenon
1024.
b Tritediezeugmenon
1152.
A Parameſe
1296
G Meſe
1458.
F Lychanoſmeſon
1536.
E Parhypatemeſon
1728.
D Hypatemeſon
1944.
C Lychanoshypaton
2048.
Parhypatehypaton
2304.
A Hypatehypaton
2592.
G Prolambanomenos
Bis Diapaſon
Ex propoſitione quadrupla
1/4
Diapaſon
Diapaſon
Diapente
Diapente
Diateſſaron
Diateſſaron
to
ſe

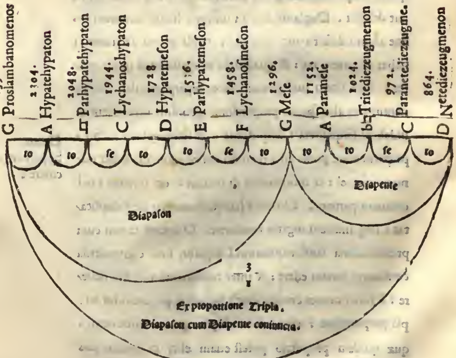
De Diapaſon cum Diapente coniuncta.

Ed duæ aliæ conſonantiæ neq; duplicatæ neq; inuicem coniunctæ ad melos tinniunt : quia proportiones in quibus ipſæ conſiſtunt : non ſunt duplæ neq; triplæ neq; quadruplæ neq; ſeſqualteræ neq; ſeſquitertiæ neq; ſeſquioctauæ : quæ omnes aut ſunt ſub genere multiplici aut ſuperparticulari. Multiplex quidem genus eſt : quando maior numerus habet minorem bis : ter : uel quater : ſeu quemcunq; alium complecti poteſt abſolute ſine redundantia aut defectu. Dupla ut duo ad unum : habet minorem bis ſine aliquo defectu aut exceſſu : tripla ut tria ad unum : habet minorem ter : & quadrupla ut quatuor ad unū : quater. Sub altero autē genere ſcilicet ſuperparticulari continentur tres aliæ ſpecies proportionum conſonantias edentes: uidelicet ſeſqualtera : ſeſquitertia : & ſeſquioctaua. Superparticulare genus eſt : quando maior numerus habet minorem ſemel : & inſuper eius dimidiam : uel tertiam : uel octauam partem. Diximus has conſonantias neq; duplicatas : neq; inuicem iugatas concinere. Diapente tamen cum præſtantiſſima conſonantiarum Diapaſon ſine controuerſia conſonum ſonum edere : & inter conſonantias aſcribi debere : Muſici omnes conſentiunt : ſiquidem procreatur a tripla proportione : quæ ſub multiplici genere continetur : quæ quidem proportio poteſt etiam elici ex duabus aliis

Genus multiplex.

Genus Superparticulare.

habitudinibus : ut a duplari : ſicut duo ad unũ : a qua Diapaſon : & a ſeſqualtera : a qua Diapente : ut tria ad duo. Nam ſi ducãtur maiores numeri per maiores : uidelicet duo per tria : conficiunt ſex : & minores per minores : id eſt unũ per duo : cõſurgẽt duo. Sex itaq; aduerſus duo tripla proportio eſt : a qua (ut diximus) Diapaſon cum Diapente coniuncta prodit : quæ quidẽ conſtat ex uocibus duodecim : ſpatiis undecim : tonis octo : & tribus hemitoniis : quẽadmodum in hac figura deprehendi poteſt.

De Diapaſon cum Diateſſaron copulata.

a

T Diapaſon cum Diateſſaron copulata tinnitus cõſonos edere contra Pythagoricas leges Ptolemæus affirmat: quippe cum Diapaſon ſit conſonantia æquiſona: quæ eo temperaméto ſe ad aures inſinuat: ut non duæ chordæ: ſed una tantum eſſe exiſtimetur: cumq; conſonantia ſit concinnitas quædam atq; concordia diſſimilium uocum in unum redacta: conſentaneum eſt: ut ſi una chorda poteſt cum conſonantia copulari: poſſit etiã Diapaſon cũ Diateſſaron ſine auditus offenſione coniungi. Sed Pythagorici q̃uis æquiſonam eſſe Diapaſon non diffiteantur: negãt tamen a proportione ſuperpartiente poſſe aliquo pacto conſonantiam educi. Eſt autem ſuperpartiens proportio quando maior numerus continet minorem: & non modo unam eius partem: uerum plures: ut ſe habét quinq; ad tria: quinq; enim continet tria: & nec ſolum unam eius partem: uerũ plures utpote duas: & quia ſub ſe continet ſpecies: ſi cõtineat totum numerum minorem & duas eius partes: talis ſpecies ſuperbipartiens appellabitur: ſi autem maior numerus contineat minorem & tres etiam eiuſdem partes: erit alia ſpecies ſupertripartiens nuncupata: ueluti ſepté ad quatuor: & ſic per alias ſpecies: & cum non ſit inter extremos numeros huiuſcemodi proportionis ad melos habitudo conueniens: non erit conſonantia: cui quidem opinioni ipſe

Ptolemæus

Pythagorici

Proportio ſuperpartiens.

Species ſuperbipartiens.

Species ſupertripartiens.

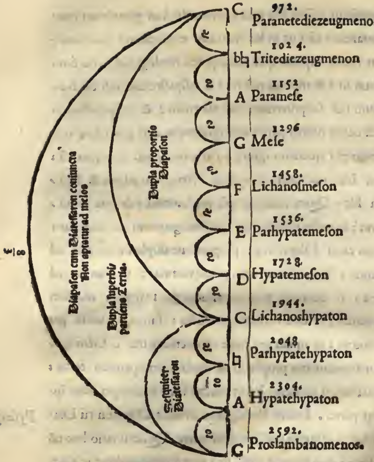
Ariſtoteles
Boetius

etiam Ariſtoteles in problematibus aſtipulatur. Huius autẽ concinnitatis ratio a Boetio ita colligitur : ut conſonantiæ in illis tantũ generibus reperiantur : quæ communẽ menſurã obtinent : ut ubi ſit illa pars : quæ eſt differẽtia utriuſq; numeri ſuperantis & ſuperati : metiatur utroſq; terminos : ubi autem nõ metitur : nullo pacto poteſt eſſe proportio cõſonantiã procreans : uerum quia in duobus illis tãtum generibus : de quibus dicemus : reperitur differẽtia terminos metiens : in illis tantum erit proportio : a qua cõſonantia poſſit educi : in aliis uero nequaq̃. Atq; ut exemplo id quod dicimus innoteſcat : incipiemus a multiplici genere : quod eſt quando maior numerus continet minorem aliquoties abſq; redundãtia & defectu : & ſimiliter habet ſpecies ſub ſe quatenus continet illum : quia ſi bis continebit minorẽ : dupla uocabitur : ſi ter : tripla : ueluti nouem ad tria : ſi quater : quadrupla : ut duodecim ad tria : & ſic de aliis : ſub quo dupla proportio cõtinetur : ſiquidem duo ad quatuor : dupla eſt : differẽtia inter hos duos nũeros dualitas eſt : quæ utroſq; metitur : nã ſi ſumatur ſemel : minor numerus erit : at ſi bis : maior. Eodem modo unũ ad duo unitas eſt differẽtia ſimul & metiẽs. Idẽ euenit in ſuperparticulari genere. Eſt autẽ ſuperparticulare genus : quando maior numerus cõtinet minorem ſemel & inſuper aliquã eius partem : quod habet ſpecies ſub ſe : nam ſi contineat minorem numerum & inſuper mediam eius partem : talis ſpecies ſeſqualtera uocatur :

ueluti tria ad duo : ſex ad quatuor : ſi uero totum mino-
rem numerum & tertiam eius partem : ut ſunt quatuor ad
tria : ſpecies ſeſquitertia uocatur : & ſic de aliis ſpeciebus :
ſi modo quatuor referantur ad ſex : quæ proportio ſeſqual-
tera eſt : binarius numerus erit differẽtia ut qui utroſq; me-
titur : bis enim ſumptus minorem numerũ reddit : uidelicet
quatuor : ſi ter ſumatur : maiorẽ : ut ſex. Itẽ in ſeſquiter-
tia : quia ſex ad octo : binarius etiam eſt differentia & me-
tiens : quoniam ſi ſumatur ter : minorem numerum reddit :
ut ſex : maiorẽ uero ſi quater : ut octo. Eodẽ modo in pro-
portione epogdoa : octo autem ad nouem unitas eſt diffe-
rentia : eademq; metiens : octies enim ſumpta minorem
reddit numerũ : nouies uero maiorem. At in cœteris gene-
ribus ratio hæc non commeat : nam in ſuperpartiente : ſi
cõparetur ternarius quinario : differentia quæ erit dualitas :
nõ metitur : quia ſemel ſumpta : nõ reddit minorẽ : bis ue-
ro excedit : itẽ ſi bis ſumatur : nõ efficit maiorẽ : ſi ter : re-
dundat. Eodem pacto decẽ ad ſex : quindecim ad nouem :
ſeptem ad quatuor : in cõpoſitis autem generibus itidem.
Quandoquidem in multiplici ſuperparticulari genere : quod
eſt quando numerus maior continet minorem totum plu-
ries : & aliquam inſuper eius partem : ueluti quinq; ad duo :
quinq; enim continet duo pluries & inſuper aliquam eius
partem : & habet ſpecies ſub ſe : nam ſi maior conti-
neat minorem bis & mediam eius partem : dicetur duplum

ſeſqualterum : ſi autem ter & mediam eiuſdem partem : ueluti ſeptem ad duo : dicetur triplum ſeſqualterum : ſi autem quater & etiam dimidiam eius partem : ut nouem ad duo : dicetur quadruplum ſeſqualterũ in proportione tantũ dupla ſeſqualtera : quæ eſt quinq; aduerſus duo : ternarius numerus erit differentia & nullum metitur numerum : non minorem quia ſemel ſumpta excedit : ſin autem ſemel a maiori ſumatur : minuitur : ſi bis : redundat. Conſimili modo decẽ ad quatuor : quindecim ad ſex : in tripla ſeſqualtera itidem : quia ſeptem ad duo quinarius eſt differentia : ſed minorem excedit numerum : a maiori deficit ſemel ſumptus : bis uero : ſuper excedit. In alio autem genere cõpoſito : ut in ſuperpartiente multiplici : quod erit quando numerus maior minorem cõtinebit pluries & etiam plures eius partes : uidelicet octo aduerſus tria : & habet etiã ſpecies ſub ſe : nã ſi contineat bis numerum minorem : & duas etiam eius partes : ut in exemplo poſito : erit duplum ſuperbipartiens : ſi autem ter & duas eius partes : triplum ſuperbipartiens : ueluti undecim aduerſus tria : nam undecim continet ter numerum ternarium & duas eius partes : & ſic de aliis : octo enim ad tria : quinarius eſt differentia : & non ſolum non metitur utroſq; : ſed nullum : nam ſemel ſumptus minorem excedit : a maiori ſuperatur : at ſi bis ſumatur : ambos exuperat. Ad hæc cum ſimilitudo ſit ſemper aſſecla & quaſi comes conſonantiæ : & ſimilitudo non

reperiatur niſi in illis quæ diximus duobus generibus : conſentaneum eſt : ut in his tantum conſonantiæ inueniantur : nam duplum quo pacto poteſt intelligi niſi q bis ſimplum ſit ? & triplum niſi ter ? & ſeſqualterum niſi bis medium ? & ſeſquitertium niſi ter triens ? & ſeſquioctauum niſi octies octaua pars ? quæ quidem in aliis generibus non inuenies : quoniam quinq; ad tria nec ſemel medium eſt : nec bis : nec totum ad quinq; . Item octo ad tria & ſimilia his . Quare cum hæc ipſa conſonantia : de qua loquimur : in nullo eorum quæ diximus generum contineatur : cum exeat Diapaſon ex proportione duplari : ut duo ad unum : Diateſſaron uero a ſeſquitertia : ut quatuor ad tria : ſi ducantur maiores numeri per maiores : uidelicet quatuor per duo : conſurgent octo : minores autem per minores : ut unum per tria : prouenient tria . Octo igitur aduerſus tria proportio eſt dupla ſuperbipartiens tertia : quia maior numerus habet minorē bis : & inſuper duas ipſius partes . Iccirco Pythagorici aſſerunt Diapaſon cū Diateſſaron cōiunctā : diſſonā uocē edere . Quod ſi ratio hæc nō placet : q̄uis dignior ſenſu ſit : poteſt tamē quilibet in chordotono dinoſcere : extenta neruia conſtante ex undecim partibus : & in punctū ſuæ proportionis depreſſa : atq; appulſa in ambabus partibus : fragor an modulamen ab ipſa colliſione diſſultet . Pythagorici

C
972.
Paranetediezeugmenon
1024.
b♮ Tritediezeugmenon
1152
A Paramefe
1296
G Meſe
1458.
F Lichanoſmeſon
1536.
E Parhypatemeſon
1728.
D Hypatemeſon
1944.
C Lichanoshypaton
2048
♮ Parhypatehypaton
2304.
A Hypatehypaton
2592.
G Proſlambanomenos.
Dupla proportio Diapaſon
Diapaſon cum Diateſſaron continuas
Non aptatur ad melos
Dupla ſuperbi partiens Tertias.
Seſquiter. Diateſſaron

Hactenus de conſonantiis & a quibus proportionibus eduxit eas Pythagoras: nunc autem earum ſpecies & tropos Muſicos adnectamus. Nam antiquiores Græci qui in arte Muſica ea tempeſtate habebantur eximii: Muſicos tropos ſecundum nomina regionum a quibus hi habuerunt originem Dorium Phrygium & Lydium nuncuparunt. Sed Dorium rebus ſeriis: Phrygium bello: Lydium excitandæ menti adhibuerunt. Mox alii & quidem docti homines hos tropos non ſecundum gentium denominationem: ſed iuxta numerorum formulam appellauerunt. Vt qui primus eſſet in ſerie ipſa: non Dorium: ſed Protum dicerent: ſequentem uero non Phrygium: ſed Deuterum: alterum Tritum: poſtremum uero Tetartum. Et in his legem impoſuerunt: ut eorum quilibet admitteret uoces quindecim. Nam a Proſlambanomeno ad Neten hyperboleon quindecim uoces ſunt. Noſtrates autem & regionum & numerorum nomina complectentes: omnes Muſicos tropos in partes octo diuiſerunt: ſuum unicuiq; tropo ſocium addentes: uidelicet Subdoriũ Dorio: Subphrygium Phrygio: Sublydium Lydio: Submixolydium autem Mixolydio. A quibus octo uariis licet modis priores emanarent conſonantiæ Diapente ac Diateſſaron: & ab his duabus coniunctis tam in aſcenſu: q̃ in deſcenſu innoteſceret Diapaſon. Verum cum inueniantur hi tropi in locis

De ſpeciebus conſonantiarum & tropis Muſicis.

quatuor ſcilicet in Hypatemeſon : Parhypatemeſon : Lichanomeſon : & Meſe : in quolibet horum locorum bini inueniuntur. In priori quidem loco Dorius & Subdorius : ſed Dorius qui princeps eſt ſublimis : Subdorius uero iugatus. Quem ſublimem dicimus : recentiores obtrito quodam uocabulo non ſublimem ſed auctenticum nominant : iugatum uero plagalem : ſequenti autem in loco inueniuntur Phrygius & Subphrygius : in tertio Lydius & Sublydius : in quarto Mixolydius & Submixolydius. Qui ita quidem diſponuntur : ut quolibet in loco prior quidem ſublimis ſit : ſequẽs uero iugatus. Et hi octo tropi in quatuor quos diximus locis ſunt. Sed ante q̃ a tropis omnino digrediamur : cum quilibet eorũ conſtituatur & conſtet ex ſpeciebus conſonantiarum : non grauabimur adiicere quæ & quot ſpecies ſunt uniuſcuiuſq; cõſonantiæ : quæ ad ipſos tropos pertinent : cũ prius debeant innoteſcere componẽtia q̃ compoſita. Quare cum habeat Diateſſaron quatuor uoces & tria ſpatia : ut ſæpe teſtati ſumus : & in ipſis ſpatiis duo toni & hemitonium illud quod dicitur minus collocentur : contingit ſemper uariari ſpecies : ſicut ipſum hemitonium per ſpatia uariatur. Nam q̃uis ſpecies Diateſſaron ſub uno genere contineantur : tamen cum in eo ſint tria interualla : tres & non amplius ſpecies ipſum habere neceſſe eſt : quoniam hemitonium cuius cauſa demutatur : non poteſt ultra

q̃ ſint ſpatia progredi. Nam aut in primo aut in medio aut in poſtremo loco conſtituitur. In medio quidem prima ſpecies eſt: in primo altera quæ ſeqtur: in poſtremo tertia. Iccirco tres erunt ſpecies & non plures: cũ non poſſit niſi in his quos diximus locis hemitonium collocari. Sed quoniam hæ quatuor uoces nunc extenduntur ſine aliqua conciſione: nunc prima & ultima omiſſis aliis aſſurgit & concinit: nunc prope has alia decantatur: dummodo ſimilis uocum tranſitus obſeruetur: colloceturq; in ſuo loco hemitonium minus: licet diuerſimode modulentur: ſemper tamen eadẽ ſpecies in ipſa uocũ diuerſitate perſiſtet. Diapente uero unam tantum ſibi uocem aſciſcit ſupra Diateſſaron. Quinq; igitur erunt uoces & ſpatia quatuor: hæc tres tonos admittit & hemitonium minus: a quo quatuor ſpecies ſecundum ipſius hemitonii uariationem in ſuis ſpatiis peræquantur. Exiſtens enim in ſecundo loco primam ſpeciem procreat: in primo uero ſecũdam: in quarto tertiam: & in tertio quartam. Plures autem ſpecies in Diapente non ſunt: cũ non cõtingat amplius q̃ in his quatuor ſpatiis hemitonium collocari. Nihil eſt tamen quod prohibeat unamquamq; ſpeciem tot indiuidua complecti: quot modis poſſint uoces a quibus cõflatur Diapente uariari. Nam aliquando ſine intermiſſione pro arbitratu componentis cantus protrahitur: quãdoq; prima uox & ultima relictis mediis reſonat: ſæpenumero prima cum proxima atq;

etiam ultima. Nec tamen obſtat hæc inconſtantia: quin hæ congeries ſub ſua ſpecie nominentur: modo ſimilis uocum tranſitus non deprauetur: & ſuo collocetur loco hemitonium. Diapaſon autem conſonantia complectitur Diateſſaron ac Diapente. Quare octo uoces: & ſeptem ſpatia: ſeptem etiam ſpecies ab ea comprehendi neceſſe eſt: quæ uariantur ſicut in diuerſis locis duo minora hemitonia ſtatuuntur. Etenim quinq; tonos & duo hemitonia continet. Nec ſubeſt ulla inter autores diſſenſio: ꝙ in qualibet ſpecie poſſint uoces perinde ut in aliis ultro citroq; uariari: dimitti: atq; aſſumi canentis arbitrio ſine aliqua deprauatione cantilenæ: modo idem tranſitus obſeruetur: & in locis propriis hemitonia collocentur. Quemadmodum enim uariæ ſpecies ſub uno genere conſtituuntur: ꝗuis diuerſo modo ſe habeant: acumineq; & grauitate uarientur. Ita ſub una ſpecie poſſunt multiplices cantilenarum formulæ permanente ſpecie demutari.

De Dorio ſublimi.

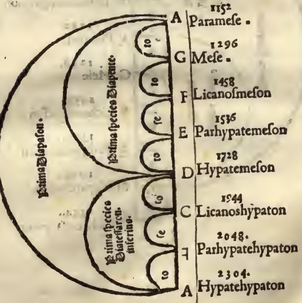
d Orius qui eſt primus tropus ſublimis: formatur ex prima ſpecie Diapente: quæ incipit ab Hypate meſon aſcendendo uſq; ad Parameſen: & adhuc ſuperius ex prima ſpecie Diateſſaron: quæ incipit ab eadem Parameſe aſcendẽdo uſq; ad Netendiezeugmenon. Ambæ hæ iugatæ

formant quartam in ſerie Diapaſon : & pro ipſius tropi perfectione additur tonus ſimplex : qui incipit ab Hypate meſon deſcendendo ad Lychanon hypaton .
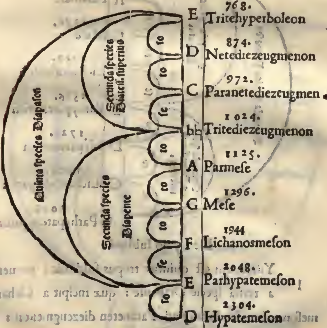

De Hypodorio Iugato.

Ypodorius qui eſt ſecundus tropus iugatus : conflatur ex prima ſpecie Diateſſaron : quæ eſt ab Hypate meſon deſcendendo uſq; ad Hypaten hypaton : & ex prima ſpecie Diapente : quæ incipit ab Hypatemeſon aſcendendo uſq; ad Parameſen. Et ambæ primã ſpeciem Diapaſon conſtituunt.

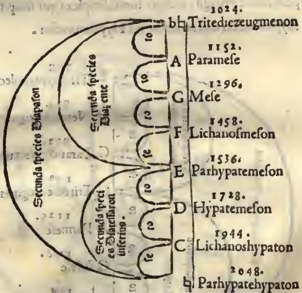
De Phrygio Sublimi.

PHrygius qui eſt tertius tropus ſublimis : conſtituitur a ſecunda ſpecie Diapẽte : quæ incipit a Parhypate meſon aſcendendo uſq; ad Tritendiezeugmenon : & ex ſecunda ſpecie Diateſſaron : quæ incipit ab ipſa Tritediezeugmenon : amplius aſcẽdẽdo uſq; ad Triten hyperboleon : quæ ambæ quintam ſpeciem Diapaſon conſtituunt. Et pro perfectione Phrygii : additur tonus ſimplex : qui incipit a Parhypatemeſon deſcendendo ad Hypatenmeſon.

De Hypophrygio iugato.

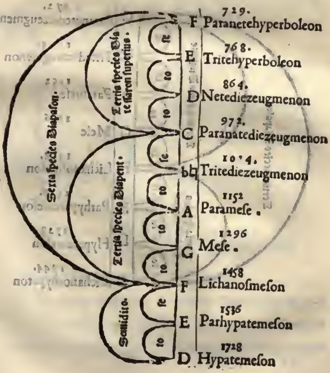
Ypophrigius qui eſt quartus tropus iugatus : com/
h ponitur ex ſecunda ſpecie Diateſſaron : quæ inci/
pit a Parhypate meſon deſcendendo uſq; ad Parhypaten hy/
paton : & ex ſecunda ſpecie Diapente : quæ incipit a Pa/
rhypate meſon : aſcendendo uſq; ad Tritendiezeugmenon.
Et ambæ procreant ſecundam ſpeciem Diapaſon.

De Lydio ſublimi.

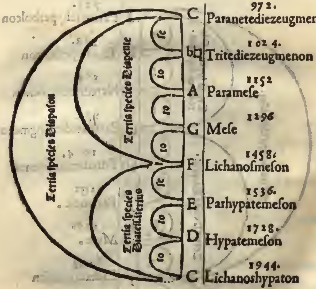
Ydius qui eſt quintus tropus ſublimis : prouenit
l a tertia ſpecie Diapente : quæ incipit a Lichano
meſon : aſcendendo uſq; ad Paraneten diezeugmenon : &

& item ex tertia ſpecie Diateſſaron ſuperius : quæ incipit a Paranete diezeugmenon : aſcendendo uſq; ad Paraneten hyperboleon. Et ambæ faciunt ſextam ſpeciem Diapaſon. Et pro eius perfectione : cum ſit ſublimis : oportet addere tonum. Verum quia & deſcẽdẽdo occurrit ei prius ſemitonium q̃ tonus : neceſſe eſt progredi uſq; ad tonũ. Quare cum intercidat ſemitonium : additur tonus : ex quibus efficitur ſemiditonus : qui eſt a Lichano meſon : deſcẽdendo ad Parhypaten meſon per ſemitonium : & ab eodem ad Hypaten meſon per tonum : ut in hoc diagramma.

De Hypolidio iugato.

H Ypolidius qui eſt ſextus tropus iugatus : efficitur ex tertia ſpecie Diateſſaron : quæ incipit a Lichano meſon : deſcendẽdo uſq; ad Lichanon hypaton : & ex tertia ſpecie Diapente : quæ incipit a Lichano meſon : aſcendendo uſq; ad Paranetendiezeugmenon. Et ambæ conſtituunt tertiam ſpeciem Diapaſon.

De Myxolydio ſublimi.

Yxolydius qui eſt ſeptimus tropus ſublimis: depen-
m det a quarta ſpecie Diapente: quæ incipit a Meſe: aſcēdendo uſq; ad Netendiezeugmenon: & ex prima ſpecie Diateſſaron ſuperius: quæ incipit a Netediezeugmenō: aſcē- dēdo uſq; ad Netenhyperboleon. Et ambæ formāt ſeptimā ſpeciē Diapaſon. Et pro perfectione Myxolydii addiť tonus ſimplex: qui incipit a Meſe: deſcēdēdo ad Lichanōmeſon.
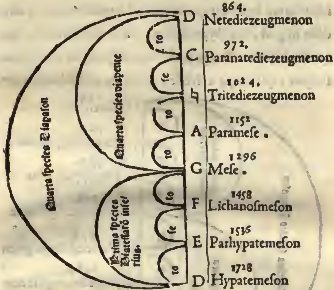

De Hypomyxolydio Iugato.

Ypomyxolydius qui eſt octauus tropus iugatus: de
h ducitur a prima ſpecie Diateſſaron: quæ incipit a Meſe: deſcendendo uſq; ad Hypatenmeſon: & ex quarta

H

ſpecie Diapente : quæ incipit a Meſe : aſcendẽdo ad Neten diezeugmenõ. Et ambæ faciũt quartã ſpeciẽ Diapaſon : (q̃uis alii aliter ſentiãt) qm̃ hemitoniũ in ſecundo & ſexto ſpacio collocat̃ : & nõ ꝯuenit aliquod particulare oĩno ſpecie priuari.

Eſt præterea conſentaneum ut in hoc potiſſimum loco ſubnectaturq; ſiqui tropi in quacunq; ſerie repiantur per notulã uel per duas aut plures diatonice ductas excedere Diapaſon in acutũ : ſi ſublimes fuerint uel ſi mauis dicere auctentici : pluſq̃ perfecti a Muſicis appellantur pro ut magis uel minus excellunt. Idem erit iudicium de iugatis ſeu placabilibus: ſi magis q̃ par eſt ad imũ feſtinãt. At ſi nõ attingũt Diapaſon : tanto minus habentur perfecti : quanto ab ipſa perfectione deficiunt : tam ex parte Diapente uel Diateſſaron q̃ ex parte

Digitized by Google

utriuſq; . Hoc idem in deſcenſu : ſiqui ex iugatis minus q̃ par eſt : uerſus graue accedunt : deficientes appellantur : ſicut exigit ipſe defectus . Appellãtur quoq; miſti : ſiquis Tetrachordũ alterius ſui iugati attigerit : aut totũ : aut plures eius partes : aut ſaltẽ duas chordas : ut eſt cernere in hoc ſeptimo ſupra exarato diagrãmate . Nã ſi deſcẽdit ad Meſen uſq; : & amplius per cõceſſum ſibi tonũ ad Lichanonmeſon : atq; etiã amplius : ſi feſtinat ad Hypatenmeſon : quoniã accipit de ſuo iugato : miſtus dicetur . Idem erit exẽplũ in octauo tropo iugato : cuius uox ſuprema eſt Netediezeugmenon : ſi attingit in aſcẽſu Tritenhyperboleon uel ſupra : cũ ſit uox ſui ſublimis : dicetur etiã miſtus . Hac igit̃ ratione deprehẽditur : ꝙ tã in aſcenſu iugatus : q̃ in deſcẽſu ſublĩnis tropus ſi de ſuo compari aliquas partes ſibi aſſumit : recte miſtus poſſit appellari . Cõmiſtus uero tropus dicitur : ſi cum auctentico copulantur ſpecies alterius : q̃ ſui ducis : ut in ſe contineat formas imparis conſonantis . Enormis autem dicitur : ſi extra conſtitutam chordam terminabitur : cum omnes tropi neceſſario terminentur in locis quatuor : ut ſunt primus & ſequens in Hypatemeſon : tertius & quartus in Parhypatemeſon : quintus & ſextus in Lichanomeſon : ſeptimus uero atq; octauus in Meſe . Iccirco dicuntur enormes ſiue irregulares : ſiquando præter ſupradicta loca reperiuntur . Non eſt igitur imitanda huiuſcemodi enormis cantilena : attamen tolerãda.

De Phthongis : Diaſtemate : & Syſtemate .

d

E Phthõgis : Diaſtemate : & Syſtemate : ne omnino e memoria prætereãtur : hoc tantũ perſtringemus : ꝙ

Phthongus
Diaſtema
Syſtema

Phthõgus eſt uox ſiue grauis ſiue acuta utcunq; emiſſa : Diaſtema eſt diſcrimen inter ipſas uoces : Syſtema uero cõſtitutio eſt : ueluti corpus modulatione ſuffartum ex cõiunctione ſymphoniarum : perinde ac a Proſlambanomeno ad Meſen connumeratis aliis interiacentibus uocibus . Itidem a Meſe ad Netenhyperboleon .

De Modulandi generibus .

m

Odulandi genera tria eſſe affirmant Muſici : Diatonicum : Henarmonicum : & Cromaticũ : Diã

Diatonicũ
quid

tonicum eſt : quod in omnibus tetrachordis ſi in acutum progreditur : per hemitonium & duos tonos modulationem integram complet : ſi uero in grauem : per tonum & tonũ & hemitonium . Dicitur autem Diatonicum quaſi extenſum : ac tonis abundantibus : ſiquidem per hoc genus uehementi quodam impulſu extenditur uox : & eſt id gratius auribus naturaliuſq; . Henarmonicum uero pluribus & anguſtioribus ſpatiis abũdat : & a ſolis eruditiſſimis cõcinitur.

Henarmonicum quid

Hinc dicitur Henarmonicũ : quod inter omnes modulatus obtinet principatũ : cõtinetur enim ab immutabilibus

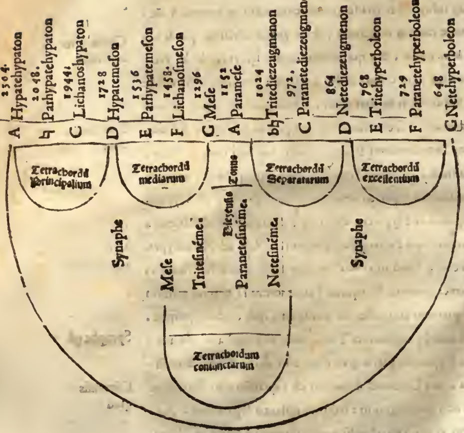
ſonis : & accipit modulationem : in acumen quidem per dieſim & dieſim & Ditonum : in grauem uero per contra-rium. Cromaticum autem mutat modulandi modum a Diatonico : etenim eius Tetrachordũ non per tonum & to-num ac ſemitonium : ſed per ſemitonium ac ſemitonium : atq; inſuper per tria ſemitonia concinitur in acutum : ue-rum e diuerſo in grauem. Hoc genus affectibus plenũ ni-mis ac molle : & a quibuſdam dicitur lamentabile. No-minatur uero Cromaticum a colore : quoniam a ſuperficie in ſuperficiem mutari ſolet : Tetrachordum enim generis Cromatici a Tetrachordis aliorũ generũ uariatur. Eſt au-tem Tetrachordum ſeries quædam chordarũ inter ſe cõcor-dantium : cõſtantq; Tetrachorda ex principalibus : mediis : coniunctis : ſeparatis : excellentibus. Primum ab Hypate-hypaton ad Hypatenmeſon : ab Hypatemeſon ad Meſen : a Parameſe ad Netendiezeugmenon : a Nete ad Netenhyper-boleon. Verũ inter hæc quatuor Tetrachorda hoc intereſt : ꝙ inter primum & ſequens Tetrachordum : & inter tertium & quartum cõiunctio illa media eſt : quæ dicitur Synaphe. Eſt autẽ Synaphe inter Tetrachorda uox media : quæ uer-ſus Hypatenhypaton grauiſſima eſt : uerſus Neten acutiſſi-ma. Sed Diazeuſis diſiunctio eſt : quando duo Tetrachor-da non coniunguntur : ſed toni diſtantia ſeparantur. Ad-ditur etiam Tetrachordũ coniunctarum : a Meſe ad Neten-ſinẽmenon. Igitur quinq; erũt Tetrachorda & nõ amplius.

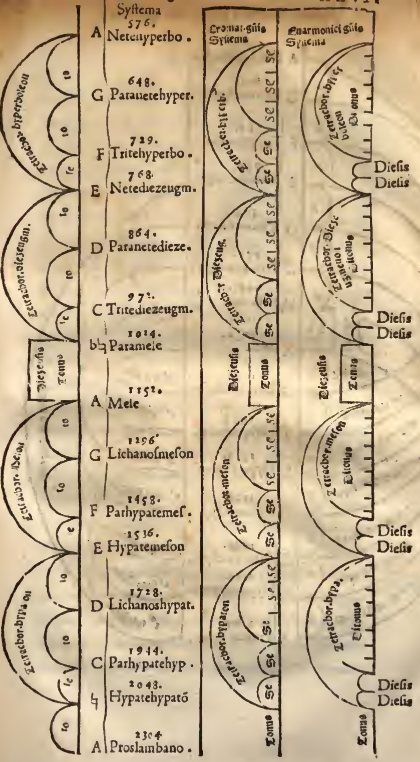
Genus Cromaticum

Tetrachordum

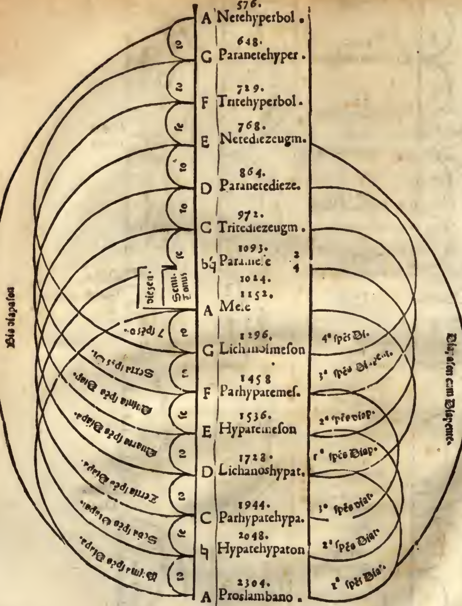
Synaphe qd

Diazeuſis quid

2304. A Hypatehypaton
2048. ♮ Parhypatehypaton
1944. C Lichanoshypaton
1728 D Hypatemeſon
1536 E Parhypatemeſon
1458. F Lichanoſmeſon
1296 G Meſe
1152 A Parameſe
1024 b♮ Tritediezeugmenon
972. C Paranetediezeugmenō
864 D Netediezeugmenon
768 E Tritehyperboleon
729 F Paranetehyperboleon
648 G Netehyperboleon
Tetrachordū Principalium
Tetrachordū mediarum
Tonus
Tetrachordū Separatarum
Tetrachordū excellentium
Diezeuxis
Synaphe
Meſe
Triteſinéme.
Paraneteſinéme.
Neteſinéme.
Synaphe
Tetrachordum coniunctarum

Syſtema
576.
A Netehyperbo.
648.
G Paranetehyper.
729.
F Tritehyperbo.
768.
E Netediezeugm.
864.
D Paranetedieze.
972.
C Tritediezeugm.
1024.
b♮ Paramele
1152.
A Mele
1296.
G Lichanoſmeſon
1458.
F Parhypatemeſ.
1536.
E Hypatemeſon
1728.
D Lichanoshypat.
1944.
C Parhypatehyp.
2048.
♮ Hypatehypatō
2304.
A Proſlambano.
Tetrachor. hyperboleon
Tetrachor. dieſeugm.
Dieſeuſis
Tonus
Tetrachor. meſon
Tetrachor. hypa on
Cromat. gñis Syſtema
Enarmonici gñis Syſtema
Dieſis
Dieſis
Dieſis
Dieſis
Dieſis
Dieſis
Dieſis
Dieſis
Tonus
Tonus

Syſtema Diatonici generis cum ſpetiebus

Accõmodata ſunt duo hæc ſyſtemata : ut in primo conti/neantur tria illa quæ diximus genera modulandi : non diſ/iuncto ac ſeparato examine : ſed iugato cõnexoq; : ne om/nino prætereantur : cum ſint obſeruatione digniſſima. In altero autem ſeparata deſcriptione ſubiunximus iterum cõ/ſonantiarum ſpecies : quæ ſub Diatonico genere coarctan/tur. Itaq; conſonantias omnes perfectas tam iugatas q̃ ſim/plices in eo appoſuimus : ante q̃ cantilenarum ſtructuras ag/grederemur. Illud omnino non omittendum : ne ea quæ hactenus deſcripta ſunt : difficultatem legentibus pariant ob uariationem acquiſiti : cum diuerſimode ſoleãt Muſici ini/tia ſumere. Diuerſimode inquam : quia nunc incipiunt a grauiſſima Hypate : nunc ab acquiſito : Siquidem ſi Biſ/diapaſon appingitur : in quo quindecim uoces requiruntur : apponitur acquiſitum : in aliis uero præcipue in tropis ab Hypatehypaton : a qua omnes ſpecies uniuſcuiuſq; conſo/nantiæ ſumuntur. Quare non eſt incongruum : Proslam/banomenon modo grauiſſimum locum habere : ut acquiſi/tum : modo grauem : ut Hypatenhypaton : quippe cum deceat Muſicum impenſius ad ueritatem reſpicere q̃ ad lo/cum. Sed nunc ad ipſum Pythagoram redeamus : qui cũ maxime his meditationibus delectaretur : inſtituit : ut Py/thagorei omnes & obdormiſcerent & expergiſcerentur can/tibus : ne mens diurnis exagitata curis inquietum ſomnum efficeret : aut conſopita nimis poſt quietem in obeundis

Pythagoras.

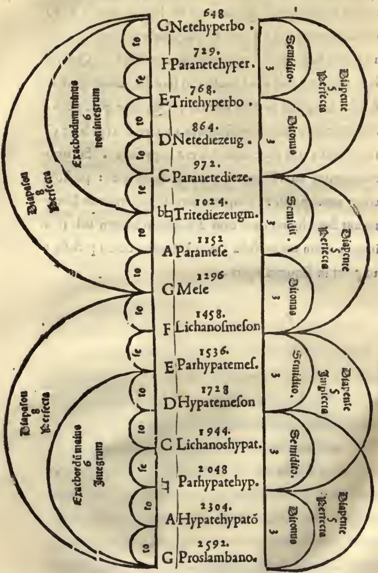
negociis omnino torpeſceret. Quapropter facturũ me pu‑to rem plane non improbam: ſi aliquid de cantilenarum ſtructura perſtringam: & huic cõmentariolo apponam: ut cum tu fili arduis: familiaribus ue negociis defeſſus fueris: Muſicis fomentis Pythagorico more acquieſcas. Licet paulo ante dixerim: me nunq̃ uel a puero ceciniſſe: uice tamen cotis (ut ait Flaccus) expers ipſe canen‑di tua cauſa fungar. In qualibet igitur cantilenæ ſtruc‑tura quatuor conſideranda uocum genera uidentur: quarũ duæ appellantur perfectæ: totidemq; imperfectæ. Perfectæ quidem ſunt Diapente & Diapaſon: uidelicet quinta & oc‑taua: imperfectæ uero Ditonus & Exachordum. Eſt au‑tem Ditonus uox tertia quæ prouenit a ſerie trium chor‑darum: & in ſe continet duo ſpatia: in quibus ſi fuerint duo toni: Ditonus dicetur integer: ſi uero obuene‑rint in ipſis ſpatiis tonus & hemitonium: Semidi‑tonus appellatur. Nam a Proſlambanomeno ad Pa‑rhypatenhypaton cum intermedia Hypate: dicetur Dito‑nus: a Parhypate uero ad Hypatenmeſon Semiditonus. Ex iis igitur duabus imperfectis uocibus conſurgit Dia‑pente modo Parhypatehypaton: uel alia chorda media inter Ditonũ & Semiditonũ deſeruiat utriſq;. Nã a Proſlãbano‑meno ad Hypatẽmeſon qnq; chordæ: & quatuor interiacẽt ſpatia: quæ cõtinent tres tonos & hemitoniũ: & ſic integra erit Diapẽte. Si uero huic addatur alia chorda: Exachordũ

Voces per‑ſectæ & im‑perfectæ.

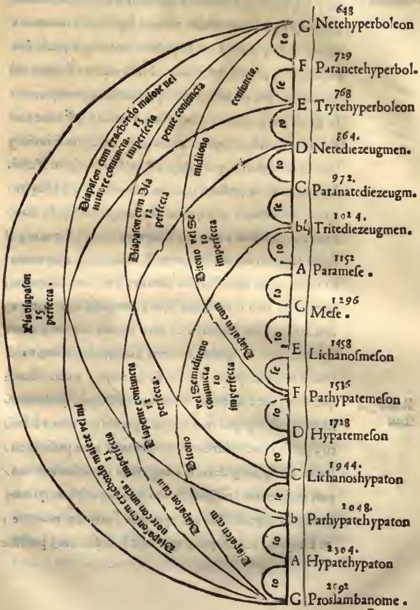
Ditonus qd

efficitur : ſex enim continet chordas : & quinq; ſpatia. In quibus ſi obuenerint quatuor toni & hemitonium : Exachordum integrum : ſi uero in ipſis ſpatiis accidunt tres toni & duo hemitonia : non integrum appellatur. Quod ſi huic addantur duæ aliæ chordæ : ut ſunt Lichanosmeſon & Meſe : Diapaſon perfecta efficitur. Quæ licet ipſa ſit conſonantiarum omnium perfectiſſima : tamen ſi copulatur cū imperfecta : tota illa coniunctio erit imperfecta. Si uero coniungatur cum Diapente : aut ſi duplicetur : perfecta etiam nuncupabitur. Diapente uero ſi iungatur cum Ditono aut Semiditono : aut cum Exachordo integro uel non integro : non erit perfecta : cum Diapaſon uero : perfecta : ut patet in ſequenti figura.

Conſonantiæ ſimplices perfectæ & imperfectæ.

Conſonantiæ compoſitæ perfectæ & imperfectæ.

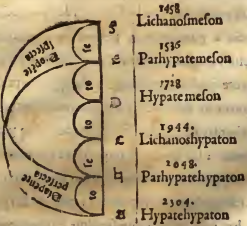
Cātilenarū inſtructio

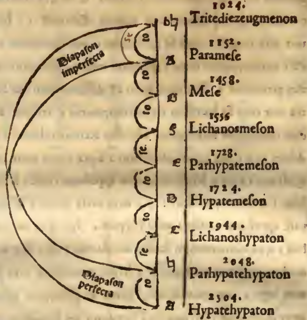
Ex iis igitur perfectis imperfectiſq; uocibus cātilenæ ſtruuntur. Eſt tamen ꝙ enotetur: quoniam ſi uocibus abſolute perfectis atq; etiā imperfectis addatur ſeptenarius numerus: quicqd ex iis ꝓuenit: erit perinde ac uoces ipſæ per ſe ſiue perfectæ ſiue imperfectæ fuerint. Nā ſi addātur Ditono uel Semiditono hoc eſt tertiæ uoci ſeptē: cōflāt uiginti quatuor: ſic igitur erit in infinitū progreſſus. Ita etiā ſi ipſi ſextæ ſiue Exachordo addātur ſeptem: cōſurgunt treſdecim: rurſuſq; ſeptē: erūt uiginti: ſeptē quoq;: uiginti ſeptē: uſq; in īfinitū. Idē cenſendū de perfectis uocibus. Etenim ſi ipſi Diapēte: quæ (ut diximus) uox quinta eſt: iungantur ſeptē: duodena uox prouenit: quæ erit Diapaſon cum Diapente: & rurſus ſeptem creſcunt in decem & nouem: ex quo numero Biſdiapaſon cum Diapēte elicitur. Ipſi uero Diapaſon: quæ octaua eſt: ſi addantur ſeptē: quindena uox erit: ex qua Biſdiapaſon efficitur. Si uero iterum ſeptem: erunt duo & uiginti: a quibus numeris Terdiapaſon aſſurgit: & item ſi amplius quater ſeptē & ſic deinceps: modo chorda quæ interiacet: deſeruiat ambabus. Eſt etiam illud digniſſimum ſcitu: ꝙ ꝗuis non omnes leges obſeruentur a Muſicis: arriſit tamen pluribus: cantilenam a uoce perfecta auſpicari: in ipſamq; deſinere: atq; etiam cōiunctionem duarum perfectarum conſonantiarum deuitare: ſed in ipſarum interſtitio imperfectā uocem apponere: cauereq; præcipue: ne Diapente uel Diapaſon quæ ſunt (ut diximus) perfectæ

Res digna ſcitu

conſonantiæ : mutilentur defraudenturq; ſua lege : quod hoc modo ſæpe defraudari contingit : nam cum conſtent hæ duæ perfectæ conſonantiæ : altera ex tribus tonis & hemitonio minore : altera uero ex quinq; tonis ac duobus hemitoniis : admittit Diapente perfecta cõmata triginta unum : Diapaſon uero cõmata quinquaginta tria. Sed ſi Diapente conſtitueretur ex duobus tonis & duobus hemitoniis : admitteret tantum commata uiginti ſex. Diapaſon uero imperfecta ſi cõſtitueretur ex quatuor tonis & tribus hemitoniis minoribus : admitteret cõmata quinquaginta octo. Quare unicuiq; ipſarum conſonantiarum deficerent quinq; commata. Ideo cauit ars : ne perfectæ hæ conſonantiæ deprauentur : efficianturq; mutilæ & imperfectæ. Sed datur uenia mentiẽdi : ſi in loco illius chordæ : quæ cum proxima referebat hemitonium : aſciſcatur : fingaturq; alia chorda : quæ cum proxima referat tonum. Ideoq; appellatur ficta conſtitutio : quoniam non poſſunt hæ conſonantiæ citra mendacium emendari. Nam (ut exemplo res clarior fiat) ſi Diapente conſletur in aſcenſu a Parhypatehypaton : e diuerſo autem in deſcenſu (cum contineat hæc conſtitutio quinq; chordas & quatuor ſpatia) poteſt bono periculo dici Diapente : ſed mutila & imperfecta : quoniam inter Parhypatenhypaton & Lichanonhypaton ſemitoniũ intercidit : inter Lichanonhypaton & proximã : quæ eſt Hypatemeſon tonus : hæc uero cum ea quæ ſequitur Parhypatemeſon etiã

tonum conſtituit : at Parhypatemeſon cum Lichanomeſon hemitonium : continent igitur duos tonos & duo hemitonia. Icciico erit conſonantia mutila & imperfecta. Verum ſi conſletur ab Hypatehypaton ad Parhypatenmeſon : erit integra & perfecta : quoniam tres tonos continet & hemitonium. Idem etiam contingeret : ſi quiſpiam inciperet a quacunq; : quæ cum proxima redderet perfectã. Eodem quoq; modo dicendum eſt de Diapaſon : quando erit uox integra atq; perfecta & quando mutila & imperfecta : ut in his figuris datur cernere.

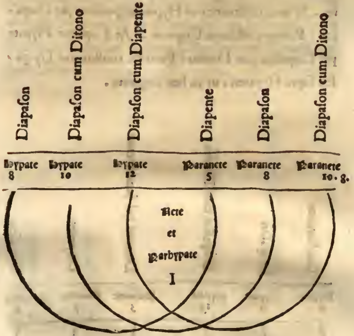

De uocum conſonantiis.

h Actenus de perfectis imperfectiſq; uocibus. Nunc autem quomodo uoces inter ſe cōueniant: & quo

nam pacto cum elementis congruant : adiiciemus . Quatuor ſunt elementorum limites : ac tria interualla : in quibus uariationes nouationeſq; rerum fiunt . Ita tria in quatuor uocibus conſtituuntur ſpatia : ut in ipſis concentus modulatuſq; ex permutatione uocum efficiantur . Igitur uox quæ ima eſt : cum ſit grauiſſima : conſentaneum utiq; eſt : ut comparetur terræ : quoniam infima elementorum eſt atq; grauiſſima . Pari modo non eſt diſſentaneum : ut ſumma uox cum ſit leuiſſima : igni comparetur : reliquæ uero duæ intermediæ intermediis elemētis accommodentur : uidelicet quæ iuxta imam admittitur : aquæ : quæ uero iuxta ignē : aeri : itaq; a Muſicis ſumma appellatur Nete : & iuxta hanc Paranete apponitur : quæ uero iuxta imam : Parhypate appellatur : infima uero Hypate . Igitur ex iis uocibus : quæ elementorum ſeriem æmulantur : cum ſint accōmodatæ auribus : inſtruuntur a Muſicis cantilenæ : ea tamen lege : ut quotieſcunq; Nete & Parhypate fuerint inter ſe uniſonæ : Hypate ſit Diapaſon : uel Diapaſon cum Ditono : uel Diapaſon cum Diapente inferius a Parhypate : pro arbitratu autoris . Quare ſi eligitur Hypate conſtitui Diapaſon abſolute : Paranete efficiatur Diapēte . Sed ſi Hypate conſtituitur Diapaſon cum Ditono : Paranete ſit Diapaſon : ſi uero Hypate eligitur : ut ſit Diapaſon cum Diapente coniuncta : Paranete ſit Diapaſon cum Ditono : uel Diapaſon abſolute ſupra Hypaten : ut quilibet in

huius figuræ exemplo apertius uidebit.

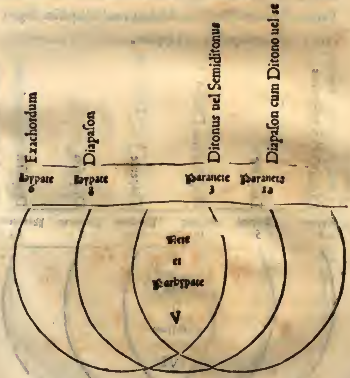

Concinnantur præterea huiuſcemodi uoces ad hunc modum : ſi Nete & Parhypate ſibi inuicem reſpondeant per Ditonum uel Semiditonum : reſpondeat ipſis Hypate per Exachordum integrum : uel non integrum : uel

per Diapaſon : uel per Diapaſon cum Ditono : pro arbi/tratu componentis : inferius tamen a Parhypate : qui ſi ele/gerit : ut Hypate reſpondeat per Exachordum : conſtituat Paraneten per Ditonum uel Semiditonum ſupra Hypa/ten. Si uero cōſtituerit : ut Hypate reſpondeat per Diapa/ſon : Paranete efficiatur Diapente. At ſi aptetur Hypate per Diapaſon cum Ditono : Paranete conſtituatur Dyapa/ſon ſupra Hypaten : ut in hoc diagrama.

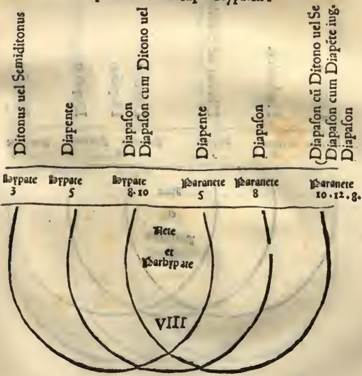
Rurſus ſi Nete & Parhypate ſibi reſponderint mutuo per conſonantiam Diapente : reſpondeat ipſis Hypate per Exachordum integrum uel non integrum : uel per Diapaſon. Quod ſi reſponderit per Exachordum : Paranete reſpondeat per Ditonum uel Semiditonum. At ſi Hypate fuerit Diapaſon : Paranete aptetur Diapaſon cum Ditono uel Semiditono.

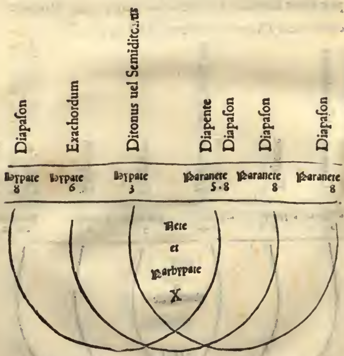
Item ſi per Exachordum integrum uel non integrum Nete & Parhypate reſonauerint : conſtituatur Hypate in Ditono uel Semiditono uel in Diapente uel in Diapaſon coniuncta cum ambabus illis : quas diximus : uocibus inferius a Parhypate pro arbitratu autoris : qui ſi elegerit conſtituere Hypaten in Ditono uel Semiditono : efficiatur Paranete in Diapente . Si uero aptauerit Hypaten in Diapente : Paranete conſtituatur Diapaſon . At ſi Hypate aptata fuerit : ut ſit Diapaſon coniuncta cum Ditono uel Semiditono : Paranete aptetur Diapaſon abſoluta : uel Diapaſon iugata cum Diapente ſuperius ab Hypate .

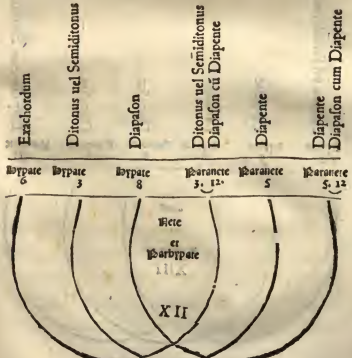
Præterea ſi Nete & Parhypate ita aptatæ fuerint : ut ſibi inuicé reſpondeant per Diapaſon : aptetur Hypate : ut reſpõdeat ambabus per Ditonũ uel Semiditonũ uel per Diapẽte uel per Diapaſon abſolute uel per Diapaſon cũ Ditono uel Semiditono iugata inferius a Parhypate. Quod ſi Hypate fuerit cõſtituta : ut reſpondeat per Ditonũ uel Semiditonũ : Paranete ſit Diapente ſupra Hypaten. At ſi Hypate fuerit Diapente : Paranete ſit Diapaſon abſoluta : ſi Hypate fuerit Diapaſõ abſoluta : Paranete ſit Diapaſon cũ Ditono uel Semiditono : uel Diapaſon cũ Diapẽte iugata. Sed ſi Hypate fuerit Diapaſon cũ Ditono uel Semiditono : Paranete conſtituatur Diapaſon abſoluta ſupra Hypaten.

Item ſi Nete & Parhypate fuerint Diapaſon cum Ditono uel Semiditono : Hypate reſpondeat per Diapaſon abſolute uel per Exachordum integrum uel non integrum uel per Ditonũ uel Semiditonum inferius a Parhypate. Si uero Hypate fuerit Diapaſon abſoluta : Paranete reſpondeat ipſi Hypate per Diapente uel per Diapaſon ſupra Hypaten. Quæ ſi fuerit Exachordum : Paranete ſit Diapaſon. At ſi Hypate reſponderit per Ditonum uel Semiditonum : Paranete conſtituatur Diapaſon ſupra Hypaten.

At ſi Nete & Parhypate reſponderint per Diapaſon cũ Diapente : reſpondeat Hypate per Exachordum integrum uel nõ integrum uel per Ditonum uel Semiditonũ uel per Diapaſon inferius a Parhypate . Quæ ſi reſponderit per Exachordum integrum uel non integrum : Paranete reſpondeat per Ditonum uel Semiditonũ uel per Diapaſon cum Diapente ſupra Hypaten : quæ ſi reſponderit per Ditonum uel Semiditonum : Paranete cóſtituatur Diapente . At ſi Hypate reſponderit per Diapaſon abſolute : Paranete efficiatur Diapente : uel Diapaſon cum Diapẽte ſupra Hypaten.

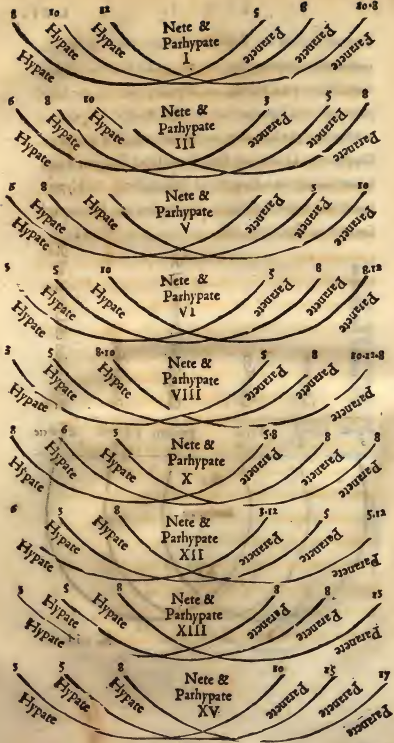

Rurſus ſi Nete & Parhypate fuerint Diapaſon cũ Exachor/do integro uel non integro : Hypate reſpondeat per Dito/num uel Semiditonum uel per Diapente uel per Diapaſon inferius a Parhypate . Si uero Hypate reſponderit per Di/tonum uel Semiditonum : Paranete reſpondeat per Diapa/ſon ſupra Hypaten : quæ ſi fuerit Diapente : Paranete con/ſtituatur Diapaſon . At ſi Hypate fuerit Diapaſon : Para/nete ſit Diapaſon cum Exachordo integro uel non integro ſupra Hypaten .

Demum ſi Nete atq; Parhypate ſibi reſpóderint mutuo per quindenam conſonantiam : ſcilicet per Biſdiapaſon : reſpódeat Hypate per Ditonum uel Semiditonum : uel per Diapente uel per Diapaſon inferius á Parhypate. At ſi Hypate reſpóderit per Ditonum uel Semiditonum : Paranete ſit Diapaſon cũ Ditono uel Semiditono ſupra Hypaten : quæ ſi fuerit Diapente : Paranete ſit Biſdiapaſon. Si Hypate fuerit Diapaſon : Paranete ſit Biſdiapaſon cum Ditono uel Semiditono ſupra Hypaten.

8 10 12 5 8 10·8
Hypate Hypate Hypate
Nete & Parhypate I
Paranete Paranete Paranete
6 8 10 3 5 8
Hypate Hypate Hypate
Nete & Parhypate III
Paranete Paranete Paranete
6 8 5 10
Hypate Hypate Hypate
Nete & Parhypate V
Paranete Paranete Paranete
5 5 10 5 8 8.12
Hypate Hypate Hypate
Nete & Parhypate VI
Paranete Paranete Paranete
3 5 8·10 5 8 10·12·8
Hypate Hypate Hypate
Nete & Parhypate VIII
Paranete Paranete Paranete
8 6 5 5·8 8 8
Hypate Hypate Hypate
Nete & Parhypate X
Paranete Paranete Paranete
6 5 8 3.12 5 5.12
Hypate Hypate Hypate
Nete & Parhypate XII
Paranete Paranete Paranete
3 5 8 8 8 15
Hypate Hypate Hypate
Nete & Parhypate XIII
Paranete Paranete Paranete
3 5 8 10 15 17
Hypate Hypate Hypate
Nete & Parhypate XV
Paranete Paranete Paranete

Pythagoram ad naturæ arca⸗
na per Muſicam perueniſſe.

h Inc Pythagoras altiora rimatus: cœlũ & etiã plane⸗tas ſecundũ diſtãtias cõcinnos ſonos edere (q̃uis alii aliter ſentiant) exiſtimauit: ut a terra ad Lunam eſſet di⸗ſtantia ſtadiorum fere centum uiginti ſex milia: & cõgrue⸗re ipſi Lunæ Proslambanomenon: quod nos dicere poſſu⸗mus acquiſitum: a Luna ad Mercurium: dimidium: cui aptatur Hypatehypaton: hoc eſt (ut ita dixerim) princi⸗palis principalium: a Mercurio ad Venerem tãtundem fe⸗re; cui congruit Parhypatehypaton: ſcilicet ſubprincipalis principalium: a Venere ad Solem ter tantum: cui aptatur Lichanoshypaton: hoc eſt index principalium: quoniam ſi⸗cut diſtat a pollice magis q̃ a reliquis digitis: ita Lichanos maiori interuallo diſtat a Nete q̃ ab aliis: a Sole ad Mar⸗tem tãtum quantum a terra ad Lunam: cui congruit Hy⸗patemeſon: hoc eſt principalis mediarum: a Marte ad Io⸗uem dimidiũ: cui cõgruit Parhypatemeſon: quod eſt ſub⸗principalis mediarũ: a Ioue ad Saturnum dimidiũ itidem: cui aptatur Lichanoſmeſon: ſcilicet index mediarũ: a Sa⸗turno ad octauũ orbẽ ſeſcuplum: cui cõgruit Meſe ſcilicet media. Quare cũ cõtineat cõſtitutio hæc & orbiũ ſeries has conſonantias & tot tonos & ſemitonia: neceſſe eſt a Proſ⸗lambanomeno ad Meſen uniuerſalem concentum excitari:

Pythagoras

quem diximus Diapaſon. Inde uero Pythagoras ad natales hominum & genituras deſcendẽs: cõmentus eſt: ſeptimo menſe hominis partum explere numeros: & eſſe uitalem: quoniam harmonias ſeptimo menſe complet: quia cum conſtent harmoniæ ex ea numerorum ratione: uidelicet. vi. viii. ix. xii. & in priore ſenario ſemen conceptum concoquitur & dealbatur ut lac: ſequentibus uero octo diebus maiore concoctione rubeſcit in ſanguinem: accedentibus deinde nouem diebus denſatur: & caro efficitur: his demum duodecim poſtremis ſequentibus formatur in hominẽ. Ab his omnibus concentus eliciuntur: a primis ſex & octo Diateſſaron: a nouẽ & ſex illis primis Diapaſon. Qui numeri ſi aggregentur: efficiunt trigintaquinq;: ſi uero hi per ſenarium ducantur: ducentos & decem dies complent: ex quibus ſeptimeſtris partus uitalis ac maturus prodit: ſi eo tempore exire contingat: quoniam & numeros & harmonias expleuit. Nec iniuria hoc primum excogitauit Pythagoras: quod deinde eſt experiẽtia comprobatum: ſenarius enim nũerus: cui reliqui copulãtur: τέλειος quaſi perfectus a multis exiſtimatur: cum omnes partes cõtineat: ex quibus ipſe conflatur: continet autem dimidiũ hoc eſt. iii. ternarium ſcilicet. ii. & ſextam partem uidelicet. i. quare cum non excedat neq; deficiat diuiſus in partes: uirtutis etiam nomen obtinuit: nam reliqui numeri alii excedentes ſunt: alii diminuti: excedentes ſunt ut

Partus ſeptimeſtris.

xii. eſt enim duodenarii dimidium. vi. pars tertia. iiii. pars quarta. iii. pars ſexta. ii. pars duodecima. i. quæ partes ſimul aggregatæ redundant in. xvi. diminuti uero numeri ut. viii. & ix. habet enim octonarius numerus partem mediam id eſt. iiii. habet quartam id eſt. ii. habet & octauam id eſt. i. quæ cunctæ in unum redactæ: ſeptem colligunt. Rurſus nouem habet tertiam partē uidelicet. iii: & nonam id eſt. i. quæ ſi in unum collectæ ſint: quatuor creſcunt: & ſic ad ſimilia. Perfectior tamen eſt partus nonimeſtris: quoniam ſi diuidamus decimum numerum incipientes a monade: ut ſit. i. ii. iii. iiii. deinde portiones excutiamus: ut binarius ad unitatem: ex quo dupla proportio prouenit: ex hac proportione uniuerſalis cōſonantia editur uidelicet Diapaſon: ternarius ad binarium ſeſqualteram creat: unde Diapente: quaternarius ad ternarium: epitriton: unde Diateſſaron: e diuerſo quaternarius ad unitatem: quadruplam portionem facit: inde prouenit Biſdiapaſon: ternarius ad unitatem: triplam: ex hac euenit Diapaſon cum Diapente copulata. Quare ſi hi numeri a denario diuiſi: rurſus coeant in ipſum denarium: aggregenturq́ numero illi. xxxv. in quo numero fœtus formatur in hominem: creſcit numerus. xlv. quem ſi per ſenarium illum priorem duxerimus: conſurget numerus. cclxx. qui ſi diuidatur in menſes: nouem proueniunt. Hac de cauſa

Partus nonimeſtris.

partus nonimeſtris opinione Pythagorica perfectior erit : quoniam plures concentus admittit. Octimeſtris uero quia neq; hos numeros : neq; hos concentus abſoluit : non eſt uitalis. In hac etiam libra Pythagoras ipſe expendit humanæ animæ partes : ut exiſtimet Diapaſon tanq̃ concentui uniuerſali partem rationi compotem iure ſuo aptari : quippe cum ea pars animæ ſcilicet ratio : quæ princeps eſt & regina : alias in ſe partes cõtineat : perinde ut uniuerſalis cõcentus. Continet enim ratio in ſe excandeſcentiam & cupiditatem : quibus duo alii concentus congrua ratione reſpondent : Diapente uidelicet iraſcentiæ : quia eſt propinquior uniuerſali concentui : quemadmodum iraſcentia rationi : cupiditati uero Diateſſaron : quoniam remotior eſt : perinde ut ab ipſa ratione cupiditas. Hinc Plutarchus inſeruit eſſe exiſtimandum : Pythagoram ſenſiſſe animam diſtrahi in partes : ut habeat partem rationis compotem : & etiã partem rationis impotem : unde ait. Cum plane perſpiceret non omnem animi partem eſſe idoneam : cui rationis præceptis perſuaderetur : & quæ ea audita : ſtatim reiecta prauitate rectum ſequeretur : ſed etiam eſſe quandã partem : quæ uſu & mãſuefactione : quaſi perſuaſione quadam ſenſim adduceretur : ut facilem ſe ad tractandam Philoſophiæ præberet : & eam poſſet quocunq; duceret ſequi : cum non eſſet ſua ſponte mutabilis a uitio in uirtutem : ſed potius intractabilis & indiga alterius cuiuſdam perſuaſionis &

Partus octimeſtris

Pythagoras

auxilii. Teſtantur hoc maxime claſſica & alia inſtrumenta: quæ deſides hominũ animos irritant & quaſi impellunt ad prelia. Conducũtur præterea præficæ mulieres: ut lamentabili cantu lacrimas in funeribus excitent. Perturbationes & excandeſcentias dulces concentus demulcent. Damonē aiunt: cum conſpexiſſet quoſdã temulentia concitatos: ut domũ honeſtæ mulieris inuaderẽt: iuſſiſſe tibicini: ut ſpõdæum ſubcineret: quod cũ ille feciſſet: grauitate ac tarditate concentus: illorũ animos perturbatos cõpeſcuit. Empedocles etiã irruentem iuuenẽ in ipſius Empedoclis hoſpitem infleſſo tantũmodo canendi modo temperauit. Quid quod nos ipſi uidimus? Ferdinandus Neapolitanorum Rex cognomento primus: Princeps alioquin modeſtiſſimus: ob uerbũ tamẽ a quodã prolatũ: diſſentaneũ ſane & importunũ: excanduit: minatuſq; eſt: breui ſe facturum: ut eum importuni & contumelioſi uerbi pœniteret. Ille hoc uno uſus conſilio: accepta cithara: cantilenam: qua Rex maxime delectabatur: ſub feneſtra Regis cecinit. At Rex cãtilena delinitus: eam iterari iuſſit: deinde omnino placatus: non modo acceptam illã indignationem dimiſit: uerũ etiam conſtituit: ut ei ager cuius cauſa ille in uerba parum cõſiderata prolapſus erat: reſtitueretur: addita etiam area: quæ erat agro contigua.

FINIS.

ANDREAE MATTHAEI AQVIVIVI HADRIANORVM INTERAMNATVMQ. DVCIS COMMENTARII IN TRANSLATIONEM LIBELLI PLVTARCHI DEVIRTVTE MORALI LIBER SECVNDVS.

IN his quæ prius diximus perſpicue cõſtitit : Plutarchum non ab re redarguiſſe eos : qui dixerunt hominis animam eſſe tantũmodo rationem : demutariq; in affectus : atq; inde ꝓcreari uirtutes & uitia pro qualitate affectuũ. In cauſa autẽ fuiſſe ait : ut hæc opinarentur : quia non intellexerunt partes animæ : quæ rationi repugnant : ſub ipſa ratione contineri regiq; ac etiã ſæpenumero coerceri. Quare cenſuit Pythagoram incubuiſſe muſicis diſciplinis : ut partes animæ rationi rebelles muſicis rithmis ab erroribus auocaret. Nunc autem Platonem inducit : qui non ambigue exiſtimauit : id quod in mundo animatum eſt : nõ eſſe ſimplex : neq; incompoſitum : neq; unius tantũmodo ſpeciei : ſed ex eiuſdẽ atq; alterius natura

Plutarchus

Pythagoras

Plato

coniunctum : quare partim ſemper circa eadem uno ordine
& ratione circumfertur & regitur : partim in ſub contrarios
motus & aberrantes circulos diuiſum : totius differentiæ &
diſſimilitudinis origo : principium : & generatio eſt. Por-
ro mundum : quem Κόσμον Græci nuncupant : quaſi orna-
Pythagoras tum Pythagoras primus hoc nomine dignum duxit : prop-
ter concinnam elegantemq; rerum compagem : quæ in eo
conſpiciuntur : formam uero ipſius uario modo & ipſe &
alii Philoſophi deſcripſerunt. Quidam enim oui inſtar :
quidam autem inuerſi turbinis : non nulli globoſum eſſe
exiſtimauerunt. Pythagoras tamen & qui eum ſecuti ſunt :
mathematicis figuris conſtare dixerũt : ut terra eſſet ex qua-
drantali figura : aqua ex angulis uicenis : aer ex octogonis :
Thales Mileſius. ignis ex meta. Cœlum uero Thales Mileſius primus : de-
inde plures alii in quinq; circulos diuiſerunt : primus quidẽ
arcticus dicitur : ſecũdus æſtiuus tropicus : medius æquinoc-
tialis : quartus brumalis tropicus : poſtremus antarcticus.
Item ſignifer cernuus per pũcta quatuor : ſcilicet duo æqui-
dialia : & duo ſolſtitialia : quaſi altera zona cœlum ipſum
ſtellatum ambire : feré omnes conſentiunt : hunc non er-
rantem nuncupant cum ſtellas ratas contineat : non erran-
tes : ut libro ſuperiore diximus. Animatum præterea totũ
Democritus cœlum eſſe : præter Democritum & Epicurum : omnes
Epicurus. aſſeruerunt : q̃uis Ariſtoteles non ut cœteri : ſed modo
Ariſtoteles Plato quodam animatum cenſuit. Plato autem conſtantiſſime

(ut diximus) affirmauit : mundi animam bifariam diſtri-butam : & aliam quidem partem eſſe indiuiduam : aliam uero diuiduam : indiuiduam eſſe præſtantiorem atq; diui-niorem extra orbem extimum : ab hoc Ariſtoteles fortaſſe non diſcrepat : nam in eo libro : in quo de cœlo & mundo diſſeruit : extra cœlum dixit eſſe τὸ θεῖον ſcilicet id : quod eſt diuinum : interpres autem Arabs expoſuit ibi eſſe ſpiri-tualia. Partem uero diuiduam eſſe a medio ortam : non quidem á centro terræ : quæ immobilis eſt : ſed a Sole : qui uitalia mundi continet : & uſq; ad ipſum extimum eſſe por-rectam : itaq; totum mundi corpus diuinus ipſe Plato ab anima contineri dixit : fouerîq; uigore ſpiritali. Affirmat hoc Maro Poetarum doctiſſimus : dum ait.

Arabs interpres

Plato

Maro

Principio cœlum ac terras : campoſq; liquenteis :
Lucentemq; globum Lunæ : Titaniaq; aſtra
Spiritus intus alit : totamq; infuſa per artus
Mens agitat molem : & magno ſe corpore miſcet.

Hæc igitur interuallis quibuſdam diſtributa eſt per ſep-tem circulos : qui ſemper cum ipſis erraticis contrario ac diſpalato motu conuertuntur : ut remorari uideantur pri-mi mobilis progreſſionem. At illa circumactu potenti eos obuios & obnitentes corripit ab oriente in occaſum : quem-admodū in homine : qui & ipſe paruus eſt mūdus : ratio re-digit cupiditatem & iraſcentiam ſuū ſub frenū : ne uagentur amplius q̃ par eſt : & cum orbē qui obnitētes circulos atq;

Philoſophi antiquiores Ariſtoteles

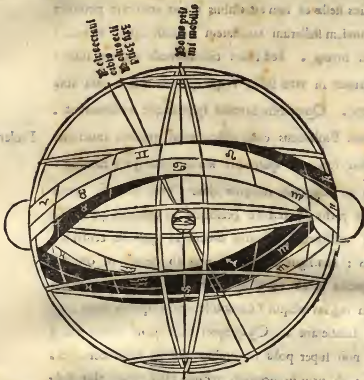
palantes corripit : Philoſophi omnes antiquiores atq; etiam ipſe Ariſtoteles octauum atq; ſtellatum orbem & hunc pri mum mobile nuncuparunt.

Ratio auté quæ eos duxit, ut exiſtimarét octo tátú eſſe orbes

uel potiſſima fuit : q nullus eorum obſeruationem inuenit alicuius ſtellæ ex non errantibus : qua coniicere potuiſſet ob nimiam ſtellarum tarditatem mutaſſe ſitum ab occaſu in ortum. Sed illum tantummodo motum introſpexerunt in ratis ſtellis : qui quotidie agitur cum tota ſphæra. Quare octo tantum ſphæras eſſe exiſtimarunt. Verum Ptolemæus cum inſtrumento quodam inueniſſet ſtellam regiam : quam cor leonis nuncupant recentiores : ab Hipparchi tempore duas partes duabuſq; tertiis unius partis ſigniferi ab occidente in orientem proceſſiſſe : exiſtimauit octauum orbem in quolibet centeſimo anno : una ſigniferi parte moueri ab occaſu in ortum : propterea q ab eo tempore : quo Hipparchus ſtellam illam regiam reliquit : ducenti ſexaginta quinq; anni Aegiptii tranſierant. Quapropter exiſtimauit ſtellas ratas non ſuper polis in quibus primus orbis conuoluitur : ab ortu in occaſum moueri : ſed ſuper aliis polis diſtantibus tribus & uiginti partibus : & inſuper momentis primis uno & quinquaginta : momentis uero ſecundis uiginti. Quare poſuit ſtellas ratas complere motum proprium ab occaſu ſcilicet in ortum : ſuper polis ſigniferi : interuallo annorum triginta ſex milium : eſſeq; aliud cœlum nonum continens ſtellatum : idq; primum mobile appellauit : cuius circumactu ab ortu Ptolemæus

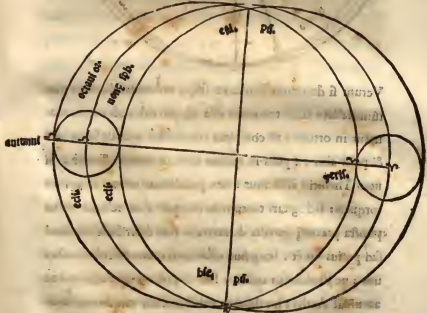
in occaſum : octauus orbis raperetur.

Alchmeon Arabs Thebitius

Alchmeon deinde : & poſt hunc Arabs Thebitius temporũ ac ſtellarum obſeruantiſſimi : inuenerũt polos ſigniferi (licet improprie poli dicãtur) a polis ſuper quibus primus orbis conuoluitur : non ſemper æque diſtare. Icctrco addiderunt ſtellato orbi motum nutãtem : ſiue trepidantem : quo quidem motu ſtella modo tardo modo citato gradu mouetur : & nunc præcedit : nunc retrocedit : apparetq; modo ſeptentrionẽ uerſus : modo cõtra : ut cõſpiciatur in auſtro.

Igitur ſi cuiq; orbi debetur (ut Ariſtoteles ait) motus peculiaris : unus quidem erit : quo primum mobile circũagitur ab ortu in occaſum : alter uero quo octauus impingitur ab occaſu in ortum : ut hi duo binos tantummodo motus habeant iuxta Ptolemæi numerum & motum. Secundum uero Thebitii opinionem : motus qui tribuitur octauo orbi : non circulari motu : ſed nutante potius : ac (ut non nulli aiunt) trepidante mouetur : ut duo certa puncta diametralia completos circa capita arietis & libræ primi orbis paruos circulos deſcribant. Ariſtoteles

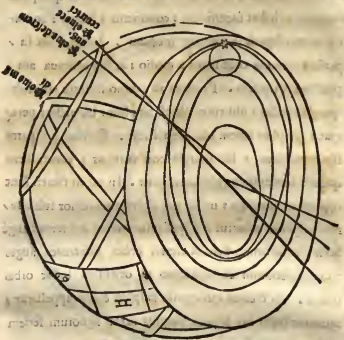
Verum ſi decretum Ptolemæi ſequi uolumus: dicemus motum ſtellato cœlo tributum eſſe id quo orbis ab occaſu mouetur in ortum : ut compleat circuitionis munus ſuper axe & polis aliis : a polis in quibus diurnus motus efficitur . Si uero Thebitio aſſiſtemus : non putabimus orbem in gyrum torqueri : ſed agitari tantum ac concuti : ut reliqua orbis puncta præterq̃ duo illa diametralia non deſcribant circulos: ſed potius nutét . Itaq; ſiue orbiculari motu deferatur octauus : ut Ptolemæus uoluit : ſiue trepidario concutiatur : ut autumat Arabs : his duobus orbibus duos tantũmodo motus eſſe fatendum eſt.

De tribus Superioribus

ſ Aturni ſphæra ſub octauo cœlo conuertitur : conſtat enim ex tribus orbibus : quorum extimus conuexa ſuperficie qua a concauo octaui orbis continetur concentricus mundo eſt : eccentricus uero ſuperficie concaua : e diuerſo intimus orbis : nam ſuperficie concaua concentricus eſt : conuexa uero eccentricus. Et hi duo orbes extimus ſcilicet atq; intimus augem Saturni (ut hodie dicunt) deferentes nuncupantur. Eſt autem aux punctum excelſius ipſius deferentis : quod maxime abſcedit & diſtat a centro mundi. Hoc Ptolemæus appellat ἀπόστημα μέγιστον. ideſt abſceſſum maximum. At punctum centro propinquius : oppoſitum augis dicitur. Torquentur autem hi duo orbes ad motum octauæ ſphæræ ſuper axe & polis orbitæ ſiue (ut nunc dicunt) eclipticæ ipſius octauæ : ut ſemper pars anguſtior orbis : ſub alterius parte ampliore uoluatur ab occaſu in ortum. Quotidie tamen rapitur cœlum totum ab ortu in occaſum. Inter hos duos orbes utrinq; eccentricus alius orbis reuoluitur ſuper axe proprio axem ſigniferi ſecans : cuius poli diſtant a polis ſigniferi diſtantia inæquali : propter ipſius inclinationem : & (ut ſic dixerim) remotioné a centro : eo q; ſectio axium in eorũ medio non eſt : ſed potius extra. Porro hic orbis epiciclũ deferens appellatur : quoniã in eo ſphærula circumagitur : in qua planeta defixus duplici

motu mouetur: uno quidem in ſuperiori parte ſecundum ſignorum ſeriem: contra uero in inferiori. Quare dū commeat planeta ſecundum ſignorum ſeriem: ut motus eius circa epiciclum addat ſupra motum centri ipſius uidelicet epicicli: pernix dicitur ueloxq;: contra uero tardus: ſi minus minuit q̄ illud addat. At cum tantum minuit: quantum centrum addat: conſiſtens: ſed ſi plus minuit: quam illud progrediatur: retrogradus. Eodem quoq; modo cœlum Iouis in tot orbes diuiſum eſt: & a Saturni cœlo continetur: Martis etiam cœlum itidem. Nam hi tres ſuperiores planetæ una atq; eadem lege feruntur in ſuis ſcilicet orbibus: pigrior tamen alter altero eſt. Saturnus enim iuxta ſignorum ſeriem duobus fere momentis quotidie pergit: Iuppiter quinq;: Mars fere triginta: & ſe inuicem continent complexu attiguo: ut conuexa ſuperficies unius ſub alterius concaua æquali ſemper ac leni contactu moueatur. Nouem igitur orbes hi tres ſuperiores habent & tres ſphærulas. Vnicuiq; orbi & ſphærulæ ſeiunctus ac proprius eſt attributus motus: præter q̄ epiciclo: cui duplex longitudinis ſcilicet & latitudinis debetur motus. Quare duodecim eis debentur motus. Nā circulus ille qui epicicli deferentem ſecat: non orbis eſt proprius: nec re ipſa conſiſtens: ſed potius imaginarius circulus eſt: qui dicitur æquans: quoniā motus cētri ipſius epicicli moderatur & æquat. At ſi motus epicicli in latitudinē pergens eſſet alius a motu quo

In longitudinẽ mouetur : erunt omnino quindecim motus.

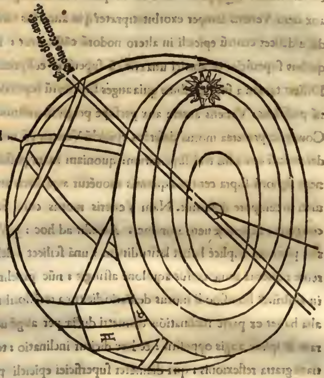

De Sole

Sub Marte Sol inter planetas medius peragit ſuos curſus : nec iniuria tanq̃ mundi cor a Deo optimo maximo ita conſtitutus : ut lucem ſideribus tribuat : diſcutiatq; rerum omnium tenebras. Inſunt autem globo Solis tres orbes : quorum alter quidem eſt extimus : alter uero intimus : & inter hos medius ex omni parte eccẽtricus :

In quo Sol ipſe defixus lucem mundo miniſtrat. Omnes hi orbes continent & continentur: nam extimus qua parte conuexam habet ſuperficiem: continetur a Marte: concaua autem ſuperficie continet medium. Intimus ſua ſuperficie conuexa continetur a medio: at ſua concaua amplectitur Venerem. Præterea ab extimo intimus eſt undequaq; diuerſus: ubi enim ille eſt amplior: hic arctior peregrat: amplior autem ubi ille arctior. Rurſus qua parte ille eccentricus: hic mundo concentricus: contra uero qua ille concentricus hic eccentricus. In motu tamen ſunt uſq; adeo concordes: ut ſemper unius pars arctior ſub alterius ampliore uoluatur. Appellantur autem deferentes augē Solis: mouenturq; ſicut & cœteri orbes deferentes auges trium ſuperiorum ab occidente in orientem inſtar orbis octaui. At medius qui egreſſæ cuſpidis etiam appellatur: mouetur ſuper axe & polis propriis iuxta ſignorum ſeriem diebus ſingulis fere momentis nouem & quinquaginta: ut totum ſigniferum in trecentis ſexaginta quinq; diebus & horis paulo minus ſex perambulet per ſuam eclipticam: a cuius ſuperficie punctum illud excelſius ſiue aux Solis nunquam egreditur. Quorundam autem aliorum planetarum auges modo auſtrum uerſus: modo ad ſeptentrionem declinant: iccirco auges ſeptentrionales dicuntur atq; etiam auſtrales. Itaq; cum per tres orbes Solis motus efficiatur: tres huic globo motus eſſe credendū eſt: ut unicuiq;

orbi ſuus proprius motus tribuatur.

De Venere.

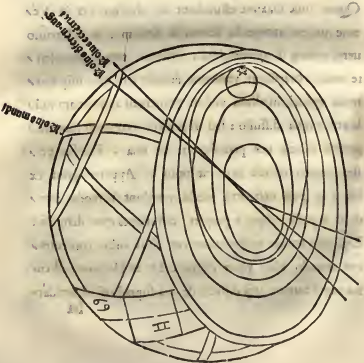
VEneris cœlum diximus contineri a concauo Solis intimi. Sunt etiam & ipſi globo tres orbes: ineſt prætereà epicicius inſtar ſuperiorum trium. Attamen punctum excelſius Veneris quod aux dicitur eſt in eodē loco ſigniferis

in quo eſt aux Solis : ſecundũ longitudinẽ : non autẽ ſecun-
dũ latitudinẽ. Quippe cũ aux Solis in ipſius orbita ſemp ſit:
aux uero Veneris ſemper exorbitat:præter q̃ in anno bis tãtũ:
dũ uidelicet centrũ epicicli in altero nodorũ cõſtituitur : in
quibus ſuperficies eccentrici una erit cũ ſuperficie eclipticæ.
Differt tamen a ſuperioribus: quia auges ſuperiorũ ſeptẽtrio-
nẽ poſſident: Veneris autem aux perſæpe pergit in auſtrum.
Conuenit præterea motus deferẽtis epiciclũ Veneris cũ motu
deferentiũ epiciclos triũ ſuperiorum: quoniam iuxta poſitio-
nem ſignorũ ſupra centro æquantis mouetur æqualiter: atta-
men in tempore differunt. Nam Veneris motus cum Sole
congruit : ſuperiorꝝ uero minime. Accedit ad hoc : ꝙ Ve-
nus plerunq; triplicẽ habet latitudinem : unã ſcilicet a defe-
rente : quoniã nunc uerſus aquilonẽ aſſurgit : nũc proclinat
in auſtrũ:& huiuſmodi motus deuiatio dicitur a recẽtioribus:
aliã habet ex parte inclinatiõis diametri ductæ per augẽ ue-
ram & ipſius augis oppoſitũ : & hæc dicitur inclinatio : ter-
tiam gratia reflexionis : quia diameter ſuperficiei epicicli per
longitudines medias utrinq; a uera auge epicicli æque diſtan-
tes protracta reflectitur. Nam ſuperficies deferẽtis in latitu-
dinẽ mouetur modo ad ſeptentrionẽ : modo ad meridiem
ſuper diametro mundi : cuius motu ambos polos ab auge
æquantis nonaginta gradibus diſtare cõpertũ eſt:& a nõ nul-
lis caput & cauda : a nõ nullis etiam nodi appellantur. Illud
præterea nõ omittẽdũ ꝙ huiuſmodi motus per latera ea ratiõe

reſpōdet motui centri epicicli : ut quādo ipſius epicicli centrum fuerit in aliquo nodorū: ſcilicet diſtās ab auge æquantis nonaginta gradibus : deperdatur id quod eſt in amplum diffuſum : quæ dicta eſt deuiatio deferentis. Immo potius tota eius ſuperficies ita eſt in ſuperficie eclipticæ : ut una tantum eſſe uideatur. At recedente epicicli centro a nodo quem diximus : ſtatim id quod ex amplo erat corriuatum in arctum : ampliari incipit : ita ut dimidium eius in quod epicicli centrum ingreditur : in Venere quidem ſcandit ad aquilonem : in Mercurio ſemper procumbit ad auſtrum : & augetur gradatim ampla illa diffuſio : donec epicicli centrum ad deferētis augem uel ad oppoſitum eius peruenerit. Quare tunc maxime effundetur in amplum : & in Venere quidem momenta decem & ſeptem : in Mercurio uero quinq; & quadraginta. Vlterius tamen procedente motu coarctatur paulatim diffuſio illa quo uſq; centrum epicicli in alium nodum peruenerit : ubi etiam nulla erit ampla diffuſio : ſed ſuperficies eccentrici cum ſuperficie ſolaris uix perinde erit ut una. Rurſus poſtea iterum omnia fient ut prius. Apparet igitur ex his : ꝙ poli deferentis modo accedunt : modo recedunt a polis eclipticæ propter diffuſiones quas diximus. Ergo non temere exiſtimandus erit alius orbis concentricus mundo alios prius dictos orbes amplectens : ad cuius motū nutatio atq; diffuſio de qua ſupradictū eſt accidat.

M

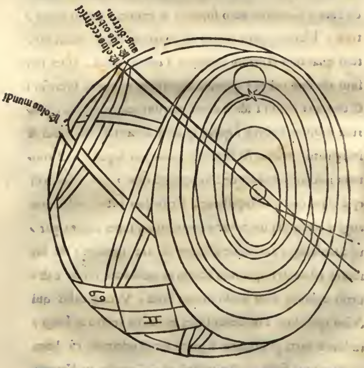
Ná ea profectio quæ tendit nunc in aquiloné : nunc in au/ ſtrũ : cum ſit motus cõtrarius : nequit fieri ſine aliqua quie/ te : a qua cœleſte corpus abhorret : præter q̃ ſi accidat a cõ/ tinuatione motus illius orbis : qui ſuo circumactu facit : ut nutet : & quaſi trepidando reſiliat. Erunt igitur Veneri ſi/ ne aliqua dubitatione tres orbes : & inſuper epiciclus. Ve/ rum ſi addatur orbis quem diximus alios ambiens : cuius munere accidat deferentis motus : fauebũt Veneri quinq; motus. At ſi pro reflexione & proclinatione : quæ reperi/ tur in Venere : alii orbilli epiciclo concentrici (quorũ cir/ cumactu contingeret proclinatio atq; reflexio) eſſent appo/ nendi : totidem etiam eſſent apponendi motus.

De Mercurio.

m Ercurio quinq; orbes deſeruiunt : deſeruit etiam epiciclus : qui ab eccentrico circumfertur. Verum duo orbes extimus ſcilicet atq; intimus non deferentes augem : eccentrici uocantur ut in Venere & ſuperioribus : ſed eorum munere aux mouetur æquantis ſuper axe & polis ſigniferi ad motum octauæ : & horum ſupremi quidem orbis conuexa ſuperficies : & concaua infimi : concentricæ mundo ſunt. Concaua uero ſupremi & conuexa infimi eccentricæ. Harum igitur centrũ ab æquantis centro diſtat tantum quantum centrum æquantis a centro mũdi. Inter hos ſunt alii duo orbes : quorum ſuperficies conuexa ſupremi : & concaua infimi : idem centrum cum centro proprio ipſorum orbium habent : quod quidem centrum eſt parui & imaginarii circuli. At ſuperficies concaua ſuperioris & conuexa inferioris eccentricæ ſunt quinto orbi : qui Mercurii epiciclum deferens appellatur. Et hi duo orbes deferentes augẽ : eccentrici uocantur : mouenturq; ſuper centro parui circuli ſuper axe æque diſtante ab axe ſigniferi : & hic motus eſt contra ſignorum ſeriem ea uelocitate : qua e diuerſo uoluitur linea medii motus Solis. Verum orbis qui defert epiciclum : mouetur ſuper æquantis centro in longitudinem iuxta poſitionem ſignorũ ſimili celeritate cũ linea medii motus Solis : in latitudinẽ uero perinde ut Veneris

deferens. In hoc tamen differt a Venere: ꝙ dimidiũ eius in quo epiciclus eſt: ſemper procũbit in auſtrũ: Veneris autẽ aſſurgit in aquilonem. Sex igitur orbes Mercurio debẽtur: & motus totidem. Si uero propter proclinationem reflexionemq; aliæ ſphærulæ ſunt apponendæ epiciclo concentricæ: plures ſex erunt Mercurii motus tam diuerſi.

De Luna.

Ouiſſimum ſidus in remediū noctis Lunam mundo tribuit opifex rerum omnium Deus: quæ multiformi figuratione ſuum curſum peragit uicenis ſeptenisq; diebus & biſſe. Fluxiones autem ſeptem facit ad Solem. Nā cū ſexaginta ſigniferi partibus diſiūgitur a Sole: aſſurgit in cornua: cum uero abeſt nonaginta: diuidua dicitur: at cum diſcedit centum uiginti: maior dimidia: uerum cum abeſt centum octoginta: panſelinos perhibetur hoc eſt tota Luna. Eodem quoq; modo in diminutione luminis donec cum Sole conueniat: nam minor plena: cum Sol ab ea centum & uiginti partibus abſcedit: item diuidua: cum nonaginta: deniq; circulata cornibus: cum ſexaginta. Eius motum aucupatus eſt primus Endimion Latmius: & ob id Poetæ tradunt eūm Lunæ amore percitum: quia per triginta annos ſub diuo nocctu exquirebat ipſius Lunæ motum: die uero ſe quieti dabat. Quare ſiqui forte eum aut uiſendi: aut alicuius negocii gratia adibāt: ſemper quieſcentē inueniebāt: icc irco dicebant eum triginta annos dormiſſe. Hinc apud Græcos inoleuit in ſomniculoſos puerbiū ἐνδυμίωνος ὕπνον καθεύδεις. Hoc eſt Endimionis ſomnum dormis. Alii deinde exquiſiuere cauſam: quare nō ſemper efficiatur aut ea ſilente Solis deliquiū: aut ipſa in oppoſita radiatiōe

Endimion

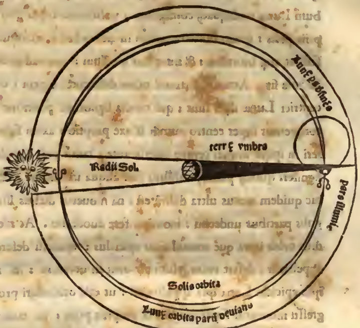
non ſemper deficiat. Quapropter exiſtimauerunt cœlum Lunæ non habere eoſdem polos: quos Solis cœlum ſortitum eſt. Vnde pro comperto habuerũt ſemitam ipſius Lunæ orbitam Solis ſecare in duobus locis: quorum alterum draconis caput: alterum caudam appellauere.

Capitis & caudæ ſchema

In his ergo ſectionibus tantũmodo ſi ambo luminaria coierint: deliquium Solis: ſi uero mutuo ſe opponent: ut alterum luminariũ in altera ſectione ſit: Lunam obtenebrari uoluerunt.

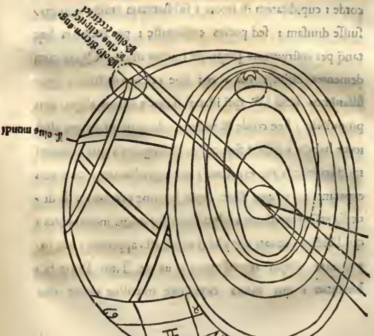
Eclipſis Lunę ſchema.

Verum hoc non ſemper in eodem puncto propter incõſtan-tiam ſectionum: in quibus luminaria deficiunt. Quin po-tius retrocedunt ſectiones ipſæ: ut ſi deficiat Luna in dra-conis capite: ipſo tamen ſubeunte arietis principium: ſe-quens defectus ipſius in eodem capite non in principio arie-tis: neq; in tauro: ſed repedando uerſus piſces efficietur. Icc irco neceſſarius fuit orbis mundo concentricus unifor-mis ac mobilis ab oriente in occidentem: qui diebus ſin-gulis tribus fere momentis cœlum Lunæ conuoluat. Et hic

quidem orbis caput deferens appellatur : amplectiturq; globum Lunæ undequaq; contiguum : uolubilem ſuper propriis polis : quem diuidunt etiam in tres orbes :. extimum ſcilicet atq; intimum : & inter hos medium : quemadmodũ in Sole fit . Attamen extremi orbes deferentes augem : eccentrici Lunæ dicti ſunt : qui contra ſignorum poſitionem torquentur ſuper centro mundi & axe proprio : axem ſigniferi in ipſius mundi centro interſecante : cuius poli a polis ſigniferi quinq; partibus abſunt ſine aliqua uariatione . Et hic quidem motus ultra diariũ eſt : nã mouetur diebus ſingulis partibus undecim : momẽtis fere duodecim . At medius orbis intra quẽ conuoluitur epiciclus : epiciclũ deferẽs appellatur : defert enim ipſum ab ortu in occaſum : & in ipſo epiciclo Luna ipſa appoſita eſt : ut etiã orbiculari progreſſu moueatur ſuper axe ſuo & propriis polis : ea tamen lege : ut quoties Luna in ſuperna epicicli parte fuerit cõſtituta : aduerſus ſignorum ſeriem reuoluatur : in inferna uero iuxta poſitionem ſignorum . Ipſe tamen deferens ſuper centro proprio enormi quidem motu conuoluitur : uerum ſuper centro mundi torquetur ad normam : ut centrum epicicli tali motu partibus treſdecim ac momẽtis fere duodecim quotidie progrediatur . Axis autem huius motus proprium centrum pertranſiens : ab axe augem deferentium æque diſtans : eorundem munere mouetur : & eius poli a polis augem deferentium diſtabunt ſecundum quantitatem : quã

diſtant & differũt centra. Aux uero huius orbis nõ ſemper eſt ſub Solis orbita: ſed eſt potius ad aquilonẽ uel ad auſtrũ ꝓpẽſior. Itaq; ex quatuor motibus totidẽq; orbibus & epi/ciclo totus Lunæ ꝓgreſſus efficitur. Quod ſi unicuiq; orbi & ſphærulæ motus congruit peculiaris: quinq; motus ꝑfec/to his orbibus aderunt. Attamen quia Lunam diximus in epiciclo moueri per ſe: quod quidẽ nõ nulli exiſtimãt ꝓpter aſpectus macularũ: quæ ante partẽ limpidã oriuntur: nec ante occidunt: addẽdus erit ſextus motus: quo lunare cor/pus cõuoluitur: cuius ui maculæ illæ (quatenus ad eũ cir/culũ pertinet: quẽ noſtri finientem nuncupant: Græci uero orizontem) ſitum demutare uidentur.

Plutarchus Vnde Plutarchus ait: Quod anima hominis cũ pars aut ſectio animæ mundi ſit: & eius rationibus ac numeris accommodata: non ſimplex neq; incompoſita eſt: nec ſemper eodem modo affecta: ſed alteram partem habet: qua ſemper intelligit & ratiocinatur dominaturq; in homine ſuapte natura: alteram uero partem affectui ſubiectam: ſine ratione: inordinatã: & ſuapte natura egenam: multiplicibuſq; erroribus ſemper obnoxiam. Illud tamen in hac parte non

Philoſophi omittendum: ꝙ cum Philoſophi dicunt animam diuidi: non eo modo diuiſionem uſurpant: quo de rebus aliis:

Plato quæ ſcinduntur in partes. Non nulli aſſerunt Platonem: qui rationem in capite tanq̃ in arce poſuit: iraſcentiam in corde: cupiditatem in iecore: ſubſtantiam animæ non poſuiſſe diuiſam: ſed potius exiſtimaſſe: per membra hæc tanq̃ per inſtrumenta proprium munus obire. Quare cum dementes obiurgamus: eos ſine cerebro dicimus: puſillanimos uero: & qui illatas iniurias timore aliquo non propulſant: ſine corde & audacia: dicimus etiam eos albũ iecur habere: ſcilicet ſine calore & ſanguine: qui contenti modico magna nec expetunt: nec aggrediuntur: cum non expetant ea: quæ ſunt digna homine præclaro. E diuerſo etiã retundimus ambitioſos: ſed magis incõtinentes: qui libidine cõcitati aut pluſ q̃ æquũ eſt: appetunt: aut ſupra uires aliqua aggrediuntur: ut de Titio Poetæ fabulantur: qui nimia cupiditate impulſus uoluit uim

Latonæ inferre : icciro ab Apolline confoſſus luit pœnas apud inferos : ut eius iecur in quo ipſa ineſt cupiditas : exedatur a uulture : de quo ſic Flaccus cecinit.

Incontinentis nec Titii iecur :
Reliquit ales.

Exercet igitur anima munera functioneſq; per partes hominis : ut cum ſanguis in præcordia excandeſcit : iraſcatur : cũ exardeſcit in iecore : cupiat : q̃uis non iraſcentia aut cupiditas : ſed ratio ipſa iudicet atq; decernat. Teſtantur hoc pueri qui ſæpenumero ſine aliqua cauſa in ipſas etiam pupas excandeſcunt : & eas uerberant : quandoq; ex cauſa leuiſſima : ut ſi cruſtula aut crepitacillum defuerit : decumbant uoluntenturq; in ſolo : quippe cum ſanguinem qui accendi inflammariq; poſſit : ſubter præcordia habeant : atq; etiam bilem : cuius cauſa ſanguis igneſcit : iudicium uero rationis cerebri humiditate redundante non habent. Huiuſmodi autem animæ partes affectibus obnoxias omnino cum corpore aboleri Platonem aiunt exiſtimaſſe : intellectũ tamen ſiue mẽtem immunem prorſus ab omni materia corporis : & ſine aliqua perpeſſione affectuũ : mortalem æternumq; poſuiſſe : q̃uis alii affirment : partes animæ affectuoſas (ut ita loquar) a primaria illa & perenni diſcreuiſſe : non quidem munere aut definitione : ſed ipſa re. Quod quidem in Timeo de Dei optimi maximi opificio diſſerens : fere in hanc ſententiam loquitur. Omnia hæc primum

Animam exercere munera per partes hominis.

Plato.

excoluit ornauitq; Deus: deinde ex his omnibus conflauit animal unum cuncta animalia tum mortalia tum etiam perennia in ſe continens: & diuinorum quidem ipſe fuit creator & opifex: mortaliũ uero procreationẽ delegauit iis: qui ab ipſo nati erant: ut uniuerſum munus abſoluerent: qui parentem imitati acceperũt primum immortalem animam: quam in corpore mortali incluſerunt: addentes aliud genus animæ mortale: cui graues perturbationes & neceſſarios affectus indiderunt: uoluptatem ſcilicet: quæ irritamentum maximum eſt & fomes malorum: deinde triſtitiam: quæ eſt exterminatio bonorum: item audaciam atq; timorem: dementes ſane conſiliarios: poſtremo effrenatam excandeſcentiam & ſpem: quæ cum irrationali ſenſu & amore omnia aggrediente congruerent: hæc igitur omnia confundentes: genus animæ occiduum compoſuerunt. Præterea anxii: ne diuinum in capite reſidens ob uicinitatem mortalium inquinaretur: diuiniorem partem animæ (quantum licuit) a profanis partibus diſcluſerũt: caput ſcilicet a pectore ſeorſum ædificãtes: interponenteſq; in medio ceruicem & collum: igitur in thorace genus animæ mortale atq; occiduum collocauerunt. Paulo poſt ait: cum animaduerterent opifices cor omnino palpitaturũ ob expectationem rerum metuendarum: ſæpiuſq; ſuccẽſione deflagraturum: atq; id euenire per ignem: adhibuerunt ibi in auxilium cordis pulmones exangues

& molles cauis intrinſecus fiſtulis : inſtar ſpongiæ : ut hauſtu potus ac ſpiritus æſtus cordis reſpiratione ac refrigerio mitigarent.

De Aeternitate animæ.

Eternitatem etiam animæ Plato in Phædro ueſtigauit ex motu : hoc uſus argumento : ꝙ ſe ipſam moueat. Id enim quod ſe mouet : neceſſe eſt : ut ſemper moueatur : quia nunq̃ ceſſat : nunq̃ feriatur : ne ſe ipſum deſerat. Præterea in eo ꝙ a ſe mouetur : pricipium motus peręſes ſe eſt : & a ſe mouendi actus exoritur. Quare anima cum non habeat initiũ : neceſſe eſt : ut ab interitu ſit immunis : nam ſi id quod eſt principiũ occideret : nihil prorſus á principio oriretur : ſiquide omnia ab aliquo principio ortum habent. Itaq; anima cum ſit principium motus : ſequitur : ut neq; mori poſſit neq; naſci : aliter generatio omnino deſineret. Immortalis ergo erit anima iuxta opinionem Platonis. Fuere alii uetuſtiores : qui & ipſi ſubſtantiam animæ á motu ſcrutati ſunt. Alchmeon Platoni aſſiſtens : moueri animam dicit motu inceſſabili : atq; ideo eſſe immortalem : quia immortalibus comparatur : ſideribus ſcilicet & cœlo. Thales autem Mileſius naturam animæ etiam irrequietam poſuit : item Pythagoras & Xenocrates numerum ſe ipſum agitantem : Democritus ignem : utpote qui ſuas rotũdas

Plato

Alchmeon

Thales Mileſius.

Pythagoras

Xenocrates

Democritus

N

Leucippus atomos naturam ignis habere exiſtimaret. Pari modo Leu-
cippo penetrare eas maxime corpora uidebatur: quoniam
agitando ſe ipſas: pellunt res alias: & mouere quidem ob
tenuitatem partium: ob rotunditatem uero moueri: qua
de cauſa hi ambo putabant: uitam eſſe reſpirationem quan-
dam ex atomorum hauſtu: ut tantiſper uiuat animal: dum
Anaxagoras. atomos poſſit haurire ac reſlare. Anaxagoras deinde animã
Anaximenes. eſſe dixit: id quod mouet. Anaximenes Diogeneſq; ae-
Diogenes ream naturam habere animã aſſeruerunt: atq; inde moue-
Heraclitus ri: Heraclitus quoq; calorem efflabilem ignemq; fere incor-
Hyppo poreum: Hyppo aquam: quoniam ſemen omnium rerum
Critias humidum eſſe conſtat: Critias ſanguinem: quia partes
Ariſtoxenus. exãgues ſenſu carẽt: Ariſtoxenus muſicus harmoniã: hũc
ait Cicero ab artificio ſuo non receſſiſſe: q̃uis aliquid pro-
babile dixerit: ſiquidem cum harmonia ſit concinnitas quæ-
dam uocum non ſimilium: ita corpus ex diſſimilibus qua-
litatibus cõpactum ab anima temperatur. Proſternit Ari-
Ariſtoteles. ſtoteles opinionem hanc ualidiſſimis argumentis: ait enim
animam corpore eſſe priorem: harmoniam uero inſtrumen-
to ſuo poſteriorem: & illam quidem pugnare aliquando cũ
corpore: hanc autem cum inſtrumento nequaq̃: item ani-
mam non intendi neq; remitti: harmoniam uero modo in-
tendi modo remitti: præterea conſtante anima accidit ſæpe
ut corpus lædatur: ſed conſtante harmonia non læditur can-
tus. Confutat præterea opiniones alias de motu animæ:

cum aſſerat non cogi aliqua neceſſitate id omne mo/ ueri quod moueat : etenim ſi ab alio mouetur id quod mouet : & rurſus ab alio : inquiſitio protraheretur in infinitum : uerum ſi a ſe ipſo : aut parte alia mouet : alia mouetur : aut eadem æque & mouetur & mouet : ſi parte alia mouet : & alia mouetur : neceſſe eſt : ut ſit aliquid quod moueat & non moueatur : quare iux/ ta illorum opinionem eſſet aliqua pars animæ quæ a ſe ipſa deſereretur : ſi uero totum ſe mouet : & mo/ uetur : in aliquid abſurdum incident : cum quod mo/ uetur : poteſtate ſit qua mouetur : & id quod mo/ uet : qua mouet ſit actu : quare ſimul erit tum po/ teſtate tum actu : ſimul etiam erit res quædam per/ fecta & abſoluta : & res manca & non perfecta.

Dicent aliqui motus animæ eſſe ita inſitos a natura : ut non poſſit intelligi anima ſine motu : primum interrogãdi ſunt : de mundi ne an de humana anima ſentiant? nam ſi de mũ/ dana : profecto eorum argumentatio contra ipſos pugnaret : cum prius dixerint a Deo optimo omnia eſſe producta : quare non poteſt anima eſſe principium : quia principiorum ea eſt natura & uis : ut neq; ex aliis fiant : neq; ex alteru/ tris : ſed ex ipſis omnia. At ſi abſurdum aliud afferant : ſcilicet mundi animam eſſe Deum : redargutionem aliam non euadent : ſiquidem Deus eſt qui iuxta ipſorum ſen/ tentiam immobilis permanens motum omnibus præſtat :

unde diſſentanea multa ſequerentur : ſi Deus ſe ipſum moueret. Primum illud & prorſus maximum : q non eſſet ens ſimplex : ſed potius ex actu & poteſtate compoſitum : quia in eo quod moueret : actum ſe eſſe oſtenderet : in eo uero quod motum : potentiam : itaq; Deus nõ eſſet merus actus : & (ut aiunt) purus & ſimplex. Verum ſi dicant : ſe de hominis anima eſſe locutos : & motum eſſe eſſentiam animæ : quemadmodum calor eſt ignis eſſentia : cum non poſſit intelligi ſine calore : non effugient : quin fateantur : animam eſſentiam ſuam deſerere : quippe cum motus fieri nequeat : niſi id quod mouetur : recedat ab eo a quo mouetur : ideo neceſſe eſt : animam a propria & peculiari eſſentia dimoueri : quare ſine aliqua dubitatione ſe ipſam anima ſuo motu perimeret. At fortaſſe nihil horum dicent : ſed motus animæ proprios eſſe ſentire & intelligere : refelluntur etiam in hoc : quoniam ſi ſic eſſet : eueniret utiq; : ut ſenſibilis anima proprias functiones (utq; hodie dicimus) operationes ſibi aſciſceret : ſiquidem ipſa ſemper agit : & corpus efficitur : unde accideret : ut corrupto corpore ſenſibilis anima permaneret : hac ipſaq; ratiõe brutorũ animæ perẽnes dici poſſent : uerũ ſi hoc munus tribuãt intelligẽtiæ : erit etiã indignũ & diſſentaneũ : quoniã oportet perpetuo totũ intelligẽdi munus a ſenſibus : qa ſine imaginibus & uiſis munus illud nõ poteſt pfici. Dicẽt ergo nulli ſunt animæ motus : ſunt plane :

ſed non eo modo quo aſſerunt: ut anima ipſa moueatur a ſe & in tempore ueluti corpus: habet tamen ſenſibilis anima notas quaſdam momentarias & multiformes: & non a ſe: ſed ab obiectu mouetur: ut cũ aliquis inſpecto humano ſanguine animo deficit: aut cum præcipitium conſpicit: exuberante metu corruit: ſæpe etiam inſpecta umbra: coma ſurrigitur: & uox intercipitur: quæ omnia non pedetentim ut corpus: ſed ſtatim de potentia in actum tranſeunt. Hæc omnino non negant Peripatetici in anima uidelicet ſenſibili: negant tamen totam animam moueri a ſe: & eſſe ſemper in motu: negant præterea iraſci: commoueri: flectiq; miſericordia: quoniam idem eſſet: ac ſi aliquis dicat eam texere aut ædificare: ſiquidẽ homo eſt qui iraſcitur per animam: & miſericordia cõmouetur & flectitur: quemadmodum ædificator aut textor: ille enim ædes conſtruit: hic radio fila connectit: ex arte tamen: uerum non eſt ars illa quæ texit: aut ædificat: ſed per artem opifex. Mouetur etiam anima ſæpe per accidens: ſicut quieſcens uector in naui: aut aliud quod uehitur motu nauis. Hæc omnia & his ſimilia modo hoc quo diximus exequitur animal. Sed (ne nimis altercando: ut ait Varro: ueritas obſcuretur) canamus receptui: & a concertatione deſiſtamus: ut Ariſtotele duce quo tendimus perueniamus: ſic enim facile quid ſit anima innoteſcet. Itaq; ille definiuit: animam eſſe actum primum

Peripatetici

Ariſtoteles

Animæ definitio.

corporis natura conſtantis : atq; inſtrumentalis poteſtate ui-tam habentis. Id quod nos actum dicimus: Ariſtoteles ἐντελέχειαν appellat: eſt enim ἐντελέχεια ſubſtãtia quædam & abſoluta perfectio corporis: qua obueniente: omnia quæ ſola fuerant poteſtate: ad effectum perueniunt. Quare anima erit forma ſubſtantialis & perfectio prima: ſubſtantialis inquam: quoniam omne corpus quod naturale eſt: & uitæ particeps: non modo ſubſtantia ſimplex eſt: ſed compoſita ex materia & forma: & omne corpus uitæ particeps: non ſimplex eſt corpus: ſed quod recentiores hoc aliquid nuncupant: & cum corpus pro materia ſubſternatur: neceſſe eſt: ut hoc aliquid ſit: & perficiatur a forma. Quæ quidem perfectio duplici modo conſideratur: prima ut ſcientia: ſecunda ut cõmentatio: utranq; anima ipſa complectitur: ſed primam magis: ſiquidem in homine prior eſt ſcientia q̃ cõſideratio: ſanos etiam eſſe dicimus ſoſpitate & corpore: ſoſpitate tamẽ prius: per quam corpus incolume eſt: ita etiam uiuit animal: ſed anima prius: deinde corpore: quapropter uita corporis neceſſe eſt ut anima ſit: iccirco anima perfectio prima corporis eſt. Verum quia corpora trifariam diuiduntur: nam aut mathematica ſunt: ut triangulus & quadratus: aut ab arte: ut lectus & ſtatua: aut a natura: ut quæ motus intra ſe continent & uita utuntur: congruit: ut anima dicatur eſſe perfectio prima corporis non mathematici: artificialiſ ue: ſed naturalis

Ariſtoteles.

Entelechia quid

Anima cur forma ſubſtantialis & perfectio prima

Corpora diuidi trifariam.

& organici : quoniam corpus uiuens inſtrumento indiget ut nutrimenta capiat : & ut ſibi quid ſimile producat. Itaq; ad definitionem animæ : additur naturali corpori id quod dicitur organicum : additur etiam q habeat uitam poteſtate. Pleriq; tamen idem putant organicum eſſe : & poteſtate uitam habere : ſed additam eſſe particulam illam : ut Grãmatici dicunt appoſitiue : ad clariorem uidelicet expreſſionem. Non nulli uero exiſtimant non eſſe idem : ſed fere idem : utpote cum nõ adueniat anima niſi lineato iam corpore effigiatoq;. Alii dicunt : poſtremam illam particulam fuiſſe appoſitam ob differentiam cadaueris : quod quidem corpus eſt & organicum : non tamen poteſt denuo animari & amplius habere uitam illam ſcilicet uitam : qua animatũ ab inanimato dignoſcitur : cui maxime uirtus illa deſeruit : quæ dicitur altrix : cuius munere nutriuntur : augentur : & procreantur omnia uitam habentia : & hoc quidem ab anima prouenit : cum ſit plane perſpicuum : omnia quæ natura conſtant : unum tantummodo motum exercere : unum etiam locum petere : ut leue ſurſum : graue deorſum. At anima quæ intra ſe & poteſtatem habet & principium : cõtrarios motus exercet : ſtirpes enim & arbores dum pullulant : in proceriores ramos exeunt : radices uero deorſum penetrant : pari modo cum decreſcunt : ita etiam quæcũq; aluntur. Abſoluitur ergo uitale munus hac una ui quam altricem diximus : per hanc igitur uiuunt uiuentia : ſed

Organicũ & poteſtate uitam habere.

Munus uitale

animal per eam partem animæ quam ſenſibilem nuncupant animal appellatur : ita ut non modo ea : quæ gradiuntur : uerum etiam quæ affixa ſcopulis aut arenæ degunt : non priuantur ſenſu : ut in oſtreis & conchis datur cernere : obtinent enim mediam naturam inter plantas & animalia : unde a Græcis ζωόφυτα, dicuntur : quaſi planta ſimul & animal. Nam in eo ꝙ ſentiunt & tactum habent : animalia ſunt : in eo autē ꝙ affixæ degūt : plantæ : ut quæ nō aliūde aut extrinſecus uenētur pabula : ſed tanq̄ e prōptuario quodam penu annexo nutrimentum accipiant : hinc denegatus eſt eis inceſſus : quia nihil fruſtra fortuitoq; natura cōcedit : ſed tactu pollent : & altrice anima : quæ maxime cōmunis eſt uiuentibus omnibus : tactus uero nō ita cōmunis : quoniā ſtirpes quæ a terra & humore aluntur : eo non indigēt : uidentur tamen tangere alimentū propriū : ſed nō eo modo quo animalia : quibus annexū eſt cū eo ſenſu iudiciū : cum neceſſe ſit explorare eſcas : ante q̄ eas deuorent aſſumantq; : quia guſtus etiā tactus eſt : reliqui uero ſenſus animalibus præſtātioribus diſtributi ſunt : ut iis ſe (cū opus fuerit) tueantur : deuitētq; mala omnia tū uiſu & auditu : tū etiā olfactu.

De Viſu.

Iſu animal omne delectatur & gaudet : homo præſertim : qui ſuapte natura ſemper expetit ſcire :

argumento ꝙ ex reliquis ſenſibus eũ præcipue diligit : qui ab
oculis prouenit. Propriũ eius obiectũ eſt uiſile : uiſile autẽ
ſub ratione lucidi eſt uel colorati : color uero motus perſpi-
cuæ rei : quã διαφανὲς Græci appellant : & id quidem nõ
ſua : ſed alieni coloris ope uiſile eſt : ut cœlũ : aer : aqua :
& tranſlucidi lapides. Perfectio enim & quaſi color perſpi-
cui lumẽ eſt : diximus quaſi : quoniã lumen nõ colorat per-
ſpicuũ : ſed oſtẽdit : nõ aliter q̃ color facit uiſile ſuũ corpus :
facit etiã lumen : ut colores qui tantũ fuerãt poteſtate cõſpi-
cui : actu cõſpiciantur. Dicet quiſpiã cur nõ nulla ſunt lu-
centia : quæ cõſpiciũtur in tenebris ? ut putres fungi : & ſitu
marcidæ arbores : & nitedulæ : quas Greci λαμπουρῖδας
nũcupãt : hæc quidẽ habẽt aliqd quod luceat : ſed uſq; adeo
tenue : ut tantũ ipſa luceãt nõ illuminẽt : & illud tãtũmodo
lucidũ qa debile eſt : in nocte cõſpicit : interdiu uero a for-
tiori lumine deuicta : nõ poſſũt cõſpici lucida ſed colorata.
Dicetur ergo uiſile quadrifariã : color : perſpicuũ ab ipſo co-
lore & lumine adiutũ : lucẽtia illa : quæ diximus : & quæcũq;
colorata & coruſca ſunt : ut aerẽ ualeãt illuſtrare : ueluti ſi-
dus & ignis : quæ duo interdiu ut colorata : noctu uero ut lu-
cida cernũtur. Obiecta hæc nõ nulli aſſerũt ſenſum afficerẽ :
nõ nulli negãt : ſiquidẽ id qđ afficit laceſſitq; : eſt præſtãtius
eo qđ laceſſitur & patitur : quare color eſſet præſtantior ſen-
ſu. Verum Platonici autumant : uiſum fieri ex fluxu lu-
minis interni coloris ad aliquod uiſile : ad quod accedens :

Viſile dici quadrifariã.

Platonici

iuxta qualitatem materiæ afformat ſe in imaginem : quam contiguam nuncupant : atq; ea inde quaſi repercuſſa ad oculos redire cum applicatione illuminati perſpicui. Sed non nulli negant Platonicorum decreta : atq; etiam affici laceſcirique ſenſum ab obiectis : utpote cũ pro comperto habeatur in natura rerum : ubicunq; aliqua res eſt : quæ poteſt omnia fieri : ibi etiam res alia ſit : quæ poſſit omnia facere. Et quemadmodum intellectus ille poteſtatis : qui cum ſit potentia : & gerat uicem materiæ ad capiendas notiones : tanq̃ abraſa tabula : ita ſenſus cum ſemper afficiatur patiaturq; : ſit ſubiectum quoddam : cui congruat : omnia ſenſibilia fieri : neceſſeq; eſt : ut ſupra ſe habeat agẽs quiddam præſtantius : ut ualeat omnia facere. Quare hoc putauerũt nõ nulli : & etiã ipſe Arabs interpres : intelligẽtiã quãdã eſſe : quæ pulſet ſenſum opitulãte obiectu : atq; ipſum impellat : ut qui prius poteſtate ſenſus fuerat : actu ſentiat : ſicut intellectus poteſtatis ab agẽte afficiť : ut actu intelligat.

Arabs interpres.

De Auditu.

Auditus obiectum ſonũ eſſe non diffitentur antiqui : uario tamen modo : nam Alchmeon Crotoniates ſtrepitum fieri in aure exiſtimauit ob immiſſionem ſpiritus per inane : Empedocles irruptionem ſpiritus in auris cocleam : ibiq; irruptionem illam coarctatam tinnire : Plato

Alchmeon

Empedocles

percuſſum aerem refractumq; in capite ſenſum audien-di ciere. Ariſtoteles bipartito ſonum diſtribuit actu uideli-cet aut potentia: potentia quidem: cum æs aut durum ali-quod non mouetur: actu uero: cum durum alicuius rei: & ad aliquid: & in aliquo mouetur: ait enim impoſſibile eſſe: ut ab uno tantũ corpore ſonus efficiatur: cũ ſit neceſ-ſe: ut in uno quoq; ictu concurrant tria: percutiens: per-cuſſum: & in quo percutiatur: nõ tamen a quacunq; per-cuſſione ſonus editur: ſiquidem ex ſpongiarum inter ſe aut plumarum colliſione non efficitur ſonus: ſed ex duris cor-poribus diuerberantibus aerem: diximus diuerberantibus aerem: quoniam ſi acus acum feriat: ſonare non poteſt: quippe cum neceſſe ſit: planum eſſe quod uerberatur: ut inde aer diſſultando reſiliat: quo uerberatum & uerberans ſonum efficiant. Neq; nos moueat: ſi uirga quiſpiam ae-rem ipſum percutiat: & ſonum edat: cum non ſit in eo agitatu niſi uirga & aer: nam cum natura ab inani ſemper abhorreat: partes aeris a uirga diſcuſſæ ſe inuicem collidunt ex qua colliſione ſonus ꝓuenit: ipſæ enim partes duorũ cor-porum uice funguntur medii ſcilicet atq; percuſſi.

Ariſtoteles.

De Echo.

Sciuit præterea Echo ſibi nomen a ſono: diciturq; ἀπὸ τοῦ ἠχῶ, quod eſt reſono: etenim ab aere

(ut in inſectis) expoſita: quemadmodũ in iis: quibus oculi præduri ac patentes ſunt: ut neq; conniuere poſſint neq; diduci. Verum inſectis promptus eſt ſemper apertuſq; olfaciendi meatus: ut ſine aliqua reſpiratione olfaciant: at homines & reſpirantia animalia conniuent oculis: & cum olfaciunt: ſpiritum attrahunt: quia non patet neq; promptus eſt iis olfactus & uiſus: ſicut inſectis: quibus uterq; eſt promptus atq; expoſitus: iccirco neceſſe eſt: quibus nõ patet olfactus: haurire naribus aerẽ. Teſtantur hoc urinãtes: qui cũ in aqua animã non ſubducant: olfacere non poſſunt: & delphini: qui dũ reſpirant: attollũt ſe in undas: ut aerẽ captent: piſces uero qui nõ reſpirant: in aqua olfaciunt: eſt enim aqua iis: qui in ea degunt: intermedium: quẽadmodũ aer olfactus. Mihi autem arridet opinio quædã fortaſſe non reiicienda: cum inſecta in humore demerſa re uiuiſcere uideãtur: ſi tepido cinere operiantur: in cauſa eſſe texturam rariſſimam inſectorum omniũ: cũ corpus habeant quaſi reticulatũ: ut humore oppleta fluctuẽt: & quaſi mortua uideantur: deinde ſi in Sole poſita: aut tepido aſperſa cinere fuerint: conceptus humor ſiccatur: & motus qui fuerat ab humore hebetatus & omnino deperditus recuperatur: quare illico euolãt tanq̃ reuiuiſcẽtia: diximus tanq̃ reuiuiſcentia: quoniã reuiuiſcere: ſemel extinctũ animal: & redire idẽ numero ĩpoſſibile eſt. Quapropter putandũ eſt: aerẽ odore ĩfectũ penetrare corpora ĩſectorũ: & ea ſic affici odoris

Opinio de inſectorum olfactu

acrimonia: ut odoré ſentiant ſine aliquo munere reſpiratiōis.

De Guſtu.

Vſtum ſub tactu quiſpiam eſſe dixerit: quoniam id quod guſtatur attingitur: ineſt guſtus in humore: q̄uis animal ad guſtandum humido actu non egeat: ſed potentia: ut humeſcere actu poſſit: nam a guſtabili efficitur guſtus: oſtendunt hoc ægri: qui ſi nimis humectam aut nimis aridam habuerint linguam: guſtare non poſſunt: nec facile percipere ſapores: linguæ enim ariditas a felle prouenit: & amara omnia reddit: at ſi humecta fuerit: dulcia: propter pituitā. Sapores autem dulce & amarū principes ſunt: ut album & nigrū inter colores: reliqui uero appellātur medii: ut fuſcū: & uenetū: in ſaporibus auté ſalſum: auſterum: acidū: & reliqui: prætetea hi duo ſenſus queādmodū cœteri intermedio corpore atq; externo non egent: ſed annexo potius carne aut aliquo alio: quod uicé carnis gerat: ſunt enim inter ſe hi duo ſenſus fere ſemp affines: ut in potu cernere datur: etenī in eo quod humidū: fluidū: frigidū: aut calidū eſt: tactus afficit: in eo auté quod dulce: auſterū: aut pingue: ad guſtū potius pertinet: & ſicut reliqui ſenſus actū percipiunt: & carentiā: atq; etiā exuberantiā: ita hi duo id quod excedit & deficit: uerū a defectu & priuatiōe ſenſus nō læditur: ab exceſſu autem nō modo læditur: uerū etiā aliquādo

aboletur : ſiquidem tenebræ & ſilentium non lædunt auditum aut uiſum : ſed lux maxima aut ingens ſtrepitus: & guſtus a re quæ non ſapit : non læditur : ſed ab infecto ſapore: ita etiam tactus ab intangibili : utpote a uoce & inani non læditur : ſed a uehementi tangibili.

De Senſu interiori.

Ed hos quinq; ſenſus : quos diximus : fortaſſe rectius miniſtros alterius interioris ſenſus libet appellare : quoniam & ſi oculus eſt : qui colores contuetur : non tamen ipſe iudicat & decernit : nec auris uoces exaudit : ſed interior ille reliquorum ſenſuum & ueluti miniſtrorum princeps ac dominus : qui nō modo ab albis nigra : ſed ab ipſis coloribus uno eodemq; momento dulcia diſcernit : uerum apprehendat ne ut iugata : an per partes : uariæ ſunt Philoſophorum & diſcrepantes ſententiæ. Res quidem digna admiratione eſt: ſi ad functiōes & munera reſpiciemus : ſi uero ad artificis prouidentiam : nihil mirū : ſed puto fore operæprecium ſi de intimis quatuor poteſtatibus : quibus animal ſentit : & animalium omnium princeps homo deſeruiētibus iis intelligit : aliquid breuiter perſtringemus. Primum quidem munus miniſtri illi quinq; exteriores exercent : quoniam imagines rerum : quas per propria obiecta accipiunt : cōmuni ac principi ſenſui tanq̄ fideles quæſtores apportant :

ille uero tranſfert : & quaſi relegat eas poteſtati imaginariæ : quoniam in ea ſub conditione ſenſoria effinguntur ſimulacra : extenduntur multiformi additamento abſq; ſenſuum præſentia. Deinde alia poteſtas : qua cogitamus: cuius officium eſt ſingillatim non autem in uniuerſum componere : diuiderecq; ac uerſare : & tanquã ex arbitri officio iudicare : functiones ſuas exoluit : quibus exactis : commendat omnia poſteriori receptaculo cerebri: cuius cauſa meminimus & reminiſcimur. Differt autẽ memoria a reminiſcẽtia : nõ quidem ſubiecto : ſed præſtantia : cõmunior enim memoria eſt: quam non modo exercent homines : uerum etiam bruta nõ nulla : reminiſcentia uero ſolius hominis eſt : quippe cum nullum animal ratiocinio utatur : præter hominem: cui tantum electio ineſt : cum qua reminiſcentia copulatur : nam reminiſcentia percurſio quædam eſt & poſterior memoria : cum nihil aliud ſit : niſi reuocatio obliteratæ rei atq; deperditæ : ambæ tamen egent tempore : & de præterito ſatagunt: etenim quotieſcunq; contingit homini : meminiſſe præteritorum : uis illa: quæ cogitat : rem in poſtrema parte cerebri ſeruatam & quaſi commendatam accipit : attenuatam tamen & pene exutam craſſitudine materiæ : accipit etiam a parte imaginatia ſpectrũ & (ut ſic dixerim) idolum illius rei: quã prius diuiſerat : quod quidẽ cõponit & comprobat cum re a receptaculo deducta : quam ubi comprobauit : iudicat eam eſſe : & ſic ſtatim ueluti peracto iudicio reminiſcitur.

Memoriã differre a reminiſcentia

De parte qua diſtamus a belluis.

Sequit: ut de ea parte: qua diſtamus a belluis: diſſeramus: cũ nihil magis ad hominẽ ſcire ptineat: q̃ quo pacto cœteris animãtibus antecellat: quoniã in qbuſdã ſenſibus ab ipſis proculdubio ſuperamur: ratiocinio uero: cogitatione: & immortalitate præſtamus. Animam frutices: & belluæ ſortitæ ſunt: at homines animam & mẽtem: quam non nulli intellectum nuncupant: hanc multi ueterum exiſtimauerunt idem eſſe cum ſenſu: ut Empedocles atq; etiã Homerus: & fere omnes alii: qui putauerũt corpoream eſſe animam argumento: q ex ſimilibus ſimilia cognoſcuntur. Nec uero negandum eſt: affinitatem quandam eſſe inter ſentire & intelligere: ſiquidem ſenſus a ſenſibilibus afficitur: & intellectus ab intelligibilibus: uerum in eo differunt: quoniam ſenſus (ut diximus) a uehemẽti ſenſibili læditur: & ſæpenumero perimitur: intellectus autem ab excellenti intelligibili perficitur: quin etiam dũ cõmeat in actũ: abſoluitur a poteſtate: euaditq; illuſtrior atq; pfectior. Intellectus poſſibilis dicit etiã a nõ nullis materialis: quoniam gerit uicem materiæ: cũ nullam actu familiarem aut præcipuam formam obtineat: poteſtate tamen referat omnia: hic primo progreſſu datur infantibus: deinde procedente tempore: opitulantibus uiſis: ſiue (ut recentiores aiunt) phantaſmatibus: adipiſcitur notiones

Empedocles. Homerus.

Intellectus poſſibilis.

ac differentias rerum : & ſic a poteſtate in actum perduci-tur ab intellectu agente : quoniam res quæ natura cõſtant : primum potentiam aſſequuntur : deinde perfectionem ab-ſolutionemq; : nam fruſtra eſſet eis attributa potentia : niſi ab ea demigrarent in actum. Intellectus igitur noſter cum ſit tantum poteſtas & habilitas ut poſſit omnia fieri : neceſſe eſt : ut ab aliquo agente eſſe aliquid actu : concedatur : ut non modo ipſe perficiatur : uerum etiam res ab eo intellec-tæ : quemadmodum colores a lumine perficiuntur. Præ-ſtantior ergo eſt intellectus agens intellectu potentiæ : quo-niam ille facit : hic patitur : uerum poteſt hic qui patitur dici prior : non tamen abſolute : ſed eo modo quo aurora præcedit Solem : uterq; tamen immortalis : infatigabilis : incommiſtus : impatibiliſq; : nam q̃uis dixerimus : intellec-tum agentem facere : intellectum uero poteſtatis pati : tamẽ non ea ratione patitur : ut ille quem Ariſtoteles patibilem & cõmunem appellat : ſiquidem amare : meminiſſe : odiſ-ſe : ad intellectum corruptibilem pertinet : quia cum cor-pore commiſcetur : & cum ipſo corpore corrumpitur : ſed ad intellectum potentiæ non pertinet pati : quoniam ſeiũc-tus : incommiſtuſq; eſt : dicitur tamen pati : quando ad actum perducitur : & perficitur tanq̃ a forma materia. De tribus his uariæ apud non nullos fuere opiniones : pleriq; Arabum & in primis ipſe Ariſtotelis interpres dixerũt : ho-minem a belluis differre intellectu patibili : quem etiam

Intellectus agens. Intellectus potentiæ.

Ariſtoteles

Arabes

cōmunem diximus ab Ariſtotele nuncupari : dicunt etiam uim illam qua cogitamus : eſſe proprium hominis : quoniā bruta non cogitant : neq; ratiocinantur : ſed potius naturæ ductu exiſtimant quoquo modo ut appetāt utilia : quæ adſunt : & deuitent ea quæ nocent. Dicunt præterea uim illam qua cogitamus : deſeruire homini : dum diſtinguit & comparat res : quas ipſi indiuiduales appellant : quemadmodum ab intellectu poteſtatis : qui eſt incommiſtus atq; impatibilis : uniuerſalia diſtinguuntur atq; comparantur : & cogitatrix illa uis una cum ea qua recordamur præparat uiſa : ſeu (ut aliqui aiunt) phantaſmata ad actiones intellectus agentis admittendas : a quo actiones ipſæ intelligibiles actu efficiūtur : perinde ut artes : quæ aptant & parant materiam artifici. Hunc etiam intellectum rationem nuncupant : aſſeruntq; ab ea rationales homines denominari. Dixit hoc (ut arbitror) interpres plane impius & ſine aliqua religione : q̃uis in enodandis explicandiſq; Ariſtotelis ſenſibus habeatur eximius : ut paulatim exitialem illam opinionem in mentibus hominum inſtillaret : ſcilicet intellectū humanum eſſe unum numero : quod non modo uidetur abſurdum : ſed ab Ariſtotelicis decretis diſſentaneum : nam ſi unus eſſet intellectus ille : qui ab Ariſtotele nuncupatur poſſibilis : profecto tam ipſe q̃ intellectus agens ſemper extitiſſent : cum alter ſine altero eſſe non poſſit : & ne ambo tanq̃ ocioſi conſiſterent : neceſſe etiam eſſet : ut notiones

Arabs interpres

quæ ab agente proueniunt in intellectũ potẽtiæ : ipſæ quoq; ab æterno fuiſſent : unde aut fatẽdum eſſet : fruſtra aliquid cõſtituiſſe naturam : aut nouationes rerum : ſenſus : & ſpeculamina : circa quæ uerſatur intelligens : omnino non eſſe : quare Ariſtoteles laudatus ab ipſo interprete : appellatuſq; numen atq; naturæ miraculum : daret manus : tanq̃ uictus ratione Platonis : qui ait ſcire noſtrũ eſſe reminiſci.

Confirmatio de animæ immortalitate.

Sed quid mirum : ſi Arabs atheos hoc eſt ſine Deo : euerſor religionum omnium : & hoſtis etiam ſuæ : affirmet hominis animam eſſe ſubſtantiam unicam ſub lunari circulo : quãdo non nulli : qui ſacramentum Chriſtianæ religionis acceperunt : animas hominum cum corpore morituras putaſſe Ariſtotelem ſcripſerunt : non animaduertentes : quantum nefas ſit : adducere in hac re grauiſſimum teſtem : cuius ſola autoritas poſſet etiam profanis opinionibus opitulari : fortaſſe grauis ac moleſta illis eſt perennis uita : maluntq; poſt obitum nihil eſſe q̃ uiuere : aiunt enim ideo Ariſtotelem cenſuiſſe animam humanam ſimul cũ corpore interire : quia dixit : Si habet anima opus proprium : poteſt contingere : ut a corpore ſeparetur : ſi uero non habet opus proprium : non poteſt contingere eam ſeparari. Plane nulli dubiũ eſt : ſi anima habet affectionem propriã :

quin poſſit ea ſeparari tam opere q̃ eſſentia : ſiquidem ipſius eſſentia non conſtat ex corpore : uerum functiones affectio- neſq; : ut ſunt amare : odiſſe : lætari : & his ſimilia ſine fa- mulatu corporis moliri nõ poteſt : cũ ſit neceſſe : inſculpi ipſis animis imagines & uiſa adminiculo ſenſus : iccirco eget ratiocinio : ut ea munera : quæ diximus : obeat . Quod ſi nõ poteſt anima ſuum opus explere ſine adminiculo corporis : nõ ſequitur : ut non poſſit eſſe : nam aliud dicitur agere : ali- ud dicitur eſſe : recte igitur dicemus : ſi notio animæ ratioci- nando non poteſt acquiri ſine corpore : non poteſt abſq; eo produci in actum : ſed recte poteſt anima eſſe ſine corpore : quis : dum ratiocinatur : non poſſit ſeparari a corpore. Ari- ſtoteles præterea in libro de generatione animalium ita ſcri- ptum reliquit . Quorum principiorum actio eſt corporalis : hæc ſine corpore eſſe non poſſe certum eſt : ut ambulare ſi- ne pedibus : quare ea uenire extrinſecus impoſſibile eſt . De- inde ait . Reſtat igitur : ut mens ſola extrinſecus accedat : eaq; ſola diuina ſit : nihil enim cum eius actione cõmunicat actio corporalis . Deinde paulo inferius ſic . Corpus autẽ ge- nituræ : in quo ſemen animalis principii cõtentũ una proue- nit : partim ſeparabile a corpore : in quo diuina pars cõpre- hẽditur : qualis eſt : quæ mẽs appellat : partim inſeparabile. Ad hæc duplici notiõe gaudet anima : altera qua ratiocinatur iter- cedentibus uiſis : altera : qua ſine imaginibus intelligit res : queadmodũ ſunt : hæc quidẽ a recentioribus intuitiua notio

Ariſtoteles

Animã du- plici notio- ne gaudere

& de ideis loquitur : ſeparationem intellectus affirmauit. Sed neſcio quo fato in eo loco : in quo Ariſtoteles & uoluit & potuit magis perſpicue loqui : inueniatur ambiguitas quædam : ob aduerbium apud Græcos æquiuocum : ἴσως uidelicet quod nunc accipitur pro fortaſſe : nunc pro æque. *ἴσως Aduerbium* Dicerem ego in hoc loco ἴσως potius æque q̃ fortaſſe ſignificare : niſi arrogantiæ argui uererer : cum tot præſtantiſſimi interpretes uerterint potius fortaſſe q̃ æque. Equidem non ignoro (ut ille ait) q̃ mihi curta ſupellex ſit : in iis præſertim rebus : in quibus aut parum aut nihil me profeciſſe non negauerim : utpote qui a puero in caſtris inter arma & equites potius q̃ inter Philoſophos degerim. Sed dabitur mihi uenia : ſi religionis noſtræ : quin potius ueritatis ipſius cauſa affirmare auſim : Ariſtotelem uoluiſſe dicere potius : æque : quod mihi quidem arridet & ſublanditur : q̃ illud aduerbium ſcilicet fortaſſe : quod alii e Græco uerterunt. Quare uelim loco huic apponi utranq; ſententiam : ut quiſq; id quod magis ueritati congruat : poſſit pro captu atq; ſuo arbitratu aſſumere. *Ariſtoteles* Verba quæ ſuper hac re Ariſtoteles poſuit : hæc ſunt. τὰ μὲν οὖν κινοῦντα αὐτὰ ὡς προγεγενημένα ὄντα, τὰ δὲ ὡς λόγος ἅμα, ὅτε ὑγιαίνει ὁ ἄνθρωπος, τό τε καὶ ὑγίεια ἐστί. καὶ τὸ σχῆμα τῆς χαλκῆς σφαίρας ἅμα καὶ ἡ χαλκῆ σφαῖρα, εἰ δὲ καὶ ὕστερόν τι ὑπομένει, σκεπτέον, ἐπ' ἐνίων γὰρ οὐδὲν κωλύει. οἷον εἰ ἐστιν ἡ ψυχὴ τοιοῦτον μὴ πᾶσα ἀλλ' ὁ νοῦς, πᾶσαν

γὰρ ἀδύνατον ἴσως. Hæc primus interpres totidem uerbis ita conuertit: Mouentes quidem cauſæ uelut prius factæ exiſtentes: quæ autem ut ratio ſimul: quando enim ſanatur homo: tunc etiam ſanitas eſt: & figura æneæ ſphæræ ſimul & ænea ſphæra: ſi autem poſterius aliquid manet: perſcrutandum eſt: in quibuſdam enim nihil prohibet: ut ſi eſt anima talis: non omnis: ſed intellectus: omne nanq; impoſſibile forſan. Poſteriores etiam interpretes: q̃uis elegantius in orationis ſerie: tamen eadem fere uerba poſuerunt. At mihi clarior & magis obuia uidetur eſſe ſentẽtia: ſi particula illa quæ græce eſt μὴ πᾶσα ἀλλ' ὁ νοῦς, πᾶσαν γὰρ ἀδύνατον ἴσως. conuertatur ſic: non tota: ſed intellectus: totá enim æque permanere impoſſibile eſt. Nam diuerſum quiddã ſignificant inter ſe dictiões illæ: ſcilicet impoſſibile: & forſan: cum altera affirmationem: altera ambiguitatẽ iniiciat. Dixerat Ariſtoteles prius: in quibuſdam nihil prohibere: ut ſi anima talis ſit: deinde ſe reprimit inquiens: non omnis: & rurſus affirmat: ſed intellectus: demum concludit & quaſi præfinit: ſine illo fortaſſe: & ſine aliqua dubitatione: diuiniorem partem animæ ſcilicet intellectum permanere: partes uero complicitas corpori: eo iam mortuo: eſſe ĩpoſſibile: æque cũ intellectu conſiſtere. Sed ad Plutarchum ipſum redeamus: qui ait. Porro Ariſtoteles (ut ex iis quæ ſcripſit liquido patet) iis rudimentis maiori ex parte uſus eſt: q̃q̃ poſtea illam animi affectionem: quã excandeſcentiã

nuncupant : cupiditati coaptauit. Vt diceret iram eſſe cupiditatem quandam ulciſcendi : ſed ſemper in hoc perſtitit : ut ea pars animæ : quæ affectui addicta : & ſine ratione eſt : ab ea quæ ratione utitur : ſemper differret. Verum tamen cum dicit : ſine ratione : non eo tendit : ut prorſus rationis expers intelligatur : quemadmodum ea pars animæ : quæ ſentit ac ſenſibilis dicitur : augetq; & alit. In parte hac Plutarchus expoſitione non eget : ſiquidem ipſemet ſe exponit & explicat : oſtendens Ariſtotelem aſſeruiſſe conſtanter : differentiam inter partes animæ rationis impotes : & eas : quæ ſunt rationis cõpotes : ut eſt excandeſcẽtia & cupiditas : quæ & ſi ratione carent : rationi tamẽ obſequuntur : quoniã non ſunt uſq; adeo ab ipſa abhorrẽtes : ut dici poſſint penitus rationis expertes : quales ſunt illæ partes : qbus animal augeť & alitur : quæ ſunt immerſæ & addictæ materiæ : quoniã ab ipſa germen & pullulũ acceperũt. Hac ipſaq; ratiõe reliqua ob eorũ facilitatẽ nõ apponẽda cẽſuimus. Deinde ſeqtur. Quod ii qui mirãtur : quo nã pacto partes illæ irratiõales cũ ſint : obtẽperẽt rationi : nõ uidẽtur plane itellexiſſe : quãta ſit ratiõis uis : & quatenus ꝓgrediať. Cõſtat autẽ Ariſtotelẽ imperiũ animæ diuiſiſſe bifariã : aliud enim dixit eſſe herile : qđ deſpoticũ nũcupat : aliud ciuile : qđ appellat politicũ : & herili quidẽ imperio : anima præcipit corpori : ciuili uero : ratio appetitui : utpote qui ſæpe rationi repugnet : immo etiam aliquando faciat : ut ſibi

Ariſtoteles

Ariſtoteles

a ratione obtemperetur. Sæpiſſime tamen ducitur pars irrationalis: in hominibus bene conſtitutis: ut rationi obediat: & hoc quidem (ait autor) non duro & aſpero ductu: ſed leni ac moderato blandoq; : ut qui habeat in ſe aliquid ad perſuadendum ducendumq; omni neceſſitate & uiolentia efficacius.

Homerus

Adducit etiam Homerum: ut innuat: quemadmodum affectio partis animæ ratione carentis cum altera quæ ratione utitur: conformetur & congruat. Nam in Odiſſea Homerus ait.

Τῆς δ' ἄρ' ἀκουούσης ῥέε δάκρυα, τήκετο δὲ χρώς.
ὡς δὲ χιὼν κατατήκετ' ἐν ἀκροπόλοισιν ὄρεσφιν,
ἥντ' εὖρος κατέτηξεν ἐπὴν ζέφυρος καταχεύῃ,
τηκομένης δ' ἄρα τῆς ποταμοὶ πλήθουσι ῥέοντες,
ὣς τῆς τήκετο καλὰ παρήια δακρυχεούσης,
κλαιούσης ἑὸν ἄνδρα παρήμενον. αὐτὰρ ὀδυσσεὺς.
θυμῷ μὲν γοόωσαν ἑὴν ἐλέαιρε γυναῖκα.
ὀφθαλμοὶ δ' ὡσεὶ κέρα ἕστασαν ἠὲ σίδηρος
ἀτρέμας ἐν βλεφάροισι, δόλῳ δ' ὅγε δάκρυα κεῦθε,

Quæ quidem uerba oſtendunt Penelopen genas lacrimis irrigaſſe: ueluti amnes: qui abundantius profluunt: liquata niue a Zephyro. Vlixes tamen: quem nunq̃ Minerua hoc eſt ratio recta deſeruit: q̃uis uxoris cõmiſeratione motus: nõ fudit lacrimas: ſed affectũ ratione cõpeſcuit: ut eius oculi ſicci: quaſi cornua aut ferrũ coniugẽ intuerẽtur. Hoc autẽ aſtu atq; prudentia fecit: ne in ea domo: in qua erãt proci ſ-

quos cupiebat ulciſci : cognoſceretur. Appingit etiam huic loco Plutarchus exemplum aliud earũ partium : quibus da/tur opera liberis : ſiquando contingit : ut aliquis iuxta pul/chras fœminas aſſiſtat : & ignoret : quæ illæ ſint: tentigo eli/citur : ſed ut primũ ſenſit : eas eſſe ſorores aut filias : quas nefas eſt tangere : partes illæ ſtatim concidunt & retrahũtur: tanq̃ ratio eas ſuo ſub freno coerceat. Idem ait euenire in eduliis : nam & ſi multi dum ignorant obſonia : ſuauiter edunt: tamen ut primum ſenſerint ſe impurum aliquid : aut lege uetitum ediſſe : non ſolum moleſtia afficiuntur maxima : uerum etiam ad nauſeas ſe uomitioneſq; con/uertunt. Redit denuo autor ad Muſicam : uereriq; ſe ait : ne ludicra nugatoriaq; & pene puerilia uideatur afferre : ſi pſalteria citharas & tibias teſtes adduxerit : & hæc tan/tummodo attingit non explicat : prius autem dixerat nõ ab re Pythagorã indulſiſſe muſicis artibus : quia non igno/rabat partes animæ ratione carentes eſſe indigas alterius cuiuſdam perſuaſionis & auxilii : nunc autem reuoluitur eodem : inducens inſtrumenta Muſicæ : quæ congruant cum affectibus : quos nobis neceſſarios natura diſtribuit : nec iniuria nos concentus & numeri demulcent & exci/tant : quia natura æquabilitate quadam & compoſita ſe/rie nos conſeruat & alit : quemadmodum permiſtio contrariarum uocum concinne coeuntium parit & ſeruat conſonantiam : hac de cauſa dixit : inſtrumenta a Muſica

arte excogitata : comparataq; rebus inanimatis : congruere & reſpondere in luctu : cantu : & uoluptate : imitariq; iudicia : affectus : & mores : cum deprehendantur in Muſica poteſtates quædam : quæ mœrorem : gaudium : & excandeſcentiam excitant. Modulationes autem : quæ affectus mouent : aliæ Phrygiæ : aliæ Lydiæ : aliæ Doriæ: Phrygias modulationes non nulli aſſerunt eſſe lugubres : nō nulli excitatrices certaminum : alii uero hoc facere Lydias : quas Plato a ſua re publica exploſit: tanq̃ accōmodatas gemitibus: Dorias modulationes graues eſſe aſſerunt : quare modum illum caſtum dicunt : largitoremq; prudentiæ. Deinde dicit : Se poſſe citare Zenonem : qui in theatro certantibus alternatim citharedis : ad diſcipulos inquit : eamus : ut diſcamus : quā uocem edant inteſtina : nerui : ligna : & oſſa : & quo nam pacto rationem numeroſq; admittant & referant. Inteſtina dixit & neruos : quia ea quæ pulſantur : ut barbitus : Lyra : & cithara : neruiis implētur : quæ ex inteſtinis animaliū efficiuntur. Ligna & oſſa dixit : propter tibias: fiſtulaſq;: quoniam tibiæ ex buxo : Lauro : aliiſq; lignis conſtant : fiſtulæ uero ex oſſibus. Scythas aiunt inflaſſe primū fiſtulas ex aquilarum uulturumq; oſſibus : Arimaſpi etiam iis utuntur uice tibiarum : alii dicunt ex tibiis gruum : & ex iis nomen habuiſſe : ideo dixit oſſa: ligna: neruos: & inteſtina uocē edere. Deinde proſequitur : Zenonem ipſum libenter uelle ab eis diſcere : quid eſt ꝙ tantopere mirentur & dubitēt : ſi ea uis

Modulationes
Aliæ Phrygiæ
Aliæ Lydiæ
Aliæ Doriæ
Plato

Zeno

animæ: quæ iraſcendi: appetendi: triſtandi: & gaudendi uim habet: rationi obediat: cum uideant canes: equoſq; : nec non & aues cicures conſuetudine quadam uictu & documēto uoces auditu faciles referre: motus etiam habitus : & geſtus moderatos noſtroſq; ad uſus accommodatos atq; obtemperantes : rationi cedere: cum præſertim Homerum legerint: a quo Achilles inducitur :qui non modo homines : ſed etiam equos hortabatur ad pugnam. Nam in Iliade Xāthum & Valium iugales Achilles alloquitur : hortaturq;: ne ipſum ſicut Patroclū in pugna deſerāt: ſed Achiuis cōfecto prelio deducāt incolumē. Homeri quidē carmina hæc ſunt.

Ξάνθε τε καὶ Βαλιέ, τηλεκλυτὰ τέκνα ποδάργης,
ἄλλως δὴ φράζεσθε σαωσέμεν ἡνιοχῆα
ἂψ Δαναῶν ἐς ὅμιλον, ἐπεί χ' ἕωμεν πολέμοιο.
μηδ' ὡς πάτροκλον λίπετ' αὐτόθι τεθνηῶτα.

Itē ait eſſe inſitū a natura: ut id quod ratione priuatur: eſ parti quæ ſapit: & ratione utitur: ſemp obediat. In cauſa autē ait eſſe: quoniā ab ipſa afficitur & tēperatur: cū altera ab altera diſiuncta nō ſit: nec: quaſi colonia: relegata: neq; extrinſecus ficta: neq; plagis quibuſdam formata: quoniam partes animæ cū ſint potentiæ: ſubiecto nō differūt: ſed definitiōe tantūmodo: quēadmodū in circūferētia circuli cōcauū & conuexū: quæ q̄uis re ipſa idē ſint: definitiōe tamē differūt: cū alia ſit definitio conuexi: & alia concaui. Quapropter dixit eſſe natura appenſa atq; coalita: a conſuetudine

expleta & abſoluta : ut recte mos appelletur. Quæ deinde ſequuntur : quia per ſe dilucida ſunt : præteribimus. Hinc ad reliqua pergens ait. Tria autem circa animam ſunt : ut ipſi aiunt : primum habilitas illa : quæ potentia dicitur: deinde affectio : poſtremo habitus. Potētiæ aliæ ſunt natura : aliæ ratione : natura ſunt : quæ nō poſſunt ad oppoſita ferri : ut id quod graue eſt : etenim ſi ſua ui poteſt deorſum tendere : non poteſt niſi alieno impulſu moueri ſurſum : at eæ quæ cōſtant ratione : ut ſunt potentiæ intellectus : non habent præſcriptum aliquod : quo tendant : ſed poſſunt pro ſuo arbitratū agere etiam in oppoſita : ut candidum & atrū meditari : quieſcere & iraſci : amare & odiſſe : q̃uis neque ant (ut dialectici aiunt) contradictoria exequi : cum non poſſint eodem modo intelligere non ens : q̃uis facile intelligant ens. De hac ipſa poteſtate locutus eſt autor. Iccirco ait. Potentia eſt principiū & materia affectionis : ut iraſcēdi : pudendi : & fidendi uis eſſe dicatur: affectio autem motus quidā eſt ipſius potētiæ : ut ipſa ira : ipa fiducia: ipſe pudor : ipſa audacia. Habitus uero eſt confirmatio ipſius potentiæ : ratione carentis : ortus a cōſuetudine : qui ſi fuerit bene ratiōe cōſtitutus : uirtus efficitur : ſi uero male : uitiū.

FINIS.

ANDREAE MATTHAEI AQVIVIVI HADRIANORVM INTERAMNATVMQ. DVCIS COMMENTARII IN TRANSLATIONEM LIBELLI PLVTARCHI DE VIRTVTE MORALI LIBER TERTIVS.

Vm de ea uirtute quæ ad mores pertinet : in initio Plutarchus ſe dicturum eſſe promiſerit : nūc quaſi nouo utens exordio de aliis uirtutibus incipit diſſerere : quæ uerſantur in ea parte animæ : quæ rationis eſt compos : ſiquidem ab ea duæ profluunt poteſtates : altera ſcilicet qua rata & neceſſaria contemplamur : altera : qua meditamur incerta. In illa quidē ſapientia perficitur & ſcientia : in hac uero : prudentia. Eſt autem ſapientia mentis opus : dum quis diuina : firma : neceſſaria : & admiranda cognoſcit : non enim uerſatur ſapientia circa cognitionem earum rerum : quæ poſſunt alio atq; alio ſeſe modo habere : nec aliquam mutationem admittit : ſed circa ea uerſatur : quæ neceſſaria ſunt & firma : uidelicet quia

Sapientia quid.

Dei prouidentia uniuerſa reguntur conſeruanturq; : & alia omnia quæ ad magnas res atq; diuinas pertinent: ab hac cõ-
Sciẽtia quid templatione ſcientia prouenit : quæ eſt indagatio rerum na- tura conſtantium : quæ etiam nequeunt aliter ſe habere: cu-
Plato ius proprium eſt : ſcire. Hanc Plato per doctrinam atq; re- miniſcentiam acquiri putat: dum ratio : quæ alas amiſit : ſi ſe conuertat ad mentem: reminiſcendo ſtatim abiectas alas aſſumit. At ſi contemplatio ad res incertas & erroris plenas deſcendit: non amplius ſapientia eſt neq; ſcientia : ſed poti-
Prudentia quid us prudentia : quæ longo experimento atq; doctrina paratur quare erit recta ratio agibilium in qua ineſt electio atq; fu- ga. Iccirco Plutarchus ait. Quoniam autem non exiſtimãt: omnem uirtutem eſſe in meditullio extremorum: neq; om- nem uirtutem eſſe moralem: neceſſe eſt: ut de earum dif- ferentia repetito altius principio diſſeramus: cũ res ſint aliæ quæ ex ſe conſtant: ut cœlum: aſtra: terra: mare: aliæ quæ ad nos attinẽt: ut bonum: malum: fugiendum: appeten- dũ: gratum: moleſtum: cũ utrunq; hoc ratio ſpeculatur: quatenus de iis agit quæ certa ſunt & ad optionem noſtram non attinent: ſcientia & contemplatio eſt: quatenus uero de iis: quæ ad nos attinent: conſultrix eſt & actiua. Huius quidem uirtus prudentia eſt: illius autem ſapientia: hæ cũ ambæ proueniant ab optima poteſtate animæ: & ſapientia intelligat: & prudentia opinetur: neceſſe eſt: ut ipſa pru- dentia in electione agibilium atq; in adminiſtratione rerum

coniectura & conſilio conualeſcat. Verum ſapientia & ſcientia quoniam meditantur quæ certa ſunt: nullo pacto cõſultationem admittunt: cũ nemo ſit (niſi plane deſipiat) qui conſultet: an homines moriantur: aut an cœlum ab oriente in occaſum moueatur: ſed tantum de ambiguis: ut in caritate annonæ: præſtat ne adduci triticũ ex tranſmarinis regionibus: an non præſtet propter diſpendium in aduectiõe? de iis rebus & ſimilibus conſultant homines: ſiue rem publicam: priuatam ue domi adminiſtrent: ſiue foris de rebus bellicis conſultent: uidelicet conducat ne exercitui paciſci inducias: an ſit e re potius confligere? Sed neq; ſciens de pertinentibus ad ſcientiam conſultat: ut ſi triangulus tres angulos habeat æquales duobus rectis: quoniam hoc plane nouit: ſi peritus fuerit illius ſcientiæ: quæ pertinet ad Geometras. Ait præterea prudentiã egere fortuna: nam q̃uis in nauigatione gubernator expertus & prudẽs ſit: ut uela explicet opportune: & clauũ bene dirigat ad portum: tamen niſi faueat uentus: nunq̃ aſſequitur quod aĩo concepit. Ita & in aliis rebus quæ ad actionẽ pertinent: homines nõ modo prudentia indigent: uerũ etiam fortuna: ſapientia uero quia nihil in ſe incerti continet: fortuna non eget.

De Fortuna: Prouidentia: Fato: Voluntate: & Caſu.

E fortuna quidem: de qua tantum autor innuit: afferre aliquid: uagariq; parumper non puto fuerit

diſſentaneum : cum non modo de ea loquantur Philoſo- phi : & qui diuina altaq; rimantur : uerum etiam tonſores imitantes pſytacos : qui ea quæ loqui geſtiunt ignorant : ne- mo enim tam aut iners : aut occupatus eſt : qui non auſit de fortuna diſſerere. Verum ut innoteſcat clarius : quid fortuna ſit : quatuor illa ſimul uidentur declaranda : qui- bus Plato dixit omnia contineri : prouidentia : fatum : uo- luntas hominis : & caſus. Prouidentia quidem eſt uolun- tas Dei ab ipſius bonitate proueniens : ob tutelam entium : nam rerum omnium ratio : quæ in diuina mente ac in faſti- gio ſimplicitatis illius reſidet : euenta rerum : quatenus in nobis ſunt : ita dirigit : ut eueniant ab ipſius uoluntate : ipſi tamen Deo nõ euentitia ſed præſentia & certa ſunt om- nia : q̃uis nobis ſint incerta & contingentia. Nec nos mo- ueat conſideratio : quo nam modo poſſit eſſe cognitio ne- ceſſaria Deo : hominibus uero contingens : cum ſæpenume- ro uideamus (ut ait Boetius : & in eum Diuus Aquinas) uno atq; eodem intuitu oriri Solem in cœlo : dum quis in terra deambulat : & tamen illud ſcilicet oriri Solem eſſe ne- ceſſarium : deambulare uero hominẽ eſſe contingens : qua- re non erit ab re ſi diuina mens proſpiciat ea : quæ nobis ſunt euentitia : cum ſint ipſi Deo firma & neceſſaria : res enim : quæ in peculiari ac propria natura perpen- duntur : quamuis liberæ & nulli neceſſitati obnoxiæ ſint : tamen ratione præſentiæ : neceſſitatem quandam

Plato

Prouidentia quid

Boetius Aquinas

præſeferunt . Cum omnia igitur ſint Deo præſentia : ſi
ad ipſius cognitionem referantur : neceſſaria eſſe faten-
dum eſt . Hanc cognitionem : ſiue eam mauis appella-
re prouidentiam ſequitur fatum : quod quidem eſt Dei lex — Fatũ quid
ab ipſius prouidẽtia originem trahens : perpetuam in ſe cõ-
tinens ſanctionem : a fando fatum eſſe deductum multi exi-
ſtimant : & Pontanus noſter affirmat : quemadmodum ab — Pontanus
edicendo edictum : & a decernendo decretum : quare non
nulli ineuitabile fatum eſſe dixerunt : ut Thales : Demo- — Thales
critus : Pythagoras : Parmenides : & Heraclitus : quia id — Democri-tus.
quod fatur Deus : non poteſt non perfici expleriq; . Plato — Pythagoras
tamen motum in humanis animis fato attribuit : nobis ue- — Parmeni-des.
ro effectum . Huic opinioni Chryſippus aſſiſtens : exem- — Heraclitus
plum inducit de turbine & cylindro proiecto : qui ſi per ac- — Plato
cliue proiiciatur : principium motus a proiectore eſt : pro- — Chryſippus
greſſio autem & reuolutio : a forma apta conuolui . Ale- — Alexander
xander peripateticus deuitari poſſe fatum hac maxima ratio-
ne confirmat : quoniam ipſum inter cauſas efficientes con-
ſtituit . Cauſarum autem efficientium aliæ ab arte ſunt :
aliæ a natura : ab arte quidem : ut ſtatuarius : faber : ſutor
& huiuſmodi : a natura uero ſunt : quæ in agricolis & ani-
malibus ipſis uidemus : nam ſimulatq; ſemen effundunt :
non ut artifices id quod prouenit manibus abſoluunt : ſed
natura eſt : quæ aut ſemina in ſolum iacta producit ad fru-
gẽ : aut ſemen genitale informat in animal : & quẽadmodũ

ea quæ natura profert : q̄uis ipſa nitatur perfecta proferre : tamen ab aliqua cauſa extrinſeca impedita : facit : ut ſæpenumero eiecta degenerent : ita fatum cum ſit cauſa efficiens : agatq; ſecundum naturam : poteſt de ſuo præſcripto electione ac uoluntate iubente dimoueri. Volūtas qd Eſt autem uoluntas appetitio quædam ab intellectu proueniens : cuius obiectum eſt bonum : quod aut undiq; conſtet : aut appareat : ſed plerunq; aberrantes ſectamur malum : q̄uis bonum ſemper expetamus : in cauſa autem erroris iudicium eſt : quod ex perturbatione aliqua deprauatur : nam ſicut uoluntas eſt appetitio intellectus : ita cupiditas eſt appetitio ſenſus : & ad cupiditatem quidem uoluptas pertinet : ad uoluntatem uero bonitas : quæ non a cœleſtibus motibus (ut putant Arabes & pleriq; alii) ſed ab obiecto : quemadmodum uiſus a colore mouetur : quare ipſorum aſtructio infauſta prorſus & uana cenſenda eſt : cum oporteat effectū : qui prouenit ab efficiente per aliquod inſtrumentū : congrua tamen portione reſpondere inſtruméto & agéti : quoniā nō temere utimur quolibet inſtruméto ad opus quodlibet : ſed eo potius : qđ operi cōcinna quadā ratione cōueniat. Verū qa corpus nullo modo poteſt immutare eā : quæ ad intellectū & uolūtatē pertinét : fieri nō poterit : ut aliquid imprimatur in uolūtates noſtras a cauſa motus corporū cœleſtiū. Igitur erit uolūtas hominis libera : ut cum libuerit : queat eligere & declinare : ut ſi uelit aliquo

accedere : aut nõ accedeꝛ : ducere uxorẽ : aut in cœlibatu degere : negociari : aut ocio frui : & his ſimilia. At ea quæ nobis omnino uẽdicare nõ poſſumus : ſed potius optare : ab arbitratu quidẽ noſtro & poteſtate : aliena uidenꝛ : ut diuitiæ : gloria : fortitudo : robur : & quæcũq; præter cõſiliũ : præterq; rationẽ : aut temere : aut præter ſpem accidãt : in qbus ipſa fortuna uerſari exiſtimaꝛ. Eſt autẽ fortuna inopinatus euẽtus : qui oriꝛ ex ꝓpoſito hominũ cũ admiratione contingẽs : ut ſi quiſpiã emẽdi aliquid gratia ad nũdinas proficiſcẽs obuiũ ſibi amicũ præter opinionẽ inuenerit : ex propoſito hominũ : ideo diximus : quoniã bruta nõ proponunt aliquid : neq; conſilio aut ratione ducuntur : unde fortunata uocari nequeunt. At ſi accidat aliqd ſine cauſa antecedẽte ab aliqua re ĩanimata : aut a brutis : uidelicet ſi e ſubgrundio domus tegula aut aliquid aliud decidat : & prætereuntẽ ſauciet : aut ſi equus a ſtabulo aufugerit : rurſuſq; eodẽ ultro reuertatur : ſiue ab armẽto taurus : caſus potius q̃ fortuna diceꝛ. Eſt enim caſus accidẽs citra ꝓpoſitũ hominis ex rebus inanimatis : aut ex animalibus mutis. Omnia hæc quæ ſupra diximus : uolũtate excepta cõfundũtur : ut ſiqd durius accidat : culpeꝛ inceſſeturq; fortuna : & iurgiis etiã lacereꝛ : ſi uero res quocũq; modo ꝓſpere ceſſerit : extollaꝛ. Nec mirũ qđ annuit Plutarchus : prudẽtiã egere fortuna : q̃uis uideanꝛ inuicẽ aduerſari : quoniã cõueniũt ſæpe : licet diuerſo more : ſiquidẽ altera proficit dum conſulto dirigit actiones : altera

Fortunæ definitio.

Caſus definitio.

Plutarchus

ſuuat impetu & uiolentia : nam cum uerſetur prudētia cir-
ca res incertas : quæ non poſſunt niſi coniectura ad propo-
ſitum finem perduci : ſitq; coniecturæ : ut modo reſpōdeat
modo fallat : neceſſe eſt : ut a re quadam præſtātiori opem
ſentiat. Non nulli ad naturam referunt : ſiue ad fortunam :
dum ea accidūt : quæ nobis ignota ſunt : & artē exuperāt :
nunc medicinalem : ut cum æger derelictus iam deploratuſq;
conualuerit : nunc militarem aut gubernatoriā : ut cum mi-
nor exercitus maiorē expulerit : aut cū in nauigando aliquid
præter ſpem euenerit. Atq; id quidem parum conſiderate :
cū & hæc & alia omnia ab ipſius Dei prouidentia & uolū-
tate proueniāt : ſunt autem ſupra captū hominis : nota tan-
tum ſoli Deo : cuius nutu omnia reguntur. Et hæc fortaſ-
ſe eſt fortuna : qua prudentia indiget : quia incertis ſeſe re-
bus immiſcet. Ait deinde autor : Cum pars actiua : quæ
circa negocium eſt : partem deliberādi accipiat : neceſſe eſt
comite & ſocia irrationali parte : atq; ad iudicandum adhi-
bitā agere : iudicia autem ipſa appetitu egent impellente ad
agendum : cum plane intellectus actiuus ſit : qui finis gra-
tia conſultat & meditatur : diſtatq; ab ea parte intellectus a
qua ſpeculamur : quia finis huius eſt inſpectio tantum : il-
lius uero præter inſpectionem eſt appetitio & perſecutio ac-
tionis & operis : nam pars illa quæ mouet : cupiditas eſt :
& mouet concupitæ rei gratia : motus enim ſine appetitu
fieri non poteſt : propterea dixit appetitu egent impellente

ad agendum : appetitum autem conſuetudo facit : eum ita afficiendo: ut ratione egeat: quæ præfiniat : quo pacto moderata ſequatur : & non excedat neq; deſerat opportunitatē. Etenim ſicut appetitus eſt : qui mouet : ita ratio eſt : quæ perficit appetitū : ut neq; ab ipſa ratione neq; a morali uirtute diſiungatur. Præterea illa pars inquit quæ affectui ſubiecta eſt : ſine ratione motibus utitur : tum nimis concitatis & uehementibus : tum mollioribus q̄ æquum eſt & ſegnioribus : quo fit : ut unum quodq; eorū : quæ agimus : uno quidē modo recte fiat : modis aūt multis aberret & peccet : ferire enim ſignū : unū eſt : aberramus uero multis modis: alias aliter aut excedentes mediocritatē : aut eā deſerentes. In cauſa autem ſunt uitioſæ partes animi : iracūdia & libido : quæ ſæpenumero plus nimio concitatæ : non modo comites rationi ſe faciunt: ſed plerunq; rationem cōculcant : & a medio ratione ab ipſa conſtituto recedūt. Ad hæc ſæpenumero aberramus a medio ignorantia: quæ eſt errorum omniū genitrix & magiſtra : cum nō ualeat in ſe tam difficili aſſequi quod oportet : ſiquidē iaculari extra ſcopū : cuiuslibet ſagittatoris eſt: attingere uero ipſum: non niſi peritiſſimi : etenim nō uno modo ſignū attingimus : pluriſariā autem aberramus deſerentes munus actiuæ ciuiliſq; rationis.

Eſt igitur propriū rectæ rationis munus: reſcindere ex affectibus quicquid a mediocritate aberrat : nā ubi imbecillitate : mollitie: metu: ſegnitie : appetitus ſuccūbit: & id quod

Proprium rationis munus.

honeſtum eſt deſerit: ibi præſto eſt ratio: quæ eum excitat & confirmat: ubi ruſſus rapido & concitato impetu fluens: ordinem & modum egreſſus uagatur: quod nimium eſt & redundans: reprimit: amputat: & ſiſtit: demum ita motum affectui ſubiectum præfiniens & moderans: uirtutes morales circa partem irrationalem inducit: quæ quidem mediocritates ſunt inter exceſſum & defectum: ſiquidem exceſſus defectuſq; uirtutem e medio tollunt: quemadmodum labores nimii & ocium corrumpunt ualetudinem: pari modo potus & cibus: qui ſi non excedunt: neq; deficiunt: conſeruant ſanitatem: & robur corporis augent: e diuerſo autem ſi redundant aut deficiunt: flaccidum reddũt corpus & ægrotum. Ita in actionibus datur cernere: nam qui pluſ q̃ par eſt aut audet aut timet: corrũpit fortitudinis actionem: appellaturq; aut audax aut timidus: & qui plus nimio exquirit illecebras: uoluptarius intẽperanſq; dicetur: qui uero nulla uoluptate afficitur: ſtupidus: generatur ergo uirtus augetur & conſeruatur a medio: ab extremo autem corrumpitur: coniectatrix igitur medii eſt: perinde ut ars: quæ &ſi inferior uirtute eſt: coniectat tamen quantum in ipſa eſt: medium: cuius gratia laudatur opus & artifex: nam quo pacto quiſpiam rectius laudauerit opus? q̃ ſi dicat nihil ipſi operi poſſe addi aut inde diminui: quare ſi non poteſt ibi aliquid addi: aut inde demi: nihil eſt:

Virtutem a medio generari.

quod deficiat aut exuperet : hinc fit : ut ſi ars quæ nõ tanti eſt : exquirit medium : quãto magis uirtus ? cum ſit arte præſtantior : uirtus inq̃ quæ ad mores actioneſq; pertinet : Quoniam ea uirtus : quæ non eſt indiga partis ratione carentis : prudẽtia & ſapientia : cum circa ſimplicem & ſynceram cognitionem abſq; aliquo affectu cõſiſtat : per ſe perfecta ſummitas rationis eſt : & abſoluta facultas : cui diuina & beatiſſima pars ſcientiæ inſit : at illa quæ neceſſaria eſt corporis gratia : quæ affectui adiuncta tanq̃ inſtrumẽtali miniſterio & famulatu eget ad agendum : cum non penitus euertat irrationalem partem animæ : ſed inſtruat potius & moderetur : ſua quidem præſtantia & facultate atq; etiam qualitate ſublimitas eſt : quantitate uero mediocritas : cum exceſſum ipſum & defectum reiiciat.

De Mediis.

INterſerit deinde idem autor non nulla genera mediorũ : ante q̃ ad mediũ uirtutis deueniat : inquiẽs : Plurifariam dici medium : ut id quod inter ſimplicia conſtituitur : ueluti fuſcum inter albũ & nigrum : aut id quod continet & cõtinetur : ut octo inter duodecim & quatuor : aut indifferens : quod nullorum extremorum ſit particeps. At nos ne omittamus alia mediorum genera ab aliis autoribus excogitata : præſtemuſq; etiam exẽplis quæ digna ſunt

ſcitu : ut exploratius media intelligantur : & ſi multa ſunt : quæ media nõ admittunt : ut in numeris impar & par : & (ut Ariſtoteles ait) Quæcunq; ſunt contrariorũ talia ſuapte natura neceſſariũ ſit : alterũ eorum ineſſe ſubiecto : nullum horum eſt medium . Deinde inquit : Neceſſariũ eſt in corpore animalis uel langorem eſſe uel ſanitatẽ . E diuerſo tamen autumat Plato: qui in diuino illo conuiuio inducit Socratẽ fatentẽ ſe redargutũ a Diotima fatidica : cũ expelleret mediũ : edoctũq; tandẽ ab ea : mediũ eſſe in rebus : & etiã inter ſcire & ignorare: uerba Diotimæ hæc ſunt. ἢ οὐκ ᾔσθησαι ὅτι ἔστι τι μεταξὺ σοφίας καὶ ἀμαθίας; τί τοῦτο; τὸ ὀρθὰ δοξάζειν καὶ ἄνευ τοῦ ἔχειν λόγον δοῦναι οὐκ οἶσθ', ἔφη, ὅτι οὔτε ἐπίστασθαί ἐστιν (ἄλογον γὰρ πρᾶγμα πῶς ἂν εἴη ἐπιστήμη;) οὔτε ἀμαθία. τὸ γὰρ τοιούτως τυγχάνειν πῶς ἂν εἴη ἀμαθία, ἔστι δὲ δήπου τοιοῦτον ἡ ὀρθὴ δόξα μεταξὺ φρονήσεως καὶ ἀμαθίας. Quæ ſi ad pondus trãſferas : latine hoc ſignãt. An non animaduertiſti eſſe quoddã ſciẽtiæ & ignorantiæ mediũ? cui Socrates : quid nã hoc eſt? at Diotima recte inqt opinari : cũ nõ habeas certã rationẽ : ſi quidẽ neq; ſcire eſt : cũ nõ ſit ſcientia ſine certa ratiõe: neq; rurſus ignorãtia: ſi recte opinetur . Inhæſit etiam huic decreto Galenus utpote medicus: q' de neutro corpore elegãtiſſime ſcripſit: cui hoc quod appingimus præludium: a nõ nullis tribuitur : in quo quidẽ pars candida perfectionẽ denotat: atra uero imperfectionem : intermediæ partes tres ſunt : quæ

Plato

neutræ dicuntur : quarum altera accipitur pro neutro primæ rationis : quod in hoc ipſo præludio ſignatũ eſt colore fuſco: quoniam neq; ater neq; candidus eſt : neutrum uero : quod eſt ueluti zona bipartita alba & nigra : neutrum dicitur rationis ſecundæ: quoniã ſeorſum de utroq; participat. Illud autem quod alternatim quadratos continet albos & nigros : neutrum rationis tertiæ nuncupatur. Quæ ut facilius innoteſcant : non grauabimur exemplum adducere ex medicorum penu : ut ſit homo ſanus : qui bene ualeat in parte alba ſcilicet. a. b. & incipiat paulatim demutari in peius : tanquam deſcendiſſet per loca alia tributa ſanitati : ut per. c. d. labatur deinde uerſus neutrum rationis ſecundæ : ut deueniat ad. e. f. tunc non dicitur ſanus : ſed neutrum : ut in aliqua parte corporis ſanus ſit : in aliqua uero non ſanus : perinde ut qui ſano eſt corpore : ſed in aliqua parte corporis ægrotat : quemadmodum uaricoſus aut claudus. Rurſus ſi tranſit ad neutrum : quod primæ rationis appellatum eſt : ut per. g. h. tunc efficitur corpus uere neutrum : ut totum dicatur corpus neq; ſanum neq; ægrotum. Deinde ſi progreditur ad aliud neutrum ſcilicet. k. l. quod neutrum rationis tertiæ appellauimus : tunc dicetur corpus modo ſanum modo ægrotũ: ut nulla prorſus ſanitas ſtabilis uideatur. Demum ſi uergit ad m. n. tunc penitus ægrotum dicetur: quod per nigrum colorem oſtenſum eſt. Diximus præterea hominẽ ſentire

ſe demutari in peius : ante q̃ ad neutrum perueniat : quoniã ſæpenumero ſigna quædam ualetudinis aduerſæ proueniunt : ut idem Plutarchus ait in eo libro : quem de tuenda ſani-tate compoſuit. οὐ γὰρ ἅπασαι κατὰ τὸν Ἡσίοδον ἐπι-φοιτῶσιν ἄνουσοι σιγῇ, ἐπεὶ φωνὴν ἐξείλετο μητίετα ζεύς, ἀλλ' αἱ πλεῖσται καθάπερ προαγγέλους καὶ προδρόμους καὶ κή-ρυκας ἔχουσιν, ἀπεψίας καὶ δυσκινησίασ. βαρύτητες καὶ κόποι φησὶν Ἱπποκράτης αὐτόματοι νοῦσον φράζουσι. id eſt non omnes morbi adueniunt nobis latenter & tacite : quia (ut ait Heſiodus) Iuppiter illis abſtulit uocem : ſed plerunq; per nuncios : per feciales : & quaſi per præcones bellum indicunt cruditates & tædium mouendi : nam gra-uitates & labores ultronei (ut inquit Hippocrates) morbos denũciãt. Idcirco poteſt qs ſcire ſe ad ægritudinẽ labi : ante q̃ ad neutrũ deueniat : diceturq; corpus neutrũ decidentiæ. Si uero a cõtrario cõmeat motus : hoc eſt ab ægritudine : tũc nõ diceť neutrũ decidẽtiæ : ſed neutrũ reualeſcẽtiæ. Ac-cedũt præterea alia multa : quæ facile huic præludio aptãtur & congruunt : q̃uis uelimus a literarum monumentis inci-pere : ut ſint uocales literæ in parte perfecta ſcilicet in parte alba : mutæ uero in parte oppoſita : ſemiuocales in eo neu-tro : quod bibartitum deſcripſimus : aſpiratio in eo : quod per fuſcum colorem oſtenſum eſt : qui quidem color neq; albus neq; ater eſt : in neutro alternato erunt illæ uocales : quæ modo uocales ſunt : modo conſonantes. Congruit

præterea ut in oppoſita parte nomen aptetur : quoniam imperfectionem ſignificat : cum nomē nudum ſine actu : quaſi ſine aliqua forma ſit : pendet enim ut a uerbo perficiatur : uerbum uero actum ſignificat & perfectionem : tēditq; ad finem : quo nomen omnino priuatur. Aduerbiū : Interiectio : Præpoſitio : & Cōiunctio in neutro erunt rationis primæ. Participium autem cum partim capiat nominis & partim uerbi : Gerundium & Supinum quoniam alterū dicitur quaſi duo gerens : alterum de caſibus nominum & de uerbali actu participat : in neutro ſecundæ rationis conſtituātur. Infinitiuus in tertio : quia nunc uerbum & actum : nunc nomen & ſubſtantiam rei ſine aliquo actu ſignificat : ut currere : Græci τὸ ἔχειν aſſerunt quaſi ipſum currere : oſtendit hoc totum Perſianum illud :

Scire tuum nihil eſt : niſi te ſcire hoc ſciat alter.

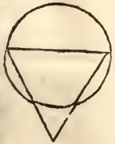
Et rurſus :

Velle ſuum cuiq; eſt : nec uoto uiuitur uno.

Huic aliud addatur exemplum ab ignorātia : quæ recte collocatur in obſcura parte : cum nihil aliud ſit : q̄ obtenebratio mentis : & homo quidem ignarus uergat uerſus partem candidā & lucidam : ut exutus ignorātiæ tenebris : induat ſibi lumen alicuius ſcientiæ : & tandem ad diuinam perfectamq; deueniat. Itaq; primum mediū illud attingit : quod dicitur tertium in præludio depictum ex quadratis nigris & candidis : cui recte conuenit moralis ſcientia : quæ habet

affectũ pro materia: & rationẽ pro forma: affectus etenim morbus eſt animi: non aliter q̃ ægrotatio morbus eſt corporis: morbi animi nuncupantur a noſtris: a Græcis uero πάθη: id eſt paſſiones: & homo cum ab affectu ſuperatur: ægrotat: ſed cum in ipſo homine pollet ratio: & affectus ipſos dirigit ac moderatur: tunc ſanus dicitur: itaq; modo ſanus eſt: modo ægrotus. Procedat deinde ab hoc medio ad aliud mediũ: quod in præludio neutrũ ratiõis primæ appellatur: & conſtat ex fuſco colore: qui (ut diximus) neq; niger neq; albus dici poteſt: huic medio cõgruit ſcientia naturalis: quæ circa materiã & formã ſemp̃ uerſatur: materia cũ ſit inconſtans & quaſi non ens: colorẽ propriũ admittere nõ uidetur: forma etiã ipſa non permanet: quare incerta ſcientia eſt: ut multi aſſerunt. Ex hoc itaq; medio ad aliud poteſt procedi: ad illud uidelicet quod neutrum rationis ſecundæ appellatur: & conſtat ex bipartita Zona nigra & alba: cui recte aptabitur ea cognitio: quæ partim cum materia eſt: partim ſine materia: ut eſt ea ſcientia quæ de anima dicitur: & etiam Mathematica: quæ duæ interſtitio quodam utriuſq; naturæ: mediæ nuncupantur. Scientia enim de anima in eo ꝙ uerſatur circa eam partem animæ: quæ eſt aſſociata & complicita ſenſibus: non poteſt disiungi & ſeparari a materia: ſed in eo ꝙ conſiderat id quod intelligit & perennat abiungitur. Mathematica etiam cum figuras deſcribat: in materia eſt: non enim

poteſt exarari triangulus aut quadratus niſi in materia : ui-delicet in lapide : aut in ære : aut in aliquo corpore : ſed cum conſideratur abſtrahitur : quoniam aliter non eſſet ſi-ne culpa mendacii : quippe cum contra ſuas dignitates (quas Græci ἀξιώματα uocant) niteretur. Ex dignitatibus una eſt : a quolibet puncto in quodlibet punctum rectam li-neam ducere : eſt & alia : ſuper datam lineam triangulum æquilaterum collocare. Rogo quo nam pacto conſtituere-tur triangulus æquilaterus : ſi daretur linea diametralis in poſtremo cœlo ? profecto aliqua pars trianguli extra locum deueniret : quoniam extra cœlum nihil eſt : uerum quia Geometra abſtrahit mathematicum corpus : perinde ut ſi ſi-gnatã cærã ab anulo extraheret : poteſt citra mẽdacium triã-gulũ cõſtituere : cuius locus erit mẽs ipſius Geometræ : pe-nes quã quaſi ſequeſtrũ triangulũ totũ abſtrahẽdo reponet. Hinc Plato Geometriã poſuit mediã inter phyſicã & diuinã : qã cũ diuinæ res ſine materia ſint : & ſine materia cõſiderent̃ naturales cõtra : nã in materia ſunt : & cũ materia cõſide-rent̃ : neceſſe eſt : ut ſit aliqua ſciẽtia media : quæ in materia ſit : & ſine materia cõſideret̃ : hæc autẽ Geometria eſt : quapp-ter Plato qui ſemp circa res diuinas uerſabat̃ : iuſſit inſcribi in limine auditorii ſui : ne qs expers Geometriæ limen illud ingrederet̃. Hinc fabula Oti & Ephialtæ : qui oſſam olym-po impoſuerũt : ut cœlum ſibi facerent peruiũ : ſed a Ioue fulminati corruerunt : quæ q̃uis in fronte uideatur fabula :

Plato

in occipitio tamen ſiquis præſſius introſpiciat : inueniet nõ debere nos ab una ſcientia ad aliam niti ſine propriis me-diis : ne lucubrationes noſtræ in caſſum abeãt. Igitur cum quis primum ignorantiam exuit : ad moralem contendat ut (iuxta illud Delphicum) ſe ipſum cognoſcat : ne cogatur abire poſt gregem ſodalium : ut eſt in canticis : & paſcere hædos id eſt ſenſus : poſtea tranſeat ad phyſicam : ut ſaltem non ignoret : quid ſit : in quo ipſe conſiſtat : & ex quibus principiis res conſtent : deinde mathematicam amplectatur : ut per eam quaſi per pontem ad cognitionem diuinarum re-rum : & demum ipſius Dei (pro hominis captu) deueniat per media ipſa : quæ ſunt in præludio lineata. Verum ne diutius q̃ decet : media conſectemur : cum nullo quidẽ ho-rum modorum uirtus ſit medium : quia neq; admiſtio ui-tiorum eſt : neq; continetur ab eo : quod æquabilitatem & modum excedit : neq; continet id : quod infra modum eſt : neq; omnino uacua eſt ab affectionibus appetitus : in qui-bus plus & minus inuenitur : ſed eo potiſſimum modo me-diocritas & ſit et dicitur : quo circa ſonos eſt harmonia. Ea mediocritas ita pertinet ad cantũ : quemadmodũ acutiſſima illa uox : quæ a Muſicis Nete : & grauiſſima quæ Hypate nũcupatur : utrunq; tamen extremorũ fugiens : illius ſcilicet nimiam acuitatem : huius uero nimiam grauitatem : mo-dum in utraq; conſectata delectat. Sic ipſa uirtus cũ ſit me-diocritas : motus ; & uis : circa irrationalẽ partẽ : remiſſiones

& contractiones : & omnino id quod excedit & deficit : ab appetitione aufert : & unam quamq; affectionem in rectitudine & mediocritate conſtituit. Proinde Dorium uirtutis concentus appellatur : quoniam medios tonos admittit : cõparatur hic canendi modus moribus bene conſtitutis.

De Fortitudine.

ETenim ut a fortitudine incipiamus : mediocritatem eſſe aſſerunt timiditatis & audaciæ : quarum altera defectus eſt : altera exceſſus : & eius uidelicet partis quam excandeſcentiam nominant. Verum illud non prætereundum : ꝙ quis uerſetur fortitudo in ea parte animæ : qua homines iraſcuntur : non tamen recte dicetur : ꝙ ex ira proueniat : iuuatur tamen ab ira in ipſo impetu : dum pericula ſubit. Statius in Thebaide. Statius

At poſt q̃ rabies & uitæ prodiga uirtus
Emiſere animos.

Item Homerus. Homerus

Ὥσ' εἰπὼν ὤτρυνε μένοσ καὶ θυμὸν ἑκάςου.

Hoc eſt ſic locutus : ſingulorũ animos cõcitauit atq; accẽdit : cõcitat enim fortitudinẽ ira : ſed nõ generat : nã ſi ex ira generaretur : beſtiæ quoq; dũ percuſſores inuadũt : fortes poſſent appellari. Fortis enim dici nõ poteſt : niſi q audet ueretur q; : quãdo : ubi : & quantũ oportet : ac etiã cuius rei gratia : & ut

R

ipſa ratio dictat & præcipit. Quapropter non poſſunt recte dici fortes: qui ob iram: metum: libidinem: aut qui alio-rum iuſſu pugnant: ſed ille uere abſoluteq; fortis eſt: qui decoris adipiſcendi gratia: mortem nō timet: quæ res quæ-dam eſt maxima terribilium: quoniā ultima: mortuo enim homini nihil quod bonum aut malum ſit: accidere poteſt. Sed neq; dicetur fortis circa omne genus mortis: ſed circa illud: quod pulcherrimum eſt: pulcherrimum autē genus mortis eſt: dum quis in prelio cadit: ex quo honores: ſta-tuæ: cœteraq; ornamenta a regibus & magiſtratibus cōn-ſtituuntur: at qui in mari: aut ui morbi diem obiit: lau-dem in eo genere mortis non aſſequitur: ideo non lau-dantur ii: qui ſe pelago credunt: neq; qui ruinoſas ædes: aut male materiatas habitare non timent: ſed qui alacres lubenteſq; uirtutis gratia in hoſtes feruntur: ut inde laudem & honoratum nomen aſſequantur: neq; etiam ii laudantur: qui imminente periculo: ſiquando paucioribus aduerſus multos: aut imparatis aduerſus inſtructos pugnandum ſit: fugam arripiunt: mortem potius q̄ infamiam formidantes. Hoc præuidens Cæſar Imperatorum fortiſſimus: dum eſſet apud Bibractem oppidum cum Heluetiis pugnaturus: ne equites turpiter ſibi ipſis fuga conſuleret: primum ſe amo-to equo peditem fecit: deinde iuſſit: omnes equites equis deſcēdere: ut ſublata cōmoditate fugiendi: omnes iam fac-ti pedites fortiter ac ſtrenue pugnarent. Sed neq; illi: qui

ob affectũ aliquem non ex electione & honeſtatis gratia pu-
gnant : aut hoſtilem impetum ſuſtinent : fortes appellandi
ſunt : nam ſic ipſi quoq; aſini fortes eſſent : dum eſuriunt :
cum ne ſtimulo quidem aut conto dimoueãtur a pabulo.
Præterea non ſunt fortes : qui ob illatam iniuriam pugnãt:
cum non propter decus : ſed ex perturbatione animi certãt:
poſſunt tamen pugnaces dici : & comparantur aliquo mo-
do fortibus. Ex hac ratione etiam eſt: ꝙ ii qui parta ali-
qua uictoria freti pugnant : non poſſunt dici uere fortes :
ſperant enim: ſicq; ebrii quoq; fortes appellarentur : qui
bonæ ſpei : uiribus ob uinum excitatis : efficiuntur : qua-
re qui pugnant non ex electione & decore : ſed ſpe tantum-
modo : ſimulatq; euenit aliter q̃ ipſi exiſtimabant : fugiunt.
Hæc ſunt fere Ariſtotelis placita. Sed non nulli Acade- Ariſtoteles
micorum fortitudinem ipſam nihil aliud eſſe dixerunt : niſi Academici
ſcientiam metuendarum rerum & non metuendarum :
non nulli uero prudentem habitum : conſtantemq;
circa ea : quæ tentanda ſunt & non tentanda : alii eti-
am probatum habitum tolerandarum rerum & non to-
lerandarum : non excedentem medium per audaci-
am : nec deficientem ob metum. Plato in ſanctiſ- Plato
ſima illa diſputatione de legibus fortitudinem totius
animæ manum eſſe aſſeruit. Diuus Thomas fir- Diuus Tho-
mitatem animæ eſſe dixit in ſuſtinendis repellendiſq; mas.
rebus : in quibus difficile eſt habere firmitatem : &

hoc ob uirtutis bonum. Deniq; Pontanus noſter: cui tan/tum ingenii ad bonas artes adipiſcēdas natura tribuit: quā/tum fortaſſe prioribus: quorum ingenia quotidie admira/mur: fortitudinem ipſam diuiſit in heroicam atq; domeſti/cam: ſiquis autem exactius clarius ue & quid ſit: & quo nā pacto exerceatur exquirat: librum legat quem ille de hac ipſa uirtute elegantiſſime edidit: nihil enim erit huiuſce rei quod ſcire amplius optet.

De Liberalitate: Auaritia: & Prodigentia.

It deinde Plutarchus: liberalitatē eſſe inter auaritiā & pdigentiam: nā cū liberalitas ſit moralis uirtus: neceſſe eſt: ut in medio extremorū reſideat: uerſatur autē circa pecunias & facultates: circa quas etiā uerſant̄ extrema. Auaritia eſt opinio uehemens de pecunia ualde expetenda inhærens animis & penitus inſita: appetendo ac retinendo plus nimio. Prodigentia uero: nimium largiendo: pa/rumq; capiendo: ut qui ea utitur: uideatur odiſſe quæ poſ/ſidet: quo fit: ut auarum non nulli putent nuncupari ab auiditate æris expuncta e litera: unde auarum dicemus eſ/ſe: qui quando: quibus: & quod oportet nō erogat: pro/digus uero pfundit: & hoc nō honeſti gratia: neq; recte. Verum liberalis quia & honeſtis hominibus & honeſtatis cauſa iuxta ſuas facultates aut captos redimit: aut egenis

Auaritia quid

Prodigētia quid

opitulatur : aſſequitur : ut non modo liberalis : uerum etiam beneficus habeatur : non quidem ab hiſtrionibus & ſcurris : qui prodigos extollunt per compita : ſed a probis præſtantibuſq; uiris. Hinc ſæpenumero hac noſtra præſertim tempeſtate profuſi : & qui ſine delectu dant : liberales exiſtimantur : qui uero cum delectu ſicut oportet : & re ipſa uere liberales ſunt : cenſentur parci : a non nullis etiam appellantur auari. Præclare igitur atq; expeditiſſime reſpondit Ferdinandus Rex quibuſdam de hac re altercantibus : duo eſſe genera largiendi : alterum quod probis & merentibus confertur : alterum quod nulla habita ratione ſcurris : & nullius momenti hominibus effunditur. Vnde accidit : ut boni uiri beneficio affecti non per fora & triuia extollant beneficia : ſed taciti tempus expectent : quo gratiam referre queant : leues autem & ſcurræ cum in referenda gratia nullius momenti ſint : ſolū uerbis gratias conatur agere : & acclamationibus beneficiū in uulgus diffundunt : hac de cauſa liberales : qui recte conferūt beneficiū : in pectore bonorum latent : falſoq; auari a turba denominantur : at illi qui leuiū hominū uerbis & laudibus extolluntur : liberalitatis nomine decorātur. Dictitabat præterea idē Rex : nō æque ac Deos debere homines liberalitatē exercere : nā Deos ut æternos & immēſos poſſe ꝓfuſius largiri cōſtat : homines uero : quorū potētia & facultas fini & numero ſubeſt : in remunerādo ea

ratione uti oportet: ut perſpectis ſuis facultatibus: iuxta ſinguloꝛum merita : unumquemq; dignum beneficiis afficiant: ea tamen menſura & moderatione : ne dum aliquos luxurioſe muneribus expleuerint : ita ſe exhauriant : ut cœteri omnino deſerantur.

De Temperantia.

Pergit autor deinde aſſerens manſuetudiné eſſe inter ſtuporem & ſæuitiam : temperantiam uero & iuſtitiam ita ſtatuunt : ut altera circa res contrahendas nihil ſibi plus æquo nec minus tribuat : altera cum ſit mediũ inſenſibilitatis & uoluptatis : ſemper cupiditates recte cõſtituat : quo quidem in munere maxime uidetur irrationalis pars declarari : ac differre a parte rationali : & affectum a ratione longiſſime eſſe diuerſum. Non nulli Pythagorei temperantiam ſeruatricem uirtutum omnium eſſe dixerunt : ut ſæpe numero tribuerint ei munus rectæ rationis : in commutandis diſtribuendiſq; ac in erogandis rebus ad iuſtitiam pertinentibus: in moderanda etiam audacia & timore: quæ ſpectant ad officium fortitudinis : in amputandis quoq; illecebris & corporeis uoluptatibus : ut non modo ad morales actiones: uerum etiam ad ualetudinem corporis pertineat : putant enim corpus ſub anima temperata immortale poſſe ſubſiſtere. Plato autem diſcreuit prudentiam a reliquis

Pythagorei

Plato

uirtutibus : eamq; in rationali parte collocauit : appellauitq; oculum mentis : temperantiam uero atq; iuſtitiam poſuit in cunctis animæ partibus : dixitq; ambas eſſe totius animæ cō-ſonantiam : uerum concinnitatem temperantiæ in affectibus dixit eſſe ſitam : iuſtitiæ autem in actionibus : & illam quidem appellauit ſanitatem : hanc uero pulchritudinem. Sed Ariſtoteles uerſari temperantiam ſtatuit in ea parte animæ : Ariſtoteles quæ eſt rationis impos : quoniam circa corporeas uoluptates : non circa eas : quæ pertinent ad animum uerſatur : cū ex cupiditate honoris aut doctrinæ aut ex ea uoluptate : quæ capitur ex bonarum rerum adeptione : non uocetur intemperans quiſpiam : ſed ille tantum & habetur & appellatur intemperans : qui uoluptates a cibo atq; a Venere appetit & exquirit : quæ quidem uoluptates nobis cum belluis ſunt communes : quoniam ſumuntur a corpore : ſed non circa omnes uoluptates corporeas uerſatur intemperans : ut ſi afficiatur : dum picturas intuetur : neq; circa auditum : ſi gaudet cantu aut comœdiis : ſed nec qui ſuffitu aut florum pomorumq; odore lætantur : ſed ii : qui aut nidore culinæ : cū eſuriunt : aut unguentis delectantur : quorum olfactu ſubit earum rerum : quas ipſi cupiunt : recordatio : quæ accidūt ſæpe belluis memoria ciborum : non inquit odore leporum canes gaudent : ſed eſu potius : neq; etiam leo bouis uoce lætatur : ſed diſcerptione : ita etiam dum aſpicit ceruum aut ſilueſtrem capream : gaudet tamen propinquitate

aduentātis cibi. Iccirco aſſeruit temperantiā : intemperantiamq; uerſari circa eas uoluptates : quibus maxime gaudēt bellux : gaudent enim præcipue guſtu atq; etiam tactu : quis alibi guſtum fere tactum eſſe oſtenderit. Teſtatur hoc cupiditas Philoxeni gulæ maxime indulgentis : qui gruis col-lum habere cupiebat : ut attactu longiore deſcendentis cibi per ingluuiem : maiori uoluptate frueretur. Ex iis igitur patet : intemperātiam uerſari præcipue in ea uoluptate : quæ percipitur tactu : cuius abſentia ſemper dolet & triſtatur intemperans : & eius triſtitia differt ab ea : qua triſtatur timidus : quemadmodum differunt ea : quæ ſibi inuicem opponuntur : nam timidus triſtatur earum rerum præſentia : quæ terrent : intemperans uerò earum rerum abſentia : quæ delectant. Hinc facile percipi poteſt : ꝙ inepta fuerit eorum opinio : qui eandem uirtutem temperantiam & fortitudinem eſſe dixerunt : quandoquidem uirtutes ipſæ : & earum oppoſita inter ſe diſſentiunt : ut alia aggrediatur : alia fugiat : aggreditur fortitudo pericula circa quæ uerſatur : temperantia uero fugit omnes illecebras : & eas uoluptates : quæ a corpore capiuntur : ambæ tamen inſident in partibus animæ : quæ ſunt rationis impotes : ſed temperantia circa eam partem : qua concupiſcimus : fortitudo uero circa eam : qua iraſcimur.

De Iuſtitia.

Is itaq; de temperantia breuiter diſputatis : ad ea quæ ad iuſtitiam pertinēt : tranſeamus : ut facilius quid ipſa ſit : & quas partes habeat : intelligatur. Etenim in urbe Romuli (ne ab ouo exordiamur) iuſtitia primum non a lege : neq; a conſtitutione aliqua : ſed arbitratu Regum adminiſtrabatur. Sic etiam in Græcia : quoniam Reges eligebantur abſq; aliqua ambitione ex iis : qui iuſtiſſimi ac ſtudioſiſſimi legum habebantur : & ii quidem primi legibus inſtitutiſq; ſe ipſos ſubiiciebant : ſiquidem iuſtitia legis finis eſt : lex uero munus & opus Regis : Rex deniq; ſimulacrū Dei optimi maximi : qui omnia recte gubernat : unicuiq; tribuēs quod meretur. Vnde Homerus Agamemnonem nunc ἄνακτα ἀνδρῶν hoc eſt Regem hominum : nunc ποιμένα λαῶν hoc eſt paſtorem populorū appellauit. Concinne profecto Heſiodus a Ioue natam dixit eſſe iuſtitiam : uirginemq; & incorruptam : quoniam a Regibus ornebatur : cōſeruabaturq; uirgo : nulli hominum ſubdita aut proſtrata : germana etiam Mineruæ : ambabus enim idem pater aſcribitur : ſed altera in uerticē : altera iuxta thronum appingitur : q̄q̄ adulatores qui regna demoliūtur & peſſum trahūt : dixerunt iuxta Iouem depingi iuſtitiā : quia quodcunq; Rex iubet & ſtatuit : iuſtū eſt. Quod ſi iuſta ſunt Placita Regis : uigorem legis habere : merito ſancitū eſt : ſi uero æqua

Homerus

Heſiodus

& iuſta nõ ſunt : neq; leges eſſe : neq; legũ uigorem habere ullo pacto poſſunt. Abſit : Plato ait in Minoe : ut iniqua ſanctio lex ſit: iniqua enim ſanctio ſemp eſt : ſi ad propriũ cõmodũ conſtituat: hinc Reges efficiunt tyranni : ſiquidem Rex ille eſt: qui cõmunẽ utilitatẽ reſpicit : & obiectũ eius eſt obſeruãtia iuſti: tyrãnus uero eſt : qui ad nullã alterius utilitatẽ: niſi ad ſuũ cõmodũ dirigit actiões: & eius obiectũ eſt id quod placet. Igit placita Regis niſi æqua & iuſta ſint: leges eſſe nõ poſſunt: ſed tyrãnides potius. C. Cæſar Caligula tyrãnus ex impatore effectus: atrocitate naturæ: & aſſuetudine trãſgrediẽdi leges: eo eſt licẽtiæ pductus: ut nõ erubeſceret auiæ monẽti reſpõdere: memẽto: mihi in oẽs omnia licere: etenim cũ primũ Principes exiſtimãt licere ſibi quodcũq; libet: nõ modo trãſgrediũtur iura: uerũ ẽt poteſtate abutunt. In cauſa autẽ plerunq; eſt metus: libido: & auaritia: et metus ex hoc puenit: q putãt eos : qui ſunt ab ipſis iniuria affecti: iã iam cõtra ipſos inſurgere: moliriq; res nouas. Eſt pterea aliud tyrãnorũ genus: nõ quidẽ ex ſeminario Regũ : ſed ex ducibus aut principibus populorũ: quos & ipſos ẽt timere neceſſe eſt: egerrime eni unius dominatũ ferũt: q prius æquales fuerãt: quo ex metu tyrãnos uidemus ſemp cuſtodias meditari: eaſq; a peregrinis exigere: Reges uero q iuſtitiã colũt atq; ſectantur: quoniã poſſunt tuto ſe cõmittere ciuibus : ab ipſis tanq a filiis cuſtodiũtur: ſeruanturq; beneuolẽtia & fide: de more ẽt iure iurãdo firmata: quã licet Principes

Plato

Caligula

dignitatis cauſa non præſtent iis : quibus imperāt : ob fidē tamen ipſis oppigneratam a ſubiectis: debent eos nō modo diligere : uerū etiā paterno quodā amore proſequi : & nihil in eos iniuſtū: nihil aſperū: nihilq; quod tyrānidē oleat exercere : olent autē uel maxime tyrannidē proſcriptiōes : quæ niſi ſatis probatæ ab omnibus fuerint : culpātur : quoniam aut ab auaritia proueniūt : aut a ꝓdigentia : quæ quis contrariæ ſint : uideanturq; inter ſe differre : cōueniunt tamen in hoc : quia dū Princeps exigit mulctā: niſi eā a ueris conuictiſq; ſontibus exigat : uidetur cupiditate & auaritia incitari : cū uero profundit ac largitur immeritis : euadit illico prodigus : & a prodigo in expilatorē neceſſario conuertitur. Declarauit hoc profuſio C. Caligulæ : qui immoderatis largitionibus exhauſtus : totū ſe ad rapinas cōuertit: hæreditates reſcidit: & cēſus irritos fecit: ut pleriq; exuti hæreditariis bonis ſibi ipſis mortē cōſciuerint. E diuerſo autē Hadrianus Princeps legitimus & uere Imperator : ut tetrā abominandamq; notā tyrannidis deuitaret : bona proſcriptorum nō in fiſcū Imperatoris : ſed in publicū ærariū iuſſit cōferri. Traianus iniquas exactiones deteſtans: dixit fiſcū eſſe ueluti lienē: qui dū plus nimio gliſcit : artus reliqui attenuantur. Antoninus cognomēto Pius bona eorū: qui repetundarum rei erant lege iulia: conſtituit male parta tantū prouincialibus reddi : reliqua uero : quæ fiſco debebantur : reorum liberis relinqui: ne filii inſontes paterno ſcelere mulctarētur.

Caligula

Hadrianus

Traianus

Antoninus

Abhorruit præterea ita ab alienis bonis: ut nullus ſub tali Principe proſcriberetur: niſi Altilius Titianus tantum ob affectatam tyrannidem: & hoc quidem decreto ſenatus. Titiani uero filium ſemper iuuit. Conſcios exquiri uetuit. Item quadruplatores: qui quartam partem de proſcriptorũ bonis: quos detulerant conſequebantur amouit. Hi quidem Principes: & ſimiles his: quos nulla cupiditas impulit: neq; libido aliqua illexit aut incitauit ad nefas: nunq̃ timuerunt: ne in ſe inſurgerent laceſſiti: ſed ad finem uſq; laudatiſſimi ac ueri Principes habiti reliquerunt poſt obitum non modo ſtatuas & nomen excelſum: uerum etiam lacrimas & deſiderium: ut de Germanico & aliis teſtantur hiſtoriæ: quo defuncto tanta triſtitia & mœror ciuitatem inuaſit: ut templa Deorum lapidarentur: uxorumq; capita abraderentur: atq; ita omnes fuerunt ex obitu illius cõſternati: quippe qui ſpem optimi Principis pollicebatur: ut neceſſe eſſet: luctum per ſenatus decretum deponi. Contra uero tyranni: qui uixerunt ſemper in metu: ſi tamen qui metuunt uiuunt: tandem aut unco tracti: aut in fruſta cõciſi: aut confoſſi: & in gemonias ſcalas proiecti: pœnas ſcelerum dederunt. Conſtat etiam non nullos Principes in initio principatus probos & iuſtos fuiſſe: permanſiſſeq; in eadem probitate & iuſtitia: alios uero a principatu legitimo ſeſe in tyrannidem demutaſſe. Oſtendit hoc Traiani dictũ: Principibus omnibus ineſſe Neronis quinquennium: fuit

Germãicus

Nero

enim Nero ab exordio ſui imperii per quinquennium mitis: munificus: & clemẽs: qui requiſitus ſubſcribere ſe de ſupplicio cuiuſdam: reſpondit: Quam uellem literas neſcire: deinde in tantam uerſus eſt feritatem: ut ne a matris quidẽ cæde abſtinuerit. Non igitur temere tradũt fabulæ in ſacrificiis Iouis: in quibus diuerſa carnium genera ſacrificantibus offerebantur: ſi forte quiſpiam humanam carnem degustaſſet: in lupum tranſmutari. Quod profecto nos admonet: hominem ſimulatq; humano ſe tinxit ſanguine: nihil ſibi reliquũ facere ad crudelitatem exercendã. Hac de cauſa multi Principes truces effecti ſunt: modo ſine aliqua cauſa: ſed timore tantum adducti: modo delatorũ impulſu: ut ſub imagine iuſtitiæ quoſcunq; uellent: e medio tollerẽt. Iure laudat Eluius Pertinax: qui delatores ab urbe pepulit: ne alicui de uanis criminibus periculũ immineret. Merito igit in Creta inſula ſimulacrũ Iouis: cui hoc nomen a iuuãdo eſt inditũ: ſine auribus pingebat: ut ea effigie Principes admonerentur: non oportere eos præbere aures delatoribus. At Mida rex aſininis auribus deformabat: quia & delatores circũ ſe & cõſultos habebat: quos hodie auditores nũcupãt: parũ ab aſinis differentes. Cũ uero huiuſcemodi Principes legum conſultis omnia reiiciũt negocia: male tũc agitur cũ ciuibus: quorũ cauſa Principes ipſi ſunt ſummũ ad faſtigiũ euecti: cũ tot cẽſus: tot honores: ac dona Regibus tribuãtur: ut ipſi iudicandi onus ſibi aſſumant: quamuis autem

Pertinax

Mida

S

operepretium ſit: conſulere peritos legum: & alios pruden-tes ſapienteſq; uiros. Relinquere tamen totum munus le-gum tantummodo peritis: nihil aliud eſt: q̃ transferre iuſti-tiam uiuam: ad ius quoddam ſtupidum aut inanimatum. Non enim legibus omnia quæ ad iuſtitiam pertinẽt declarã-tur: ſed ea tantummodo: quæ ſpectant ad legalem iuſtitiã.

Iuſtitiæ diuiſio.

Nam iuſtitia diuiditur in legitimam: & in eã: quæ per par-tes exercetur: hæ uero tametſi nomine & aliqua ratione cõ-ueniunt: cum utraq; dicatur ad alium: tamen differũt inter ſe: & diuerſo modo ſeſe habent: quoniam legitima iuſti-tia circa ea uerſatur: circa quæ uerſantur boni atq; officioſi uiri: ea uero quæ per partes exercetur: circa hunc uel illum hominem uerſatur. Quare hanc definiemus: eſſe habitum electionis compotem: tribuentẽ cuiq; quod ſuum eſt: tam pœnarũ q̃ præmiorũ. At illa ſuperior eſt habitus cũ electio-ne: qui circa omnia uerſatur: circa quæ uerſantur homines probi ac præſtantes ad ſeruandas leges ob commune bonũ: etenim legitima ac tota uirtus appellatur: quia lex præcipit ea: quæ aliarum uirtutum ſunt: ut non deſerere locum in acie: non fugere: non abiicere clypeum: quæ omnia ad fortitudinem pertinent.

Definitio iuſtitiæ quæ per partes exercetur. Definitio legitimæ iuſtitiæ.

Modeſtin.

Extat Modeſtini lex: quæ hoc ha-bet: Miles qui in bello arma amiſit: capite punitur. Item

Arrianus

Arriani alia: Qui in acie fugã prior fecit: ſpectantibus mi-litibus: propter exemplum: capite puniendus eſt. Præcipit præterea lex: nõ mœchari: nec alio uti flagitio: quæ omnia

pertinent ad temperantiam. Patri (ait Pomponius) datur ius occidendi adulterum ſimul cum filia: quam in poteſtate habet. Ius (inquit Papinianus) occidendi patri conceditur domi ſuæ: licet ibi filia non habitet. Rurſus præcipit lex: nō pulſare aliquem: nō conuiciari: neq; iurgia exercere: quod totum bene morati & modeſti hominis eſt. In lege item apud Labeonem: nequid infamandi cauſa fiat: ſic Prætor ait: Siquis aduerſus ea fecerit: pro ut quæq; res erit: animaduertam. Fit ergo perſpicuum: ꝙ legitima iuſtitia uirtutes alias in ſe continet: & ꝙ non ad ſe: ſed ad alios dirigit actiones. Recte igitur Plato in ſua re publica pecunias ad iuſtitiam retulit: iuſtitiam uero ad alterius præmium: quare pleriq; in iis: quæ ad ſe ipſos pertinent: uti uirtute poſſunt: in iis uero: quæ ad alios ſpectant: nequeunt: quippe cum reliquæ uirtutes circa internas (ut hodie loquuntur) operationes ſint: & circa ipſos affectus: deinde exeant in actus: at iuſtitia quia non conſiſtit in affectu: ſtatim ſe in externas actiones extendit: uerſaturq; circa ea: quæ ad alios pertinent. Vnde recte ſententia illa Biantis optima exiſtimatur: Principatus uirum oſtēdit: nam principatus ad alium eſt: & in ciuili ſocietate uerſatur. Iuſtitia ergo ſola eſt: quæ alienum bonū exquirit: & ſiqua alia eſt: quæ idem faciat: ipſius muneris eſt. Liberalis enim dum aliquid erogat: cui: quantum: & quando debet: iuſtitiā exercet. Teſtatur hoc Cicero de iuſtitia differēs. Huic

Pomponius

Papinianus

Plato

Bias

Cicero

(ait) eſt cõiuncta beneficentia : quam eandem uel benigni-tatẽ uel liberalitatem appellari licet. Ingerit ſe in hũc locũ quæſtio quædam : ut ſtatim a cõtrario torqueatur enthymema : ſi iuſtitia continet in ſe omnes uirtutes : iniuſtitia continebit omnia uitia : quod ſi animaduertemus : facillime inueniemus : uirtutes ipſas nõ opponi : neq; aduerſari ſibi mutuo : uitia autẽ aduerſari etiã e regione : ut auaritia & ꝓdigẽtia : metus & audacia : nõ enim poteſt quis eſſe ſimul auarus & ꝓdigus : aut ſimul audax & timidus : ſed plane poteſt eſſe fortis & tẽperans : recteq; uitiũ dici tota poteſt iniuſtitia : & aduerſus alios uerſari : nã habitus electionis eſt trãſgrediendi leges ad cõmune detrimentũ ſui cõmodi gratia. Sed ea iuſtitia : quæ per partes exercetur : alia eſt : cũ in diſtributione uerſat : alia : cũ in cõmerciis emendãdis. Cõmerciorũ alia uolũtaria ſunt : alia nõ uolũtaria : uolũtaria : emptio : uẽditio : mutuũ : depoſitũ : cõmodatũ : locatio : cõductio : fideiuſſio : & huiuſmodi : nõ uolũtaria uero : quædã clãdeſtina ſunt : ut furtũ : adulteriũ : ueneficium : ſeductio : fraus : peieratio : quædã ſunt uiolẽta : ut uerberatio : mors : rapina : uincula : mẽbrorũ abſciſſio : conuiciũ : & ſimilia. Verũ quia omne iniuſtũ iniquũ eſt : & omne iuſtũ æquũ : neceſſe eſt : ut iuſtitia ſit id quod eſt æquũ. Atq; illa qdẽ : quæ in diſtributione : & ea etiã quæ in cõmutandis cõmerciis uerſat : ſimilitudinẽ habẽt rationũ. Hanc Græci ἀναλογίαν nũcupãt : nos autẽ dicimus habitudinũ proportionem : harũ autem altera

Iuſtitia quæ per partes exercetur

geometrica eſt: altera arithmetica: ambæ enim in quantitate conſiſtunt. Quantitatũ alia cõtinua eſt: alia diſcreta: cõtinua: ut linea: ſuperficies: corpus: atq; etiã tẽpus & locus: diſcreta: ut numerus: & oratio: ea ſcilicet: quæ rithmos metiť. Appellatur cõtinua quãtitas: cuius partes in cõmunẽ cõueniunt terminũ: nõ enim poteſt moueri pars cõtinui: quin totũ ipſum continuũ moueať: ut ſi iaceat aliqd ex ære ligno ue: cũ primũ aliqua pars mouetur: totũ id qđ iacet: moueri neceſſe eſt. Contra euenit in quãtitate diſcreta: ut ſiqs ab aliquo numero utpote a decẽ amoueat unũ: nouẽ reliqui nõ mouenť: quoniã qcqd diſcretũ ſeparatũq; eſt: partes nõ habet: ut eas cõmunis terminus cõiungat: ſed ſemp diſiũctæ atq; ſeparatæ ſunt partes. Diximus hæc: ut clariora fiant ea: quæ in diſtributiõe munerũ pertinẽt: ad pœnarũ & ad cõmerciorũ cõmutationẽ. Nã ea pars iuſtitiæ: quæ uerſať in diſtributiõe munerũ atq; pœnarũ: in ea mediocritate cõſiſtit: quæ geometrica diciť: & hæc qdẽ uerſať circa interciſam permutatam ꝓportionem: interciſa autem permutata ꝓportio eſſe nõ poteſt: niſi habeat quatuor terminos (uel ſaltẽ tres: modo mediũ ſumať ꝓ termino utriuſq; extremi) ut nullus eorũ ſit cõmunis: cui reliq copulenť: uidelicet. vi. iii. ii. i: in quã numeroꝝ ſerie ſimilis eſt excedẽdi ratio: ut enim vi. ad. iii. ita. ii. ad. i. ſeſe habent. Erũt igiť quatuor termini: duo ſcilicet homines: quibus diſtributio debeatur: & duæ res: ex quibus ipſa fiat: ut ſi fuerint duo de

Rege bene meriti : utpote Pericles & Conon : ut id qđ Pericles Regi præſtitit : mereať in duplo : ſupra id qđ præſtitit Conon : ſicuti ſe habet . vi . ad . iii . erit utiq; diſtributio iuſta : ſi tribuanť . ii . Pericli : Cononi . i . & hæc qdẽ permutata ꝓportio mediocritas geometrica diciť : quoniã mutuo ſibi merita reſpõdent & præmia : nã Periclis meritũ . vi . ad meritũ Cononis . iii . dupla ꝓportio eſt : ita Periclis munus . ii . in dupla ꝓportione ſe habet ad . i . Cononis munus : cõmutatis enim uicibus talia ſunt inter ſe : quoniã ſicut ſe habet meritũ ad meritũ : ita præmiũ ad præmiũ . Rurſus munus & meritũ Periclis ſimul aggregatũ : duplũ eſt ad munus Cononis & meritũ . Præterea ambo munera ad ſuũ meritũ inter ſe tripla ꝓportione reſpõdent : quare dicetur hoc æquũ ipſius partis iuſtitiæ : quæ in diſtributione uerſatur : cũ munera non ſuperant meritum : neq; ab illo ſuperantur .

Iuſtitia quæ rationem habet perſonarnm .

Patet igitur hanc iuſtitiæ partem (cum rationem habeat perſonarũ) in geometrica mediocritate : & interciſa in quãtitate uerſari . Verum iudex qui cõmercia emẽdat & corrigit : nõ perpendit merita ac opera perſonarũ : qbus pœnæ

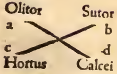

debentur ac præmia : quoniam lex in emendandis dirigen/diſq; commerciis : non intuetur : probus ne læſerit impro/bum : an e contrario : ſed intuetur tantum interſtitiũ dam/ni : nititurq; æquare quod excedit : ut ſi Titius uẽdidit Seio aliquid : deinde deprehendatur Titium habere . ix . Seium uero . iii : conqueraturq; Seius ꝙ minus habeat : ſi accedũt ambo ad iudicem : tanq̃ ad animatum ius : ut tribuat uni/cuiq; quod ſuum eſt : debet iudex medium exquirere arith/metica mediocritate : ut quanto maior numerus excedit me/dium : tanto medius excedat minimũ : ꝙ ſi iungantur am/bo numeri . ix . ſcilicet & . iii . proueniunt . xii . cuius di/midium erit . vi . quare . vi . erit medius terminus : utro/biq; ternarius : ſenarius uero medium : cum ea differentia quæ eſt ipſius . ix . ſupra . vi . eadem ſit ipſius . vi . ſupra . iii . Quapropter dũ iudex aufert a Titio . iii . additq; Seio minus habenti . iii . æquum tribuit unicuiq; uidelicet . vi : qui ſi a Titio amouiſſet . ii : dediſſetq; Seio : adhuc Titius habuiſſet plus q̃ par eſſet . Conſtat igitur iuſtitiæ partem : quæ cõmercia dirigit & emendat : in arithmetica mediocrita/te uerſari : quæ etiam in quantitatem continuam & interci/ſam diuiditur . Continua eſt : ut . viii . vi . & . iiii : nam vi . medius terminus eſt : qui ab . viii . ſuperatur binario : quo ipſe ſuperat . iiii : neq; hi numeri æqualitate aliqua ha/bitudinum conciliantur : quoniam . viii . ad . vi . ſeſqui/tertia proportio eſt : vi . uero ad . iiii : ſeſqualtera : nulla

Iuſtitia quæ cõmercia dirigit.

ergo erit æqualitas inter hos: cum ſeſqualtera longe maior ſit ſeſquitertia. Contra euenit in mediocritate arithmetica interciſa: ut. viii. v. vii. iiii: nã quis uno eodẽq; medio nõ concilientur extrema: ineſt tamẽ ei in exceſſu æqualitas quædã habitudinũ: ſiquidẽ ternario. viii. excedũt. v. & ternario etiã. vii. ſuperant. iiii: quapropter ea pars iuſtitiæ quæ munera meritis cõcinnat: mediocritatẽ ſeqtur geometricã. Ea uero quæ cõmercia dirigit: arithmeticã mediocritatẽ ſectat nũc continuã nũc interciſam. Sed ideo diximus mediocritatẽ continuã habere cõmunem terminũ: quo partes ipſæ copulent: quoniã. vi. inter. ix. & iii. eſt cõmunis terminus: ſicut enim. vi. ſuperat a. ix: qui maior eſt numerus: ita ipſe excedit iii: qui minor eſt: & hæc ſeries quis tres terminos habere uideat: tamen quatuor etiam dici poſſunt: qa medius ac cõmunis terminus repetitur bis: nã quemadmodũ. ix. excedit. vi: ita. vi. excedit. iii. bis igit. vi. in hac ppoſitione profert. Cõſimili ratione mediũ in diuerſis artibus inuenit: q ſi nõ inueniretur: artes ipſæ pculdubio penitus interirẽt: quoniã opus præſtãtius alio nõ permutaret. Iccirco iudex aſciſcitur: qui prætia rerum ad æqualitatẽ perducat: quod facile præſtabit: ſi intercedat alicuius rei egeſtas: qua ipſe poſſit res in cõmutatione metiri: unde Ariſtoteles artificẽ illũ: cuius operæ alius egeret: agere dixit: indigũ uero perpeti. Propterea talionatũ admiſit: nõ tamẽ illũ Pythagoricũ: ut pro manu manus repẽdat:

ſed in cõmutatione rerũ. Artes (inqt) e medio tollerẽtur: niſi is qui agit: agat tãtũ & tale: & is q patiť: itidẽ patiať. Verũ qa Pythagorici nõ in cõmutatiõe tãtũ: ſed abſolute ἐκ τοῦ πεπονθότος hoc eſt ex taliõatu (licet uerbũ ex uerbo nõ ſit ductũ) affirmabãt cõſtaŕ iuſtitiã. Hoc Ariſtoteles tãq diſſentaneũ a ratiõe nõ ꝓbat. Iuſtitiæ (inqt) nõ cõuenit: ut is: qui magiſtratũ læſerit: talione mulcteť: ſed grauiori ſupplicio afficiatur. At in rerũ cõmutatione: recte iudex æqualia cuiq; artifici repẽdendo cõmutationes ipſas æquas efficiet: ut ſi cõmutatio ꝑtracteť inter ſutorẽ & olitorẽ: & olitor habeať ut. viii: ſutor ut. iiii: hortus ut. vi: calcei ut. iii. ponãturq; ꝑ rectã lineã olitor & ſutor: ſubtus aũt hortus & calcei: & cõſtituať quadratus: a. b. c. d: & olitor ſit. a. ſutor. b. hortus. c. calcei. d: deinde ꝑtrahanť diametrales lineæ ſe inuicẽ interſecãtes, a. d, & . b. c: ut reſpõdeat ſutori hortus: olitori reſpondeant calcei: qui ſecundum ſimilitudinem rationis ab horto ſuperãtur in duplo: calceos in duplo debet iudex apponere: ut ex libra rationis reſpondeanť horto: & ſit æqua permutatio per ipſam ſimilitudinẽ rationis: modo res tales ſint: ut inter ſe poſſint cõparari: nã linea & lapis comparari non poſſunt: hinc nequeunt etiam commutari: & hæc quidem commutatio ortum habuit a natura propter indigentiam: quoniam non nulli plura q̃ neceſſe erat: pauciora alii habebant: deinde nõ a præſcripto naturæ: ſed ab inſtitutis hominũ inuẽtus eſt numus: qui

eſtimationem rebus & menſuram inferret : quare numus ἀπὸ του̃ νόμου, hoc eſt a lege denominationem accepit : Ariſtoteles ipſe enim metitur omnia: ut Ariſtoteles ait : & eſt tanquam commerciorum omnium fideiuſſor.

De legum deprauatione.

Hactenus de rerum directione : nunc autem de legum deprauatione : poſtea de ipſarum emendatione aliquid adiiciemus. Deprauantur leges plerunq; inſcitia : ſæpe etiam malignitate interpretum: unde non poſſum non mirari ſatis: quo nam pacto ſinãt Reges & res publicæ : ut unicuiq; ad ciuilis iuris dignitatem aſcito tribuatur poteſtas interpretandi leges : cum oporteat : illud munus concedi tantummodo iis : qui non ſolũ ſunt probitate ac bonitate conſpicui : ſed etiam ſint ad benignitatem procliues : Mercurium qui ἑρμῆς dicitur ſcilicet interpres : non ſinebat antiquitas effigiari niſi ex ligno q̃ optimo : reliquos uero Deos ex quocunq; : quod quidem nihil aliud innuit : niſi ꝙ legum interpretes debent eſſe bene animati : ut ſint ad bonitatem : nõ ad ſæuitiã proniores : qui ſi fuerint quocũq; modo ad malum propenſi : diſtrahunt leges ipſas aut ad crudelitatem : aut ad fraudem : deprauantq; ſententias legum : ut Principibus placeant & blandiantur. Memini me audiuiſſe a quodam iuris conſulto exiſtimationis non modicæ :

& quidem ex hac re iactabundo : ſententiam ſe exquiſiuiſſe legis : cuius ope Ferdinandus Rex poterat non ſeruare fidē: quam Salernitano Principi de eius incolumitate dederat : offerebatq; tanq̃ maximum munus hoc facinus Regi : aſſerens etiam ſe inuigilaſſe per noctem : ut impoſturam illam legis inueniret . Aderat ibi Diomedes Carrafa Madaloni Comes : uir plane integerrimus : & ex omnibus Proceribus Regi cariſſimus : qui cum animaduertiſſet illum tam nefariam legis expoſitionem ideo obtuliſſe : ut Comes ipſe diligentiam hominis Regi nuntiaret : non tulit hoc nefas : ſed excandeſcens : ut probum ac præſtantem uirum decet : reſpondit : in malam crucem hinc abi : qui ſanctiſſimas leges proditrices facis : conuerſuſq; ad nos : q̃ male (inquit) actum fuit : ut huiuſcemodi homines ad interpretandum iura & leges aſciſcerentur . Itaq; cauere debent Principes : ne placita iſtorum : qui leges inuertunt : & ipſas in alterius damnum trahunt: circumferantur: debentq; huiuſmodi peruerſiones a regno penitus amouere: cum præſertim non demant aliquid ab acerbitate legis : ſi ea forte coacta aliquid ſeuerius in uniuerſum præcipiat : ſed potius auferunt ab ipſius benignitate : inuertuntq; & trahunt ad prauitatem ſanctiones & iuſſa legum : quemadmodum ſunt cautiones illæ: quas ipſi cautelas legum appellant : uidelicet proteſtationes iterum cruciandi reos : ne accepto a lege conſtituto tormento : indicia euaneſcant . Et rurſus cum lex prohibeat : ne

capiatur intra domeſticos parietes ære alieno grauatus : interpretes male animati (benignitatem legis deprauando) inuenerunt fraude adhibita : ut prætor ad ſe debitorem illũ ſimulata aliqua magna cauſa uocet : tanquam ad neceſſaria reſponſurum : ꝙ ſi fuerit dicto audiens : ſtatim egreſſus limine capiatur : ſi uero non paruerit: ob inobedientiam intra clauſtra domus atq; etiam in ipſo conclaui capiatur. Quare qui hæc & ſimilia moliuntur: non ſunt legum interpretes : ſed potius inuerſores.

De Emendatione legum.

Ariſtoteles

VErum contra has prauitates adiecit modum Ariſtoteles tanquam Philoſophus de æquitate & emẽdatione diſſerens : appellauitq; emendationem ipſam ἐπιείκειαν: quam non nulli bonum & æquum interpretantur. Dicitur enim ἐπιείκεια : ut ætymon exquiramus ἀπὸ τοῦ εἴκειν καὶ ὑποχωρεῖν, hoc eſt a cedendo & tolerando : cedit lex & tolerat : cum decreto iudicis æquitatis ſuffragio emẽdatur. Accedit ad hæc: ꝙ Ariſtoteles de iuſto & æquo diſſerens ἴσον appellauit æquum : æquitatem uero non ἰσότητα ſed ἐπιείκειαν eſſe aſſeruit : fortaſſe ut oſtenderet æquitatem non eſſe ſimplicem : ſed habere duplicem uim ad iuſtitiam exercendam: & aliud eſſe illud æquũ: quod multi exiſtimant ab aqua deduci : quia in ea : dum

Ariſtoteles

Aequum quod ab aq̃ deducitur.

quieſcit : maxima cernitur æqualitas: unde tráſfertur ea pars iuſtitiæ : quæ in neutram partem declinat : aliud uero æquũ illud : quod nunq̃ a bonitate diſiungitur : & eſt id quod emendat leges & corrigit. Erit igitur iniuſta lex: ſi a medio in extremorum aliquod protrahať: nam cum iuſtitia ſit moralis uirtus : neceſſe eſt : ut coniectatrix medii ſit: illius uidelicet medii: quod eſt inter nimium & parum : nec habet duos hoſtes : ut reliquæ uirtutes. Fortitudo inter audaciã & timorẽ reſidet : liberalitas inter auaritiã & prodigentiã: iuſtitia uero (ut ab iniuſtitia remoueatur) neceſſe eſt : fugiat quod redũdat & deficit. Quæ enim in re eſt plus & minus: in eadem etiam medium eſſe oportet: mediũ autem inter id quod excedit & deficit : æquũ eſt : at quod æquũ eſt: iuſtũ eſſe neceſſe eſt. Erit igitur iuſtum mediũ quoddã inter parum & nimium. Huius rei Vlpianus meminit: cum dixit: Iuſtitiã nanq; colimus boni & æqui notitiam profitentes. Et Ariſtoteles ait: Vir bonus & æquus eſt : qui non exacte amplectiť ius in partẽ deteriorẽ : ſed potius ab acerbitate iuris imminuit. Laudatur a Cicerone Seruius Sulpitius : appellaturq; ab eo nõ iuris ſed iuſtitiæ conſultus : quoniã erat ei in interpretandis legibus incredibilis æquitas & pene diuina: in explicandis uero par ſcientia. Oſtendit hoc etiam Diui Marci & Commodi epiſtola : quæ iam lex effecta eſt: nam Scapulæ Tertullo conſulenti eos de matre occiſa ab Aelio Priſco filio furente: reſcripſerunt: ſi tibi liquido cõpertũ eſt:

Aequum quod eſt cũ bonitate.

Vlpianus

Ariſtoteles

Cicero

Diuus Marcus Cõmodus.

Aelium Priſcum eo furore eſſe : ut continua mentis aliena-tione omni intellectu careat : nec ſubeſt ulla ſuſpitio matrē ab eo ſimulatione dementiæ occiſam : potes de modo pœ-næ diſſimulare : cum ſatis furore ipſo puniatur. Tradunt etiam hiſtoriaꝝ monumenta: Smirneā quandam: quæ uirum & filium occiderat : a Proconſule Aſiæ ad Areopagitas reie-ctam : ut de ea magiſtratus ille integer & ſeuerus iudicaret: ſiquidem iudicibus Aſiæ uidebatur anceps negociū : utrum tanti ſceleris ream abſoluerent : an iuſto dolore laceſſitam condemnarent. At Areopagitæ : quorū præcipuum munus erat de hominis morte decernere : & erant in eo munere uſqꝫadeo rigidi : ut nunq̄ niſi in tenebris iudicarent : ne reorum facies ipſos ab integritate detorqueret: cognita cau-ſa : quia uir mulieris & filius occiderant alium filium inno-centem quidem : & ab omnibus probatum iuuenē: a priori uiro conceptum: ſtatuerunt : ut accuſator & rea poſt centū annos ad magiſtratum redirent. Tanta etenim erat apud ueteres obſeruantia iuſti : ut neqꝫ leges contemnerent: neqꝫ rationem : cuius cauſa leges effectæ ſunt: omnino deſererēt. Nunc autem nulla ratione opitulante : modo neſcio quem Bartolum aut Baldum in medium afferant: iuſti & ſanctiſ-ſimi iudices appellantur : perinde ut Pythagorici : qui pro recta ratione dicebant : ipſe dixit : ipſe autem erat Pytha-goras. Succurrit nunc etiam mihi obiter epiſtola Plinii iu-nioris: quam hic appoſuiſſe non indecēs fuerit: cuius uerba

Areopagitæ

Pythagorici

Plinius iu-nior.

ſunt hæc: Scribis mihi Sabinam : quæ nos reliquit hæredes : Modeſtum ſeruum ſuum nunq̃ liberum eſſe iuſſiſſe : eidē tamen ſic aſcripſiſſe legatum : Modeſto: quem liberum eſſe iuſſi . Quæris quid ſentiā : contuli cū peritis iuris : cōuenit inter omnes : nec libertatem deberi : quia nō ſit data : nec legatū: quia ſeruo ſuo dederit . Sed mihi manifeſtus error uidetur: ideo puto: nobis quaſi ſcripſerit Sabina faciendū : quod ipſa ſcripſiſſe ſe credidit. Cōfido acceſſurū te ſentētiæ meæ: cū religioſiſſime ſoleas cuſtodire defunctorꝝ uoluntatē: quā hæredibus intellexiſſe ꝑ iure eſt: neq; enim minus apud nos honeſtas:q̃ apud alios neceſſitas ualet. Moretur ergo in libertate ſinētibus nobis: fruaẗ legato: quaſi omnia diligētiſſime cauerit:cauit enim:quæ hæredes bene elegit. Ex his igiẗ coniiciemus:quo pacto uir bonus ſemp detrahat a ſuis cōmodis: ut benignū ſe præbeat in utilitatē alterius: q̄uis poſſit ſe lege tueri. Quare erit ἡ ἐπιείκεια legitimo iure p̄ſtātior:quoniā ipſum ius emēdat & ꝑficit:nā leges nō aliter q̃ res aliæ ex materia & forma cōponunẗ:utpote quæ habeāt literarꝝ ſtructurā pro materia: ex qua ius efficiẗ : & rationē iudicis ꝑ forma:ex qua ꝑficitur: ut ſi lex uitet peregrinū aſcēdere murū: imponatq; capitis pœnā ſi aſcenderit quiſpiā : deinde hoſtes ciuitatē inuadant: aſcendit peregrinus: & hoſtes depellit : lex quidē &ſi nō eſt perperā in uniuerſum prolata : aduerſatur tamē naturali iuſto : ꝙ iubet referri gratiam bene merenti . Quare iudex nō uerba legis (ut ait Plato in ſuis legibus):

ſed legum latoris præcipuam uoluntatē reſpicere debet : ut quod ipſe cōditor omiſit coactus a legē : quæ nō poteſt niſi in uniuerſum proferri : ſuffragio rationis temperet & moderetur : ſiquidem leges ipſæ non modo iacent : uerum etiā oſcitant : donec a ratione perficiātur : a qua iudex iuſtū & æquum iudiciū elicit. Etenim ſi (ut ſuperius diximus) omne iuſtum æquum eſt : & omne iniuſtum iniquū : erit ſemper iniqua lex : ſi in iniuriā alterius protrahať. Quare Plato prius : deinde Ariſtoteles dixerunt : minus malū eſſe pati iniuriā q̄ inferre : quoniā inferre iniuriā improbi hominis eſt : perpeti uero non improbi ſed potius imbecillis. Hinc ait Ariſtoteles nemo lubēs iniuriā patitur : ꝙ ſi inferre iniuriā lubētis eſt : perpeti nō lubētis eſſe neceſſe eſt : quoniā qui facit iniuriā : principiū actionis in ſe ipſo habet : qa agit quod ad rationem uoluntarii pertinet : at ille qui patitur : nō habet principiū actionis in ſe ſed in alio : quare nō uolūtariū.

Plato

Ariſtoteles

De iis qui ſibi iniuriam inferunt.

Oriuntur hinc tamē dubia : an qui ſe ipſum interficit : ſpōte ſibi faciat iniuriā? rurſus quē amica aut meretrix ſpoliat : demū qui in diuiſione minus q̄ ſuæ dignitati conuenit : aſſumit ſibi. Soluit hæc Ariſtoteles : non facere aſſerens ſibi ipſi iniuriā : qui ſe interficit : ſed ciuitati : ipſa enim ciuitas mulctat peremptum : & eum proſequitur

Ariſtoteles

ignominia : ut inhumatũ cadauer abiiciatur. Priuat præterea lex quandoq; hæredes : Martianuſq; ſub ea nota : quæ ſcribit̃ de bonis eorũ : qui mortẽ ſibi cõſciuerunt : ait : Qui rei poſtulati : uel qui in ſcelere deprehẽſi metu criminis imminẽtis mortẽ ſibi conſciuerũt : hæredẽ non habent. Sed neq; fas apud antiquos erat ſe ipſum occidere : græci Aiacis corpus humi depoſuerunt : Calchante ita cenſente : quoniã impiũ uidebatur : ut daret̃ igni : qui mortẽ ſibi cõſciuerat. Accedit præterea ratio : ꝙ ſi ſibi iniuriã faceret : qui ſe ipſum occidit : tũc unus & idẽ eſſet alius a ſe : ꝙ ſi cõſequens eſt diſſentaneũ : erit etiã antecedẽs : qa ſi aliqs ſibi iniuriã facit : ꝑfecto ipſemet ſua ſponte & ex electione ac prior aget & patietur. At iniuria fit a uolẽte in nolentẽ : ergo unũ idẽ uellet & nollet : eſſetq; ex conſequenti alius a ſe : itaq; nemo ſibi iniuriam facit nec patitur niſi inuitus. Sed neq; is qui patitur ſe ab amica ſpoliari : abſolute damnum patitur lubens : putat autẽ damnũ illud eſſe bonũ ꝑpter incõtinentiã : ideo nõ quod malũ eſt : ſed quod bonũ exiſtimat : æquo animo fert. Pari modo neq; is damnũ patit̃ : qui minus q̃ ſuæ dignitati cõuenit accepit : ſed fortaſſe boni plus aſſequit̃ : nã ſæpenumero qui minus q̃ par eſt aſſumit : aſſequit̃ gloriã & honeſtatis laudẽ. Igitur neq; is qui ſibi mortẽ cõſciuit : neq; is qui ob intemperantiam læditur : neq; is qui minus accipit : ſponte iniuriam ſuſtinet. Plato contrariũ ſentit : ut non ſolũ putet quempiã poſſe ſibi iniuriam facere :

Martianus

Plato

Stoici ſed neminē iniuriā pati niſi a ſe ipſo. At Stoici neutrū ad-mittūt: immo potius negāt poſſe modo aliquo inferri iniu-riā ſapienti: quippe cū ſapiens nō ignoret ea, quæ in ſe ip-ſo ſunt: & quæ non ſunt, nouit enim ꝙ in ſe eſt opinio, appetitus, declinatio, conatus, & ea omnia, quæ noſtra opera efficiuntur: quæ autē non efficiūtur noſtra opera, in nobis nō eſſe uere ſapiens putat. Cū igit̃ opinio ſit ex eo rerū genere, quæ in nobis ſunt: & opinio ipſa ſit ſemper in cauſa, ut aliqs afficiat̃ iniuriā: quoniā ipſa eſt, quæ irritat patientē, non poteſt id facere in ſapientē: nā ſapiens nō ir-ritatur, neq; exiſtimat ea eſſe bona aut mala, quæ credūtur ab aliis, nec iudicat illud eſſe turpe, quod autumat uul-gus, ſed ea putat eſſe bona, quæ tantū ad hōneſtatē & uir-tutē pertinet̃: mala autē ſolū, quæ ad uitiū & ad id quod aduerſat̃ honeſto. Socratē nō irritauit opinio, quādo fuit a quodā calce pcuſſus: ſed mirātibus qbuſdā tolerantiā ipſius, reſpōdit: eſſet ne dicēdus dies aſino, ſi me calce petiſſet? De-riſit etiā Xantippen cōiugē, cū in ipſum lotiū effūderet: q̃n potius dicterio iocatus: neceſſe erat inqt: ut Xantippe plue-rēt: cū iurgiis ante tonaſſet. Pugno etiā cæſus inſuſurrauit tātūmodo, iniquū eſſe, ꝙ neſcirēt homines, quādo e domo debeāt galeati prodire. Dicet fortaſſe quiſpiā: hæc omnia illū contēnere debuiſſe: ſed quo nā pacto nō accepit iniuriā ſapiens hic oraculo iudicatus? cū iniuſte fuerit a ſuis ciuibus condēnatus. Hoc loco oportere inqt Seneca: nos itelligere,

ſæpenumero euenire poſſe: ut aliquis faciat iniuriã mihi: & ego non accipiã: tanꝗ̃ e uilla mea qs rem ſurripiat: quã in mea domo ponat: ille furtũ faciat: ego nihil perdã. Nihil enim ꝓhibet (ait) ut aliqs nocens ſit: ꝗuis nõ nocuerit: ut ſiqs cũ uxore tãꝗ̃ cũ aliena cõcubat: adulter erit: ꝗuis illa adultera nõ ſit. Declarat hoc poſtea & oſtẽdit exemplo: Poſſum (inqt) pedes mouere: ut non currã: currere non poſſum: ut pedes nõ mouea: poſſum quis in aqua ſim nõ natare: ſi nato: nõ poſſum in aqua nõ eſſe. Huiuſmodi eſt hoc: de quo agitur: ſi iniuriã accepi: neceſſe eſt factam eſſe: ſi eſt facta: nõ eſt neceſſe me iniuriam accepiſſe. Ait poſtea: nihil iniuſtũ iuſtitia pati poteſt: qa nõ coeunt cõtraria: iniuria autẽ nõ poteſt fieri niſi iniuſte: rurſus nõ habet ubi ſapiens accipiat iniuriã ab homine: ſed nec a fortuna: quæ quoties cũ uirtute cõgreſſa eſt: par non receſſit. Itaq; ſi damna: dolores: ignominiæ: locorũ cõmutationes: orbitates: diſſidia: ſapiẽtẽ circũuenĩũt: nõ mergũt: deniq; ſapiẽs omnia ſic patit: ut hiemis rigorẽ: feruorẽ æſtatis: cœli intẽperantiam: morbos: & cœtera: quæ natura accidunt. Hæc ſparſim ille in libro ubi diſputat: ꝙ in ſapientem non cadit iniuria.

Differentia inter Temperantiam & continentiam.

T de his fortaſſe diffuſius ꝗ̃ decebat diſſeruimus: nũc ad Plutarchũ ipſum redeamus: qui affert differẽtiam

contra quos agit inter temperantiam & continentiam. Ait enim nunq̃ uir temperãs ſe ab illecebris abſtineret: ſi ſua pꝛ/ te natura eadem pars quæ cuperet: ipſa etiam iudicaret. Quare ea erit temperantia: cuius partem affectui obno/ xiam: tanq̃ animal manſuetum freno obtemperans: ratio tractat & quaſi aurigatur: utens eo circa concupiſcentiam: nõ quidem reluctante: ſed ſponte temperamentum & ho/ neſtatem accipiente. Continentia uero contra ducit qui/ dem ualida & ſuperante ratione cupiditatem: non luben/ tem tamen neq; obtemperantem: ſed obliquam potius & reluctantem: quaſi ſub plaga & freno coercet: quare per

Plato ſe certaminis atq; tumultus plena eſt: ut Plato aſſerit: cũ de duobus equis animæ fabulatur: nã aurigã pro ratio/ ne finxit: & (ut non nulli aiunt) pro appetitu gemino ge/ minos equos: ut placidus equus & freno obtẽperans intel/ ligatur appetitus rationi parens: quẽadmodum ille qui eſt excitatus ab ira: contumax uero equus appetitus ſit libidi/

Ariſtoteles nis: qui magis rationi repugnat. Affirmat hoc Ariſtoteles in libro: quẽ de moribus ſcripſit: Difficilius (inqt) eſt uo/

Plutarchus luptati repugnare q̃ iræ. Fabulã hãc Plutarchus in ſententiã ſuã traxit: cõcinnauitq; pulchriorẽ celſioreq; equũ tẽperãtiæ at repugnantẽ cõtinẽtiæ: quoniã Plato illũ participẽ honeſta/ tis aſſeruit & rectæ opinionis amicũ: nõ egentẽ ſcutica aut ſtimulis: ſed cohortatione tantũmodo: alterũ uero aſperũ: intortũ: cõfuſũq; habitudine: & uſq; adeo ſurdũ: ſtupidũq;

ut neceſſe ſit aurigæ : eũ ui inflectere : & os eius cruẽtare : eumq; defigere in imos poplites. Hac de cauſa Plutarchus dixit : alterũ equorũ placidũ obtemperantẽq; freno : alterũ aſperũ & contumacẽ : qui contra bene parẽtẽ ſociũ : iugũ detrectat : & ſæpenumero perturbat aurigã : dũ ſimul cauere is nitit̃ : ne auferatur ab impetu ruentis equi : cõtraq; eius impetũ : in contrariã illi ad quã ruat partẽ : equũ cogit adducere : anxius etiã ne punicea lora (ut ait Simonides) ſibi e manibus excutiãtur. Quã ob rẽ non putant continentiã integrã & perfectam eſſe uirtutem : ſed inchoatã & mancã : nec plane ad perfectã mediocritatẽ redactã ex concentu atq; concordia deterrimi cũ optimo : addunt etiã non eſſe plane purgatã amputatione excedentis affectus. Purgatã uere ac deterſam non nulli contendunt eſſe uirtutem : quando penitus ab extremis ſic abhorret : ut extrema non reprimat cũ aliqua difficultate : ſed obliuiſcatur ipſorum : perinde ut nunq̃ illa fuiſſent. Nam tẽperantia cũ ſit uirtus bene purgata : non repugnat modo aliquo rationi : ſed obtẽperat lubẽs : cõtinentia uero q̃a nondũ acq̃ſiuit ipſius uirtutis habitũ : amputatiõe extremorũ : nõ modo repugnat : ſed mœrens & dolens ad mediũ trahitur : in quo uirtus habitat : ideo Plutarchus inq̃t eã cũ tẽperãtia habitare : tanq̃ in ſeditione : quemadmodum Thebani : ut de ea illud recte dicatur. Simonides

Πόλις δ' ὁμοῦ μὲν θυμιαμάτων γέμει,
Ὁμοῦ δὲ παιάνων τε καὶ στεναγμάτων.

id eſt: Ciuitas autẽ ſimul ſuffitu plena eſt: ſimul ẽt peanis & ſuſpiriis. Nã Thebani ob Oedipi facinus in tẽplis coronati gemẽtes ſacra Deis faciebant cũ accenſis odoribus peanis & ſuſpiriis. Sunt aũt hi Sophoclis uerſus in Oedipodis tyrãni tragœdia quos Plutarchus ſuo & peculiari iſtituto apposite adducit: quoniã cõtinẽtis uiri anima ad parẽdũ ac bene agẽdum nõ ſponte ſed coacta cõpellitur: egerrime tamen æqua & ſibi congruentia ſubſtinens. Contra ſentiunt de incontinentia & intẽperantia: quia priuationes (ut hodie dicimus) & cõtrarii habitus cõtrarios effectus cõſtituunt: ut quemadmodũ temperãtia perfecta eſt atq; abſoluta uirtus: ita intẽperãtia ſit plane uitiũ: quoniã ad prauã affectionẽ: prauam etiam addit rationem: ac tum concupiſcendo ad turpitudinem labitur: tũ malum obliquumq; iudicium cupiditatibus annectẽdo cognitionẽ abiicit ſenſumq; peccatorũ. Incontinentia uero quoniã nõ deprauatur ratiõe: ſeruat rectũ iudicium atq; integrum: ſed ab affectu qui ratione potẽtior eſt: trahitur præter ſuam ſententiã omnino trãſuerſa & præceps: differtq; ab intẽperantia: quia huius ratio ſuperatur ab affectu: illius autẽ non repugnat affectibus: & huius quidẽ ratio repugnans cupiditates ſequitur: illius uero dux eſt: & cauſam agit tanq̃ patrona. Præterea hæc dum errat: dolet: illa gaudet & cupit eſſe ſe errati ſociam: hæc inuita prodit honeſtum: illa ſponte fertur ad turpe. Sequuntur deinde alia: quæ expoſitione non indigent.

FINIS.

ANDREAE MATTHAEI AQVIVIVI HADRIANORVM INTERAMNATVMQ. DVCIS COMMENTARII IN TRANSLATIONEM LIBELLI PLVTARCHI DE VIRTVTE MORALI LIBER QVARTVS.

v Etuſtiores Philoſophi qui ante Socratem arcana naturæ ſcrutati ſunt : omnia entia ex materia conſtare putauerunt . E diuerſo alii materiam tanq̄ rem inconſtantem abiecerunt : formas rerum tantummodo amplectentes: ut non modo a rebus natura conſtantibus : ſed ab ipſis etiam uirtutibus materiam expulerint : affectus uidelicet : qui (ut in initio dictum eſt) uicem materiæ ſortiuntur : & a recta ratione informantur : dirigūturq; in mediocritatem : a qua uirtutes morales proueniunt & conſeruantur . At Philoſophi contra quos opuſculum hoc autor compoſuit : non aliud exiſtimauerunt affectum a ratione : neq; duarum rerum differentiam : ſed unius rationis conuerſionem quandam ad utranq; partem: latentem

quidem nos celeritate & uelocitate motus: nos inquam nõ animaduertentes eandem eſſe partem animæ: quæ ſit apta appetere: pœnitere: iraſci: metuere: ferri ad turpitudinem ob uoluptatem: rurſus compeſcere ac reprimere uolupta/tem: nam cupiditatem: iram: metum: & cœtera eiuſ/modi cenſuerunt eſſe iudicia praua: & opiniones men/tis erroreſq;: & non eſſe in una parte animæ: ſed eſſe totius illius principis animæ partis momenta: ceſſiones: aſſenſiones: & omnino actiones: quæ quidem eodẽ in ſtatu perſiſtunt: nõ aliter q̃ curſus: concitationes: motuſq; pue/rorum: qui ob imbecillitatem habent impetũ inconſtantem & leuẽ. Verum ii nõ recte de partibus animæ: neq; appoſi/te de affectibus iudicarũt: cõſtituentes illos in ea parte ani/mæ: quæ rationis eſt compos: ſiquidẽ in ea non affectus atq; concitationes reſidẽt: ſed uolũtas. Affectus autẽ cum ſint il/ligati organis: materia & ſenſu indigent: ut ex motu cordis datur cernere: quãdo ſpiritus ob metũ ad interiores partes contrahuntur: aut ad exteriores diffundunť: dũ aliquid eue/nit: quod pudeat cõtigiſſe: quod quidẽ ſine inſtrumẽto cor/poreo fieri nequit. Erũt igitur affectus neceſſario in appe/titu ſenſorio: nõ aũt in prĩcipe parte animæ: ut ipſi aſſe/ruerũt ob ĩbecillitatẽ ueluti curſus pueroꝝ: ſed potius cupi/ditate adipiſcẽdi aliq̃d: aut libidine quadã ulciſcendi: & has quidẽ poteſtates cupiditatẽ & iraſcentiã nũcupant: quarum altera bonũ tantummodo ſenſibile reſpicit: ut eſt amor qui

pertinet ad amatum: & cupiditas a qua prouenit motus: & oblectatio : quæ pertinet ad quietem: altera uero & ſi bonũ atq; malum reſpicit : tamen ſub illa nota illud potiſſimum reſpicit: quod habet rationem præſtantiæ & ardui: ut uictoria : nec ſenſu delectatur. Icciꝛco congruit huic poteſtati timor : audacia: ſpes: & deſperatio: ineſt etiam ipſa ira : cuius contrarium eſt id quod Græci dicunt ἀοργησία : quam nos (ꝗuis inuſitato uocabulo) dicere poſſumus inirаſcétiá : quæ quidem affectio inhebetes atq; ſtupentes impingitur. Quare affectus definiemus agitatiões a parte irrationalis animi prouenientes boni alicuius gratia : agitationes diximus potiuſ ꝗ motus: quoniam affectus ſæpenumero proueniunt inconſulti abſq; aliqua cogitatione & mora : quandoq; uero motus dici poſſunt: ſi cum tempore ratiocinando ab aliquo ad aliquid tanꝗ a carceribus ad metã progrediuntur. Et ii quidẽ qui cum animi percurſione proueniũt: definiũtur motus animi ratione carentis boni alicuius ueri: aut apparentis gratia: cuius finis eſt uoluptas atq; triſtitia. Sed occurrit nũc non paruipẽdenda conſideratio: an poſſint ii in quos Plutarchus íuehit: aliquo pacto defendi. Extat autẽ inter noſtrates Philoſophos quæſtio ꝯtra Arabes: una ne tãtũ pars animæ ſit: quæ cõtineat in ſe alias partes: ꝑinde ut quadratus triãgulũ: hoc argumẽto: ꝙ ſi plures formæ eſſent í hoíe: una tãtũ forma eſſet ꝑ ſe ſubſiſtẽs : quã nũc ſubſtãtialẽ nũcupãt: & ea tantũmodo eſſet: quæ ꝑficeret materiã: reliquæ uero formæ eſſent

Affectusqd

aduentitiæ ; quoniam ea dicetur forma ſubſtātialis : quæ ad-
uenit enti in potētia ; accidentalis autē aduenit enti in actu.
Quare cōtingeret ; ut ea pars animæ ; quæ princeps & præ-
ſtantior eſt ; nō eſſet forma ſubſtantialis homini ; ſed eſſet
aduētitia potius ; ſiquidē ea pars quæ præſtantia & dignitate
eſt prior ; acceſſu tamē & functione ſui muneris eſt ultima ;
unde ſequeret ; ꝙ pars alunna uiliſſima partiū ; & tantū pro-
pria ſtirpibus uēdicaret ſibi munus informādi hominē ; præ-
ſtantior uero quæ eſt homini ꝓpria ; eſſet aduētitia ; quo ni-
hil poſſet excogitari abſurdius. Sed reſiſtūt his rationibus
Arabes ; quoniā ꝓperare formā ; ac inſinuare ſe enti ; qđ in
actu eſt ; duplici modo exiſtimāt ; uno qdē ; cū forma ſub-
ſtantialis accedit ad ens abſolutū perfectūq; ; ut nō oporteat
aliā perfectionē accipere ; quēadmodū fit ; ſi accedat pars il-
la ; qua intelligimus ; ſiue (ut ait Arabs interpres) qua co-
gitamus ; alio autē ; cū ꝓperat forma ; ut perficiat ens illud ;
qđ in actu eſt ; imperfectū tamē & mancū ; ut perfici appetat
a forma præſtātiori ; cū ea ſit cōditio & natura formarū ſub-
ſtantialiū ; ut ſi prima forma quæ ſi ingerit miſto atq; cōpoſi-
to enti ; non perficit ipſum ; ſequatur alia forma ; & rurſus
alia ; donec perfecte cōpoſitū informeť ; exēplo hominis in-
choati ; qui primū ab altrice anima informať ; tamen qa ea
pars animæ nō animal perficit ſed potius plātas ; neceſſe eſt ;
ut informetur ab anima ſenſibili ; qua parta perficitur ani-
mal ; uerum quia adhuc aliquit remanet ut homo ſit ;

Arabes

Arabs interpres.

informatur ab alia qua intelligit. At iī ſi priorem opinionem de partibus animæ aſſumpſiſſent: non eſſet eorum futilis & abſurda poſitio: quoniam ſub ea parte quæ princeps & domina eſt: reliquæ aliæ continentur. Sed quia ipſi & potentias & partes animæ negauerunt: non poſſunt hac prima ratione abſolui: quin iuſta cbiurgatione reprahendātur.

Vnum plurifariam dici.

u Erum ut ab incepto officio nō diſcedamus: ne eorū decreta pereāt abſq; ſuffragio: tētemus moliamurq;: an ab ea unitate: quā ipſi poſuerūt: poſſent ſe aliquo modo tueri. Vnū plurifariā dicit᷑: aut qđ in rebus repertū eſt: aut qđ in ratiōe: qđ in rebus reptū eſt: aliud dicit᷑ per ſe: aliud per accidēs: per ſe qdē dicitur unū: quando plura ſe inuicē contingunt: & hæc aut ſunt a natura: ut oſſa in brachio: aut ab arte: ut lignorum ſarcina: & coniuges in pauimento. Item ſubiecto & quantitate: ut auri uirga: genere: ut homo: bos: definitione: ut ueſtis & tunica: indiuiſibilitate: ut atomus: demon: partium ordine: ut calceus: ephippiū: itē proportione: & hoc qdē modo ad unū: modo ad plura refert᷑: ad unū: ut medicamenta: & ea quæ ſunt ſalubria: quoniā ad unū uidelicet animal referunt᷑: ad plura: ut tranquillitas quæ ad mare: & ſerenitas quæ ad aerem refertur. Per accidens uero diuiduntur ea: quæ

in uniuerſum ſunt : ut animal album : uel homo albus : & ea quæ ſunt per partes : ut Socrates ſapiens : item ex comparatione : ut albus ad muſicum : ratiocinio : ut unum numero : ut Zeno : ſpecie : ut homo : genere : ut animal. Accedunt præterea actiones : ut cũ plures attrahunt rete : itẽ cũ ab uno plures patiũtur : ut populus : uel plures domini unius ciuitatis : rurſus colore : ut plures homines albi : & plures atri Aethyopes. Ex quibuſdã igiẽ earũ quas appinximus unitatibus : nõ eſſet omnino mẽtita ipſorũ ratio : ſi dixiſſent affectũ & rationẽ eſſe idẽ : perinde ut populus : qui ab uno regitur : nã ab anima tanq̃ ab uno principe reguntẽ affectus & ratio : nec eſſet etiã diſſentaneũ : ſi dixiſſent unũ tanq̃ plures aliqd unũ habẽtes : ut plures domini unius ciuitatis : aut ſi tanq̃ ab uno principio fluerent : atq; in eo ipſo inniterentẽ. Verũ qa in eã ſententiã feruntur : ut potius uideantẽ innuere illud unũ eſſe etiã idẽ : ſublata penitus differentia : quod nouo quodã uocabulo identitatẽ nõ nulli appellant : nõ poſſunt euadere : qn taxentẽ redarguanturq; : cum in homine ratio & mens maxime differre uideantur in eo quod eſt habere : quod ex utriuſq; actu datur percipi : nã amborum actus eſt ueritas unius : uidelicet ipſam comprehendere : alterius uero ratiocinando procedere. Quin pars illa cupiditatis : quæ a ſenſu prouenit : differt maxime ab ea : quæ ratione percipitur : indicium eſt : ꝙ ea quæ apprehenduntur : diuerſa ſunt : ut patet ex amborum actibus :

cũ aptetur claudaturq; affectus omnis in parte illa: quã cũ ſapimus & iraſcimur: nõ in ea qua ratiocinamur & ſapimus: cuius proprium munus eſt intelligere & uelle: quod in ipſa animi eſſentia tanq̃ in ſubiecto formatur: reliquæ uero partes in toto compoſito: quo extincto atq; abolito: tanq̃ ipſius aduẽtitia (& ut hodie loquimur) accidentia euaneſcũt: & cum ipſo corpore intereũt. Hinc ait autor ipſe: Reſpõdebimus qdẽ primũ hoc eſſe præter euidentiã: & etiã præter ſenſum: cũ nemo in ſe ipſo ſentiat mutationẽ partis: quæ obtẽperat appetitui: ad eã quæ iudicat: neq; rurſus illius partis: quæ iudicat ad eã partẽ: quæ appetit & cõcupiſcit: nõ enim qs deſiſtit amare: cũ primũ cõſiderat & ratiocinat̃: cõprimendum eſſe amorem: & aduerſus eũ eſſe pugnandum: neq; rurſus abducit̃ a ratiocinio & iudicio: quãdo eneruatus atq; emollitus a cupiditate ſuccũbit: ſed oppugnans affectũ duce ratione: manet adhuc in ipſo affectu: & uictus ſuperatuſq; ab affectu: auſpicio rationis partem illam quæ peccat intuetur: unde neq; affectu cogitationẽ aufert: neq; ratiocinando ab affectu diſcedit: ſed potius ductus modo huc modo illuc amborum eſt medius: cõmunis: & particeps. Subdit præterea: Quod ii qui principem partem animæ putant nunc appetitum eſſe nũc partem appetitui aduerſantẽ: nihilo minus peccãt, q̃ ſi putent uenatorẽ & ferã nõ duo eſſe ſed unum: & idem corpus mutatione utens inſtar Protei modo ferã modo uenatorẽ fieri. Cũ nemo ſit: qui ignoret

affectus moueri ab ea parte animæ : qua cogitamus : non tamen ab eadem gubernari & dirigi : ſed a recta ratione : quare abſurdum eſt dicere : idem eſſe mouens & motum : dirigens & directum : gubernans & gubernatum . Quo fit : ut illi quidem contēnant id quod eſt euidens : hi uero teſtimonium afferant contra ſenſum : cum in ſe ipſis ſentiant nō unius mutationem : ſed ſimul duorū pugnam & diſcordiā . Verum ut aliquo ſe argumento tueantur : interrogant : nōne ea pars animæ : quæ in deliberatione conſiſtit : ſi de utili fuerit in conſultationem adducta : in uarias contrariaſq; opiniones diſtrahitur : cum tamen una pars ſit & non plures . Cui quidem percontationi reſpondebimus : omnino id quidem eſſe : non tamen id ſequi : ut eorum ratio non abſit a uero q̄ longiſſime . Non enim pugnat cōtra ſe pars ea animæ quæ conſultat : ſed una tantum utens facultate acui : diuerſas & uarias cogitationes attingit : immo potius una tantum cogitatio eſt diuerſis in rebus : tanq̄ in diuerſis materiis . Quare in illis cogitationibus : quæ ſunt ſine affectu : nulla prorſus moleſtia ineſt : neq; ii qui præter ſententiam & tanq̄ coacti alterum eligunt : id agerent : niſi lateret aliquis affectus a corpore pendens : ueluti iugo cōiunctus . Etenim hoc plerunq; contingit : nō tamen repugnantia cogitationis aduerſus cogitationem : ſed ambitione : aut contentione : aut gratia : aut ſubtractione : aut metu eunte obuiam : ut exiſtimetur duarum cogitationum eſſe

controuerſiam : quam in his uerbis intueri licet : ait enim Homerus in iliade. Homerus

Αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι, δεῖσαν δ᾽ ὑποδέχθαι.

hoc eſt : pudebat quidem eos negare : ac timebant pollicevi. Et occidi quidẽ graue eſt : gloriam tamen affert : nolle mori turpe. Ineſt tamen in uiuẽdo uoluptas : atq; circa iudicia rerum contrahendarum ſi intercidunt affectus : plurimam afferunt & diſputationem & moram : ſic etiam in conſiliis : quæ dantur regibus : ii qui in gratiam loquuntur & adulantur : non alteri duarum ſententiarum aſſentiũtur : ſed certo cuidam affectui addicuntur : aliter q̃ ratio utilitatis expoſtulat. Iccirco in re publica optimatum Principes ciuitatis prohibent : ne affectus aliquos moueant oratores. Nam Areopagitæ etiam per præconem iubebant: ne cauſarum patroni extra rem aliquid in iudicio dicerent : cum nõ expediat (ut Ariſtoteles ait) in iram aut miſericordiam impellere iudices : ne iis ſimiles ſint : qui eam qua uſuri ſunt regulam inflectunt. Huic etiam aſtipulatur Fabius Quintilianus in oratoriis inſtitutionibus : Quemadmodum (inqt) amantes de forma iudicare non poſſunt : quia ſenſum oculorum premit amor : ita omnem inquirendæ ueritatis rationem iudex amittit occupatus affectibus. Quapropter dixit Plutarchus : Quod ratio affectu carẽs ꝑna ſemper fertur ad iuſtũ : cum uero affectus accedit : ea pars quæ lætat : & ea quæ dolet : diſſident inter ſe : & pugnã faciunt aduerſus

Areopagitæ

Ariſtoteles

Quintilianus.

iudicium & conſultationem. Nam cur in quæſtionibus Philoſophiæ ſine aliquo mentis tumultu & moleſtia: immo potius cum uoluptate affectus deponuntur? nulla uidelicet alia de cauſa: niſi quia in ea parte animæ: quæ in rerum contemplatione uerſatur: nullus eſt qui repugnet affectus: ſed ſedata certe & non curioſa pars illa irrationalis eſt in eo genere rerum. Quare ratio (cum ſibi offertur id quod eſt uerum) reiiciens libenter falſum: ab ipſo falſo declinat: quoniã ea pars cui ſuadetur diſſuadeturq;: non in alia parte: ſed in ipſa ratione conſiſtit. Verum conſilia & iudicia in rebus agendis & adminiſtratio uulgi cum ſubiaceant affectibus: diſſenſionem & difficultatem rationi dant: quia irrationalis pars uoluptate: aut metu: aut moleſtia: aut cupiditate: rationem perturbat.

Quomodo perturbatur ratio.

Sed ut apertior fiat autoris ſententia: probeq; innoteſcat: quo nam pacto ratio perturbetur: annectamus moliamurq; actiones rationis: quæ trifariam diuiduntur. Prima quidem actio eſt: qua ratio apprehendit omnia ſimplicia & obiecta rerum a ſenſibus: a quibus edocta, interquieſcit nil ultra progrediens: hæc quidem nunq̃ decipitur: quoniam deceptio circa obiectum proprium non accidit: ſed circa id quod ipſi annectitur: quemadmodum

Prima rationis actio

enim uiſus nõ poteſt decipi circa id quod eſt coloratum aut uiſile : ita ratio non poteſt decipi : dum apprehendit eſſentias rerum . At ſi colorato aut uiſili coniungitur homo: aut quodcunq; animal : aut aliquod aliud : poteſt contingere ut uiſus fallatur : ita ſi addatur obiectui eſſe uel non eſſe : uel aliquod huiuſmodi : continget facile ut ipſa ratio aberret , Igitur in prima actione non decipitur ratio : niſi ultra progrediatur : ut ſi aliquis meditabitur equum : non poteſt ibi eſſe deceptio : cum ſimplex meditatio ſit : uerum ſi cõnectitur ei aliquid : cum quis pro ſuo arbirratu poſſit meditari : ſit ne debilis equus an robuſtus : ferox an mitis : tunc illa actio cum amplius procedat : non dicetur prima : ſed a prima proxima : cuius munus eſt apprehenſa cõponere atq; diuidere : & ea inter ſe bene aut male cõcinnare : ibi enim uerum cõtinetur & falſum . Quare in prima actione nunq̃ fallitur ratio : in proxima uero quandoq; . Tertia eſt : qua ratio ipſa cõceptus & apprehnſa cognoſcit percurſione quadam : quam Græci διάνοιαν nuncupant : eſt auten διάνοια percurſio & ratiocinatio :qua dum munus notionis obimus : diſtamus a ſeparatis ſubſtantiis : quæ non intelligunt ratiocinio ut homo : ſed acie tantummodo mentis. Itaq; deſeruit prima functio rationis functioni : quæ proxima eſt : quia ſi prima conceptus ſimplices non arriperet : non poſſet proxima eos componere : ſub qua quidem compoſitione percurrit ratio : ut exempli gratia: ſi quiſpiã meditabitur coruũ

Secũda actio rationis

Tertia actio rationis

& cum eo nigrum: concipietq; etiam niuem & cum ea can/dorem: quoniam cum compoſitiones huiuſmodi ſimplici/bus conceptionibus ratiocinando congruunt: elicit ratio ue/rum: uidelicet quemlibet coruum eſſe nigrum: niuem uero candidã: at ſi contra: eliciet falſum. Super his igitur per/currens ratio negociatur: nunc recte incedens: nunc aber/rãs: aberrat autem: dum falſa pro ueris aſſumit: aut appa/rens bonum pro eo quod eſt abſolute bonum: non tamen (ut illi aiunt) tanq̃ ratio ſimplex: ſed tanq̃ oppreſſa ab af/fectibus: quibus eſt iugata: ſiquidem ipſi affectus ad ſedẽ uſq; rationis cõmeant: eamq; aut leniter titillando ducunt ad uoluptatẽ: aut acriter pulſando impellũt ad turpia. Ve/rũ aſſurgit aliquãdo ipſa ratio: & in hominibus bene cõſtitu/tis ſæpiſſime: affectuſq; ipſos cõculcat & reprimit: atq; ipſis ſenſibus præſidet: & tanq̃ prætor iudicat præſcribitq; qd ſe/quendũ qd ue fugiendũ ſit. Vnde Plutarchus ipſe ait: Ra/tionẽ perturbari quãdoq;: & etiã reiicere falſum: quãdo ſibi offertur uerum: & ſenſum quidem utrunq; contrariorum attingere & eſſe quaſi forum. Concinne profecto ſenſum comparauit foro: nam quemadmodum lites tractantur in foro ante iudicem: ita ab exterioribus ſenſibus afferuntur cõmuni ſenſui contraria obiecta tanq̃ in foro. In hoc tamẽ hæc duo differunt: q; ſenſus non admittit res quemadmodũ forum: ſed admittit tantum ſimulacra & ſpecies citra ma/teriam: eſtq; ex eo genere rerum: quæ non afficiuntur

Senſum cõ/parari foro.

affectione naturæ : ſed potius affectione formæ : quam ſpiritalem nuncupant noſtrates Philoſophi. Non enim eodem pacto ſe habet forma in ſenſu : & in re ipſa dum patitur: ut ſi lignum afficiatur ab igne: quoniam patitur affectione naturæ : non modo admittit formam ignis : uerum efficitur eius materia : perinde ut ea : quæ erat ſub igne : non tamē eadem numero : ſed fere eadem : ob ignem acquiſitum ab affectione naturæ. Sed non eodem modo reſpondet in re citra materiam : quæ comparatur nummo dum cuditur : nam aurum aut æs ex quo nummus efficitur : non admittit ferrum : a quo patitur : nec ei ſimilis efficitur : ſed accipit tantum imaginem effigiatam in ferro illo cuſorio. Sic etiā fit in iis : quæ ad ſenſum pertinent : ſiquidem guſtus afficitur a pomo : non tamen in eo ꝙ pomum eſt : ſed in eo ꝙ ſapidum : & uiſus a re uiſa tāq̄ colorata. Quare cum quælibet poteſtas admittat obiectum proprium : ut uiſus coloratum ſeu uiſile : & guſtus ſapidum : contineanturq; ſub obiecto contraria : ut ſub obiectu uiſus album & nigrum : & ſub obiectu guſtus dulce & amarum : neceſſe eſt : ut ſenſus cui huiuſmodi obiecta cōtraria proportionata (ut hodie dicunt) obiiciuntur : contraria attingat. Ideo dixit ſenſus ipſos utrunq; contrariorum attingere : & eſſe quaſi forum : in quo ratio iudicat & internoſcit. Quæ apud Plutarchum poſt hæc ſequuntur : quia facilia ſunt : ideo a nobis non temere omittuntur.

Rationem ab affectu differre.

c Onſtitit autem ex iis : quæ dicta ſunt hactenus: rationem ab affectu differre ob repugnantiam : nunc etiam illud idem autor oſtendit ab obſequio & conſenſu. Prima quidẽ ratio eſt: ꝙ ſæpenumero accidit diligi quempiã ab aliquo uirtutis gratia ac merito: contingit etiam poſtmodum prauum atq; intemperantem ab eodẽ amari : quod plane arguit: duas eſſe partes: alteram qua uirtus : alterã qua uitiũ diligitur : & illa quidẽ ratio recta dicetur: hæc uero affectus. Ergo duo erũt dilectionis principia : quoniã duos oppoſitos effectus abſq; aliquo medio: & ꝑ ſe: & undequaq; abſolute: ab eodẽ prodire principio impoſſibile eſt. Noſtri tamẽ muneris erit ferre autori ſuppetias: ne ipſius ratio labefactetur : eo argumento: ꝙ potẽtia quæ rationis eſt cõpos : poteſt ſe ad oppoſita ferre: cũ quiſq; pro arbitrio ſuo ualeat bonũ & malũ ſequi. Cui argumẽto facile reſpõdemus : ꝙ licet uolũtas uideatur unũ: duo tamẽ neceſſario erũt prĩcipia motus ipſius uolũtatis ad oppoſita: cũ aliud qdem principiũ ſit: quo moueẽ ad bonũ: aliud autẽ: quo mouetur ad malũ. Præterea diximus : nõ poſſe oppoſitos effectus prodire ꝑ ſe : & abſq; aliquo medio : & undequaq; abſolute. Nam ex accidenti nihil eſt : quod prohibeat bonũ & malũ ab eodem prouenire principio: ut cũ iuſſu iudicis fur ſuſpenditur: bonum enim eſt per ſe exequi ſancita : malum autem perdere

hominem: ſed malum illud non per ſe ſed ex euentu accidit: quoniam ſuſpenditur aliquis nõ quia homo: ſed quia fur: cõtingit autem homini eſſe furem. Præterea diximus abſq; medio: ſiquidem a terra poteſt ignis & aqua prodire: exalatio autem quæ e terra aſpirat: ſi arida eſt: in ignẽ cõuertitur: ſi humida in aquam: ſed non niſi intercedẽte aeris qualitate atq; aſpirationum diuerſitate. Etenim aer tripartito diuiditur: prima quidem pars tepida eſt: media algida: ſuprema feruida: in tepida ros & pruina denſantur: in frigida: nubes: in poſtrema: trabes: cometæ: & ignita omnia generantur: quæ quidẽ contraria: licet ab eodẽ principio oriri uideantur: nõ tamen abſq; medio: nec in eodẽ loco procreanť. Itẽ diximus undequaq; abſolute: cum præſentia gubernatoris cõſeruetur nauis: abſentia uero ſummergať. Quin materiæ etiã diuerſæ ab eodẽ poſſunt principio diuerſo quodã modo mutari: ut ab eodẽ Sole congelata liqueſcere: & liquida coire: ut cum lutũ a Sole denſatur: & cæra liqueſcit. Sed qui uirtute præditus eſt: ob uirtutem probitatemq; diligitur: qui uero eſt uitiis refertus: manifeſta oppoſitiõe diligiť: quare a diuerſo principio amor ille pcedit. Subdiť præterea cõtingere quãdoq; nõ iure uti ira aduerſus filios & parẽtes: cõtingere etiã iure pro filiis & parẽtibus aduerſus hoſtes & tyrãnos iraſci. Quod qdẽ duo eſſe principia plane oſtendit: alterum quo iraſcimur contra eos: alterũ quo pro eiſdem digladiamur: nam iraſci contra

quempiam : & pro eodem digladiari : ac ſe morti ſummittere : contraria quidem ſunt : contraria enim cum ſe inuicem perimant : in eodem ſubiecto eſſe non poſſunt. Sed dicet quiſpiam : non ne algor & calor ſe inuicem perimunt? & tamen in eadem manu eſſe contingit : uerum ſi in eadem manu poſſunt eſſe illa contraria : non tamen in eadem parte manus. Duæ igitur erũt partes : una qua iraſcimur cõtra filios & parentes : altera qua pro eis ſi neceſſe eſſet occumberemus. Iccirco euenire ait autor : ut quẽadmodũ illic ſenſibilis eſt pugna affectus aduerſus rationem : ita hic percipiatur perſuaſio & aſſenſio : quoniam appetitus cum ratione congruit. Addit præterea : ꝙ cum uir probus ſecundum leges & iura ducit uxorem : cogitat iuſte & temperanter cum ea degere & ſimul eſſe : tẽpore autem (pariente conſuetudine affectum) ſentit ad rationẽ acceſſiſſe etiam beneuolentiam : ut pariter cum beneuolentia accedant illecebræ. Quo quidem argumento clariſſime patet : rationem ab affectu differre : cum diuerſi fines ac diſtincti ſpecie diuerſas actiones arguant : ut ſanitas & ægritudo : diuerſæq; actiones diuerſas etiam poteſtates oſtendant : potentiæ enim per actus diſtinguntur : ut Ariſtoteles ait : aliud autem eſt cernere : aliud audire : ita alia eſt potentia qua cernimus : alia qua audimus : ſed diligere uxorem ſecundum leges & iura : & effrenatius adamare : ſunt diuerſi fines : diuerſæ etiam erunt actiones : diuerſæ igitur erunt

Ariſtoteles

poteſtates . Pari modo dicendum eſt de pueris conuerſanti-
bus cum præceptore miti & lepido : qui ducuntur prius ne-
ceſſitate : ut eum ſectentur & emulentur : deinde eum tãto
proſequuntur amore : ut pro auditoribus & familiaribus :
illius amatores appellentur . Idem etiam cõtingit bonis
Principibus: & etiam uicinis atq; affinibus: qui prius ab ho-
neſto quodam uſu incipiunt ſimul conuerſari: deinde laten-
ter feruntur ad beneuolentiam & amorem ratione at-
trahente & perſuadente partem illam : quæ ſubiacet &
obnoxia eſt affectibus . Quin etiam Euripides qui his
uerſibus .

Αἰδώς τε, διςαὶ δ᾽ εἰσὶν, ἡ μὲν οὐ κακὴ,
Ἡ δ᾽ ἄχθος οἴκων.

hoc eſt pudorem in duo genera diuiſit : & alterum dixit
non improbum : alterum onus & moleſtiam domorum : li-
quido oſtendit : in ſe ipſo ſentire affectum ſæpenumero ob-
temperare rationi : & ab ea regi : ſæpe etiam præter rationẽ
ſegnitie & ignauia occaſiones & negocia deturpare . Hinc
fortaſſe præclarum illud Platonis inuolucrum : duplicem Plato
eſſe Venerem : alteram in cœlo natam : ſine matre hoc eſt
ſine materia : Dioneam alteram ex Ioue & Dione genitã :
quæ amorem ſuum animalibus cunctis immittit : atq; etiã
efficit : ut illecti homines uoluptate : quæ perfunditur ſen-
ſuum motu : bruteſcant . Sed cœleſtis illa Venus in homi-
nibus tantum bene animatis ſerium amorem inſtillat :

qui cũ ſit cupiditas pulchritudinis: ad ipſam animi pulchri-tudinẽ: quæ nõ poteſt acquiri ſine uirtute: nos ex...tat: cu-ius principium cum a cœlo proueniat: non poteſt appetere niſi quod uerum ſit bonum. Amor autem qui prouenit a uulgari Venere: non quod uerum bonum eſt: ſed tãtum-modo uoluptarium apparens bonum exquirit. A duobus igitur principiis oritur amor: quem Plutarchus poſuit: ut oſtenderet ab obſequio & conſenſu rationem & affectum non idem eſſe: ut Stoici dicebant.

Stoici

De Sophiſtis.

Poſt hæc ait autor: ꝙ huiuſmodi genus hominũ cũ ſibi indulgens & blandiens ſit: uidetur ſophiſti-cas oſtentationes haudquaq̃ Philoſopho dignas conſectari: cũ ipſæ ſint innixæ mẽdaciis: indignæ plane Philoſopho: cui ſemper conſors & affinis eſt ueritas. Nec moueat nos illius libri authoritas: quem de captionibus ſcripſit Philoſophorũ princeps Ariſtoteles: quoniam inſcriptio ipſius & titulus de induſtria a communi formula demutatus: oſtendit nobis Ariſtotelem in eo libro poſuiſſe cauillationes: ut euitaren-tur potius q̃ docerent: ideo non inſcripſit librum de ſo-phiſticis ſyllogiſmis: ſed de cõfutatione ſophiſtica. Defi-niet ergo ſophiſta is eſſe: qui nõ uera: ſed ſimulata quadam doctrina: oſtẽtationis aut quæſtus gratia philoſophet. Hinc

Ariſtoteles

Definitio ſophiſtæ

Plato eum modo ueteratoré: modo nugatoré : uenditorémq; Plato. diſciplinæ cenſuit appellandũ : diuiſitq; eius arté in eam : quæ diſſerendo captiunculis quibuſdam & præſtigiis auditores decipit : ut eos qui cum ipſo diſputant : ſibi ipſis cõtra dicere cogat : & in eam : quæ continuata oratione populũ ad ſe cõuertit : ut ignorans aſſerat quod ipſe uult. Quale illud Demoſthenis : qui contra Aeſchinem concionando fecit : ut maior pars populi aſſeueraret probrũ illud quod ipſe in aduerſariũ obiecit. Demoſthenes. Erat enim mos Athenis : ut ſiquis in concione : ſiue in ſyllaba : ſiue alio quouis modo erraret : a populo emendaretur. Itaq; Demoſthenes ex cõpoſito pronunciauit μισθῶτος quod latine dicit mercenarius : ſed poſuit accentũ in penultima : ut populus emendãdo ingeminaret acclamaretq; μισθωτὸς μισθωτὸς, quod eſſet ac ſi Demoſthenes errando dixiſſet : mercenarius : producta penultima ſyllaba : ut populus emendando ingeminaret eadẽ ſyllaba correpta : mercenarius : unde ad Aeſchinẽ conuerſus ait ἀισχίνη ἀκούεις ; hoc eſt audis tu Aeſchine? quaſi dicat : omnes iſti etiam dicũt te eſſe mercenariũ. Vtuntur etiá cauillis quãdoq; Poetæ nõ tamen ad oſtentationẽ aut ad quæſtũ : ſed potius ad urbanitatẽ : cũ ſint iucundi conſuetudine & contubernio Muſarũ : innuunt enim aliquid : ut decipiat legens : cum re ipſa aliud ſignificet ; quale illud Martialis. Martialis.

Minxiſti currente ſemel Pauline carina.
Meiere uis iterum iam Palinurus eris.

Deceptio eſt : quoniam innuit illum caſurum quemadmodum cecidit Palinurus : & tamen re ipſa ſignificat iterum mingere. Item Actius Syncerus noſter Neapolitanus cultura & ſobrietate carminum tantum Virgilio ſecundus : per iocum inter nos mutato nomine (quæ ipſius eſt modeſtia) in infamem quendam etiam cum ſtomacho iocatus hoc diſtico eſt.

Actius ſyncerus.

Aegrotat ſedis uitio : & male Quintius audit :
Quid ſi eſſet ſurdis Quintius auriculis?

Sunt & alia cōmenta : quæ fortaſſe non ita recte poſſunt dici captiones : ſed quia fouentur mendaciis : inter ſophiſticas molitiones ea autor poſuit : quia ipſas res deſerūt : & ad cōmentitia uerba cōfugiunt : nam erubeſcentiam a turpitudine ortam obſeruantiam appellāt : lætitiam autem geſtientem honeſtum gaudium : timorem uero cōſilium cauendi : cum nemo ſit : qui hanc gloriam quam ipſi ſibi arrogant : refellat. Genus autem oſtentationis ſophiſticæ eſt : quia uitia excuſantur ſub uirtutis ſpecie : ut ſi is qui ſuperbia tumet : magnanimus appelletur : aut ſi crudelis immaniſq; : dicatur fortis : timidus uero cautus : auarus frugi : prodigus atq; profuſus benignus. Quod quidem nihil aliud eſt q̃ uirtutes (ut ait Flaccus) inuertere : & ſyncerum uas liquore malo inficere. Quapropter ait Plutarchus : eos ſic aptare nomina : ut ipſos affectus qui rationi obtemperant : honeſtis his nominibus : contrariis uero affectus repugnātes

& uim rationi afferẽtes appellent. Cœtera quæ ſequuntur: conſulto ob facilitatem relinquimus.

Vtrum peccata ſint paria.

dIluere autem & confutare rationes eorum: qui dicunt paria eſſe peccata: & an aliquo pacto ipſum uerum negligant: nunc oſtendere non eſt opportunũ. Noſtræ tamen partes erunt: ea quæ autor innuit: tantum protrahere: ut condiſcantur. Itaq; primum ponẽda erit Stoicorum opinio: qui dabant inter peccata diſtantiam: in ea tantummodo parte: ex qua manat euentus: ut perdere auri nauem aut paleæ: in inſcitia gubernatoris nauium nihil intereſſe dicebant: ſicut in raptu proſtitutæ aut uirginis: q̃uis nemo de proſtituta quereretur: metiebantur etenim peccata non ab euentu rerum: ſed a tranſgreſſu uetiti: quoniam putabant peccare nihil aliud eſſe: niſi rationis lineam tranſilire: parum ne an multum quis tranſiliat: in eadem culpa eſſe dicebant. Illud etiam affirmabant: peccati proprium eſſe: agere quod non licet: & illud quidem ſemper unum atq; idem eſſe: hinc uno eodemq; modo qui peccant reprehenduntur: ideo paria eſſe cenſebant. dicebant etiam peccata uirtutibus opponi: oppoſitorum autem eam eſſe naturam: ut quod de uno oppoſito dicitur: de altero dicatur. Quare cũ uirtutes ſe inuicem comitenť:

Stoici

ut non dicatur bono uiro melior: pares eſſe inter ſe fatendum eſt: paria ergo erũt peccata: cum ſint ipſis uirtutibus oppoſita. In cauſa autem illud fuit: ut hæc opinarentur: ꝙ receſſus a rationis linea nihil aliud eſſe affirmabant q̃ uirtutis priuationem: priuatio autem non accipit redundantiam & defectum: nã qui uita priuantur: q̃uis in diuerſis temporibus: non tamen alius alio dicetur magis mortuus. Simili ratiõe qui peccat: uirtute ſe priuat: priuatio autẽ ſemper æqualis eſt: æqualia ergo putabant eſſe peccata. At ſi nos rem diligentius intuebimur: inueniemus priuationem bifariam intelligi: alteram quidem abſolutam & ſimplicem: quæ eſt penitus expers oppoſiti habitus: & conſiſtit in omnino non eſſe: ut de morte nũc diximus: in qua nulla pars uitæ prorſus iugata eſt: alteram uero non ſimplicem: quæ non conſiſtit in omnino non eſſe: q̃uis in abolitionem uergat & feſtinet: ut ualetudo: deformitas: & ſimilia iis: cum quibus pars aliqua oppoſiti habitus annectitur: nullus enim dicitur æger: qui ſit penitus expers ſanitatis: aut adeo deformis: ut undequaq; uideatur turpiſſimus. Aſſumpſerunt igitur Stoici priuationem illam abſolute conſideratam: non hanc quæ accipit nimium & parum. Præterea cum malum etiam duplex ſit: aliud per ſe: aliud ex euentu: ut cernere eſt in ſingulari certamine: dum pugnaturi in area incluſi decertant: malum certe dicetur eſſe per ſe:

Priuatio bifariam

Stoici

cum alter alterum aut ſauciat : aut ab equo deturbat : aut quocũq; modo male accipit. Sed tranſire lineam qua clauduntur pugnantes : non per ſe malum eſt : ſed ex euentu & pacto. Quare cum pugnaturus limitem conſtitutum tranſgreditur : ſiue parum ſiue multum trãſgrediatur : æque culpatur : quapropter porrigere illico alteri hærbam cogitur : ſeruuſq; pugnæ efficitur. Verum in uirtutibus & uitiis ratio hæc non cõmeat : quoniam uirtutes abſolute & per ſe bonæ ſunt : uitia autem mala : nõ enim ex pacto aut ab euentu proueniunt : hac de cauſa poſſunt modo parum : modo plus nimio deprauari. Siquidem in medio uitiorum uirtutes ſunt conſtitutione & numero : non autem diſtantia : ut liberalitas : quæ longiori quidem interuallo recedit ab auaritia : q̃ a prodigentia : quippe prodigus q̃uis ſine delectu & ratione largiatur : tamẽ prodeſt perinde ut liberalis : auarus autẽ neq; largitur : neq; prodeſt. Fortis etiam maiori tractu diſtat a timido q̃ ab ipſo forti audax : ambo enim audent : alter quandoq; : alter ſemper. Item a ſtupido temperans : quoniam hic fruitur quandoq; uoluptate aliqua : ille uero nunq̃. Non igitur paria ſunt inter ſe uitia : quia non æque diſtant a medio. Affirmat hoc proloquium : quæcunq; uni & eidem ſunt æqualia : inter ſe ſunt æqualia : ſed uitia non ſunt ipſi uirtuti æqualia : non erunt ergo inter ſe æqualia : ſed neq; uirtutes : nã cauſa eſt ſemper effectione præſtatior : effectio autem quanto eſt propinquior cauſæ præſtantior :

tanto dicitur perfectior. Igitur ratio cum ſit radix & auriga uirtutum: prudentia quæ rationi connectitur: perfectior eſt cæteris uirtutibus: & iuſtitia quæ cõſiſtit in uoluntate: præfertur fortitudini: fortitudo uero temperantiæ: ſedet enim fortitudo in parte illa qua iraſcimur: temperantia uero in ea qua cupimus: ſiquidem ira rationi propinquior eſt uoluptate: quare inter ſe æquales non ſunt. Sed arbitror Plutarchum innuere hoc tantum uoluiſſe: ut alii ea de re copioſius deinde ratiocinarentur. Icciréo ait: nunc oſtendere non eſt opportunum. Pleraq; autem ualde uidentur rationi (præter id quod apparet) repugnare: deinde applicuit ſe hiſtoriæ: eorum (inquit) iudicio omnis affectus peccatum eſt: ut quicunq; moleſtia afficiatur aut metu: aut appetitu: peccare exiſtimetur. Differentiæ tamen magnæ cernuntur horum affectuum exuberãtia & egeſtate. Nam quis parem exiſtimet Dolonis & Aiacis metum: qui non curſu præcipiti a pugna: ſed pedetentim cedendo (ut ait Homerus) genua commouebat. Eſt enim in rapſodia λ: hoc eſt in Homeri decimo: q Hæctor intuens troianos in dextro cornu interturbatos ab Aiace Telamonio: in hominem adegit currum per cadauera: quapropter Aiax proiecto poſt tergum ſcuto: cedendo paulatim ſe uertit. ἐντροπαλιζόμενος ὀλίγον γόνυ γουνὸς ἀμείβων. hoc eſt conuerſus retro modico gradu genua commutando abibat. Dolon uero cum ad græcorum naues exploraturus

pergeret : uidit poſt terga duos : qui ipſum ſequebantur : priuſq; ſubſtitit ſperans poſt ſe aliquos iuſſu Hæctoris eiuſdẽ rei gratia proficiſci. Deinde cum propius q̃ ad teli iactum appropinquaſſent : cognouit eos eſſe hoſtes : quare agitatu celeri ſe fugæ commiſit.

Γνῶ δ' ἄνδρας δηΐους λαιψηρὰ δὲ γούνατ' ἐνώμα
φευγέμεναι.

hoc eſt cognouit uiros hoſtes : uelocia genua mouens fugit. Rurſus ait autor : Quis putet dolorem Platonis ex morte Socratis parem illi : quẽ ceperat Alexãder ex interitu Cliti : qui eo uſq; doluit : ut parum abfuerit : quin ipſe ſibi mortem conſciſceret. Erat enim Clitus ueteranus eques ex fa- Clitus
mulitio Philippi : optime de Alexandro meritus : tum quia pugnantem Alexandrum detecto capite texit : manũq; hoſti parantem regi exitium amputauit : tum etiam quia eius ſoror Helianice haud ſecus q̃ pia mater regem educauerat. Verum ſolenni quodam die cum rex eum in conuiuiũ adhibuiſſet : incaluiſſetq; uterq; uino (ut plerunq; in illis regionibus accidit) cœpit rex glorioſius q̃ decebat loqui : ac ſe patri præferre : & Macedones carpere : tanq̃ formidoloſos : carminaq; ipſis inuiſa a poeta quodã in cõtumeliam eorum edita cani iubebat. Quæ omnia cum Clitus egerrime tuliſſet : procacior factus licẽtia cõuiuali : formido hæc (inquit) o rex te euexit ad Deos : teq; uertentem terga gladio Spintridatis neci eripuit. Felices quibus ante mori contigit : q̃

a ſe uictos aſpicerent obſecrati : ut a te accipiantur quorum uirtute uiciſti . Cui Alexander : tu ne hæc in me nefandũ caput impingis ? & cum dicto : proiecit malum in faciem Cliti : ac telum quo ipſum confoderet perquirebat . Quod quidem Ariſtophanes animaduertens : regem excandeſcentem laceſſitumq; amouit . Tunc conuiuæ Clitum e triclinio expulerunt : qui procedens Iambicum illud ex Andromache inſuſurrauit .

Οἴ μοι καθ' ἑλλάδ' ὡς κακῶς νομίζεται,
Οταν τροπαῖα πολεμίων στήσῃ στρατός,
Ου τῶν πονούντων τοὔργον ἡγοῦνται τόδε,
Αλλ' ὁ στρατηγὸς τὴν δόκησιν ἄρνυται,
Ος εἷς μετ' ἄλλων μυρίων πάλλων δόρυ,
Ουδὲν πλέον δρῶν ἑνός ἔχει πλείω λόγον.

Hei mihi q̃ male agitur in græcia : dum hoſtium trophæa conſtituuntur : datur enim gloria non merenti : nã qui ducit exercitum : non magis q̃ unus ex omnibus in hoſtes telum dirigit : & tamen ſolus nomen ſibi uendicat & famam . Quæ quidem uerba uſq; adeo concitauerunt Alexandrum : ut e manu ſatellitis telum furenti ſimilis eripuerit : conuiuæ autem abiectis ferculis conſurrexerunt complectentes regem : atq; una cum iis qui aderant : rogauerũt : ut in craſtinum pœnam differret : quibus rex nihil reſpondit : ſed iratus iuſſit dari ſignum militibus : ut arma caperent : uociferans ſe ab amicis cõprehenſum : explicitus tandẽ telum

quod a ſatellite eripuerat: in manu tenens: cōſtitit ante hoſtium: per quod neceſſe erat omnibus egredi. Cumq; cōuiuarum poſtremus ſine lumine infelix Clitus exiret: interrogatus a rege: quis nam eſſet? Clitum conuiuam eſſe reſpondit: quem rex illico transfixit: ille clamore edito corruit. Rex itaq; diſcuſſo feruore: & ſuffecta in locū iræ penitentia cœpit ſe ipſum inceſſere: ꝙ ſtrenuū: ꝙ ſeruatorē: ꝙ innocentē hominē: ꝙ nutricis ſuæ fratrē interemiſſet: aſpiciens tandē ueſtē ſanguine tinctā mori cōſtituit: quare haſtā e uulnere iacentis auulſam in ſuum iugulū conuertit: perfeciſſetq; nefas: niſi uigiles haſtam ex eius manibus eripuiſſent. Igitur feſtinantes conſtituerunt eū intra cubiculū deferre. Sed rex faciē unguibus fœdans obteſtabatur: ne ſe tanto ſcelere fœdatū uiuere paterent̃: incluſus itaq; plorāſq; dicebat: ſolus ego ſuperſum nūc: quē limis oculis contueat̃ miſera nutrix mea. Poſtero die feſſus emittebat tantūmodo gemitus: deinde iacuit ſine uoce: ut inedia uitā finiret. Sed qui aderāt: ob ſilentium ſuſpecti irruerūt in cubiculū: affirmantes Clitum propter nimiam deblatterandi licentiam in ſuum præſertim Principem iure occiſum: alii ob fatū iam antea præuiſum prodigiis. Caliſthenes poſtea admiſſus eſt & Anaxarchus: ſed Caliſthenes rationibus: Anaxarchus uero iurgiis cœperūt mœroris partem minuere: deinde alii precibus impetrarunt ut cibum ſumeret. Poſt hæc idē autor ait: Non ne plane perſpicuum eſt: ꝙ intenduntur moleſtiæ

augeturq́ nō parū: ſi eueniat aliquid præter ſpem & præter q̄ æquū eſt. Et id quod euenit præter ſpem & cōtra rationem: acerbius eſt eo: quod ex ratione atq́ ex opinione accidit: ut ſiquis ſperet & expectet quēpiā futurū ita felicem: ut ſit omnibus admirationi: & cōtra accidat: quemadmodum Parmenio pater Philotam uidit tormentis affectum.

Philotas Siquidē Philotas tantæ expectationis apud Macedones erat: ut mereretur a patre moneri: ne ſe tam præſtantem oſtenderet: timebat enim ille inuidiam non modo familiarium uerum etiam Principis. Cum autem ea tempeſtate Macedo quidam nomine Dinnus Alexandro inſidias ſtruxiſſet: eas cuidam adoleſcenti patefecit: qui mox fratri id omne aperuit: frater regiam adiit: ibiq́ dum expectat: per quē ad regem introducatur: forte ei Philotas occurrit: cui hæc omnia narrat regi ſtatim nuncianda: quo ſuæ rex ſaluti cōſuleret. Philotas laudata huius fide: regem adit: tamen ſiue accuſatorem aſpernatus: ſiue quid aliud cogitans: nihil omnino regi nunciat: egredienſq́ cauſatur regem maiora agitare. Ille per aliū regi hoc ſignificat. Rex Philotam mittit: ut Dinnū caperet: quem Philotas reluctantē: aut ſe defendentē occidit. Quapropter Alexāder exiſtimauit: Philotā eo cōſilio reū obtruncaſſe: ut ipſius inſidiæ tegerētur: quare tortoribus tradiť: qui ante oculos eius ſæuiſſima tormēta p̄ponūt. Ille ultro ait: qd quæſtione opus eſt? uolui: cogitaui: feci: qd ergo ceſſatis cōfitentē occidere? Craterus

autem utpote Philotæ inimicus dictitabat: oportere eum dicere in tormentis quæ ultro confitebatur. Exutus igitur laceratur igne: uerberibus: tormentiſq; aliis: nõ ad ueritatem exquirendam: ſed ad pœnã. Tandem intumeſcente corpore ictibus: pollicitus eſt dicere quæ expeterent: ſicq; ad Craterum conuerſus ait: dic tu quid me uelis dicere. & ille indignatus iuſſit tortoribus renouare ea quæ cœperant. Philotas uero dilationem petiit: ut ſpiritum reciperet: dicturus poſtea cũcta quæ nouerat. Deniq; in tormentis mortuus eſt. Anceps cõiectura eſt: ueri ne ſceleris fuerit reus: an uoluerit ſe mendacio & confeſſione liberari. Ait præterea autor: Quis dicat aut putet æqua ita exarſiſſe Nicocreontẽ aduerſus Anaxarchũ: a quo cũ eſſet ipſe laceſſitus: uſq;adeo ſeuiit: ut eũ malleis ferreis in pila cõtundi iuſſerit: & Magã aduerſus Philemonẽ: in quẽ nihil aliud ille ſtatuit: niſi ut lictor diſtrictum gladium eius ceruici apponeret: eumq; mox remoto gladio incolumem dimitteret. De Anaxarchi pœna breuiter locutus eſt autor: tanq̃ de re illis temporibus nota: eius quoq; pœnam in Ibin imprecatus eſt Naſo inquiens.

Aut ut Anaxarchus pila minuaris in alta:
Iactaq; pro ſolitis frugibus oſſa ſonent.

Sed ne hic quam meruit laude fraudetur: fuit quidem uir maximæ authoritatis in emendandis hominum erroribus: ut ne Alexandro quidem parceret: ſi res ipſa poſtularet:

Anaxarchus.

nam cum eum qui ſe Deum eſſe profitebatur : ſaucium uidiſſet : oſtendens digito uulnus ait : o rex ſanguis iſte non eſt diuinus. Itē alias cū uidiſſet in menſa Alexandri calicē dixit : calix hic aliquādo Deos feriet. Nicocreontē utpote Cypri tyrannū inimicum habuit : qui poſt mortē Alexandri regis cum Anaxarchus naufragus in Cyprum eſſet delatus : iuſſit eū malleis ferreis in pila cōtundi : qui tanta patientia genus illud cruciatus pertulit : ut nō modo nō deprecaretur pœnā: ſed cōtemneret. Quare ad tyrānū cōuerſus ait: tunde tunde Anaxarchi follē : cū Anaxarchū lædere nō ualeas. Illo autē iubēte linguā præcidi: iuſſionē illico præuenit: præciſamq; mordicus linguam in faciem tyranni expuit.

De Ira.

Plato Ed ad rem iam redeamus : non enim mores Philoſophorum ſed placita deſcribimus. Platonē Plutarchus inquit exiſtimaſſe : eundē locum obtinere in animo irā : quē in arcū neruus obtineat : nā auſteritate & amaritudine intenditur : manſuetudine uero relaxatur. Intenditur quidem contemptu : contumelia : taciturnitate : cachinnis & his ſimilibus : hebetatur autem tempore : ſucceſſu : uoluptate : ioco : celebritate : & penitentia : ac poſtulatione ueniæ laceſcentium. Sed ea ira quæ concitatur a parte ſanguinis flauæ bili commiſta : in paruo tempore deſinit : ea

uero quæ pedetentim : & quaſi lento quodam igne ſuccenditur : a ſanguine prouenit bili atræ commiſto. Hæc ira conſtantior eſt : & non poteſt in paruo tempore digeri humoris craſſitudine repugnante : quapropter qui ab ea afficiuntur : diu permanent in propoſito ulciſcendi: ſiquidem inueterata progreditur eodem modo quo odium : ut cernere eſt in autoris exemplo. Maga enim non eſt proſecutus Philemonem odio : ſed excandeſcentia : ideoq; cum primũ habuit ipſum in poteſtate: collegit ſe: & tantũ ulciſci poſſe contentus deſtitit. Nicocreon uero in Anaxarchũ exercuit odiũ procreatum ab ira inueterata ac fota ab atra bili: quare non potuit ſine dira ultiõe quieſcere. Sed ii contra quos hoc in opere agitur : ut intentiões affectuum uehementiaſq; refellant : aiunt : has non fieri ſecundum iudicium : in quo quidem eſt pars illa quæ peccat : ſed potius quaſdã eſſe deſinentias: contractiones : & remiſſiones : quæ accipiunt exceſſum & defectum: q̃uis & circa hoc uideantur uel maximæ differentiæ. Nam paupertatem quidam cenſent eſſe non malum : non nulli uero magnum : aliqui etiam maximũ malum : ut ſe e rupibus deturbarent aut in mare demergerent. De morte uero ea eſt ſententia : ut non nulli aſſerant eſſe malum : quoniam priuet bonis : non nulli : quoniam ſuppliciis perpetuis & pœnis horrificis omnes apud inferos afficiat. Quæ poſt ſequuntur : quia per ſe patent : conſulto relinquimus.

Viuere quid.

n

Os autem: & ſi diſputatio hæc nõ ita inuoluta eſt: ut operoſa explicatione egeat: tamen quia philoſophiã ſapit: adiiciemus quæſtiũculã quandã Alexãdri Aphrodiſei dignam ſcitu: ut per ea quæ de uita aſſeruit: bonũ ne an malũ uiuere ſit: intelligamus. Εἰ τὸ εὖ πλεῖν ἀγαθὸν, τὸ δὲ κακῶς κακὸν, τὸ πλεῖν οὔτε ἀγαθὸν οὔτε κακόν. καὶ εἰ τὸ εὖ ζῆν ἀγαθὸν, τὸ δὲ κακῶς κακὸν, τὸ ζῆν οὔτ' ἀγαθὸν οὔτε κακόν. ἢ οὐκ ἀληθὲς τὸ τὰς δυνάμεις τῶν ἀντικειμένων ἀδιαφόρους εἶναι καὶ μέσας. πᾶσα γὰρ τοιαύτη δύναμις ἀγαθόν τε καὶ αἱρετὸν, τῷ σκοπὸν ἔχειν τὸ βέλτιον ὧν δύναται. τὸ χεῖρον γὰρ ἐν τοῖς δυνάμει τισὶν οὖσι γίνεται καὶ κατὰ ἀποτυχίαν τινά. ὅσα τε γὰρ κατὰ τέχνην γίνεται τῶν τοιούτων τοῦ βελτίονος χάριν τῶν δυναμένων ἐν αὐτῷ γενέσθαι γίνεται. ὅσα τε κατὰ φύσιν ὁμοίως. τὸ γὰρ πλεῖν ὑπὸ τῆς κυβερνητικῆς τῆς εὐπλοίας χάριν εὑρέθη. καὶ τὸ πρίειν καλῶς. διὸ καὶ αἱρετὸν τῇ μὲν τὸ πλεῖν, τῇ δὲ τὸ πρίειν. ὅτι χωρὶς τούτων οὐχ οἷόν τε ταύταις τοῦ προκειμένου τέλους τυχεῖν. οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν δι' ἀποτυχίαν τινὸς γινομένων ἔν τινι ἡ κρίσις τῶν ὑποκειμένων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὧν χάριν ἔστι τε καὶ γίνεται προηγουμένως. ὡς δ' ἐπὶ τῶν κατὰ τὰς τέχνας γινομένων ἔχει, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν. καὶ γὰρ ἐπ' ἐκείνων σκοπὸς τῇ φύσει τὸ βέλτιον τῶν δυνα-

Alexander Aphrodiſeus

μένων ἄμφω, καὶ τούτου χάριν ἡ φύσις δίδωσιν αὐτό. ὅσα γὰρ μὴ οἷόντε εὐθὺς ὑπὸ τῆς φύσεως γενόμενα τὴν οἰκείαν ἔχειν τελειότητα, τούτοις ἡ φύσις δίδωσι δύναμιν τοῦ τελείοις γενέσθαι. ἀδύνατον δ' ἐστὶ δύναμιν ἔχειν τινὸς μὴ καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτῷ δυνάμενον. ταύτῃ γὰρ δύναμις ἐνεργείας διαφέρει. διὸ εἰσὶ μὲν αἱ δυνάμεις προηγουμένως τῶν βελτιόνων. ἕπεται δ' αὐταῖς ἐξ ἀνάγκης τὸ καὶ τῶν ἀντικειμένων εἶναι τούτοις, εἰ δὴ ἡ κρίσις ἑκάστου ἀπὸ τῶν προηγουμένως ὧν ἐστιν. οὐ γὰρ τοῦ μὴ περιπατεῖν χάριν ἡ περιπατητική. εἰ καὶ γίνεταί ποτε ἐν τῷ τοῦτο δυναμένῳ καὶ ἡ στέρησις αὐτοῦ. καὶ εἰ μὲν αἱρετὸν εἴη τὸ περιπατεῖν, αἱρετὸν τὴν ἑαυτοῦ φύσει καὶ τὸ δύνασθαι περιπατεῖν. εἰ καὶ τὸ δύνασθαι καὶ μὴ περιπατεῖν ἔχει. εἰ δὲ ἐκεῖνο μὴ αἱρετόν, οὐδὲ τὸ δύνασθαι. καὶ τὸ ζῆν δὴ ἔχον δύναμιν ἐν αὐτῷ τοῦ τε εὖ ζῆν καὶ τοῦ κακῶς, δεδομένον παρὰ τῆς φύσεως ἡμῖν τοῦ εὖ ζῆν χάριν. οὐ γὰρ ἦν οἷόντε εὐθὺς γενομένους ἔχειν τὸ εὖ ζῆν. οὐδὲν γὰρ ἐν ἀτελεῖ τέλειον. πᾶν δὲ ἀτελές, τὸ γενέσθαι εἴη ἂν αἱρετόν, τοῦ ἀρίστου χάριν τῶν ἐν ἡμῖν γενέσθαι δυναμένων δεδομένον. ἄριστον μὲν γὰρ καὶ τέλος τὸ εὖ ζῆν. τοῦτο δ' οὐχ οἷόντε χωρὶς τοῦ ζῆν γενέσθαι. πῶς γὰρ οὐκ ἀπέμφαινον τὸ ὁμοῦ μὲν λέγειν ἡμᾶς ὑπὸ τῆς φύσεως πρὸς τοῦτον οἰκειοῦσθαι καὶ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας χάριν ποιεῖν πάντα. ὁμοῦ δὲ μὴ λέγειν ἡμᾶς ὡς πρὸς ἀγαθὸν αὐτὸ τὴν φύσιν

ἡμᾶς οἰκειοῦν. ὅτι γὰρ ὡς πρὸς ἀγαθὸν τὸ ζῆν ᾠκειώμεθα, δῆλον καὶ ἐκ τοῦ περί τε τὸ παῖδας ποιήσασθαι πολλὴν σπουδὴν εἰσφέρεσθαι ὡς ἐσομένους τρόπον τινὰ δι' ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ πάντα ἃ φοβούμεθα φοβεῖσθαι μειζόνως, διότι ὑποπτεύεται καὶ θανάτου αἰτία ἔσεσθαι. ὅτι δ' ἀπὸ τῆς πρὸς τὰ βελτίω δυνάμεως ἡ κρίσις τῶν μεταξὺ δῆλόν ἐστι καὶ ἐκ τοῦ τὸν ἄνθρωπον ὁμολογεῖσθαι τῶν ἄλλων ζώων ἄμεινον εἶναι ζῶον. τοῦτο δὲ διότι τῶν ἄλλων οὐδὲν ἀρετῆς δεκτικόν, τῷ οὖν ἐστιν ἀμείνονος δεκτικὸν τοῦτο τῶν ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις γινομένων ἀρετῶν ἄμεινον εἶναι, τούτῳ βελτίων ὁ ἄνθρωπος. ἐπεὶ εἴ γε ἀπὸ τῶν χειρόνων ἡ κρίσις ἐγίνετο τῶν μεταξύ, οὐδὲν ἐκώλυε τὸν ἄνθρωπον ἢ κάκιστον τῶν ζώων λέγειν, τοῦ κακίστου τῶν ὄντων τῆς κακίας ὄντα δεκτικόν, ἢ μηδενὸς τῶν ἄλλων ζώων εἶναι αὐτὸν βελτίονα. ἐπεὶ ἐν πᾶσι τοῖς αἱρετοῖς τε καὶ φευκτοῖς ἕπεσθαι δεῖ τῇ τοῦ σπουδαίου κρίσει αἱρετόν.

Quibus e uerbis ſi non ad numerum : ad pondus tamen hic ſenſus elicitur. Si bene nauigare bonum eſt : male uero malum : profecto ipſum nauigare neq; bonum erit neq; malum. Eodem quoq; modo ſi bene uiuere bonũ eſt: male uiuere malum: ſequitur ut ipſum uiuere neq; bonũ ſit neq; malum. Niſi forte id quod dicitur : uerũ non erit: potẽtias ſcilicet contrariorum indifferentes & medias eſſe.

Omnis enim eiuſmodi uis ſiue potentia ideo bona atq; ex-petenda eſt : ꝙ cum habeat ius utriuſq; contrarii : decernit tamen ſemper id exequi : quod melius eſt atq; præſtantius : ꝗuis aliquando eueniat id : quod eſt deterius fruſtratione propoſiti. Nam quemadmodum ea quæ ſunt artis : finis præſtantioris non deterioris gratia fiunt : ita ea quæ ſunt a natura. Etenim nauigare ſub arte gubernandi : & ſecare ſub arte fabrili : bene nauigandi atq; bene ſecandi gratia in-uentum eſt : ut optandum ſit nauigare & ſecare : quoniam ſine his impoſſibile eſt propoſitum illum finem acquiri. Non enim ab iis quæ caſu aliquo fiunt : hominis iudicium oritur ſuper aliquo ſubiectorum : ſed ab iis quorum gratia potiſſimum ſunt & fiunt. Quemadmodum uero ſe habet in iis : quæ ſecũdum artem fiunt : ita & in iis : quæ ſecun-dum naturam. Siquidem in ambobus illis ad id quod me-lius eſt tendimus : cuius gratia agendi nobis poteſtatem na-tura ipſa tribuit : cum ea quæ ipſa facit : non ſtatim perfecta & abſoluta prodeãt : ſed pedetentim ſe ad perfectionem ac-commodẽt. Adde ꝙ impoſſibile eſt : ut id quod habet po-tentiam alicuius rei : non habeat etiam potentiam oppoſi-tã : hac ergo de cauſa dicitur ab ipſo actu differre. Iccirco potentiæ in iis potiſſimum uerſantur : quæ meliora ſunt. Hinc ſequitur ipſis potẽtiis uim ineſſe contrariã : cũ unius cuiuſq; rei iudicium circa ea quæ potiora ſunt : uerſetur. Quoniam uis & potentia ambulandi nõ eſt a natura tributa

gratia non ambulandi : quis etiam inſit ei ambulandi priuatio. Quod ſi eligibile erit ambulare : eligibile quoq; ex natura ipſa erit poſſe ambulare : quis potentiam habeat nō ambulandi. Si autem id non eligibile eſt : neq; etiā poſſe. Ita etiam de ipſo uiuere dicendum eſt : nobis enim & bene & male uiuendi poteſtas data eſt : tamen bene uiuendi gratia. Verum quia non poſſumus ſtatim aſſequi ut bene uiuamus : cum nihil proueniat ab imperfecto perfectum : tamen erit imperfectum illud optabile : ut a nobis perficiatur. Quare ſi optimum eſt in nobis bene uiuere : quod ſine uiuere nō poſſumus aſſequi : erit etiam optandum uiuere. Abſurdum enim eſſet dicere : ad uiuendum nos naturam produxiſſe inſtituiſſeq; : ac noſtræ ſalutis gratia facere omnia : ſimulq; non dicere : nos ad bene uiuendum natos eſſe. Quod uero ad uiuendum tanq ad bene uiuendum nati ſimus : & ex eo apparet : q gignendis educandiſq; liberis multum ſtudium curamq; impendimus : tanq per illorū ſucceſſionē quoquo modo diutius uicturi & ex eo etiā q timenda omnia ob mortis ſuſpicionem maxime timemus. Quod autem iudicium mediorum a potentia eorum ſit : quæ ſunt meliora : ex hoc liquet : hominem cœteris præſtare animātibus : quippe cū nullum ex illis uirtutis ſit capax : in hocq; præſtātior homo eſt : q iis quæ in aliis animalibus ſiunt : meliora potioraq; eligat. Quod ſi a peioribus iudicium mediorū fieret : nihil phiberet dicere : hominē eſſe aut

peſſimũ animalium (cum ſit prauitatis capax) peſſima quæq; eligeret : aut non eſſe aliquo ex animalibus meliorẽ. Quoniam in rebus omnibus expetendis & fugiendis eligibilia oportet ex iudicio pendere ſtudioſi uiri.

De Imperio rationis & affectus.

c Linias apud Platonem in præclara illa inſtitutione de legibus ait : uictoriam eſſe q̃ optimam ſe ipſum uincere : turpiſſimum uero & peſſimum eſſe : ut quis a ſe ipſo uincatur. Deinde hanc ſecutus imaginem de ciuitate diſſerens : illam ſe ipſa atiam dixit eſſe ſuperiorem : ſi præſtantiores ciues eos qui non ſunt præſtantes ſuperauerint : & irretitum uoluptatibus hominem atq; ab illecebris ſuperatum : inferiorem ſe ipſo exiſtimari debere. Quare in eadẽ inſtitutione prohibetur : ne magiſtratus tribuatur illi : qui ob incontinentiam gubernare ſe neſciat : quoniam iuſtitia abſq; temperantia originem habere non poteſt. Hinc Plutarchus ait : hoc idem ſenſiſſe Platonem : nam aliter ridiculũ eſſet dicere : quemquam ſuperiorem ſe ipſo : rurſuſq; inferiorem : & alium quidem ſe ipſum uincere : alium uero non uincere. Etenim quo pacto poteſt hoc eſſe : ut idem ſit ſe ipſo præſtantior : & ſe ipſo deterior : & uincere ſimul & uinci ? niſi modo quodam unuſquiſq; noſtrum duplex ſit : & partẽ alterã habeat deteriorem : alterã uero præſtantiorẽ.

Vt is qui parti illi præſtantiori deteriorem partem tanq̃ an-cillam parere cogit : cõtinens ſit & ſe ipſo præſtantior : qui uero intemperanti & irrationali animæ parti ſinit obſequi præſtantiorem : cum uideat eam ancillari deteriori : idq; ui-dens floccifacit : ille omnino ſit ſe ipſo inferior : & nomen merito acquirat incontinentis ac male a natura inſtituti. Natura enim ita conſtitutum eſt : ut cum diuina ſit ratio : præcedat & imperet parti irrationali : quæ ex ipſo in quo ineſt corpore prodit : nataq; eſt : ut ſit ei ſimilis & particeps affectuum : quibus repletur : miſtaq; cum eo eſt : & peni-tus immerſa : ut oſtendunt appetitiones : quæ mouentur & excitantur ſecundum mutationes corporum : & remiſſiones contractionesq; accipiunt. Quare adoleſcentes quidem cele-res ſunt : concitati : petulantes : & circa appetitionem in-cenſi : quodamq; quaſi aculeo irritati inflammãtur ſangui-nis copia & feruore : ætate uero prouectiori pars ea appe-titionis quæ uerſatur in iecore : frigeſcit efficiturq; tenuis & imbecilla. Quo fit : ut polleat magis ratio : cum pars illa quæ afficitur una cum corpore contabeſcat. Deturbatur enim ratio de ſuo gradu : aut certe conculcatur a rebus : quæ excitantur a ſenſibus : quippe ſenſus opitulante caloris fluxu partem animæ diuiniorem uiolenta quadam agitatio-ne perturbat : ut ea pars animæ quæ dux eſt : aut conculca-ta impediatur : ne ducem ſe præbeat cœteris partibus : qui-bus præcipere debet : aut tãq̃ aliquo obice impedita cõſiſtat

donec procedente tempore experimentis aut eleganti aliquo ſtudio erudita ſe erigat : & ſenſus effœtos ac debilitatos negligat. Nam a pituita quæ redundat in ætate iam inclinata : aut ab egeſtate ſpirituum : qui non procreantur ut in ætate robuſtiore : ſenſus ipſi non ita a feruido ſanguine concitati conculcantur deprimunturq;. Quam ob rem Plato in diuino illo conuiuio tunc oculum mētis ait incipere acute contueri : cum oculus corporis hebetatur. Nos autem (ne Ariſtotelem cui ſemper adhæſimus deſeramus : qui & ſi non eandē cauſam affert : cur ſenes ſint prudentiores iuuenibus : de re ipſa tamen idē ſentire uidetur) eius quoq; ſententiam referamus. Duo inquit eſſe inſtrumenta : quæ in primordio genituræ nobis natura diſtribuit : ut inſtrumentis extraneis uteremur : manum quidem corpori : animo uero mentem : ſiquidem manus inſtrumentum corporis præcipuum eſt : cui alia inſtrumenta externa deſeruiunt : equiti quidem haſta : malleus fabro : ſutori ſubula : ſed hæc omnia opitulante manu ſua munera obeunt. Ita in animo mens præcipui inſtrumenti uicem gerit : cui prudentia : ſcientia : ſagacitas : ſolertia : & quæcunq; ad animum pertinent obſequuntur. Sed quēadmodum manus non poteſt eſſe ſtrenua in ætate non firma : ita nec mēs quæ poſterior acceſſit : poteſt ualida eſſe niſi in ætate prouectiori : q̄ppe excitata cōmētis ueſtigationibuſq; & exercitata iudiciis uberrimos fructus inſtitutionis affert iis : quibus præeſt : eoſq; prudentiores

Peripateticorum ſententiis inſiſtat : non erit fortaſſe diſſentaneum : protritas iam uulgataſq; ipſorum Stoicorum Peripateticorumq; rationes ſubnectere : ut facilius intelligatur : q̃ concinne Stoicorum ſententias retundat & taxet. Affirmant & quidem pertinaciter Stoici : affectus omnes eſſe animi morbos a præſcripto rationis auerſos : qui quis primo ingrediantur debiles : creſcunt tamen uſq; adeo procedentes : ut (cũ libuerit) expelli nequeat. Quare cenſent nullum fœdus aut conſortium cum ipſis eſſe habendũ : quippe cum animum ita conficiant exedátq; : ut nunq̃ poſſit carere miſeria. Peripatetici uero hoc in uniuerſum non probant : ſed diuidũt affectiones in partes : ut ex tantũ habeantur malæ : quæ non ſubiacent imperio rationis :. nam quæ conſiderantur abſolute : ut ſunt quæ concitantur a motu quodam primo & inconſulto : nec poſſunt ab homine exui : niſi exuatur humanitas : non poſſunt dici bonæ aut malæ : quia ſecluſa uoluntate proueniunt. At ſi radices agunt in homine : recte dici poſſunt perturbationes & morbi : quando ſe ſubtrahunt a iudicio rationis : ſed quæ poſſunt a ratione gubernari & redigi ad medioeritatem illam : qua uirtutes ipſæ rediguntur & conſeruantur : ipſæ etiam in uirtutes euadunt : & non modo nõ ſunt reiiciendæ ut malæ : ſed potius admittẽdæ aſciſcendæq; tanq̃ augentes humanæ actionis præſtantiam. Etenim metus diligentiam auget : ut in multis eſt cernere. Thiamenus

Stoici

Peripatetici

Thiamenus

Horeſtis filius cum per iniqua loca exercitum duƈtaret : q̃uis factus certior ab exploratoribus nihil inſidiarum eſſe in itinere : tamen quia ſuſpicioſus incedebat : animaduertit aues pauide ſeſe in ſublime e iugo ſubleuantes : nec poſtea omnino reſidentes : timenſq; eo ire : alios miſit exploratores : ut accuratius loca ſcrutarentur : qui inuenerunt magnã hoſtium manum ibi latere : quapropter exercitum circumduxit : & ſe recepit incolumem. Erat quidẽ actio illius ducis plane ſtrenua : ſed ſuſpicio quæ nihil aliud eſt niſi diminutus timor : auxit actionis præſtantiam. Item C. Iulius Cæſar ſemper ſtuduit magna aggredi : ſed multo magis conſpecta ad Gades Alexandri ſtatua : cum ingemuit tanq̃ pertæſus ignauiam ſuam : q̃ nihil a ſe præclarum eſſet actum in ea ætate : qua Alexander pene orbem terrarum ſubegiſſet. Quare continuo expeditionem efflagitauit ad captandam opportunitatem magnarum rerum. Profecto emulatio illa & (ut ſic dixerim) obtrectatio fuit in cauſa : ut excitaret Cæſar maiora moliri. Eadem emulatio fecit : ut Themiſtocles conſpectis Miltiadis trophæis : abduceretur ab intemperantia : & euaderet in magnum ducem.

C. Iulius Cæſar

Themiſtocles

Quomodo affectus ſint temperandi.

It præterea Plutarchus non ita procedere rationis munus : quemadmodum Lycurgus Rex Thraciæ

Lycurgus

fecit in uitibus: qui cum in opprobrium Bacchi uineta ſuc-
cideret: ac in ipſa amputatione feſtinando ſæuiret: ampu-
tauit ſibi crus una cũ uitibus. Iccirco nõ debere nos inqt
exemplo Lycurgi reſcindere utiles partes affectuum: & pa-
riter cum noxiis euertere: ſed potius imitari Deum: qui
reddit ſata mitia ex agreſtioribus: ſiquidem ratio debet au- Aurelianus
ferre prius ab affectibus id quod eſt agreſte: deinde fouere
id quod eſt utile. Cum non proiiciant uinum ii qui temu-
lentiam uerentur: ſed addita mero aqua contemperent:
neq; debeant radicitus affectionem auellere: qui perturba-
tionem uitant: ſed moderari. Siquidem ferocitatem boum
& equorum cõtumaciamq; aduerſus habenas auferunt qui-
dem domitores: agilitatem uero & motus omnino nõ au-
ferunt. Hi etiam iuuẽcum domitum indomito coniungũt:
qui reluctantem reprimat: recumbentẽq; ſubleuet atq; tra-
hat: equum uero aut ſcutica aut blandimentis emendant.
Ita ratio moderatur affectus & manſuefacit: non eneruans
aut abſcinderis ab anima partem addictam miniſterio cor-
poris. Nam ad currum equus (ut ait Pindarus) bos Pindarus
ad aratrum aptus eſt: Canem uero cædem apri ma-
chinantem oportet ualidum exquirere. Quorum omnium
commodiſſima (ut ita dicam) iumenta rationi affectus
ipſi ſunt: quia præſto ſunt uirtutibus ad opem feren-
dam: ira quidem fortitudini: quoniam in ea parte re-
ſidet: in qua fortitudo uerſatur: unde tanq̃ calcar excitat

ad prelia bellatores : ſi tamen fuerit ad mediocritatem reducta : aliter enim audaciæ non fortitudini opitularetur. Ruſus idem autor ait : prauitatis odium deſeruire iuſtitiæ. Verum hoc intelligendum eſt : ſi non fuerit excedens : ſiquidem excedens prauitatis odium in crudelitatem conuertitur. Quod quidem in Aureliano culpatur : nam uſq; adeo oppreſſerat eum huius affectus redundantia : ut in multos animaduerteret ultra legis præſcriptum. Quare inter bonos Principes non connumeratur : quippe inter alia immania quæ fecit : militem quendam qui cum coniuge hoſpitis concubuerat : hoc cruciatus genere mulctauit. Iuſſit enim duo capita arborũ inflecti : alligariq; pedibus militis : ſtatimq; dimitti : ut ſic crudeliter diſciſſus utrinq; penderet. Item ait : indignationem deſeruire iuſtitiæ : indignationem inquã aduerſus eos : quibus res ſecundæ præter dignitatem euenerunt : quando ſimul dementia & petulantia incenſi animi repreſſione egent. Hunc indignationis affectum clarius explicat Ariſtoteles : eumq; uel maxime probat : quoniam non modo a bonis hominibus non abducitur : ſed ne a Deo quidem : appellaturq; a Græcis νέμεσις : eſt autem νέμεσις : quando quis præmio aut aliquo bono indigne potitur & fruitur : cõmiſerationiq; opponitur : commiſeratio autem eſt dolor de alieno malo : ſicut indignatio eſt triſtitia de alieno bono indigne collato: uidetur enim illa collatio opponi iuſtitiæ. Ideo dixit Plutarchus indignationẽ

Aurelianus

Ariſtoteles

Nemeſis quid

Cõmiſeratio quid

Indignatio quid

opitulari iuſtitiæ : ſiquidem nihil magis eſt iuſtitiæ contra riũ : q̃ ut aliquis pro malo bonum adipiſcatur. Attamen bonorum hominum hi ambo affectus ſunt : miſereri ſcilicet & indignari. Inquit prætetea : Quis autem ab amicitia (q̃uis multũ in eo laboret) amorem euellat? Etenim amor & amicitia ſe inuicem habent : perinde ut effectus : qui ab eadem cauſa efficitur atq; ſeruatur : quemadmodum in Solis lumine datur intelligi : nam ab eodem Sole efficitur lumen a quo etiam ſeruatur : amotoq; Sole : qui eſt cauſa luminis : amouetur etiam eius effectus : qui a Sole efficitur. Non ab re igitur & appoſite dixit : non poſſe amorem qui prouenit ab amicitia : aliquo pacto ab ea ſeparari ac diſtrahi : neq; ex benignitate miſericordiam : quæ eſt ægritudo ex miſeria alterius iniuria laborantis : neq; ex uera etiam beneuolentia tolli poſſe æque gaudere & æque dolore affici. Etenim ſi peccant ii : qui cum uiderint quempiam amore percitum : penitus amare deſinunt : profecto neq; recte faciunt qui ob auaritiæ odium expetitionem rerum uituperãt : ſunt enim ſimiles iis : qui ob offenſionem pedis in curſu : curſum oderunt : aut iis qui quoniam perperam iaculãtur : iaculationem reiiciunt : aut quibus ob aliquam diſſonantiã cantus : ars ipſa & peritia canendi odioſa eſt. Nam quemadmodum in uocibus Muſica cõcinnitatem facit non euerſione acuti & grauis : & in corporibus medicina ſalutem : non abolitione calidi & frigidi : ſed potius his compoſitis :

Miſericordia quid

& ad certam mediocritatem redactis. Eodem modo in animo hominis non reiectione ſed moderatione affectuum acquiritur uictoria rationis: quia ratio nō tollit affectus: ſed potius inducit æquabilitatem & moderationem affectibus non conſultis. Mœror enim qui eſt ægritudo flebilis: & lætitia geſtiens quæ eſt cum quis ob acquiſitum bonum cōcupitumq; effertur & geſtit: non aliter ſunt morbi animi: q̄ corporis ſunt abſceſſus & inflammatio. Cuiuſmodi profecto non eſt gaudium ipſum per ſe & dolor aut timor: ſi quidem dolor ægritudo crucians eſt: timor uero perturbatio ex imaginatione futuri mali. Ideo autor hic ait: præclare Homerum deſcripſiſſe actiones timidi ac etiam ſtrenui his uerſibus.

Mœror
Lætitia geſtiens

Dolor
Timor

Εἰ γὰρ νῦν παρὰ νηυσὶ λεγοίμεθα πάντες ἄριστοι.
Ἐς λόχον, ἔνθα μάλιστ᾽ ἀρετὴ διαείδεται ἀνδρῶν,
Ἔνθ᾽ ὅ, τε δειλὸς ἀνὴρ ὅς τ᾽ ἄλκιμος ἐξεφαάνθη.
Τοῦ μὲν γάρ τε κακοῦ τρέπεται χρὼς ἄλλυδις ἄλλη,
Οὐδέ οἱ ἀτρέμας ἧσθαι ἐρητύετ᾽ ἐν φρεσὶ θυμὸς,
Ἀλλὰ μετοκλάζει καὶ ἐπ᾽ ἀμφοτέρους πόδας ἵζει,
Ἐν δέ τέ οἱ κραδίη μεγάλα στέρνοισι πατάσσει,
Κῆρας οἰομένῳ, πάταγος δέ τε γίνετ᾽ ὀδόντων.
Τοῦ δ᾽ ἀγαθοῦ οὔτ᾽ ἂρ τρέπεται χρὼς οὔτέ τι λίην
Ταρβεῖ.

Id eſt: Si iuxta naues optimi quiq; coiſſemus in turmam: illic præcipue uirorum uirtus dinoſcitur: atq; ibi timidus

ac fortis oſtenditur . Nam timidi uultus diuerſo quodam modo mutatur : animuſq; eius quieſcere nequit : nec pede innixus ſtat : ſed potius claudicat alternis inſiſtens pedibus : atq; cor eius mirum in modum in pectore palpitat : ſuiq; ipſius interitum ita meditatur : ut crepitus etiam dentium uel maximus audiatur . Strenui autem uiri non mutatur ſpecies : neq; pluſ q̃ par eſt exhorreſcit . Aſſeruit hoc Homerus Idomeneum inducens alloquentem Merionem: ut oſtenderet : quot modis afficitur ac perturbatur timidus : qui plus nimio timet : cum fortis quamuis timeat : non perturbetur neq; ualde timeat . Quare non metum : ſed metus exceſſum aufert ac damnat : non enim dixit οὐ ταρβεῖ παντάπασιν hoc eſt omnino non timet : ſed οὐ λίαν ταρβεῖ . id eſt non ualde timet . Recte igitur autor addidit (ſi ſic accipiatur affectus) fortitudinem non abire in amentiam : fiduciam autem non effici temeritatem . Hinc ait a uoluptatibus nimiam eſſe eiciendam cupiditatem : & in puniendo non eſſe adhibendum nimium odium prauitatis : ut diximus : adhibito enim modo alter non erit expers omnino ſenſus : ſed temperans : alter uero non crudelis & atrox : ſed potius iuſtus . Hac igitur ratione ſunt temperandi affectus non penitus euellendi : nã homines (niſi ſint ex illorum genere : qui nullo ſcopo iaculantur : ſed ex illis qui ad aliquem certum inſtitutumq; finem ſuas

&

dirigunt actiones) mouentur ab ipſo fine : ut ipſum quem adipiſci cupiunt aſſequantur. Quapropter inquit conſtituta eſſe in ciuitatibus præmia bene merentibus : ut ab ipſo affectu moueantur incitenturq; ad præſtãtes actiones aggrediendas : quo ſine affectu ratio fit hebes : perinde ut gubernator uento deſtitutus. Dixit præterea ꝙ hac de cauſa legum latores induxerunt cupiditatem honoris & mutuas emulationes : ut ſunt balthei : armillæ : trophæa : coronæ : ouationes : atq; triumphi : ad excitandos animos & uirilitatem pugnantium. Non enim in poematibus tantum (ut ait Plato) Muſis afflatus & plenus irridet eum : qui ſine numine & furore Muſarum q̃uis accurate : in caſſum tamẽ carmina molitur : ſed etiam in bello qui eſt afflatus numine & accenſus affectibus : efficacior eſt : q̃ qui ſine numine & affectu pugnat. Quos quidem affectus a Diis hominibus immiſſos ait Homerus. Nam Apollo excitans Aeneam in Achillem multis rationibus.

Plato

Ὣς εἰπὼν ἔμπνευσε μένος μέγα ποιμένι λαῶν

hoc eſt ſic fatus : afflauit magnum robur Aeneæ paſtori populorum. Et rurſus.

Οὐχ' ὅγ' ἄνευθε θεοῦ τάδε μαίνεται. ἀλλά τις ἄγχι
ἕστηκ' ἀθανάτων νεφέλῃ εἰλυμένος ὤμους.

Id eſt neq; hic furit ſine numine : ſed aliquis Deorum contectus nube aſſiſtit. De Diomede erat ſermo : quem Aeneas & Pandarus procul aſpicientes in troianos irruentem

furentemq; admirati uim ac eius ferociam : exiſtimabant. aliquem eſſe Deum troianis iratum ob defraudata ſacrificia. Quapropter ait Pandarus : ꝙ proſpectus : clypeus : galea : atq; etiam equi Diomedem eſſe oſtendebant : uerum quia tanta faciebat : ſi nõ eſſet Deus : ſed generoſi Thidei filius: eum non ſine numine ita uehementer furere : quaſi Dii affectum addant pro uehiculo & irritamento rationis. Illud etiam licet intueri ab eiſdem legum latoribus ſæpe adoleſcentes laudibus excitari : ſæpe etiam in eos obiurgationibus animaduerti. Ex quibus delectatio laudem ſequitur : moleſtia uero triſtitiam & obiurgationem. Etenim obiurgatio & contumelia pœnitudinem & pudorem afferunt : quotũ alterum triſtitia eſt : alterum metus. eſt autem metus opinio mali imminentis : quod intolerabile eſſe uideatur : triſtitia uero opinio mali præſentis. Hoc quidem adhibent in primis ad corrigendos adoleſcentes. Quare Diogenes cum audiſſet a nõ nullis laudari Platonem : quid nam inquit ille habuit præclarum ? qui tam diu philoſophatus neminem corrigendo infeſtauit. Non enim quiſpiam oſtenderet mathematica præcepta (ut Xenocrates inquit) ita eſſe gradus ad Philoſophiam ut affectus adoleſcentium. Poſt præclarã hanc Diogenis ſententiam pergit more ſuo Plutarchus humanos laudare affectus contra Stoicos : exquiſitaq; utitur cõparatione : ꝙ mathematica præcepta : ex quibus cõmodiſſimus eſt (ut latius in tertio libro diximus) ad Philoſophiã

Metus

Triſtitia

tranſitus : non tam commodos facileſq; ad illam præbeant gradus : q̃ affectus ipſi adoleſcentium : quibus quidem iuuenes ipſi pro gradibus & quaſi ponte quodam utuntur : per quem ab una ſcientia tranſeunt ad aliam. Qui uero affectus hi boni utileſq; ſint : autor ipſe ſtatim ſubdit inquiẽs. Affectus dico pudorem : cupiditatem : pœnitudinem : uoluptatem : moleſtiam : & ambitionem. Pudor quidem eſt timor iuſtæ reprehenſionis : atq; modeſtia quædam animum reprimens : ne inordinate aliquid agat. Cupiditas : appetitio rei iucundæ : ut re ipſa iucunda ſit uel appareat. Pœnitudo : cum quæ ipſi prius lubentes fecimus : nobis incipiunt diſplicere. Voluptas : animi motus atq; affectio tota ſimul in naturam progrediẽs. Moleſtia : ſolicitudo grauis. Ambitio : laudis & honorum immoderata cupiditas. Quos quidem affectus concinno & ſalutari tactu pertractans ratio & lex : ad decentem uiam adoleſcentem deducit & ſiſtit. Vt non temere uideatur dixiſſe Lacon ille præceptor : qui pollicebatur ſe facturum : ut gauderet auditor honeſtis : & abhorreret a turpibus : qua quidem nulla eſt ingenuo adoleſcenti aptior aut perfectior diſciplina.

Pudor

Cupiditas

Pœnitudo

Voluptas

Moleſtia

Ambitio

Lacon præceptor

FINIS.

Neapoli ex officina Antonii de Fritiis Corinaldini
ciuiſq; Neapo . ſummo ingenio artificis .
Anno M D X X V I Iunio
Menſe . Ac fideliter omnia ex
archetypis Hadrianorũ Ducis
ipſius manu ſcriptis .

Reg.
Libelli Græci
A B C D
Omnes ſunt tern . præter C & D duern .
Reg.
Latinæ traductionis .
AA BB CC DD.
Omnes ſunt tern . præter DD duern .
Reg.
Commentarii .
A B C D E F G H I K L M N
O P Q R S T V X Y Z & .
Omnes ſunt tern . præter Z et & duern .

Edicto cautum ne quis per triennium opus hoc
uel excudat : uel aliunde adportatum
uendat in tota Regni Nea -
politani ditione .

Errores in illis uiginti chartis libelli Græci.

τιθέμενοι	char. iiii.	τιθέμενος
διδασκαλία καὶ	v.	
θυκατρος	ix.	θυγατρὸς
δέδοκα	ix.	δέδοκα
διξιων	ix.	διεξιὼν
οὐδὲ	xii.	οὐδὲν
μέννωσι	xiiii.	μένωσι
κινούμενα	xvii.	κινούμεναι
νερσέιας τοῦ		φρονοῦντος
ὅ.	xvii.	
ἕιπερ	xviii.	ἤπερ

Errores in illis uiginti duabus chartis latinæ traductionis.

acccōmodata	vii.	accōmodata
quattuor	xi.	quatuor
aufuginnt	xiiii.	aufugiunt.

Errores in libris commentarii.

σμηκος	xxiiii.	σμῆνος
Lychanos	xxx.	Lichanos

Sicq; dictionem hanc in aliis locis emendato.

Mele	xxxii.	Meſe
Mele	xxxiii.	Meſe
claſſica	lix.	claſſica
u ro	lxiiii.	uero
ig eſcit	lxxii.	igneſcit
ſiquide	lxxiii.	ſiquidē
laceſciriq;	lxxvii.	laceſſiriq;
arride t	lxxix.	arridet
par nt	lxxxii.	parant
ὅτε	lxxxiiii.	ὅτε παρ
πᾶσα	lxxxiiii.	πᾶσα
ſint	lxxxix.	ſint
ruiſus	xciiii.	rurſus
bibartitum	xciiii.	bipartitū
extiemoꝝ	xcviii.	extremoꝝ
diueiſo	ciii.	diuerſo
ἀμὸ	cvii.	ἀπὸ
ſua pte	cxii.	ſuapte
alunna	cxv.	alumna
apprehuſa	cxix.	apprehēſa
auten	cxix.	autem
mercēarius	cxxiii.	mercēnarius
diſtico	cxxiii.	diſticho

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Index in hoc exemplare desideratur
vide 46. e 31.